

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΔΙΑ ΤΗΝ Δ' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΕΞΑΤΑΞΙΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ ΝΕΟΥ ΤΥΠΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1948

12

Παραδειγματίο. —

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΧΡΟΝΟΥ

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ

Αρ. ερω. 45023

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΔΙΑ ΤΗΝ Δ' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΕΞΑΤΑΞΙΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ ΝΕΟΥ ΤΥΠΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1948

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΧΡΟΝΙΩΝ

ΜΑΡΤΙΝΟΣ Α. ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ἡ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία τὸν 3ον μ.Χ. αἰῶνα.

Γνωρίζομεν, πῶς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος, τὸ ὅποῖον κατ' ἀρχὰς ἦτο περιωρισμένον εἰς τὴν Ρώμην καὶ τὴν πέριξ αὐτοῦ χώραν, τὸ Λάτιον, ὑπέταξεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ μὲ μακροὺς πολέμους ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας τὸν ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου καὶ ἐπεξετάθη εἰς ὀλόκληρον τὴν Ἰταλικὴν χερσόνησον (272 π.Χ.).

Ἀφοῦ τοιουτοτρόπως ἡ Ρώμη ἔγινεν ἰσχυρὰ δύναμις, ἐζήτησε νὰ ἐξουσιάσῃ καὶ τὴν θάλασσαν. Ἦλθε πρῶτον εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὴν Καρχηδόνα καὶ κατόπιν πρὸς τὰ κράτη τῆς Ἀνατολῆς, τὴν Αἴγυπτον, τὴν Συρίαν, τὴν Μακεδονίαν. Ἐπειτα ἀπὸ μακροὺς ἀγῶνας ἐνίκησεν ὅλα τὰ κράτη αὐτά, ὑπέταξε τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται γύρω εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, Β. Ἀφρικὴν, Αἴγυπτον, Συρίαν, Μ. Ἀσίαν, Μακεδονίαν, Ἑλλάδα, καὶ ἔγινεν ἡ μεγαλυτέρα δύναμις εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ εἰς ὅλον τὸν κόσμον (146 π.Χ.)

Βραδύτερον μὲ νέας κατακτήσεις ἐπεξέτεινε τὴν κυριαρχίαν τῆς εἰς τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην, ἐκυρίευσεν τὴν Γαλατίαν, τὴν σημερινὴν δηλαδὴ Γαλλίαν καὶ τὸ Βέλγιον, τὴν Ἰσπανίαν, ἔν μέρος τῆς Βρετανίας, δηλ. τῆς σημερινῆς Ἀγγλίας, τὴν Αὐστρίαν καὶ τοιουτοτρόπως ἴδρυσεν τὴν μεγαλυτέραν αὐτοκρατορίαν, τὴν ὁποίαν ἐγνώρισεν ὁ κόσμος ἕως τότε. Τὰ σύνορά τῆς ἔφθανον πρὸς βορρᾶν εἰς τὸν Ρῆνον καὶ τὸν Δούναβιν, πρὸς ἀνατολὰς εἰς τὸν Εὐφράτην ποταμόν, πρὸς νότον εἰς τὰς ἐρήμους τῆς Ἀφρικῆς καὶ πρὸς δυσμὰς εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν Ὠκεανόν.

Ἡ ἀπέραντος ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία ἐζῆσε μακρὰ ἔτη εἰρήνης. Ἰδίως τὸν 1ον καὶ 2ον μ.Χ. αἰῶνα οἱ αὐτοκράτορες ἦσαν πολὺ δυνατοὶ καὶ ἐκτὸς τῆς αὐτοκρατορίας δὲν ὑπῆρχε κανὲν ἰσχυρὸν κράτος, τὸ ὅποῖον νὰ ἀπειλῇ αὐτήν. Τὸν 3ον ὅμως αἰῶνα εἰς τὰ σύνορα τῆς αὐτοκρατορίας παρουσιάσθησαν ἐπι-

κίνδυνοι έχθροί, οί Πάρθοι εις τήν Ἀνατολήν καί οί Γερμανοί εις τόν Ρήνον καί τόν Δούναβιν. Ἔγινε τότε φανερόν, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἀπό τόσον μακρινόν σημεῖον, ἀπό τήν Ρώμην, δέν ἦτο δυνατόν νά φροντίζη ἐγκαίρως διὰ τήν φρούρησιν καί τήν ἀσφάλειαν τῶν συνόρων.

Ἐκτός αὐτοῦ καί αἱ φιλονικίαι μεταξὺ τῶν αὐτοκρατόρων διὰ τήν κατάληψιν τοῦ θρόνου καί οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι ἐξησθένισαν τήν αὐτοκρατορίαν, ἡ ὁποία ἐφαίνετο, ὅτι εἶχεν ἀρχίσει νά παρακμάζη.

Κατά τήν κρίσιμον αὐτήν στιγμὴν ἔσωσαν τὸ κράτος δύο μεγάλοι αὐτοκράτορες, ὁ Διοκλητιανὸς καί ὁ Κωνσταντῖνος.

Ἅ Ο Διοκλητιανὸς καί ἡ Τετραρχία (284 - 305).

Ἅ Ο Διοκλητιανὸς (284 - 305) κατήγετο ἀπὸ τήν Δαλματίαν. Εἰσηλθεν ἔνωρις εις τόν στρατόν καί μὲ τήν σύνεσιν καί τὸ θάρρος του κατώρθωσε νά φθάσῃ εις τὰ μέγιστα ἀξιώματα. Ἐξελέγη αὐτοκράτωρ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πρόβου (284) καί κατώρθωσε νά ἐπαναφέρῃ τήν τάξιν εις τὸ ἐσωτερικόν καί νά διοργανώσῃ καλύτερον τὸν στρατόν. Πρὸ πάντων ὅμως ἤθελε νά προλάβῃ τοὺς κινδύνους, τοὺς ὁποίους διέτρεχεν ἡ αὐτοκρατορία ἀπὸ τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθρούς.

Διὰ τοῦτο ὁ Διοκλητιανὸς ἐγκατεστάθη εις τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας καί ἔκαμε πρωτεύουσάν του τήν πόλιν τῆς Βιθυνίας Νικομήδειαν. Εἰς τήν Ἰταλίαν διώρισεν αὐγουστον ἕνα ἀμόρφωτον ἀλλὰ γενναῖον στρατηγόν, τὸν Μαξιμιανόν, ὁ ὁποῖος ἔμενεν εις τὸ Μεδιόλανον τῆς Β. Ἰταλίας. Οἱ δύο αὐγουστοὶ προσέλαβον δύο βοηθοὺς, οἱ ὁποῖοι ὠνομάζοντο Καίσαρες, ὁ Διοκλητιανὸς τὸν Γαλέριον καί ὁ Μαξιμιανὸς τὸν Κωνσταντῖον Χλωρόν. Ἅ Ο Γαλέριος ἐκυβέρνησεν τήν Βαλκανικὴν χερσόνησον, ὁ Κωνσταντῖος τήν Ἰσπανίαν, Γαλατίαν καί Βρετανίαν, μὲ ἔδραν τήν Γαλατίαν.

Μὲ τὸ σύστημα αὐτό, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη Τετραρχία, ὁ Διοκλητιανὸς ἐνόμιζεν, ὅτι καί τὸ κράτος θά ἐκυβερνᾶτο καλύτερον καί τὰ σύνορα θά ἐφυλάσσοντο ἀπὸ τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομάς.

Ἡ τετραρχία ἐλειτούργησεν ὀλίγον καιρὸν κανονικῶς. Ὁ Διοκλητιανὸς μάλιστα, εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴν νέαν ὀργάνωσιν τοῦ κράτους καὶ ἡσυχος διὰ τὴν ἀσφάλειάν του, παρητήθη, διότι ἡσθάνετο τὸν ἑαυτὸν τοῦ πολὺ κουρασμένον (305 μ.Χ.). Κατέπεισε μάλιστα καὶ τὸν ἄλλον αὐγουστον, τὸν Μαξιμιανόν, νὰ παραιτηθῆ. Τότε αὐγουστοὶ ἔγιναν ὁ Κωνσταντῖος ὁ Χλωρὸς καὶ ὁ Γαλέριος καὶ ἔλαβον δύο νέους καίσαρας τὸν Μαξιμίον καὶ τὸν Σεβήρον.

Ἐν ἔτος ὅμως μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Διοκλητιανοῦ, τὸ 306 μ.Χ., ἤρχισε μεγάλη ἀναρχία καὶ ἀκαταστασία εἰς τὸ κράτος. Πολλοὶ φιλόδοξοι ἄνδρες ἤθελον νὰ γίνουιν αὐγουστοὶ ἢ καίσαρες καὶ ὅλοι ἐπέδιωκον νὰ ἀποβοῦν μόνοι κύριοι τῆς ἀπεράντου αὐτοκρατορίας. Τὸ 306 ὑπῆρχον ἕξ αὐτοκράτορες εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος. Κατόπιν ὅμως ἀπὸ πολλοὺς πολέμους ἔμειναν ὁ Κωνσταντῖνος, υἱὸς τοῦ Κωνσταντίου τοῦ Χλωροῦ, καὶ ὁ Μαξέντιος, υἱὸς τοῦ Μαξιμιανοῦ εἰς τὴν Δύσιν, εἰς δὲ τὴν Ἀνατολὴν ὁ Μαξιμίμος καὶ ὁ Λικίνιος.

Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος (306-337).

Ὁ Κωνσταντῖνος ἦτο υἱὸς τοῦ Κωνσταντίου τοῦ Χλωροῦ καὶ τῆς Ἀγίας Ἐλένης καὶ ἐγεννήθη εἰς τὴν πόλιν τῆς Σερβίας Ναϊσσόν, σημερινὸν Νίς. Ἀπὸ μικρὰν ἡλικίαν ἔλαβε στρατιωτικὴν μόρφωσιν καὶ βραδύτερον ἠκολούθησε τὸν Διοκλητιανὸν εἰς πολλὰς ἐκστρατείας.

Ὁ αὐτοκράτωρ τὸν ἠγάπα διὰ τοῦτο πολὺ καὶ τὸν προῆγαγεν εἰς ἀνώτερα στρατιωτικὰ ἀξιώματα. Ὄταν ὁ πατὴρ του Κωνσταντῖος ἔγινε καῖσαρ, τὸν ἐβοήθησεν εἰς διαφόρους πολέμους καὶ ἔγινε πολὺ ἀγαπητὸς εἰς τὸν στρατόν. Ὁ Κωνσταντῖος ἀπέθανεν εἰς ἐκστρατείαν εἰς τὴν Βρετανίαν καὶ τότε ὁ στρατὸς ἀνεκήρυξε τὸν Κωνσταντῖνον αὐγουστον.

Ἀφοῦ ὁ Μαξέντιος κατῶρθωσεν εἰς τὴν Ἰταλίαν νὰ μείνῃ μόνος αὐγουστος, ἔγινεν ἀληθὴς τύραννος καὶ κατεπίεζε πολὺ τοὺς ὑπηκόους του, οἱ ὅποιοι διὰ τοῦτο ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τοῦ Κωνσταντῖνου. Ὁ Κωνσταντῖνος μὲ τὸν στρατόν του ἐβάδισεν ἐναντίον τοῦ Μαξεντίου.

Ἐνῶ ἐπροχώρει εἰς τὴν Ρώμην, εἶδε περίεργον φαινόμενον. Ὅπως διηγείται ὁ ἱστορικός τῶν χρόνων αὐτῶν, ἐπίσκοπος Εὐσέβιος, παρετήρησεν αἴφνης εἰς τὸν οὐρανόν, ἐνῶ ἦτο ἡμέρα, σταυρὸν λάμποντα καὶ φέροντα τὰς λέξεις «Ἐν τούτῳ νίκα». Ἐθεώρησε τοῦτο ὡς θεῖον σημεῖον καὶ διέταξε νὰ κατασκευάσουν σημαίαν, ἡ ὁποία ἔφερε χρυσοῦν σταυρὸν καὶ στέμμα καὶ εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ τὰ ἀρχικά γράμματα τοῦ Χριστοῦ Ι. Χ. Ἡ σημαία αὐτὴ ὠνομάσθη **λ ά β α ρ ο ν**. Ἀπὸ τότε ὁ Κωνσταν-

τῖνος ἤρχισε νὰ τρέφῃ μεγάλην συμπάθειαν εἰς τοὺς χριστιανούς.

Παρὰ τὴν Μουλβίαν γέφυραν ἐπὶ τοῦ Τιβέρεως ποταμοῦ ἐνίκησε τὸν στρατὸν τοῦ Μαξεντίου. Ὁ ἴδιος ὁ Μαξέντιος ἐπνίγη εἰς τὸν Τίβεριν ποταμὸν (312 μ.Χ.). Ὁ Κωνσταντῖνος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ρώμην, ἔγινε κύριος αὐτῆς καὶ ἔμεινεν ὁ μόνος αὐτοκράτωρ εἰς τὴν Δύσιν.

Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ οἱ δύο αὐτοκράτορες τῆς Ἀνατολῆς Λικίνιος καὶ Μαξιμῖνος, ἐπολέμησαν μεταξύ των. Ὁ Μαξιμῖνος ἠττήθη καὶ ἠτοκτόνησεν, ἔμεινε δὲ μόνος κύριος εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς ὁ Λικίνιος.

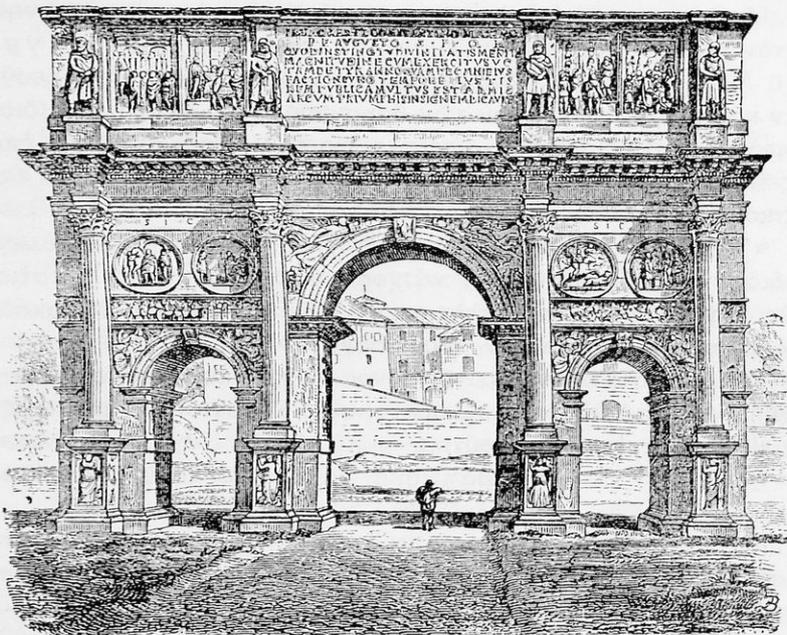

Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος
(Μαρμαρινὴ κεφαλή. Ρώμη.)

Τοιοῦτοτρόπως ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Λικίνιος ἦσαν μόνοι κύριοι τοῦ κράτους. Συνεφώνησαν νὰ διοικῆ ὁ Κωνσταντῖνος τὴν Δύσιν καὶ ὁ Λικίνιος τὴν Ἀνατολὴν καί, διὰ νὰ στερεώσουν περισσότερο τοὺς φιλικούς δεσμούς, ὁ Λικίνιος ἐνυμφεύθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ Κωνσταντίνου. Δὲν ἤργησαν ὅμως νὰ φιλονικήσουν καὶ περιεπλάκησαν εἰς πόλεμον. Τὸ 323 μ.Χ. κατόπιν μεγάλης μάχης εἰς τὴν Θράκην ὁ Λικίνιος ἠττήθη, ὁ Κωνσταντῖνος ἔμεινε μόνος αὐτοκράτωρ καὶ ἤνωσεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του ὅλην τὴν αὐτοκρατορίαν.

Ὁ Κωνσταντῖνος ὑποστηρίζει τὸν χριστιανισμόν.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἐφάνη ἐξαίρετος στρατηγὸς καὶ ἐπιδέξιος πολιτικός. Δύο σημαντικώτατα γεγονότα συνέβησαν ἐπὶ τῆς βασιλείας του. Ὁ Κωνσταντῖνος ἔκαμε τὸν χριστιανισμόν ἐπί-

Ἄψις Μ. Κωνσταντίνου

Ἡ θριαμβευτικὴ αὕτη ἄψις εἶναι ἡ καλύτερον διατηρουμένη. Ἔχει ὕψος 20 μ., πλάτος 25 καὶ πάχος 7.50. Πολλὰ ἀπὸ τὰ ἀνάγλυφα τῆς προέρχονται ἀπὸ μνημεῖα τῶν χρόνων τῶν Ἀντωνίνων ἀκόμη καὶ τῶν Φλαβίων. Ἐστήθη εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης τοῦ Μ. Κωνσταντίνου κατὰ τοῦ Μαξεντίου.

σημον θρησκείαν τοῦ κράτους καὶ μετέφερε τὴν πρωτεύουσαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἦτο εἰδωλολάτρης, ἀλλ' ἔτρεφε συμπάθειαν πρὸς τὸν χριστιανισμόν, ὅπως καὶ ὁ πατὴρ του Κωνσταντῖνος. Εἰς τὸν πόλεμον ὅμως κατὰ τοῦ Μαξεντίου εἶχε παρατη-

ρήσει, ότι ο αντίπαλός του είχε στρατόν κυρίως από είδωλολάτρες. Αυτός ήθέλησε να στηριχθῆ εἰς τοὺς χριστιανούς, οἱ ὅποιοι ἐπολέμουν μὲ περισσότερον ἐνθουσιασμόν καὶ μὲ αὐτοθυσίαν διὰ τὴν πίστιν των. Ὅταν δὲ βραδύτερον εἶδε τὸ θεῖον σημεῖον εἰς τὸν οὐρανόν, ἐστράφη ὀριστικῶς εἰς τὸν χριστιανισμόν.

Ἄμέσως μετὰ τὴν νίκην κατὰ τοῦ Μαξεντίου συνεφώνησε μὲ τὸν Λικίνιον καὶ ἐδημοσίευσαν τὸ περίφημον Διάταγμα τοῦ Μεδιολάνου, διὰ τοῦ ὁποίου καθιέρωσε τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἰσότητά ὄλων τῶν θρησκευμάτων. Αὐτὸ ἦτο ἰδιαιτέρως εὐνοϊκὸν διὰ τοὺς χριστιανούς, οἱ ὅποιοι μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δὲν ἦσαν ἐλεύθεροι νὰ ἀσκοῦν τὴν θρησκείαν των καὶ κατεδιώκοντο μὲ τρόπον ἄγριον.

«Ἡμεῖς, ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Λικίνιος, αὐγουστοί, ἔλεγε τὸ διάταγμα, ἀπεφασίσαμεν νὰ χορηγήσωμεν εἰς τοὺς χριστιανούς καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἄλλους τὴν ἐλευθερίαν νὰ ἐξασκοῦν τὴν θρησκείαν, τὴν ὁποίαν προτιμοῦν...».

Βραδύτερον, ὅταν ἔμεινε μόνος κύριος τοῦ κράτους, ἐκηρύχθη φανερά ὑπὲρ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἤρχισε νὰ περιορίζῃ τὴν εἰδωλολατρίαν. Ἐν τούτοις πολὺ ἄργά ἐδέχθη ἐπισήμως τὸν χριστιανισμόν καὶ ἐβαπτίσθη κατὰ τὰς τελευταίας του σιγμάς (337).

Ἡ Σύνοδος τῆς Νικαίας - Τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως.

Τὴν θρησκευτικὴν εἰρήνην, τὴν ὁποίαν ἐφρόντισε νὰ στερεώσῃ ὁ Κωνσταντῖνος, ἐτάραξε κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦς ἡ αἵρεσις τοῦ Ἀρείου. Αἵρεσις ὀνομάζεται ἐξήγησις τῶν δογμάτων τῆς θρησκείας διαφορετικὴ ἀπὸ αὐτὴν, τὴν ὁποίαν παραδέχεται ἡ ἐκκλησία.

Εἰς ἱερεὺς εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν, πολὺ μορφωμένος, ὁ Ἀρειος, ἐδίδασκεν, ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπομένως δὲν εἶναι τέλειος Θεός, ὅπως παραδέχεται ἡ ἐκκλησία μας. Πολλοὶ χριστιανοὶ ἠκολούθησαν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀρείου, ὁ χριστιανικὸς κόσμος διηρέθη εἰς δύο κόμματα καὶ ἤρχισαν μεταξύ των καὶ φιλονικίαι.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἐκάλεσεν εἰς τὴν Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας τὸ 325 τὴν Πρώτην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ἥ ὁποία κατεδίκασε τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Ἀρείου, τοὺς λεγομένους ἀρειανούς καὶ ἀπηγόρευσε τὴν διάδοσιν τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ. Ἐπίσης ἡ Σύνοδος αὐτὴ ἐθέσπισε τὰ πρῶτα ἐπτὰ ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως, διὰ νὰ γνωρίζουν οἱ χριστιανοὶ τί πρέπει νὰ πιστεύουν καὶ νὰ μὴ πλανῶνται ἀπὸ τὰς διαφόρους αἱρέσεις.

Κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως (330).

Ἡ Ρώμη, ὅπως εἶπομεν, ἦτο πολὺ μακρὰν ἀπὸ τὰ σύνορα τοῦ ἀπεράντου κράτους, τὰ ὅποια ἤρχισαν νὰ ἀπειλοῦν οἱ βάρβαροι. Ἰδίως ἀπὸ τὸν Δούναβιν καὶ Εὐφράτην ἐγίνοντο πολὺ συχνὰ βαρβαρικαὶ ἐπιδρομαί.

Ἐκτὸς τούτου ὁ Κωνσταντῖνος δὲν ἠγάπα τὴν παλαιὰν πόλιν τοῦ Τιβέρεως, διότι ἔμενε πιστὴ εἰς τὴν εἰδωλολατρίαν καὶ δὲν ἔστεργε τὴν αὐστηρὰν διοίκησιν τοῦ αὐτοκράτορος. Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ὁ Κωνσταντῖνος ἀπεφάσισε νὰ κτίσῃ νέαν πρωτεύουσαν καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἐξέλεξε τὴν θέσιν, ὅπου πρὸ χιλίων ἐτῶν οἱ Μεγαρεῖς εἶχον κτίσει τὴν ἀποικίαν Βυζάντιον.

Ἡ θέσις ἦτο ἐξαίρετος. Τὸ Βυζάντιον κεῖται εἰς τὸ σημεῖον, ὅπου ἐνοῦνται ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ Ἀσία, εἰς τοὺς πρόποδας ὀχυρῶν καὶ μαγευτικῶν λόφων, καὶ ἔχει ἀσφαλῆ λιμένα, τὸν Κεράτιον κόλπον, ὁ ὁποῖος ἦτο δυνατὸν νὰ χωρῆσθαι χίλια πλοῖα.

Αἱ ἐργασίαι ἤρχισαν τὸ 326 καὶ ἡ πόλις ἐκτίσθη κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν σύστημα μὲ ἀγοράς, ἵππόδρομον, ὕδραγωγεῖα, λουτρά, ἀνάκτορα. Ἡ πρώτη φροντίς τοῦ Κωνσταντῖνου ἦτο νὰ ὀχυρώσῃ τὴν θέσιν μὲ ἰσχυρὸν τεῖχος καὶ κοσμήσῃ τὴν νέαν πόλιν μὲ λαμπρὰ κτίρια καὶ καλλιτεχνικὰ ἔργα, τὰ ὅποια διέταξε νὰ μεταφέρουν ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις καὶ ἀπὸ τὴν Ρώμην.

Τὸ 330 εἰς τὰς 11 Μαΐου ἐγιναν τὰ ἐγκαίνια τῆς νέας πρωτεύουσας καὶ ἐτελέσθησαν ἑορταί, αἱ ὅποια διήρκεσαν τεσσαράκοντα ἡμέρας. Ἡ πόλις εἰς τὴν ὁποίαν ἐδόθη τὸ ὄνο-

μα Κωνσταντινούπολις, ένωρίς έγινε τὸ κέντρον τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολῆς, τὰ δὲ πλούτη καὶ ἡ ἰσχυρά ὀχύρωσις ἔδωκαν εἰς αὐτὴν τὴν δύναμιν νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομάς. Ἐκτὸς τούτου ἡ Κωνσταντινούπολις, ἡ ὁποία ἰδρῦθη εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, έγινε μὲ τὸν καιρὸν τὸ νεώτερον κέντρον τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ἡ ἔνδοξος πρωτεύουσα τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Ἡ διοίκησις τοῦ Κωνσταντίνου.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἦτο ἐκ τῶν μεγαλυτέρων αὐτοκρατόρων τῆς Ρώμης. Δὲν εἶχε μόνον στρατηγικὴν ἰκανότητα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν διοίκησιν ἔδειξε μεγάλην σύνεσιν.

Διὰ νὰ διοικῇ τὸ κράτος καλύτερον, ἠύξησε τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑπαλλήλων καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐπαρχιῶν εἰς 90. Ἀπὸ τοῦς διοικητὰς τῶν ἐπαρχιῶν ἀφῆρεσε τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν καὶ τοὺς περιώρισε μόνον εἰς τὰ πολιτικὰ τῶν ἔργα. Διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ κράτος ἀπὸ τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομάς, ἔλαβε διάφορα μέτρα. Εἰς τὰ σύνορα ἐγκατέστησε στρατιώτας μὲ τὰς οἰκογενεὰς των, εἰς τοὺς ὁποίους ἔδωκεν ἀγροὺς πρὸς καλλιέργειαν καὶ τοὺς ὑπεχρέωσε νὰ λαμβάνουν τὰ ὄπλα, μὲν ὅτις παρουσιασθῇ κίνδυνος.

Ἠύξησε τὸν στρατὸν εἰς 450 χιλ. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ὑποχρεωτικὴ θητεία εἶχε καταργηθῆ, ὁ στρατὸς αὐτὸς ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἔθελοντὰς μισθωτοῦς. Συνήθως δὲν προσήρχοντο πολλοὶ ἔθελονταὶ καὶ διὰ τοῦτο ὁ Κωνσταντῖνος ἐδέχθη εἰς τὸν στρατὸν τοῦ καὶ ξένους βαρβάρους ὡς μισθοφόρους. Τοιοῦτοτρόπως ὁ στρατὸς έγινε καθαρὸς μισθοφορικὸς καὶ πλῆθος βαρβάρων, ἰδίως Γερμανῶν, ὑπηρετοῦν εἰς αὐτόν.

Θάνατος τοῦ Κωνσταντίνου.

Ὁ Κωνσταντῖνος εἶχε περάσει ἤδη τὸ 63ον ἔτος τῆς ἡλικίας του καὶ εἶχε βασιλείαν 31 ἐτῶν. Ἄλλ' ἐνῶ εὐρίσκετο εἰς τὴν Νικομήδειαν, ἡσθένησε καὶ αἰσθανθεὶς τὸ τέλος του νὰ πλησιάσῃ προσήλθε φανερά εἰς τὸν χριστιανισμὸν καὶ ἐζήτησε νὰ

βαπτισθῆ. Κατόπιν μὲ ἡρεμίαν παρέδωκε τὸ πνεῦμα, τὴν 21 Μαΐου τοῦ 337, καὶ τὸ σῶμα του μετεκομίσθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐντὸς χρυσοῦ φερέτρου σκεπασμένου μὲ πορφύραν καὶ ἐτάφη εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, ὅπου εἶχε κατασκευάσει τὸν τάφον του.

Ἡ ἐκκλησία ἐτίμησεν ἐξαιρετικῶς τὸν Κωνσταντῖνον διὰ τὰς ὑπηρεσίας του πρὸς τὸν χριστιανισμόν.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἔπαυσε τοὺς διωγμοὺς τῶν χριστιανῶν, κατεδίωξε τὰς αἱρέσεις καὶ ἐφρόντισεν, ὥστε ὁ χριστιανισμὸς νὰ ἀναπτυχθῆ ἐλευθέρως καὶ νὰ γίνῃ κυρία θρησκεία τοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο τὸν ὠνόμασεν Ἰσαπόστολον καὶ κατέταξεν αὐτὸν μεταξὺ τῶν Ἀγίων. Ἡ δὲ ἱστορία ὠνόμασεν αὐτὸν Μέγαν.

Ἰδιαιτέρως ὁ ἔλληνισμὸς χρεωστεῖ πολλὰ εἰς τὸν μέγαν αὐτοκράτορα. Μετὰ τὴν μετάθεσιν τῆς πρωτεύουσας τοῦ κράτους εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, συνετέλεσεν, ὥστε αὐτὸ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπὸ ρωμαϊκὸν ποῦ ἦτο νὰ ἐξελληνισθῆ, καὶ ἐδημιουργήθη ἓν σπουδαιότατον κέντρον, ὅπου ἀνεπτύχθη νέος πολιτισμὸς, ὁ ἔλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Μ. Κωνσταντίνου - Κωνσταντῖος (337-361).

Ὁ Κωνσταντῖνος ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του ἐμοίρασε τὸ κράτος εἰς τοὺς τρεῖς υἱοὺς καὶ τοὺς δύο ἀνεψιούς του. Μετὰ τὸν θάνατόν του ὅμως ἠκολούθησαν ἐμφύλιοι πόλεμοι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐσώθησαν μόνον ὁ υἱὸς του Κωνσταντῖος καὶ δύο μικροὶ ἀνεψιοί, ὁ Γάλλος καὶ ὁ Ἰουλιανός. Αὐτοκράτωρ ἔγινεν ὁ Κωνσταντῖος, ὁ ὁποῖος ἔθεσεν εἰς αὐστηρὸν περιορισμὸν τοὺς δύο ἀνεψιούς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου.

Ὁ Κωνσταντῖος (337-361) ἦτο ἀρειανὸς καὶ διὰ τοῦτο κατεδίωξε τοὺς ὀρθοδόξους καὶ ἔγινεν αἰτία νὰ συμβοῦν ταραχαὶ εἰς διάφορα μέρη τοῦ κράτους. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του εἶς γερμανικὸς λαὸς οἱ Ἀλαμαννοί, διέβησαν τὰ σύνορα καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν Γαλατίαν. Ἐναντίον του ἔστειλε τὸν ἐξάδελφόν του Ἰουλιανόν, ὁ ὁποῖος ἐφάνη ἐξάίρετος στρατηγὸς καὶ κατάρθωσε νὰ ἀπωθήσῃ τοὺς Ἀλαμαννοὺς πέραν τοῦ Ρήνου.

Ἄλλ' ὁ αὐτοκράτωρ ἐφθόνησε τὴν δόξαν του καὶ συγχρόνως ἤρχισε νὰ τὸν φοβεῖται. Μὲ τὴν πρόφασιν λοιπόν, ὅτι θέλει νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐναντίον τῶν Περσῶν, ἐζήτησεν ἀπ' αὐτὸν τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ του. Τότε ὁ στρατὸς τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐστασίασε καὶ ἀνεκήρυξεν αὐτὸν αὐτοκράτορα. Ὁ Κωνσταντῖος ἐβάδισε κατὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ καὶ νέος ἐμφύλιος πόλεμος ἐπρόκειτο νὰ ἀρχίσῃ. Ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ἀπέθανε καὶ κύριος τοῦ κράτους ἔμεινεν ὁ Ἰουλιανὸς (361).

Ἰουλιανὸς (361 - 363).

Ὁ Ἰουλιανὸς εἶχε σπουδάσει εἰς τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν, ἠσχολήθη μὲ ζῆλον εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν καὶ εἶχεν αἰσθανθῆ βαθυτάτον θαυμασμόν πρὸς τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἐσχημάτισε τὴν γνώμην, ὅτι αἰτία τοῦ μεγάλου πολιτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς καλλιτεχνίας ἦτο ἡ παλαιὰ θρησκεία. Διὰ τοῦτο ὅταν ἔγινεν αὐτοκράτωρ, ἀπεκήρυξεν τὸν χριστιανισμόν καὶ ἐδοκίμασε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν εἰδωλολατρίαν. Οἱ χριστιανοὶ τὸν ὠνόμασαν διὰ τοῦτο ἀποστατήν ἢ παραβάτην.

Ἄλλ' ἡ παλαιὰ θρησκεία μαζί μὲ τοὺς μύθους καὶ τοὺς ἀρχαίους θεοὺς εἶχεν ἀποθάνει διὰ παντός. Ὅταν δὲ ἔστειλε νὰ ἐρωτήσῃ τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν διὰ τὴν νέαν του θρησκείαν, λέγουν, ὅτι ἔλαβε τὸν ἐξῆς περίφημον χρησμόν :

Εἶπατε τῷ βασιλεῖ, χαμαὶ πέσε δαίδαλος αὐλά.

Οὐκέτι Φοῖβος ἔχει καλύβην, οὐ μάντιδα δάφνην,

Οὐ παγὰν λαλέουσιν. Ἀπέσβετο καὶ λάλον ὕδωρ.

Αἱ θρησκευτικαὶ ἀσχολίαι δὲν ἠμπόδισαν τὸν Ἰουλιανὸν νὰ ἀναδειχθῆ ἑξαιρετὸς αὐτοκράτωρ. Ἐκαμε σοβαρὰς οικονομίας καὶ περιώρισε τὴν πολυτέλειαν καὶ τοὺς ὑπαλλήλους. Ἦναγκάσθη νὰ ἐπιχειρήσῃ πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν, οἱ ὅποιοι πάλιν ἐπέρασαν τὰ σύνορα τοῦ κράτους, ἀλλ' ἐπληγώθη βαρέως καὶ ἀπέθανεν. Ἡ θρησκευτικὴ του μεταρρύθμισις κατέρρευσε μετὰ τὸν θάνατόν του.

Θεοδοσίος ὁ Μέγας (379 - 395).

Ὁ ἀξιολογώτερος βασιλεὺς μετὰ τὸν Ἰουλιανὸν ἦτο ὁ Θεοδόσιος, ὁ ὁποῖος ἐβασίλευσεν ἐπὶ 16 ἔτη, ἀπὸ τοῦ 379-395.

Εἰς κρισιμωτάτην στιγμήν, ὅταν οἱ Γότθοι ἐπέρασαν τὸν Δούναβιν, ἐνίκησαν τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὸ Ἀνατολικὸν κράτος ἐκινδύνευσε, ὁ Θεοδόσιος ἔσωσε αὐτὸ μὲ τὴν στρατηγικὴν καὶ πολιτικὴν του ἱκανότητα.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ 394 κατήργησε τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, οἱ ὁποῖοι ἐσώζοντο ἀκόμη ὡς τελευταῖον λείψανον τῆς εἰδωλολατρίας, καὶ αὐτὸ ὑπῆρξε τὸ τελειωτικὸν κτύπημα κατὰ τῆς ἀρχαίας θρησκείας.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδοσίου ὁ χριστιανισμὸς ἐθριάμβευσεν ὀριστικῶς. Ὁ Θεοδόσιος ἔκλεισε τοὺς εἰδωλολατρικοὺς ναοὺς καὶ κατεδίωξε τοὺς εἰδωλόλατρες καὶ ἠναγκάσθη νὰ συγκαλέσῃ Δευτέραν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ 381 μ.Χ. Ἡ Σύνοδος αὐτὴ συνεπλήρωσε τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως καὶ ἔλαβεν αὐστηρὰ μέτρα κατὰ τῶν αἰρετικῶν.

Ὁ Θεοδόσιος ὑπῆρξε περίφημος κυβερνήτης, γενναῖος στρατηγός, ἀλλὰ βίαιος καὶ ὀρμητικός. Ἐπειδὴ ἐφονεύθησαν μερικοὶ ἀξιωματικοὶ εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν διέταξε ἀθρόαν σφαγὴν τῶν Θεσσαλονικέων εἰς τὸν ἵππόδρομον, ὅπου ἐσφάγησαν 7 χιλ. Ὅταν ὅμως εἰς τὸ Μεδιόλανον προσῆλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, διὰ νὰ κοινωνήσῃ, ὁ περίφημος ἀρχιεπίσκοπος Ἀμβρόσιος τοῦ ἀπηγόρευσε τὴν θείαν κοινωνίαν καὶ τὸν ὑπεχρέωσε νὰ μετανοήσῃ δημοσίᾳ.

Ὁ Θεοδόσιος ἐτακτοποίησε τὴν διοίκησιν καὶ κατήρτισεν ἰσχυρὸν στρατόν. Ἀπέθανεν εἰς τὸ Μεδιόλανον τὸ 395. Πρὸ τοῦ θανάτου του ἐμοίρασε τὸ κράτος εἰς τοὺς δύο υἱοὺς του. Ἐξ αὐτῶν ὁ Ὀνώριος ἔλαβε τὴν Δύσιν, ὁ Ἀρκάδιος τὴν Ἀνατολήν.

Ἡ διαίρεσις αὐτὴ ἦτο ἡ τελευταία. Ἀπὸ τότε τὸ ἀνατολικὸν καὶ τὸ δυτικὸν κράτος δὲν ἠνώθησαν πλέον. Καὶ τὸ μὲν δυτικὸν κατεστράφη, ὅπως θὰ ἴδωμεν, ἀπὸ τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομάς, ἐνῶ τὸ ἀνατολικὸν ἔζησεν ἀκόμη χίλια περίπου ἔτη καὶ διεδραμάτισε σημαντικώτατον ρόλον εἰς τὴν ἱστορίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

Η ΜΕΓΑΛΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΛΑΩΝ

Ὁ βαρβαρικὸς κόσμος.

Ἐξω τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἔζων πολυάριθμοι λαοί, τοὺς ὁποίους οἱ Ρωμαῖοι ὠνόμαζον μὲ κοινὸν ὄνομα βαρβάρους. Ἐπὶ πολὺν καιρὸν οἱ λαοὶ αὐτοὶ ἦσαν ἀπολίτιστοι καὶ δὲν εἶχον καμμίαν ὀργάνωσιν οὔτε δύναμιν ἀξιόλογον. Τὸν τελευταῖον καιρὸν ὅμως μὲ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Ρωμαίων ἤρχισαν νὰ ἀναπτύσσωνται ἐπικινδύνως. Ὑστεροῦν ἀκόμη εἰς γνώσεις καὶ ἱκανότητος οἱ βάρβαροι, ἀλλ' εἶναι ὀρμητικοὶ καὶ τολμηροί.

Εἰς τὰς πεδιάδας, αἱ ὁποῖαι σχεδὸν χωρὶς διακοπὴν ἀπλώνονται ἀπὸ τὴν Ὀλλανδίαν μέχρι τῶν ὀρέων τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας, δηλ. τῆς Μογγολίας, ἔζων κατὰ τὸν 4ον μ.Χ. αἰῶνα τρεῖς μεγάλα ἔθνη, οἱ Γερμανοί, οἱ Σλάβοι, καὶ οἱ Οὐννοι.

Οἱ Γερμανοί, οἱ ὁποῖοι ἐγειτόνευον ἀμέσως μὲ τὸ ρωμαϊκὸν κράτος, ἦσαν ἀρκετὰ γνωστοὶ ἀπὸ τοὺς πολέμους τῶν ἐναντίων τῶν ρωμαίων αὐτοκρατόρων. Τὸν 4ον αἰῶνα ἐξετείνοντο ἀπὸ τὴν Ὀλλανδίαν μέχρι τῆς Σκανδιναβικῆς χερσονήσου πρὸς βορρᾶν καὶ μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου πρὸς νότον. Οἱ κυριώτεροι γερμανικοὶ λαοὶ ἦσαν οἱ Βησιγότθοι, οἱ Ὄστρογότθοι, οἱ Βάνδαλοι, οἱ Λομβαρδοί, οἱ Σάξονες, οἱ Φράγκοι.

Οἱ Σλάβοι, ἐξετείνοντο ἀπὸ τὴν σημερινὴν ἀνατολικὴν Γερμανίαν μέχρι τῶν Οὐραλίων ὀρέων. Ἦσαν ὅμως ἀκόμη πολὺ καθυστερημένοι, πτωχοὶ χωρικοί, χωρὶς στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν ὀργάνωσιν.

Γερμανοὶ καὶ Σλάβοι ἀνήκον εἰς τὴν Ἰνδοευρωπαϊκὴν ἔθνη τῆς Λευκῆς φυλῆς, ἦσαν ἄνθρωποι μεγαλόσωμοι, λευκοὶ καὶ ξανθοί, μὲ πολλὰς σωματικὰς καὶ πνευματικὰς ἱκανότητας, αἱ ὁποῖαι ἀνεπτύχθησαν ἀργότερα.

Οἱ Οὐννοι, ἦσαν ἐγκατεστημένοι ἀπὸ παλαιοτάτων χρόνων εἰς τὴν Ἀσίαν εἰς τὰς πεδιάδας, αἱ ὁποῖαι ἐκτείνονται

A. Λαζάρου

ἀνατολικῶς τῆς Κασπίας θαλάσσης, εἰς τὸ σημερινὸν Τουρκεστάν.

Ἄνῃκον εἰς τὴν Μογγολικὴν φυλὴν καὶ ἦσαν ἄνθρωποι μικρὸσωμοι μὲ ἐξωγκωμένους παρεΐας, μικροὺς ὀφθαλμοὺς καὶ χρῶμα ὠχροκίτρινον. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἔζων ἀκόμη νομαδικὴν ζωὴν, εἶχον ὅμως μάθει τέχνας, ἐπεδίδοντο εἰς τὰ πολεμικὰ καὶ ἦσαν στοιχεῖον ἀνήσυχον.

Οἱ βάρβαροι εἰσέρχονται εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν.

Οἱ γερμανικοὶ λαοί, ἦσαν πάντοτε ἀπειλὴ κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας. Μὲ τὸν καιρὸν δὲν ἔπαυσαν νὰ αὐξάνωνται καὶ νὰ προοδεύουν εἰς τὰ πολεμικὰ, ἐνῶ ἀντιθέτως ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία εἶχεν ἀρχίσει νὰ παρακμάζη. Δὲν διέθετε πλέον ἄφθονα χρήματα, ὅπως ἄλλοτε, οὔτε στρατὸν ἰσχυρόν. Αἱ λεγεῶνες, δὲν εἶχον τὴν παλαιὰν μαχητικότητα καὶ ἀπετελοῦντο ἀπὸ ξένους μισθοφόρους, ἰδίως Γερμανοὺς. Ἀπὸ τὸ τέλος λοιπὸν τοῦ 4ου μ.Χ. αἰῶνος οἱ Γερμανοὶ ἤρχισαν νὰ εἰσβάλλουν εἰς τὰς χώρας τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισε περίοδος ἐπιδρομῶν καὶ ἀναστατώσεων, τὰς ὁποίας ὀνομάζουν εἰς τὴν ἱστορίαν Μεγάλην μετανάστευσιν τῶν λαῶν.

Ἡ κυριωτέρα αἰτία τῆς μετακινήσεως αὐτῆς τῶν γερμανικῶν λαῶν ἦτο ἡ αὐξησης τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἡ ἔλλειψις ἀρκείας γῆς πρὸς καλλιέργειαν εἰς τὴν χώραν τῶν, τὴν ὁποίαν ἐσκέπαζον τότε ἐκτεταμένα δάση καὶ ἀπέραντα ἔλη.

Αὐτὸ ἠνάγκασε τοὺς Γερμανοὺς νὰ μεταναστεύσουν καὶ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ ἰσχυρὰ Γερμανικὴ φυλὴ τῶν Γόθων εἶχε προχωρήσει νοτιώτερον μέχρι σχεδὸν τοῦ Εὐξείνου καὶ εἰς τὰς χώρας τῆς σημερινῆς νοτίου Ρωσσίας καὶ Ρουμανίας εἶχον ἰδρύσει δύο σημαντικὰ κράτη, τῶν Βησιγόθων καὶ Ὀστρογόθων, δηλαδὴ δυτικῶν καὶ ἀνατολικῶν Γόθων. Τὴν ὠθησιν ὅμως τῆς μεταναστεύσεως ἔδωκεν εἰς τοὺς Γερμανοὺς ἡ ἐμφάνισις εἰς τὴν Εὐρώπην τῶν Οὐννων.

Οἱ Οὐννοι, ὡς ἐλέχθη, ἦσαν κλάδος τῆς μογγολικῆς φυλῆς καὶ ἤδη ἀπὸ τὸν 1ον π.Χ. αἰῶνα εἶχον ἀρχίσει νὰ εἰσδύουν

εἰς τὴν Εὐρώπην. Κατὰ τὸ δεύτερον ὅμως ἥμισυ τοῦ 4ου αἰῶνος μ.Χ. ἡ διεισδυσις αὐτὴ ἔλαβε μορφήν βιαίας ἐπιδρομῆς. Οἱ συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς παραβάλλουν τὴν προέλασιν τῶν Οὐνῶν μὲ θύελλαν καὶ μάλιστα.

Εἰς τοὺς Εὐρωπαϊοὺς ἔκαμαν τρομερὰν ἐντύπωσιν οἱ ἄγριοι αὐτοὶ Μογγόλοι, ὅταν πρωτοεμφανίσθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἦσαν νομάδες καὶ κατοικίας εἶχον τὰς ἀμάξας τῶν. Ἀπὸ μικρὰν ἡλικίαν ἔκαιον τὸ πρόσωπόν των μὲ ἀναμμένον σίδηρον καὶ διὰ τοῦτο εἶχον ἀποκρουστικὴν φυσιογνωμίαν. Ἐτρωγον ρίζας δένδρων καὶ ὠμὸν κρέας καὶ ἐνεδύοντο μὲ δέρματα αἰγός. Ἦσαν ὀρμητικοὶ πολεμισταί, κυρίως ἵππεις καὶ ἦσαν ὠπλισμένοι μὲ τόξα.

Οἱ Οὐννοὶ ἐπροχώρησαν πρὸς δυσμὰς καὶ περὶ τὸ 350 μ.Χ. ἔφθασαν εἰς τὴν νότιον Ρωσσίαν. Ἐκεῖ συνήντησαν τοὺς Γότθους. Οἱ Ὅστρογότθοι ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς ἐπιδρομεῖς, ἐνῶ οἱ Βησιγότθοι ἠναγκάσθησαν νὰ περάσουν τὸν Δούναβιν καὶ νὰ καταφύγουν εἰς τὴν ἀνατολικὴν αὐτοκρατορίαν.

Ἡ εἴσοδος τῶν Γότθων εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν ἔδωκε τὸ σύνθημα εἰς μεγάλην κίνησιν τῶν γερμανικῶν λαῶν. Οἱ γερμανικοὶ λαοὶ ἀπὸ διάφορα σημεῖα εἰσῆλθον εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν. Τὸ ἔργον τῆς Ρώμης, ἡ εἰρήνη καὶ ἡ τάξις, κατεστράφησαν καὶ ἐπηκολούθησε φοβερὰ θύελλα, ἡ ὁποία ἐπρόκειτο νὰ ἀλλάξη τὴν ὄψιν τοῦ κόσμου.

Ἐπιδρομὴ τῶν Βησιγότθων - Ἀλάριχος.

Οἱ Βησιγότθοι ἔλαβον τὴν συγκατάθεσιν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ περάσουν τὸν Δούναβιν καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν Κάτω Μοισίαν, σημερινὴν Βουλγαρίαν. Ἀλλὰ ἀπὸ φίλοι καὶ σύμμαχοι ἔγιναν ἐπικίνδυνοι ἐχθροί. Ἦρχισαν νὰ λεηλατοῦν τὴν χώραν καὶ νὰ προελαύνουν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐνίκησαν ἕνα στρατὸν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ἀνατολῆς, ὁ ὁποῖος καὶ ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην (378 μ.Χ.). Ἄλλ' ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Δύσεως ἔστειλε τότε τὸν στρατηγὸν Θεοδόσιον, τὸνόποιον διώρισεν αὐγουστον. Ὁ Θεοδόσιος μὲ τὴν στρατηγικὴν καὶ διπλωματικὴν ἱκανότητα κατάρθωσε νὰ

ειρηνεύση τούς Γότθους και επέτρεψε να κατοικήσουν ὀριστικά εἰς τὴν Μοισίαν καὶ νὰ ὑπηρετοῦν εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν στρατόν.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας ὅμως τοῦ Ἀρκαδίου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοδοσίου, ἔγινε νέα καὶ μεγάλη ἐξέγερσις τῶν Γόθων. Αὐτὴν τὴν φορὰν εἶχον ἐπὶ κεφαλῆς ἓνα νεαρὸν καὶ ὀρμητικὸν ἀρχηγόν, τὸν Ἀλάριχον, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐκπαιδευθῆ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ Γότθοι ἀνύψωσαν αὐτὸν ἐπὶ τῆς ἀσπίδος καὶ τὸν ἀνεκήρυξαν βασιλέα καὶ ὁ Ἀλάριχος ἐφιλοδόξησε νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ γίνῃ αὐτοκράτωρ. Ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπέτυχεν, ἀλλ' οἱ Γότθοι διέσχισαν τὴν Βαλκανικὴν καὶ ἔφθασαν μέχρι τῆς Πελοποννήσου. Ἡ διάβασις τῶν συνωδευέτο ἀπὸ καταστροφάς. Ἰδίως θλιβεράς ζημίας ἐπροξένησαν εἰς τὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαίας τέχνης. Ὁ περίφημος ναὸς τῆς Δήμητρος εἰς τὴν Ἐλευσίνα ἔπαθε μεγάλας καταστροφάς καὶ ἐφονεύθη ὁ τελευταῖος ἱερεὺς τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων. Ἀλλὰ ἤλθε τότε εἰς βοήθειαν στρατὸς ἀπὸ τὴν Δύσιν. Ὁ Ὀνώριος ἔστειλε τὸν στρατηγὸν τοῦ Στιλίωνος μὲ στόλον καὶ στρατόν, ὁ ὁποῖος ἠνάγκασε τὸν Ἀλάριχον νὰ κάμῃ εἰρήνην.

Οἱ Γερμανοὶ εἰσέρχονται εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν.

Ὁ Ἀλάριχος ὅμως δὲν ἠσύχασεν. Αὐτὴν τὴν φορὰν ἐστράφη ἐναντίον τῆς Ἰταλίας καὶ ἐπροχώρησεν ἕως τὴν πεδιάδα τοῦ Πάδου. Ἐκεῖ τὸν ἀπέκρουσε πάλιν ὁ Στιλίωνος, ἀλλὰ, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ αὐτό, ἠναγκάσθη νὰ ἀποσύρῃ τὰ στρατεύματα ἀπὸ τὸν Ρῆνον. Τότε διάφοροι ἄλλοι γερμανικοὶ λαοὶ Βάνδαλοι, Σουῆβοι, Βουργούνδιοι, Φράγκοι κ. ἄ., ἐπειδὴ δὲν συνήντησαν σοβαρὰν ἀντίστασιν εἰς τὰ σύνορα τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, ἐπέρασαν τὸν Ρῆνον, ἐξεχύθησαν εἰς τὰς χώρας αὐτοῦ καὶ κατέλαβον τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας μέχρι τῆς Ἰταλίας. Τοιοῦτοτρόπως οἱ γερμανικοὶ λαοὶ κατέλυσαν τὸ ἔκτος τῆς Ἰταλίας Δυτικὸν ρωμαϊκὸν κράτος.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Στιλίωνος ἐδολοφονήθη, οἱ δὲ Γότθοι κατορθώσαντες νὰ ἀποκρούσουν τὸ ρωμαϊκὸν στρατόν, εἰσῆλθον

εις τὴν Ρώμην καὶ ἐλεηλάτησαν αὐτὴν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας (410 μ.Χ.). Τὸ γεγονός αὐτὸ ἔκαμε μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς ὅλον τὸν κόσμον, διότι πρώτην φοράν ἔπειτα ἀπὸ 800 ἔτη ξένοι βάρβαροι ἐκυρίευσαν τὴν πρωτεύουσαν τῆς οἰκουμένης.

Ὁ Ἀλάριχος ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέθανεν, οἱ δὲ Βησιγόθοι ἔκαμαν εἰρήνην μὲ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ρώμης, ἀπεσύρθησαν ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν καὶ ἵδρυσαν κράτος εἰς τὴν νότιον Γαλατίαν. Ἀπ' ἐκεῖ ἐξέτειναν τὸ κράτος των εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου καὶ ἐγκατεστάθησαν ὀριστικῶς.

Αὐτὴ ἦτο ἡ μεγάλη ἐπιδρομὴ τῶν Γότθων, ἡ ὁποία ἐνῶ ἐπέφερε τόσας καταστροφὰς εἰς τὴν Δύσιν, μικρὰς μόνον ζημίας ἐπροξένησεν εἰς τὸ Ἀνατολικὸν ρωμαϊκὸν κράτος.

Οἱ Βάνδαλοι ἰδρύουν κράτος εἰς τὴν Ἀφρικὴν.

Μεταξὺ τῶν γερμανικῶν λαῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχον περάσει τὸν Ρῆνον καὶ εἰσῆλθον εἰς τὰς χώρας τοῦ δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, ἦσαν καὶ οἱ Βάνδαλοι. Αὐτοὶ ἐλεηλάτησαν τὴν Γαλατίαν, ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰ νότια αὐτῆς, ὅπου ἐσχημάτισαν κράτος Βανδαλικόν.

Μετ' ὀλίγον ὁ ἀρχηγὸς των Γενζέριχος (427 - 477), ὁ ὁποῖος ἦτο ἡγεμὼν σκληρὸς, ἀλλὰ πολὺ ἐπιτήδειος, ὠδήγησε τοὺς Βανδάλους ἀπὸ τὸ στενὸν τοῦ Γιβραλτάρ εἰς τὴν εὐφορον ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἀφρικῆς. Ὅλαι αἱ πόλεις παρεδόθησαν ἢ μία κατόπιν τῆς ἄλλης εἰς τοὺς Βανδάλους καὶ ὁ Γενζέριχος ἐκυρίευσεν τέλος τὴν Καρχηδόνα τὸ 439 μ.Χ. Κατόπιν κατεσκεύασεν ἰσχυρὸν στόλον, ἐκυρίευσεν τὰς νήσους Βαλεαρίδας, τὴν Σαρδηνίαν καὶ τὴν Κορσικὴν, ἵδρυσεν ἐκτεταμένον κράτος, ἐκυριάρχησεν εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ ἤρχισε νὰ λεηλατῇ τὰ παράλια.

Τὸ Κράτος τῶν Οὐννων - Ἀττίλας.

Οἱ Οὐννοι, καθὼς εἶδομεν, τὸ 350 μ.Χ. περίπου ἐξηπλώθησαν εἰς τὴν σημερινὴν νότιον Ρωσσίαν, ἐπροχώρησαν πρὸς δυσμὰς καὶ ἵδρυσαν ἐκεῖ μέγα βαρβαρικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον

έξετείνεται από τὸν Εὐξεινον Πόντον μέχρι τῆς Γερμανίας καὶ ἐξουσίαζε διαφόρους σλαβικούς καὶ γερμανικούς λαούς. Ὁ σημαντικώτερος βασιλεὺς τῶν Οὐννων ἦτο ὁ Ἀττίλας.

Ὁ Ἀττίλας (434-453) ἂν καὶ ἦτο ἀγράμματος, κατάρθωνε νὰ κυβερνᾷ πολὺ καλὰ τὸ κράτος του. Ἦτο τρομερὸς πολεμιστὴς καὶ συγχρόνως πονηρὸς διπλωμάτης. Ἐγνώριζε τὴν τέχνην νὰ προσελκύῃ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ὑπακοὴν τῶν πολεμικῶν ἀρχηγῶν. Τὴν πρωτεύουσάν του εἶχεν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, εἰς ἓνα παραπόταμον τοῦ Δουνάβεως Τάϊς. Ἐκεῖ εἶχε κτίσει τὰ περίφημα ξύλινα ἀνάκτορά του. Ἡ αὐλὴ του ἦτο πολυτελεστάτη, ἀλλ' ὁ ἴδιος ἔζη βίον πολὺ ἀπλοῦν καὶ εἰς τὰ συμπόσια, ἐνῶ οἱ ξένοι ἔτρωγον μὲ ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ σκεύη, αὐτὸς μετεχειρίζετο ξύλινα. Ὁ Ἀττίλας ἔγινε περίφημος διὰ τὴν σκληρότητά του. Σειραὶ ἀπὸ κεφαλᾶς τῶν φονευθέντων ἐχθρῶν ἐστόλιζον τὴν εἴσοδον τῶν ἀνακτόρων του καὶ εἰς τὰς ἐπιδρομάς του ἔκαμνε τρομερὰς καταστροφάς. Διὰ τοῦτο οἱ ἱστορικοὶ τὸν ὠνόμασαν «θείαν μάστιγα».

Ἐπιδρομαὶ τῶν Οὐννων.

Ὁ Ἀττίλας προσέβαλε πρῶτον τὸ Ἀνατολικὸν κράτος· τὰ στρατεύματά του ἐπέρασαν τὸν Δούναβιν καὶ ἐπλημμύρησαν τὰς πλουσίας χώρας αὐτοῦ. Ἐβδομήκοντα πόλεις μεταξὺ Δουνάβεως καὶ Κωνσταντινουπόλεως μετεβλήθησαν εἰς σωροὺς ἐρείπων καὶ ὅλη ἡ ἑλληνικὴ χερσόνησος ἦτο εἰς τὴν διάκρισιν τῶν βαρβάρων. Ὁ τότε αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος Β' ἠναγκάσθη νὰ πληρώσῃ μέγα χρηματικὸν ποσὸν καὶ ὑπεσχέθη, ὅτι κατ' ἔτος θὰ στέλλῃ δῶρα καὶ χρήματα εἰς τὸν Ἀττίλαν. Οἱ Οὐννοι ἐπέστρεψαν εἰς τὴν χώραν τῶν φορτωμένοι ἀπὸ λάφυρα.

Κατόπιν ὁ Ἀττίλας ἐστράφη πρὸς τὴν Δύσιν. Αὐτοκράτωρ τότε τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἦτο ὁ Βαλεντινιανός. Ὁ Ἀττίλας ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα τὴν ἀδελφὴν του Ὀνωρίαν εἰς γάμον καὶ τὸ ἥμισυ τοῦ κράτους ὡς προῖκα. Ὁ αὐτοκράτωρ ἠρνήθη καὶ ὁ Ἀττίλας τὸ 450 μ.Χ. ὀδηγῶν 500 χιλ. βαρβαρικὸν στρατόν, Οὐννους, Γερμανοὺς κλπ. ἀνήλθε παραλ-

λήλως τοῦ Δουνάβεως, ἐπέρασε τὸν Ρῆνον καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Γαλατίαν. Πανταχοῦ ἐσκόρπιζε τὸν θάνατον καὶ τὴν καταστροφήν ἕως ὅτου ἔφθασαν αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες, τὰς ὁποίας ἐνίσχυσαν οἱ ἐγκατασταθέντες εἰς τὴν Γαλατίαν Γερμανοί, δηλ. Φράγκοι, Βουργούνδιοι, Βησιγότθοι, ὑπὸ τὴν ὁδήγίαν τοῦ περιφήμου στρατηγοῦ Ἀετίου. Ἡ τρομερὰ σύγκρουσις μεταξὺ τῶν δύο κολοσσιαίων στρατῶν ἔγινεν εἰς μεγάλην πεδιάδα τῆς Β. Γαλλίας, ἡ ὁποία ὀνομάζεται Καταλανικὰ πεδία (Καμπανία Γαλατίας, σήμερον Châlons sur Marne). Οἱ βάρβαροι ἐπολέμησαν μὲ μανίαν καὶ ἡ μάχη ἔλαβεν ὄψιν φοβερᾶς σφαγῆς· 160 χιλ. νεκροὶ ἐκάλυψαν τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Εἰς τὸ τέλος ὁμως ὑπερίσχυσαν οἱ Ρωμαῖοι, οἱ ὅποιοι ἐγνώριζον καλύτερον τὴν τέχνην τοῦ πολέμου. Ὁ Ἀττίλας ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ, ἀλλὰ παρέλαβε μαζί του ὅλα τὰ λάφυρα. Ἡ περίφημος αὐτὴ μάχη, ἡ ὁποία ἦτο ἡ μεγαλύτερα ἕως τότε εἰς τὴν Δ. Εὐρώπην, ὀνομάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν *Μάχη τῶν ἔθνῶν* (451).

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ Ἀττίλας εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἦτο ἔτοιμος νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Ρώμης, ἀλλ' αἰφνιδίως ἐσταμάτησε καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸ κράτος του. Διηγοῦνται, ὅτι ὁ Πάπας Λέων Α΄ ἦλθεν εἰς συνάντησίν του καὶ κατῶρθωσε μὲ χρήματα νὰ τὸν πείσῃ νὰ μὴ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Ρώμης. Μετὰ ἔν ἔτος (453) ὁ Ἀττίλας ἀπέθανε καὶ τὸ ἀπέραντον κράτος τῶν Οὐννων διελύθη.

Κατάλυσις τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους (476).

Μετὰ τὴν τελευταίαν ἐπιδρομὴν τοῦ Ἀττίλα οἱ γερμανικοὶ λαοὶ κατέλαβον ὀριστικῶς τὰς ἔξω τῆς Ἰταλίας ρωμαϊκὰς ἐπαρχίας καὶ ἵδρυσαν γερμανικὰ κράτη. Τὸ ρωμαϊκὸν κράτος περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν ἡ ἐξουσία τοῦ αὐτοκράτορος ἐξησθένησε πολὺ καὶ ἀπέκτησαν μεγάλην δύναμιν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν μισθοφορικῶν στρατευμάτων, οἱ ὅποιοι ἦσαν βάρβαροι. Αὐτοὶ ἀνεβίβαζον εἰς τὸν θρόνον ἰδικούς των εὐνοουμένους ἢ τοὺς γραμματεῖς των, ἐνῶ τὸ κράτος ἐκυβέρνηντων πραγματικῶς οἱ ἴδιοι.

Νέα βαρβαρικά στίφη, κυρίως Γερμανοί, τὰ ὁποῖα ὠδήγησε ὁ Ὀδοάκρος, ἐπῆλθον ἐντὸς ὀλίγου κατὰ τῆς Ἰταλίας. Ὁ Ὀδοάκρος ἐξεθρόνισε τὸν τελευταῖον αὐτοκράτορα Ρωμύλον, τὸν ὁποῖον σκωπτικῶς ὠνόμαζον Ἀύγουστύλον, καὶ ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος τὴν ἐξουσίαν (476). Ἀπὸ τότε ἔπαυσαν Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες νὰ κυβερνοῦν τὴν Ἰταλίαν καὶ τὸ ἔτος 476 θεωρεῖται ὡς τὸ τέλος τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους.

Βραδύτερον, τὸ 493, τὸ κράτος τοῦ Ὀδοάκρου εἰς τὴν Ἰταλίαν κατέλυσαν οἱ Ὀστρογόθοι, τῶν ὁποίων ὁ ἀρχηγὸς Θεοδώριχος ἦτο ἡγεμὼν ἐξαιρετος καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἡ Ἰταλία εἶδε πάλιν ἡμέρας εὐτυχίας.

Ἡ Ἀνατολικὴ αὐτοκρατορία - Τὸ τέλος τοῦ ἀρχαίου κόσμου.

Τοιουτοτρόπως τὸ Δυτικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος κατεποντίσθη εἰς τὴν θύελλαν τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν. Ἡ Ἀνατολικὴ ὅμως αὐτοκρατορία ἔδειξεν ἀντοχήν, κατῶρθωσε νὰ σωθῇ καὶ διτηρήθῃ ἀκόμη 1000 ἔτη.

Ἀλλὰ τὰ μεγάλα γεγονότα, τὰ ὁποῖα συνέβησαν κατὰ τὰ ἔτη αὐτά, ἥλλαξαν τὴν ὄψιν τοῦ κόσμου. Τὸ ἔτος 476 θεωρεῖται ὡς σπουδαῖος σταθμὸς εἰς τὴν ἱστορίαν, ὡς τὸ τέλος τῶν ἀρχαίων χρόνων, ἦτοι τοῦ ἀρχαίου κόσμου, καὶ ἀρχὴ νέας περιόδου, τὴν ὁποίαν ὀνομάζουσι Μέσους ἢ Μεσαιωνικούς χρόνους.

Εἰς τὴν Δύσιν ἀπὸ τὴν κατάλυσιν τῆς Δυτικῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας προῆλθον πολλὰ μικρά, ἰδίως γερμανικὰ κράτη. Ἄλλ' ἐξηκολούθησε νὰ ἐπικρατῇ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κρατῶν καθὼς καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἡ λατινικὴ γλῶσσα. Εἰς τὴν Ἀνατολὴν διτηρήθη μεγάλη αὐτοκρατορία, ἡ ὁποία ἔλαβεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἑλληνικὸν χαρακτῆρα. Κράτος καὶ ἐκκλησία ἐδέχθησαν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἡ ὁποία ἐγένετο ἡ γλῶσσα τῆς παιδείας καὶ τῆς ἐπιστήμης δι' ὅλους τοὺς λαοὺς ἀπὸ τοῦ Δουβάβεως μέχρι τοῦ Εὐφράτου.

Τοιουτοτρόπως Ἡ Ἀνατολὴ καὶ Δύσις ἀπετέλεσαν δύο διαφορετικὸς κόσμους. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δυτικοῦ Κράτους ἡ Ἀνατολὴ ἀπέκτησε τὴν αὐτοτέλειάν της καὶ ἀνέπτυξεν

ἰδικόν της βίον καὶ ἰδικόν της πολιτισμόν. Τὸ νέον αὐτὸ κράτος οἱ ἱστορικοὶ ὀνομάζουσι Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν, διότι ἡ πρωτεύουσα τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἔκειτο εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀρχαίου Βυζαντίου, ἢ Ἑλληνικὴν Μεσαιωνικὴν αὐτοκρατορίαν, διότι εἰς αὐτὴν ἐπεκράτησαν οἱ Ἕλληνας καὶ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΟΙ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ

Ἄρκάδιος (395 - 408).

Μετά τὴν ὀριστικὴν διαίρεσιν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ τὸν θάνατον τοῦ Θεοδοσίου, ὁ εἷς ἐκ τῶν υἱῶν του, ὁ Ἄρκάδιος, ἔλαβε τὸ Ἀνατολικὸν τμήμα. Τὸ τμήμα αὐτὸ περιελάμβανε τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως μέχρι τοῦ Ταινάρου καὶ ἀπὸ τῆς Ἀδριατικῆς μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου εἰς τὴν Εὐρώπην, τὴν Αἴγυπτον μὲ τὴν Κυρηναϊκὴν εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Παλαιστίνην, Ἀραβίαν, Συρίαν, Μεσοποταμίαν, Ἀρμενίαν εἰς τὴν Ἀσίαν. Εἶχε πληθυσμὸν κατὰ τὸ ἔτος 395 μ.Χ. περίπου 65 ἑκατομ., ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἥμισυ περίπου κατῴκει τὴν Μ. Ἀσίαν.

Ὁ Ἄρκάδιος, ἦτο 18 ἐτῶν, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον καὶ διὰ τοῦτο ἐπετρόπευεν αὐτὸν ὁ Εὐτρόπιος, ἄνθρωπος διεφθαρμένος, ὁ ὁποῖος κυρίως ἐκυβέρνησα τὸ κράτος μαζὶ μὲ τὴν σύζυγον τοῦ αὐτοκράτορος Εὐδοξίαν, κόρην ἑνὸς φράγκου στρατηγοῦ.

Δύο ἀξιωματιμόνευτα γεγονότα συνέβησαν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀρκαδίου. Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦτο κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ἀπὸ τοὺς ἀξιολογωτέρους Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, ὁ ὁποῖος δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῆ τὸν ἄτακτον βίον τοῦ Εὐτροπίου καὶ τῆς Εὐδοξίας καὶ δημοσίᾳ ἐπετίθετο ἐναντίον αὐτῶν. Ἄλλ' ἔπασσε θῆμα τῆς ὀργῆς των, ἐξωρίσθη καὶ ἀπέθανεν εἰς τὴν ἐξορίαν ἀπὸ τὰς κακουχίας καὶ τὰς στερήσεις.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας ἐπίσης τοῦ Ἀρκαδίου, ὅπως εἶδομεν, ὁ Ἀλάριχος καὶ οἱ Βησιγόθθοι ἔκαμαν τὴν μεγάλην ἐπιδρομὴν κατὰ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἐπροξένησαν μεγάλας καταστροφάς.

Θεοδόσιος Β΄ ὁ Μικρὸς (408 - 450).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀρκαδίου ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Θεοδόσιος Β΄, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη Μικρὸς κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν πάππον του Θεοδόσιον τὸν Μέγαν. Ἦτο τότε μόλις ὀκτῶ ἐτῶν καὶ διὰ τοῦτο τὸν ἐπετρόπευεν ὁ Ἀνθέμιος, ἄνθρωπος ἠθικὸς καὶ σπουδαῖος πολιτικός. Ἀλλὰ ἀπὸ τὸ 415 ἀνέλαβε τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ Θεοδοσίου ἢ ἀδελφή του Πουλχερία, γυνὴ φίλαρχος καὶ φιλόδοξος, ἡ ὁποία κατάρθωσε νὰ γίνῃ αὐτοκράτειρα καὶ νὰ κυβερνᾷ αὐτὴ τὸ κράτος ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀδελφοῦ της. Τὸν Θεοδόσιον ἐφρόντισε νὰ ἀπασχολῇ μὲ ζητήματα θρησκευτικά, μὲ διασκευάσεις, ἱππασίαν, ζωγραφικὴν καὶ πλαστικὴν, διὰ νὰ μὴ λάβῃ ποτὲ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους.

Ἐπίσης τὸν ὑπᾶνδρευσε μὲ μίαν ὠραίαν ἀθηναίαν κόρην, θυγατέρα τοῦ φιλοσόφου Λεοντίου, τὴν Ἀθηναΐδα, ἡ ὁποία ἔγινε χριστιανὴ καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα Εὐδοκία. Ἡ Εὐδοκία εἶναι ἡ πρώτη ἑλληνίς αὐτοκράτειρα, ἡ ὁποία εἰσήγαγεν εἰς τὰ ἀνάκτορα τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὰς ἑλληνικὰς συνηθείας.

Διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Εὐδοκίας ἰδρύθη τότε εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μεγάλη Σχολή, εἶδος Πανεπιστημίου, τὸ Πανδιδακτήριον, ὅπως ὠνομάσθη. Εἰς αὐτὸ ἐδιδάσκετο ἐκτὸς τῆς Λατινικῆς καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡ φιλοσοφία, ἡ ρητορεία καὶ τὸ δίκαιον. Εἶχε τριάκοντα καθηγητάς. Ἀπὸ τότε ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἰς τὸ κράτος ἀρχίζει νὰ θεωρεῖται γλῶσσα ἐπίσημος, ὅπως καὶ ἡ Λατινικὴ.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδοσίου Β΄ οἱ Οὐννοι ὑπὸ τὸν Ἀτίλαν ἔκαμαν τὴν γνωστὴν ἐπιδρομὴν κατὰ τοῦ κράτους. Ἦναγκάσθη ἡ Πουλχερία νὰ πληρώσῃ μεγάλην χρηματικὴν ἀποζημίωσιν καὶ μόνον τοιοῦτοτρόπως κατέπεισε τὸν Ἀτίλαν νὰ ἀποχωρήσῃ.

Ἐπίσης τὸ κράτος καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐτάραξε καὶ μία νέα αἵρεσις, τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Νεστορίου. Αὐτὸς ἐδίδασκεν, ὅτι ἡ Παρθένος Μαρία δὲν εἶναι μήτηρ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπομένως ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι Θεός. Ἔγινε τότε ἡ

Γ' Οίκου μενικῆ Σύνοδος εἰς τὴν Ἔφεσον (431), ἣ ὁποία κατεδίκασε τὸν Νεστόριον καὶ τοὺς ὀπαδοὺς του.

Πουλχερία καὶ Μαρκιανὸς (450 - 458).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοδοσίου ἔμεινεν αὐτοκράτειρα ἡ Πουλχερία, ἣ ὁποία ἐνυμφεύθη καὶ ἀνηγόρευεν αὐτοκράτορα ἓνα γέροντα συγκλητικόν, τὸν Μαρκιανόν, ὁ ὁποῖος ἐβασίλευσεν ὀλίγα ἔτη μετὰ τὸν θάνατόν της (454).

Ὁ Μαρκιανὸς ἐκυβέρνησε μὲ πολλὴν σύνεσιν. Ὅταν ἀνέλαβεν αὐτὸς τὴν κυβέρνησιν, ἔπαυσε νὰ στέλλῃ εἰς τοὺς Οὐννοὺς τὰ χρηματικὰ δῶρα, τὰ ὁποῖα εἶχον ὑποσχεθῆ νὰ δίδουν κατ' ἔτος. Ὁ Ἀτίλας ἔστειλεν ἀνθρώπους νὰ τὰ ζητήσῃ, ἀλλ' ὁ Μαρκιανὸς μὲ θάρρος ἀπήντησε: «Τὰ χρηματικὰ δῶρα τὰ ἔχομεν μόνον διὰ τοὺς φίλους, διὰ τοὺς ἐχθροὺς ἔχομεν σίδηρον». Ὁ Ἀτίλας ὅμως ἠτοιμάζετο τότε νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Δύσεως καὶ δὲν εὐρήκεν εὐκαιρίαν νὰ ἐκδικηθῆ τὸν Μαρκιανόν.

Ἐπὶ τοῦ Μαρκιανοῦ νέα αἵρεσις ἐτάραττε τὴν ἐκκλησίαν. Ὁ ἀρχιμανδρίτης Εὐτυχῆς ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι ἄνθρωπος, ἀλλὰ μόνον Θεός, ἠρνεῖτο δηλαδὴ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τοῦ Χριστοῦ. Οἱ ὀπαδοὶ τῆς αἱρέσεως αὐτῆς ὠνομάσθησαν Μονοφυσῖται, διότι ἀνεγνώριζον μίαν μόνον φύσιν εἰς τὸν Χριστόν, τὴν θεϊαν. Ὁ Μαρκιανὸς συνεκάλεσε τὴν Δ' Οἴκου μενικῆν Σύνοδον εἰς τὴν Χαλκηδόνα, ἀπέναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ 451, καὶ κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν. Οἱ Μονοφυσῖται ὅμως ἐπέμενον εἰς τὴν αἵρεσιν καὶ συχνὰ ἠνώχλουν τὸ κράτος.

Λέων Α' (457 - 474).

Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Μαρκιανοῦ ἐξέλιπεν ἡ δυναστεία τοῦ Θεοδοσίου. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν μισθοφορικῶν στρατευμάτων καὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς πανίσχυρος γότθος Ἄσπαρ ἔδωκε τὸν θρόνον εἰς τὸν χιλιάρχον Λέοντα Α'. Πρῶτος ὁ Λέων ἐστέφθη μὲ θρησκευτικὴν τελετὴν αὐτοκράτωρ εἰς τὸν ναὸν τῆς

Ἀγίας Σοφίας καὶ ἀπὸ τότε τὸ ἀξίωμα τοῦ αὐτοκράτορος ἀπέκτησε κύρος θρησκευτικόν. Ἔως τώρα τὸν αὐτοκράτορα ἀνηγόρευεν ὁ στρατός.

Ὁ Λέων ἐπειδὴ παρετήρησεν, ὅτι μεγάλην δύναμιν εἶχεν ἀποκτήσει εἰς τὸ κράτος ὁ Ἄσπαρ καὶ τὰ μισθοφορικὰ στρατεύματα, ἀπεφάσισε νὰ καταρτίσῃ νέον στρατὸν ἀπὸ ἐγχωρίους πολίτας. Ἐστρατολόγησε λοιπὸν τοὺς κατοίκους τῆς Ἰσαυρίας, ὀρεινῆς χώρας εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, χωρικοὺς γενναίους καὶ πολεμικοὺς. Τοιοῦτοτρόπως κατηρτίσθη ἔθνικὸς στρατός καὶ ἡ δύναμις τῶν ξένων κατελύθη. Ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ ἐγένεν ὁ Ζήνων, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ αὐτοκράτωρ ἔδωκεν ὡς σύζυγον τὴν κόρην του.

Λέων Β' (474) — Ζήνων (474 - 491).

Τὸν Λέοντα Α' διεδέχθη ὁ ἔγγονός του, υἱὸς τοῦ Ζήνωνος, Λέων Β', ὁ ὁποῖος προσέλαβεν ὡς συνάρχοντα καὶ τὸν πατέρα του Ζήωνα. Ὁ Λέων Β' ἀπέθανε μετὰ δεκάμηνον βασιλείαν καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἔμεινεν ὁ Ζήνων.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ζήνωνος ἐγένε μεγάλη ἐπίδρομὴ τῶν Ὀστρογότθων ὑπὸ τὸν Θεοδώριχον. Ἄλλ' ὁ Ζήνων κατάρθωσε μὲ ἐπιτηδεῖας διαπραγματεύσεις νὰ πείσῃ τὸν Θεοδώριχον νὰ στραφῇ κατὰ τοῦ Δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον ἐκυβέρνα τότε, καθὼς γνωρίζομεν, ὁ ἀρχηγὸς διαφόρων βαρβάρων Ὀδοάκρος. Πραγματικῶς οἱ Ὀστρογότθοι μὲ τὸν Θεοδώριχον κατέλυσαν τὸ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ κράτος τοῦ Ὀδοάκρου (493).

Ἀναστάσιος Α' (491 - 518) — Βούλγαροι.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ζήνωνος τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν ὁ Ἀναστάσιος Α' ἀπὸ τὸ Δυρράχιον, ὁ ὁποῖος ἦτο γνωστὸς ὡς πεπειραμένος πολιτικός.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀναστασίου ἐμφανίζεται εἰς τὴν σκηνὴν τῆς ἱστορίας νέος λαός, οἱ Βούλγαροι. Οἱ Βούλγαροι ἦσαν μογγολικῆς καταγωγῆς, συγγενεῖς τῶν Οὐννων.

Πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς τὴν νότιον Ρωσσίαν, εἰς τὰς χώρας τοῦ Βόλγα ποταμοῦ, καὶ πρώτην φορὰν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ζήνωνος εἶχον ἀρχίσει νὰ λεηλατοῦν τὰς βορείους ἐπαρχίας τοῦ κράτους. Αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν ἤρχισαν νὰ γίνωνται συχνότεραι καὶ περισσότερον ἐπικίνδυναι ἐπὶ τοῦ Ἀναστασίου. Πολλάκις μάλιστα ἔφθασαν ἀπειλητικοὶ μέχρι τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ Ἀναστάσιος διὰ νὰ προφυλάξῃ τὴν πρωτεύουσαν ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Βουλγάρων, ἔκτισε νέον τεῖχος, τὸ ὅποιον ὠνομάσθη Μέγα ἢ Ἀναστασιανὸν τεῖχος καὶ ἐξετείνετο ἀπὸ τῆς πόλεως τοῦ Εὐξείνου Δέρκων μέχρι τῆς Συληβρίας εἰς τὴν Προποντίδα. Ἰχνη τοῦ τείχους αὐτοῦ σφύζονται ἀκόμη καὶ σήμερον.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀναστασίου ὁ στρατὸς ἐξέλεξεν αὐτοκράτορα τὸν γηραιὸν καὶ ἀπαίδευτον ἀξιωματικὸν Ἰουστινὸν Α΄, ὁ ὅποιος ἦτο ἀρχηγὸς τῆς βασιλικῆς σωματοφυλακῆς. Δι' αὐτοῦ ἀρχίζει νὰ βασιλεύῃ νέος βασιλικὸς οἶκος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄

Ο ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙ ΝΑ ΑΝΙΔΡΥΣΗ

ΤΗΝ ΡΩΜΑΪΚΗΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΝ

Ίουστινιανός (527 - 565).

Ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία εἶχε τακτοποιηθῆ καὶ ὀργανωθῆ ἄρκετὰ καλά, ὥστε εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ βου αἰῶνος ἀνέδειξεν ἓνα ἀξιολογώτατον αὐτοκράτορα, τὸν Ίουστινιανόν. Ὁ Ίουστινιανὸς διεδέχθη τὸν θεῖον τοῦ Ίουστίνου.

Ὁ Ίουστίνος, ἂν καὶ ἦτο ἀγράμματος, ἐφάνη πολὺ συνेतὸς καὶ ἱκανὸς αὐτοκράτωρ. Ἰδίως ἔκαμε μεγάλας οἰκονομίας εἰς τὰ ἔξοδα τοῦ κράτους καὶ κατάρθωσε νὰ ἀποταμιεύσῃ πολλὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα μετεχειρίσθη κατόπιν ὁ Ίουστινιανὸς εἰς τὴν ἔνδοξον βασιλείαν του.

Ὁ Ίουστινιανὸς ἦτο ἀνεψιὸς τοῦ Ίουστίνου καὶ εἶχεν ἡλικίαν 37 ἐτῶν, ὅταν ὁ θεῖος του ἔγινεν αὐτοκράτωρ καὶ 45 ἐτῶν, ὅταν ὁ ἴδιος ἀνήλθεν εἰς τὸν θρόνον. Ἐλαβεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μὲν ῥωμαϊκὴν καὶ χριστιανικὴν μὲ τὴν φροντίδα τοῦ θεοῦ τοῦ Ίουστίνου καὶ εἶχεν ἀνέλθει εἰς τὸ ἀνώτατον ἀξίωμα τοῦ ὑπάτου. Ἦτο νοῦς φωτεινὸς καὶ χαρακτηριστὴρ ἰσχυρὸς. Ἐνωρὶς εἶχεν ἀποκτήσει μεγάλην πείραν εἰς τὰ ζητήματα τοῦ κράτους καὶ διὰ τοῦτο ὁ θεῖος του τὸν προσέλαβεν ὡς βοηθὸν καὶ συνεργάτην του. Ὡστε ἡμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ κυβέρνησις τοῦ Ίουστινιανοῦ ἀρχίζει πραγματικῶς ἀπὸ τὸ 518 καὶ διήρκεσε περίπου ἡμισυ αἰῶνα.

Ὁ ἱστορικὸς Προκόπιος διηγεῖται, ὅτι εἶχε μέτριον ἀνάστημα, ἦτο μᾶλλον παχύς, στρογγυλοπρόσωπος καὶ ξανθός. Ἦτο ὀργανισμὸς ἰσχυρότατος. Εἰργάζετο ὑπερβολικὰ, ἔτρωγεν ὀλίγον καὶ ἐκοιμάτο πολὺ ὀλιγώτερον. Διὰ τοῦτο ὠνομάσθη ἀκρίβητος. Παρ' ὅλους τοὺς μεγάλους κόπους καὶ τὰς φροντίδας ὁ Ίουστινιανὸς ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 83 ἐτῶν. Παρη-

κολούθει άγρύπνως όλα τὰ ζητήματα τοῦ κράτους καὶ δὲν ἐνεπιστεύετο αὐτὰ εἰς τοὺς ὑπουργούς του.

Ὁ Ἰουστινιανὸς εἶχε τὸ ἐξαιρετικὸν προτέρημα νὰ διακρίνη τοὺς ἱκανοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους προσελάμβανεν ὡς συνεργάτας εἰς τὰ μεγάλα σχέδιά του. Τοιοῦτοι ἦσαν ὁ περίφημος νομομαθὴς Τριβωνιανός, ὁ γενικὸς διοικητὴς τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν Ἰωάννης Καπαδόκης, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν οἰκονομολογικὴν του ἱκανότητα ἔδωκεν εἰς τὸν Ἰουστινιανὸν τὰ οἰκονομικὰ μέσα νὰ κάμῃ τόσοις μεγάλους πολέμους καὶ τόσα ἄλλα εἰρηνικὰ ἔργα, οἱ ἐκλεκτοὶ στρατηγοὶ Βελισσάριος καὶ Ναρσής, οἱ ὅποιοι μὲ τὰς ἐνδόξους νίκας τῶν κατὰ τῶν βαρβάρων ἐλάμπρυναν τὴν βασιλείαν του.

Θεοδώρα.

Ἄλλ' ἐξαιρετικὴ ἰδίως ἦτο ἡ ἐκλογή τῆς συζύγου του τῆς Θεοδώρας. Ἡ Θεοδώρα ἦτο κόρη ἀρκτοτρόφου τοῦ Ἴπποδρόμου καὶ κατ' ἀρχὰς ἐβοήθει τὸν πατέρα της εἰς τὸ ἔργον του. Ὅταν τὴν ἐγνώρισεν ὁ Ἰουστινιανός, εἶχεν ἐγκαταλείψει τὸ ἐπάγγελμα αὐτὸ καὶ ἔζη βίον ἡσυχον ἐργαζομένη εἰς τὴν οἰκίαν της. Ὁ Ἰουστινιανὸς τὴν ἠγάπησε, τὴν ἐπροστάτευσεν καὶ τέλος, ἐπειδὴ ἐξετίμησε τὰ μεγάλα προτερήματά της, τὴν ἐνυμφεύθη.

Ἡ Θεοδώρα εἶχεν ἐξαιρετικὰ προτερήματα, ἐνεργητικότητα, ἰσχυρὰν θέλησιν, μεγάλην κρίσιν καὶ ὀξυτάτην ἀντίληψιν. Ὡς αὐτοκράτειρα κατῴρθωσε νὰ κρατήσῃ τὴνθέσιν της πολὺ ὑψηλά. Οὐδέποτε ἔχανε τὸ θάρρος της καὶ εἰς τὰς κρίσιμους περιστάσεις ἔδιδε σοφὰς συμβουλὰς εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Διὰ τοῦτο εἶχε μεγάλην ἐπιβολὴν ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὁ ὁποῖος τὴν ἠγάπα ὑπερβολικὰ καὶ τὴν ἐσέβετο. Εἰς τὰς εἰκόνας πολλάκις τὴν παριστάνουν μαζί μὲ τὸν αὐτοκράτορα. Ὁ Ἰουστινιανὸς τὴν ὠνόμαζε τὸ γλυκύτερον αὐτοῦ χάριμα.

Τὰ σχέδια τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ὄνειρον τῆς ζωῆς του εἶχε νὰ ἀνασυστήσῃ τὴν ἀρχαίαν ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν. Ἀλλὰ διὰ νὰ τὸ ἐπι-

τύχη αὐτό, ἔπρεπε νὰ κατακτήσῃ τὰς χώρας τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, τὰς ὁποίας κατεῖχον τώρα οἱ βάρβαροι. Διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ σχέδιόν του αὐτὸ ὁ Ἰουστινιανός, εἰργάσθη μὲ ἐξαιρετικὴν δραστηριότητα καὶ ἐφρόντισε νὰ ἐκλέξῃ τοὺς ἱκανοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι θὰ τὸν ἐβοήθουν εἰς αὐτό. Εἶχεν ὅμως νὰ παλαίσῃ μὲ πολλὰς δυσκολίας, πρὸ πάντων μὲ τὴν τάσιν τῶν ὑπηκόων του εἰς τὴν ἀπειθειαν. Χωρὶς αὐστηρὰν πειθαρχίαν δὲν ἐπιτυγχάνονται τὰ μεγάλα ἔργα. Διὰ τοῦτο ἡ πρώτη του φροντίς ἦτο νὰ στερεώσῃ εἰς τὸ κράτος του μίαν τάξιν καὶ πειθαρχίαν καὶ κατόπιν νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ σχέδιόν του.

Τὰ πράγματα εἰς τὴν Δύσιν ἦσαν πολὺ εὐνοϊκά. Οἱ λαοὶ ἐκυβερνῶντο κακῶς ἀπὸ τοὺς βαρβάρους, διὰ τοῦτο ἐμίσουν αὐτοὺς καὶ ἐπεθύμουν τὴν ἀνασύστασιν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Ἐκτὸς τούτου οἱ βάρβαροι δὲν εἶχον ἀξιόλογον στρατὸν καὶ δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἀντιτάξουν σοβαρὰν ἀντίστασιν εἰς τὸν Ἰουστινιανόν. Ὁ στρατὸς τῆς αὐτοκρατορίας ἦτο ὁ ἀνώτερος τῶν χρόνων του, εἶχε τελειότερον ὄπλισμόν, ἀξιωματικούς πεπειραμένους καὶ διετῆρει τὴν πολεμικὴν τέχνην τῶν ρωμαϊκῶν λεγεῶνων. Τὰ κράτη λοιπὸν τῶν Βανδάλων εἰς τὴν Ἀφρικὴν, τῶν Ὀστρογόθων εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τῶν Βησιγόθων εἰς τὴν Ἰσπανίαν ἦτο εὐκόλον νὰ καταλυθοῦν.

Ὁ Ἰουστινιανός.

Μωσαϊκὸν ἀπὸ τὸν Ἅγιον Ἀπολλινάριον τῆς Ραβέννης. Ἡ εἰκὼν ἀπέτελει μέρος συμπλέγματος. Τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος εἶνε παχύ, ἀλλ' ἠυλακωμένον ἀπὸ τὰς ρυτίδας. Τὸ ἐλαφρὸν μειδίαμα καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ μὲ τὰς πλατεῖας κόγχας μαρτυροῦν τὴν παρατηρητικότητά τοῦ ζωγράφου.

‘Ο πρώτος Περσικός πόλεμος.

‘Εχρειάσθη ὅμως πρῶτον νὰ ἀποκρούσῃ μίαν περσικὴν ἐπιδρομὴν.

‘Όταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ ‘Ιουστινιανός, οἱ Πέρσαι τὸ 527 εἰσέβαλον εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους καὶ ἤρχισαν τὸν πόλεμον. ‘Ο ‘Ιουστινιανός ἔστειλε τὸν στρατηγὸν Βελισσάριον, ὁ ὁποῖος τὸ 530 εἰς τὴν Μεσοποταμίαν ἐνίκησε τὸν περσικὸν στρατὸν ἐκ 40 χιλ. Τὸ σῶμα τῶν ἀθανατών, τὸ ὁποῖον εἶχον ἀνασυστήσει οἱ Πέρσαι, ἔπαθε τελείαν καταστροφὴν. ‘Απὸ τότε ἤρχισε νὰ γίνεται γνωστὸν τὸ ὄνομα τοῦ Βελισσαρίου καὶ νὰ αὐξάνῃ ἡ φήμη του ὡς στρατηγοῦ.

‘Ο πόλεμος ἐξηκολούθησεν ἀκόμη ὀλίγον καιρὸν. ‘Αλλ’ ὁ διαδεχθεὶς τὸν ἀποθανόντα βασιλεῖα τῶν Περσῶν Χοσρόης Α’ τὸ 532 ἔκλεισεν εἰρήνην μὲ τὸν ‘Ιουστινιανόν, ὁ ὁποῖος εὐχαρίστως τὴν ἐδέχθη, διότι εἶχεν ἐστραμμένην τὴν προσοχὴν του κυρίως εἰς τὴν Δύσιν καὶ ἠθέλε νὰ ἔχῃ τὰς δυνάμεις του ἐλευθέρας.

‘Η στάσις τοῦ Νίκα (532).

‘Όταν ὁ ‘Ιουστινιανός ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ὑπῆρχον πολλαὶ ἐσωτερικαὶ ἀνωμαλίαι. Εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐδημιούργουν ἀληθινὴν ἀναρχίαν αἱ φιλονικίαι μεταξὺ τῶν Δήμων.

‘Απὸ τὴν παλαιὰν Ρώμην εἶχεν ἔλθει καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἡ συνθήεια τῶν ἵπποδρομιῶν. Οἱ ἀγωνισταὶ ἐχωρίζοντο εἰς ὀμάδας καὶ διεκρίνοντο ἀπὸ τὸ χρῶμα τῆς ἐνδυμασίας των. Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν εἶχον ἐπικρατήσει δύο ὀμάδες, οἱ Πράσινοι καὶ οἱ Βένετοι, δηλαδὴ κυανοῖ. ‘Ο λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ὁποῖος μὲ πάθος παρηκολούθει εἰς τὸν ‘Ιππόδρομον τοὺς ἀγῶνας, ἐχωρίσθη εἰς δύο κόμματα. “‘Αλλοὶ ἐτάχθησαν μὲ τοὺς Πρασίνους καὶ ἄλλοι μὲ τοὺς Βενέτους. Αἱ ὀμάδες αὗται ὠνομάζοντο Δῆμοι. ‘Επειδὴ οἱ Δῆμοι ἀπετέλουν εἶδος ὀργανωμένων σωματείων, ἡ πολιτεία πολλακίς τοὺς μετεχειρίζετο εἴτε πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν ἐχθρῶν εἴτε καὶ δι’ ἄλλας ὑπηρεσίας. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Δῆμοι εἶχον ἀποκτήσει δύναμιν καί, ὅταν ἐγίνοντο αἱ ἵπποδρομίαι, ἐλάμβανον τὸ θάρ-

ρος νά παρουσιάζωνται εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ὁ ὁποῖος παρηκολούθει τὰς ἵπποδρομίας, καὶ νά τοῦ ἐκφράζουν τὰ παράπονα καὶ πολλάκις τὰς θελήσεις των.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν οἱ Πράσινοι καὶ οἱ Βένετοι ἠνώθησαν καί, ὅταν ὁ αὐτοκράτωρ παρουσιάσθη εἰς τὸν Ἴππόδρομον, ἐξέφρασαν παράπονα ἐναντίον τῶν ὑπουργῶν του καὶ πρὸ πάντων ἐναντίον τοῦ Καππαδόκη διὰ τὴν βαρεῖαν φορολογίαν. Τὸν ἴδιον τὸν αὐτοκράτορα ἐξύβρισαν κατὰ τρόπον ἀνευλαβέστατον.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἠθέλησε νά παύσῃ τὰς ἀσχημίας αὐτὰς καὶ ἔλαβε μέτρα αὐστηρότατα. Αἱ δύο ὅμως μερίδες ἐκήρυξαν φανερὰ τὴν ἐπανάστασιν, κατέλαβον καὶ ἐπυρπόλησαν δημόσια κτίρια, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, καὶ ὀλοκλήρους συνοικίας. Ἡ πρωτεύουσα μετεβλήθη εἰς τόπον αἱματοχυσίας καὶ σφαγῆς. Ἡ περίφημος αὐτὴ στάσις ὠνομάσθη ἀπὸ τὸ σύνθημα τῶν στασιαστῶν «νίκαια» Σ τ ἄ σ ι ς τ ο Ὡ Ν ἱ κ α (532).

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔχασε τὸ θάρρος του, ὅταν εἶδε, ὅτι σημαντικὸν μέρος τοῦ στρατοῦ του ἐπῆγε μὲ τοὺς στασιαστὰς. Ἐσκέφθη μάλιστα τότε νά ἐγκαταλείψῃ τὸν θρόνον καὶ νά φύγῃ. Ἡ Θεοδώρα ὅμως ἔδειξε θάρρος καὶ δύναμιν. Ἐνεψύχωσε τὸν αὐτοκράτορα καὶ τοῦ παρέστησε πόσον ταπεινωτικὸν ἦτο νά δειλιάσῃ καὶ νά ἀφήσῃ τὸν θρόνον χάριν τῆς ζωῆς του: «Δὲν θέλω τὴν ζωὴν μου, εἶπεν, ὅταν δὲν θά μὲ προσφωνοῦν βασιλίτισσαν..., διότι καλὸν ἐντάφιον εἶναι ἡ βασιλεία».

Μετ' ὀλίγον ὁ Βελισσάριος μὲ ἀφωσιωμένον στρατὸν προσέβαλε τοὺς στασιαστὰς εἰς τὸ Ἴπποδρόμιον, ὅπου εἶχον συνέλθει, διὰ νά ἐκλέξουν νέον αὐτοκράτορα. Ἐπηκολούθησε ἀγρία σφαγὴ καὶ λέγουν, ὅτι ἐφονεύθησαν περίπου 30 χιλ. ἄνθρωποι (532).

Ἀπὸ τότε ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπέκτησε μεγάλην δύναμιν καὶ δόξαν, μαζὶ του δὲ ἐδοξάσθη καὶ ἡ Θεοδώρα.

Ὁ Ἰουστινιανὸς καταλύει τὸ Βανδαλικὸν κράτος.

Ἀφοῦ τοιουτοτρόπως ἐξησφαλίσθη εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ

εις τὸ ἐσωτερικὸν ὁ Ἰουστινιανὸς, ἐστράφη κατὰ τῆς Δύσεως. Προσέβαλε πρῶτον τὸ κράτος τῶν Βανδάλων εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Βασιλεὺς τῶν Βανδάλων τότε ἦτο ὁ Γελίμερος, ὁ ὁποῖος κατεδίωκε τοὺς ὀρθοδόξους τῆς Ἀφρικῆς καὶ ὑπεστήριζε τοὺς ἀρειανούς. Αὐτὸ ἔλαβεν ὡς ἀφορμὴν ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Βανδάλων.

Τὸ 533 ἐστάλη ὁ Βελισσάριος μὲ 10 χιλ. πεζοὺς καὶ 5 χιλ. ἵππεις. Ὁ στρατὸς αὐτὸς ἐπεβιβάσθη εἰς 500 μεταγωγικὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα συνώδευον 100 περίπου πολεμικά. Εἰς μίαν καὶ μόνην μάχην πλησίον τῆς σημερινῆς Τύνιδος ὁ Βελισσάριος κατετρόπωσε τὸν βαρβαρικὸν στρατὸν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Καρχηδόνα. Ὁ Γελίμερος κατῶρθωσε νὰ φύγη, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον συνελήφθη αἰχμάλωτος. Εἰς χιλιάδας πολλὰς ἀνήρχοντο οἱ αἰχμάλωτοι τῶν Βανδάλων, τὰ δὲ λάφυρα, τὰ ὁποῖα εὐρέθησαν εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν βαρβάρων, ἦσαν ἄπειρα. Ὑπῆρχον ἀκόμη ἐκεῖ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα οἱ Βάνδαλοι εἶχον ἀρπάσει ἀπὸ τὴν Ρώμην τὸ 455 μ.Χ.

Ὅταν ὁ Βελισσάριος νικητὴς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, παρουσιάσθη πεζὸς ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὸν Ἰππόδρομον ἀκολουθούμενος ἀπὸ τὸν Γελίμερον καὶ ἐκλεκτοὺς Βανδάλους αἰχμαλώτους καὶ μὲ τὰ ἐκλεκτότερα λάφυρα. Ἐκεῖ προσεκύνησε τὸν αὐτοκράτορα καθὼς καὶ ὁ Γελίμερος. Εἰς τὸν βάρβαρον βασιλέα ὁ Ἰουστινιανὸς ἔδωκε κτήματα εἰς τὴν Γαλατίαν, διὰ νὰ ζῆση τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς του.

Τοιοιουτρόπως τὸ Βανδαλικὸν κράτος διελύθη καὶ ὅλη ἡ Βόρειος Ἀφρικὴ ἀπετέλεσεν ἑλληνικὴν ἐπαρχίαν μὲ πρωτεύουσαν τὴν Καρχηδόνα, ἡ ὁποῖα ἔμεινεν εἰς τοὺς Ἑλληνας ἐπὶ ἓνα καὶ ἥμισυν αἰῶνα. Κατελήφθησαν ἐπίσης τότε αἱ βανδαλικαὶ νῆσοι Σαρδηνία καὶ Κορσική καὶ αἱ Βαlearίδες.

Κατάλυσις τοῦ κράτους τῶν Ὀστρογόθων τῆς Ἰταλίας (534-554).

Κατόπιν ὁ Ἰουστινιανὸς ἐστράφη κατὰ τῶν Ὀστρογόθων τῆς Ἰταλίας, ἡ ὁποῖα ἀπετέλει ἄλλοτε τὸ κέντρον τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Ἄλλ' ἢ κατάλυσις τοῦ κράτους τῶν Ὀστρογόθων συνήντησε μεγάλας δυσκολίας.

Κατὰ πρῶτον ἐστάλη ὁ δαφνοστεφῆς Βελισσάριος (534), ὁ ὁποῖος κατὰ τὰ ἔτη 534 - 540 κατόπιν σκληρῶν ἀγῶνων ἐνίκησε τοὺς Ὀστρογότθους καὶ συνέλαβεν αἰχμάλωτον τὸν βασιλέα τῶν Οὐτίγιν. Ἄλλ' οἱ Γότθοι τὸ 541 ἐπανεστάτησαν, συνεκέντρωσαν μεγάλας δυνάμεις καὶ κατῶρθωσαν νὰ περιορίσουν πολὺ τὴν ἑλληνικὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Διὰ τοῦτο ὁ Βελισσάριος ἐστάλη καὶ δευτέραν φοράν, ἀλλὰ μὲ ἀνεπαρκεῖς δυνάμεις. Ἦναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀφοῦ μετὰ ματαίους ἀγῶνας τεσσάρων ἐτῶν (544 - 548) δὲν κατῶρθωσε νὰ ὑποτάξῃ τοὺς Ὀστρογότθους.

Τότε ἐστάλη ὁ στρατηγὸς Ναρσῆς μὲ ἀρκετάς δυνάμεις καὶ μετὰ σκληρὸν καὶ αἱματηρότατον ἀγῶνα ὑπέταξεν ὀριστικῶς τὴν Ἰταλίαν τὸ 554. Τοιουτοτρόπως 20 ὀλόκληρα ἔτη ἐχρειάσθησαν διὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Ὀστρογοθτικοῦ κράτους. Ἡ Ἰταλία ἔγινεν ἐπαρχία ἑλληνικὴ καὶ διοικητῆς αὐτῆς ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ ἀντιβασιλέως διωρίσθη ὁ ἔνδοξος Ναρσῆς ὁ ὁποῖος ἐκυβέρνησεν αὐτὴν ἐπὶ 15 ἔτη.

Ἡ Ἰταλία εἶχε πάθει φοβερὰς καταστροφὰς ἀπὸ τὸν πόλεμον, τὴν πείναν καὶ τὰς ἀσθενείας, ἀλλὰ δὲν ἔμεινε εἰς αὐτὴν οὔτε τὸ ἐλάχιστον ἴχνος τῆς γοθτικῆς κατοχῆς. Μετ' ὀλίγον ἤρχισεν ἡ ἐγκατάστασις πολλῶν Ἑλλήνων λογίων, τεχνιτῶν, ὑπαλλήλων κλπ. εἰς τὴν χώραν καὶ ἀπὸ τότε παρατηρεῖται μεγάλη ἐπίδρασις τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Πρωτεύουσαν εἶχον οἱ Ἑλληνας τὴν Ραβένναν, ὅπου ἐκτίσθησαν περίφημοι βυζαντινοὶ ναοὶ μὲ θαυμασίας εἰκόνας. Ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας πόλεις, ὅπως εἰς τὴν Βενετίαν, ἐκτίσθησαν λαμπροὶ ναοί, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ κυριώτερος εἶναι ὁ τοῦ Ἁγίου Μάρκου τῆς Βενετίας.

Οἱ Ἑλληνας καταλαμβάνουν τὴν Ν. Ἰσπανίαν (554).

Ὁ Ἰουστινιανός, διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ περισσότερον τὴν κατοχὴν τῆς Β. Ἀφρικῆς, ἐσκέφθη νὰ καταλάβῃ τὸ νότιον τμήμα τῆς Ἰσπανίας, εἰς τὴν ὁποίαν, καθὼς γνωρίζομεν, εἶχον ἰδρύσει κράτος οἱ Βησιγότθοι.

Ἐπειδὴ οἱ Βησιγόθθοι ἀρχηγοὶ ἐφιλονίκουν μεταξύ των, ὁ Ἰουστινιανὸς ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ ἐπέμβῃ καὶ ἔστειλεν ὀλίγον στόλον μὲ μικρὰν στρατιωτικὴν δύναμιν, ἡ ὁποία εὐκόλως ἔγινε κυρία τοῦ νοτιοανατολικοῦ τμήματος τῆς Ἰσπανίας μὲ τὰς πόλεις Καρθαγένην καὶ Κορδοῦην. Τὴν Ἰσπανίαν ἐκυβέρνηα ὁ ἀντιβασιλεὺς τῆς Β. Ἀφρικῆς.

Τοιουτοτρόπως μὲ τὰς κατακτήσεις αὐτὰς ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπραγματοποίησε κατὰ μέγα μέρος τὸ σχέδιόν του. Τὸ κράτος ἐδιπλασιάσθη, ἡ Μεσόγειος ἔγινε θάλασσα ἑλληνικὴ καὶ ὅλαι αἱ περὶ αὐτὴν χῶραι ἀπετέλουν μέρος τῆς αὐτοκρατορίας.

Δεύτερος Περσικὸς πόλεμος (540 - 562).

Ἐνῶ ἐξηκολούθει ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Ὀστρογόθθων, ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Χοσρόης εἰσέβαλεν εἰς τὴν Συρίαν κατόπιν συνεννοήσεως μὲ τοὺς Ὀστρογόθθους. Τοιουτοτρόπως ἤρχισε νέος περσικὸς πόλεμος (540). Ὁ πόλεμος αὐτὸς μὲ μικρὰ διαλείμματα διήρκεσε περίπου εἴκοσιν ἔτη. Ἐπεξετάθη εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολὴν καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς δὲν εἶχε πολλὰς ἐπιτυχίας. Δι' ὃ ἠναγκάσθη νὰ κλείσῃ εἰρήνην, διὰ τῆς ὁποίας ἐξησφάλιζε τὴν ἐλευθερίαν τῶν χριστιανῶν εἰς τὴν Περσίαν, ἀλλ' ὑπεχρεώθη νὰ πληρῶνῃ κατ' ἔτος εἰς τοὺς Πέρσας μεγάλα χρηματικὰ ποσά.

Οἱ Ἄβαροι.

Σημαντικώτατον γεγονός τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶναι, ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἐγκατεστάθη εἰς τὰς χώρας πέραν τοῦ Δουνάβεως νέος μογγολικὸς λαὸς, οἱ Ἄβαροι.

Οἱ Ἄβαροι προήρχοντο ἀπὸ τὰς πεδιάδας πέραν τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ ἦσαν ὁμόφυλοι καὶ συγγενεῖς μὲ τοὺς Οὐννοὺς καὶ τοὺς Βουλγάρους. Ὁ ἀρχηγὸς των ἐλέγετο Χᾶνος ἢ Χαγᾶνος καὶ ἐπολέμουν ὅπως καὶ οἱ Οὐννοὶ. Βραδύτερον οἱ Ἄβαροι ἔγιναν πολὺ ἐπικίνδυνος ἐχθρὸς εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν.

Τὰ εἰρηνικὰ ἔργα τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Ὅπως τὰ πολεμικά, τοιοῦτοτρόπως καὶ τὰ εἰρηνικὰ ἔργα τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶναι πολλὰ καὶ μεγάλα.

Διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τὸ κράτος ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων, κατεσκεύασε πολυάριθμα φρούρια ἀπὸ τὸν Δούναβιν μέχρι τῶν Θερμοπυλῶν. Τὰ ἐρείπια πολλῶν σώζονται καὶ σήμερον καὶ προκαλοῦν τὸν θαυμασμόν μας. Ἐκτὸς τῶν φρουρίων ὁ Ἰουστινιανὸς ἐδαπάνησε μεγάλα ποσὰ διὰ δημόσια ἔργα, πόλεις, γεφύρας, ναοὺς, λουτρῶνας, ὑδραγωγεῖα κλπ. Ὁ ἱστορικὸς Προκόπιος, ὁ ὁποῖος εἶναι σύγχρονος τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ διηγῆθη τὴν ἱστορίαν του, ἔγραψεν ἰδιαίτερον βιβλίον «Περὶ Κτισμάτων», εἰς τὸ ὁποῖον περιγράφει ὅλα τὰ ἔργα τῆς βασιλείας αὐτοῦ.

Πολὺ ἐφρόντισεν ὁ Ἰουστινιανὸς διὰ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Ἰδίως ἀνεπτύχθη ἡ βιομηχανία τῆς μετάξης, ἡ ὁποία ἕως τότε ἦτο ἄγνωστος εἰς τοὺς Ἕλληνας, καὶ ὅλα τὰ μεταξωτὰ εἶδη ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Κίναν. Λέγεται, ὅτι δύο μοναχοὶ ἔκρυσαν αὐτὰ μεταξοσκώληκος εἰς τὰς βακτηρίας των καὶ μετέφεραν αὐτὰ ἀπὸ τὴν Κίναν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀπὸ τότε ἡ βιομηχανία τῆς μετάξης ἀνεπτύχθη πολὺ εἰς τὴν Συρίαν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας μετεδόθη ἡ καλλιέργεια τῆς μετάξης καὶ ἦσαν περίφημα τὰ ἑλληνικὰ μεταξωτὰ. Ἐφυτεύθησαν παντοῦ μωρέαι, ἀπὸ τὸ φύλλον τῶν ὁποίων τρέφεται ὁ μεταξοσκώληξ, καὶ ἰδίως εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἡ ὁποία ἀπὸ τότε ὠνομάσθη Μωρέας.

Ἡ νομοθεσία.

Ἄλλ' ἀπὸ ὅλα τὰ εἰρηνικὰ ἔργα τοῦ Ἰουστινιανοῦ δύο εἶναι κυρίως ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἔκαμαν τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀθάνατον καὶ σώζονται ἀκόμη μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, ἡ νομοθεσία καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας.

Ὁ Ἰουστινιανὸς εἶχε παρατηρήσει, ὅτι τὸ πλῆθος τῶν ρωμαϊκῶν νόμων ἦτο ἀμέτρητον. Ἐξεδίδοντο νέοι χωρὶς νὰ καταργοῦνται οἱ παλαιότεροι καὶ διὰ τοῦτο ἐπεκράτει μεγάλη

σύγχυσις εἰς τὴν διοίκησιν καὶ εἰς τὰ δικαστήρια. Ἐκτὸς τούτου ὁ Χριστιανισμὸς μὲ τὴν φιλανθρωπικὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ εἶχε καθιερώσει πολλὰς συνηθείας, αἱ ὁποῖαι, ἂν καὶ δὲν ἦσαν νόμοι, ἐτηροῦντο ἀπὸ τοὺς Χριστιανοὺς καλύτερον ἀπὸ τοὺς νόμους. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Χριστιανοὶ ἔκαμνον γάμους μεταξὺ ἐλευθέρων καὶ δούλων, ἀνεγνώριζον εἰς τὴν γυναῖκα καὶ εἰς τὰ παιδιὰ ἰδικὴν τῶν περιουσίαν. Διὰ τοῦτο ὁ Ἰουστινιανὸς ἠθέλησε νὰ προσαρμόσῃ τὴν νομοθεσίαν σύμφωνα μὲ τὰς χριστιανικὰς ἀντιλήψεις.

Τὸ ἔργον αὐτὸ ἀνέθεσεν εἰς ἐπιτροπὴν ἀπὸ σοφοὺς καὶ νομομαθεῖς ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ μεγάλου νομοδιδασκάλου Τριβωνιανοῦ. Ἡ ἐπιτροπὴ εἰργάσθη ἐπὶ ἕξ ἔτη καὶ ἔφερεν εἰς πέρας τὸ κολοσσαῖον αὐτὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη εἰς τὴν ἱστορίαν «Ρωμαϊκὸν ἀστικὸν δίκαιον». Τὸ μέγα νομοθετικὸν ἔργον συνεπληρώθη διὰ τῆς προσθήκης τῶν Νεαρῶν, ἧτοι συλλογῆς νόμων ἐκδοθέντων ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Κάποιος ἱστορικὸς νεώτερος λέγει, ὅτι «τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον εἶναι ἀπὸ τὰ ἀξιολογώτατα πράγματα, τὰ ὁποῖα τὸ Βυζάντιον ἐχάρισεν εἰς τὸν κόσμον». Πραγματικῶς καὶ σήμερον ἀκόμη τὰ περισσότερα κράτη ὡς βάσιν τῆς νομοθεσίας τῶν ἔχουν τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον.

Ἡ Ἁγία Σοφία.

Ὅπως ἄλλοτε οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν περσικὴν καταστροφὴν ἀνήγειραν τὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς, τὸν Παρθενῶνα, μεγαλύτερον καὶ ὠραιότερον, τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς ἐθεώρησε καθήκον του νὰ ἀνοικοδομήσῃ λαμπρότερον καὶ μεγαλύτερον τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, τὸν ὁποῖον εἶχον καύσει οἱ στασιασταὶ κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα.

Ὁ ναὸς ἐκτίσθη μὲ νέον σχέδιον, τὸ ὁποῖον ἐφιλοπόνησαν δύο περίφημοι ἀρχιτέκτονες, ὁ Ἀνθέμιος ὁ Τραλλιανὸς (ἀπὸ τὰς Τράλλεις τῆς Μ. Ἀσίας) καὶ ὁ Ἰσίδωρος ὁ Μιλήσιος. Ὁ Ἰουστινιανὸς καθημερινῶς ἐπέβλεπε μόνος του τὸ ἔργον καὶ ἡ ἐπιθυμία του ἦτο νὰ τελειώσῃ ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον. Χιλιάδες ἐργάται εἰργάσθησαν ἐπὶ ἕξ συνεχῆ ἔτη.

Ὁ Ἰουστινιανὸς διέταξε νὰ μεταφέρουν ἀπὸ ὄλα τὰ μέρη τοῦ κράτους ἄριστον ὑλικόν, μάρμαρα καὶ ξυλείαν, ἀδιαφορῶν διὰ τὴν δαπάνην. Ἐστοίχισε κολοσσιαῖα ποσά, τὰ ὅποια, διὰ νὰ ἐξοικονομήσῃ ὁ Ἰουστινιανός, ἠναγκάσθη νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους.

Μὲ τὴν κατασκευὴν τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐλύθη ἓν μέγα ἀρχιτεκτονικὸν πρόβλημα, νὰ στηριχθῇ δηλ. θόλος ἐπὶ τετραγώνου οἰκοδομήματος. Τὸ μεγαλύτερον πλεονέκτημα τοῦ ναοῦ ἦτο, ὅτι εἶχεν ἄφθονον φῶς, τόσον, ὥστε νὰ νομίζῃ κανεὶς, ὅτι εὐρίσκεται εἰς τὸ ὑπαιθρον. Μόλις δὲ εἰσῆρχετο τις ἀπὸ τὴν μεγαλοπρεπῆ εἴσοδον εἰς τὸν ναόν, ἠτένιζε τὸν πανύψηλον καὶ φωτεινότατον θόλον, ὁ ὁποῖος ὠμοίαζε πρὸς τὸν γαλανὸν οὐρανὸν τοῦ ὑπαιθρου. Ὁ ναὸς ἐκοσμήθη μὲ ἐξαίρετα μωσαϊκά, εἰκόνας δηλαδὴ κατεσκευασμένας μὲ πολυχρώμους ψηφίδας, μὲ ἑκατοντάδας κίονας ἐκ ποικιλοχρῶμων καὶ πολυτίμων μαρμάρων, μὲ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ σκεύη καὶ πολυτίμους λίθους, πολυελαίους κλπ.

Ὅταν ὁ ναὸς ἐτελείωσε καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸν μὲ τὴν ἀκολουθίαν του, δὲν ἠδυνήθη νὰ κρύψῃ τὴν ὑπερηφάνειάν του διὰ τὸ ἐξαίρετον αὐτὸ ἔργον καὶ ἐφώναξε : «νενίκηκά σε, Σολομών». Ὁ δὲ ἱστορικὸς Προκόπιος γράφει : «Εἰς τὸν ναόν αὐτὸν ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου ὑψώνεται μέχρι τοῦ Θεοῦ καὶ νομίζει, ὅτι κατοικεῖ ἐντὸς αὐτοῦ». Καὶ εἰς ἄλλο μέρος : «Κανεὶς δὲν χορταίνει νὰ βλέπῃ τὸν ναόν αὐτόν, ἀλλὰ διαρκῶς ἀποκομίζουσιν οἱ ἐπισκέπται μεγαλύτεραν εὐχαρίστησιν καί, ὅταν εὐρίσκωνται μακρὰν, ὁμιλοῦν δι' αὐτόν μὲ ἰδιαίτεραν χαρὰν καὶ ὑπερηφάνειαν».

Τὸν περίφημον ναόν, ὁ ὁποῖος ἐπὶ χίλια περίπου ἔτη ἔκλεισεν ἐντὸς αὐτοῦ τὴν ψυχὴν τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ εἶδε τόσον λαμπρὰς τελετάς, δοξολογίας διὰ τὰς νίκας τῶν Ἑλλήνων, στέψεις τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων, οἱ Τοῦρκοι μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν μετέβαλον εἰς τζαμίον. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ὅμως δὲν ἐλησμόνησε τὰς ἡμέρας τῆς λαμπρότητος καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ καὶ ὑμνησεν αὐτόν εἰς τὰ δημοτικὰ του τραγούδια καὶ ἐθεώρησεν ἐπὶ αἰῶνας ὡς τὸ σύμβολον τῶν ἐλπίδων του. Σήμερον ὁ ναὸς σφάζεται ἀκέραιος. Οἱ Τοῦρκοι ἐσεβάσθησαν τὸ ἐξαίρετον αὐτὸ μνημεῖον τῆς τέχνης καὶ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν

τὸ μετέβαλον εἰς μουσεῖον βυζαντινῆς τέχνης καὶ φροντίζουν νὰ τὸ διατηρήσουν ἀπὸ τὴν φθορὰν τοῦ χρόνου.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ — Ἰουστίνος Β΄ (565 - 578).

Τὸ ἔργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὑπῆρξε πραγματικῶς μέγα καὶ λαμπρὸν καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Οἱ μακροὶ ὅμως καὶ ἀδιάκοποι πόλεμοι καθὼς καὶ τὰ δημόσια καὶ ἀμυντικὰ ἔργα ἐχρειάσθησαν μεγάλας δαπάνας. Τὸ ἀπόθεμα τοῦ δημοσίου ταμεῖου ἐξηντλήθη καὶ ὁ οἰκονομολόγος τοῦ Ἰουστινιανοῦ Καππαδόκης, διὰ νὰ ἐξοικονομήσῃ τὰ χρήματα αὐτά, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς βαρεῖς φόρους, οἱ ὅποιοι ἔφεραν ἐξάντλησιν οἰκονομικὴν εἰς τὸν τόπον. Ἐκτὸς τούτου μὲ τοὺς πολέμους τοῦ ὁ Ἰουστινιανὸς ἐδημιούργησε πολλοὺς ἐχθροὺς καὶ εἰς τὴν Δύσιν καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν. Διὰ τοῦτο τὸ ἔργον τῶν διαδόχων τοῦ ἦτο δύσκολον.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐβασίλευσεν ὁ ἀνεπιός τοῦ Ἰουστίνου Β΄ (565 - 578), ἄνθρωπος ὑπερήφανος καὶ ἀνίκανος. Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οἱ Λομβαρδοὶ, λαὸς γερμανικὸς, οἱ ὅποιοι ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς τὰς χώρας περὶ τὸν Δούναβιν, ἐπροχώρησαν καὶ κατέλαβον τὸ 568 τὴν Βόρειον Ἰταλίαν καὶ ἴδρυσαν ἐκεῖ τὸ Λομβαρδικὸν κράτος. Ἀπὸ τότε ὀνομάζεται μέχρι σήμερον ἓν μέρος τῆς Β. Ἰταλίας Λομβαρδία. Κατὰ τὰ τέσσαρα τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ ὁ Ἰουστίνος αἰσθανόμενος τὴν ἀδυναμίαν τοῦ ἔλαβεν ὡς συνάρχοντα τὸν στρατηγὸν Τιβέριον (574).

Τιβέριος (578 - 582).

Ὁ Τιβέριος (578 - 582) ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουστίνου. Ὁ Τιβέριος ἠσχολήθη κατὰ τὰ ὀλίγα ἔτη τῆς βασιλείας του μὲ τὸν νέον πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν, ὁ ὅποιος εἶχεν ἀρχίσει ἐπὶ Ἰουστίνου καὶ διήρκεσε περίπου εἴκοσιν ἔτη (572 - 591). Ἐναντίον τῶν Περσῶν μετεχειρίσθη τὸν ἐξαίρετον στρατηγὸν Μαυρίκιον.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Τιβερίου οἱ Ἄβαροι, ἀφοῦ ἐνίκησαν καὶ ὑπέταξαν τοὺς Βουλγάρους καὶ ἄλλους σλαβικοὺς λαούς, κατῆλθον νοτιώτερον καὶ ἵδρυσαν μέγα βαρβαρικὸν κράτος εἰς τὴν σημερινὴν Οὐγγαρίαν καὶ Ρουμανίαν.

Μαυρίκιος (582 - 602).

Ὁ Μαυρίκιος (582 - 602) διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον τὸν Τιβέριον καὶ ἀνεδείχθη ἀπὸ τοὺς καλυτέρους βασιλεῖς τοῦ Βυζαντίου. Ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν καὶ ἔθεσε τέρμα εἰς αὐτόν.

Ἄλλ' ἐνῶ ἦτο ἀπησχολημένος μὲ τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Περσῶν, οἱ Ἄβαροι καὶ ἄλλοι σλαβικοὶ λαοὶ ἔκαμνον ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Βαλκανικὴν καὶ ἐλεηλάτουν τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Ἐφθασαν καὶ μέχρι Θεσσαλονίκης, ὅπου κατὰ τὴν παράδοσιν τοὺς ἀπέκρουσεν ὁ Ἅγιος Δημήτριος. Ὅταν ὅμως ὁ αὐτοκράτωρ ἀπηλλάγη ἀπὸ τὸν περσικὸν κίνδυνον, ἀπώθησε τοὺς Ἀβάρους πέραν τοῦ Δουνάβευς. Ἄλλ' ὁ στρατὸς του, ὁ ὁποῖος εἶχε κουρασθῆ ἀπὸ τοὺς μακροὺς πολέμους, ἐπειδὴ εἶχεν ἐλαττωθῆ καὶ ὁ μισθὸς του, ἐστασίασε κατὰ τοῦ Μαυρικίου καὶ ἀνεκίηρυξεν αὐτοκράτορα τὸν ἐκατόνταρχον Φωκᾶν. Συγχρόνως ἡ φατρία τῶν Πρασίνων εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐπέτεθη κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος, τὸν συνέλαβε καὶ τὸν ἐφόνευσε μαζί μὲ τὴν οἰκογένειάν του.

Φωκᾶς (602 - 610).

Ὁ Φωκᾶς (602 - 610) ἐκυβέρνησε τυραννικῶς καί, διὰ νὰ στερεώσῃ τὸν θρόνον, τὸν ὁποῖον κατέλαβε μὲ ἔγκλημα, μετεχειρίσθη μέτρα τρομοκρατικά. Ὅλα τὰ μέλη τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας τοῦ Μαυρικίου ἐθανατώθησαν, γενναῖοι δὲ στρατηγοὶ ἔπεσαν θύματα τῆς καχυποψίας του. Δὲν εἶχε πλέον εἰς κανένα ἐμπιστοσύνην παρὰ μόνον εἰς τὰ τυραννικά του μέσα.

Ἐνῶ προήρχετο ἀπὸ τὸν στρατόν, ἐφάνη ἐντελῶς ἀνίκανος νὰ ἀντιμετωπίσῃ τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθρούς. Ὁ Χοσρόης Β' μὲ τὴν πρόφασιν, ὅτι θέλει νὰ τιμωρήσῃ τὸν φόνον τοῦ φι-

λου καὶ εὐεργέτου του Μαυρικίου, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μεσοποταμίαν καὶ Συρίαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὰ πρόθυρα τῆς πρωτεύουσας. Ἀνώτεροι πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ εἶδον τὴν κατάστασιν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἐξοντώσουν τὸν ἀνίκανον αὐτοκράτορα.

Ἡ ἐπανάστασις προητοιμάσθη πολὺ μακρὰν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὴν Καρχηδόνα. Ὁ ἀντιβασιλεὺς τῆς Ἀφρικῆς ἔστειλε τὸν υἱὸν του Ἡράκλειον μὲ στόλον ἐναντίον τοῦ αὐτοκράτορος. Συγχρόνως ὁ λαὸς ἐξηγέρθη κατὰ τοῦ τυράννου καὶ ἀνικάνου Φωκᾶ καὶ τὸν ἐθανάτωσεν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φωκᾶ αὐτοκράτωρ ἐστέφθη ὁ Ἡράκλειος (610 μ.Χ.).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

Ο ΗΡΑΚΛΕΙΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΝΔΟΞΟΙ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ ΠΟΛΕΜΟΙ

Ἡράκλειος (610 - 641) καὶ ὁ Πατριάρχης Σέργιος.

Ὅταν ὁ Ἡράκλειος ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, ἡ κατάστασις τοῦ κράτους ἦτο ἀπελπιστικὴ. Οἱ Πέρσαι, ἀφοῦ ἐκυρίευσαν τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Ἀσσυρίαν καὶ τὴν Ἀρμενίαν, εἰσέβαλον εἰς τὴν Συρίαν καὶ κατέλαβον τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς Ἀντιόχειαν. Κατόπιν προσέβαλον τὴν Παλαιστίνην, κατέλαβον τὴν Ἱερουσαλήμ, ἔσφαξαν τοὺς κατοίκους καὶ ἐπῆραν τὸν τίμιον Σταυρόν, τὸν ὁποῖον ἔστειλαν εἰς τὴν πρωτεύουσάν των Κτησιφῶντα. Μετ' ὀλίγον ἐκυρίευσαν τὴν Αἴγυπτον, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἡ Κωνσταντινούπολις ἐπρομηθεύετο τὸν σίτον, εἰσέβαλον εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἔφθασαν νικηταί εἰς τὰς ἀσιατικὰς ἀκτὰς τοῦ Βοσπόρου, εἰς τὰς πόλεις Χαλκηδόνα καὶ Χρυσούπολιν. Ὁ Χοσρόης ἐσκέπτετο πλέον νὰ προσβάλη τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ καταλύσῃ ὀλοτελῶς τὸ Βυζαντινὸν κράτος.

Συγχρόνως τὸ κράτος εἰς τὴν Εὐρώπῃν ἠπείλουν οἱ Ἄβαροι καὶ οἱ Σλάβοι, οἱ ὁποῖοι συχνὰ ἐληλάτουν τὰς ἑλληνικὰς χώρας καὶ ἔφθασαν ἕως τὰ πρόθυρα τῆς πρωτευούσης. Εἰς τὴν Δύσιν οἱ Λομβαρδοὶ ἀπὸ τὴν Β. Ἰταλίαν διαρκῶς ἐπροχώρουν καὶ ἠπείλουν τὴν Μέσην καὶ Κάτω Ἰταλίαν.

Τὸ σπουδαιότερον ὅμως ἦτο, ὅτι ὁ στρατὸς εὕρισκετο εἰς παραλυσίαν, χρήματα δὲν ὑπῆρχον εἰς τὸ ταμεῖον καὶ ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τοῦ κράτους ἦτο οἰκτρὰ μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶσων χωρῶν ἀπὸ τὴν αὐτοκρατορίαν.

Ὁ Ἡράκλειος πρὸ τῶν μεγάλων αὐτῶν συμφορῶν ἔχασε τὸ θάρρος καὶ τὰς ἐλπίδας του καὶ ἐσκέπτετο νὰ μεταφέρῃ τὴν πρωτεύουσαν εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Ἀλλὰ τὴν κατάστασιν ἔσωσεν ὁ φιλόπατρις Πατριάρχης Σέργιος. Αὐτὸς τὸν ἐνεθάρρυνε καὶ τὸν συνεβούλευσε νὰ μεταχειρισθῇ τὰ πολύτιμα σκευὴ τῶν ἐκκλησιῶν πρὸς ἐξοικονόμησιν χρημάτων, μὲ τὴν ὑπόσχεσιν,

δι τὰ ἐπιστρέψῃ περισσότερα καὶ πλουσιώτερα. Μὲ τὰ χρήματα αὐτὰ ὁ Ἡράκλειος ἐστρατολόγησε κατοίκους τῆς πόλεως καὶ τῶν περιχώρων καὶ κατήρτισεν ὀλιγάριθμον στρατόν, ἀλλὰ πολὺ ἀνώτερον ἀπὸ τοὺς συνήθεις μισθοφορικοὺς στρατοὺς, γεμᾶτον φρόνημα καὶ πατριωτισμόν.

Ἡ ἀναχώρησις τοῦ στρατοῦ.

Πρώτη φροντίς τοῦ Ἡρακλείου ἦτο νὰ συμβιβασθῇ μὲ τοὺς Ἀβάρους, διὰ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀνενόχλητος τὴν ἐκστρατείαν ἐναντίον τῶν Περσῶν. Ἐκλείσει λοιπὸν εἰρήνην μὲ τὸν Χαγαῶνον τῶν Ἀβάρων, ἐξησφάλισε τὰ νῶτα καὶ τὸ ἔτος 622 ἤτοι μάσθη διὰ τὴν ἀναχώρησιν.

Ὁ εὐσεβὴς αὐτοκράτωρ ἔκαμεν ἀρχὴν ἀπὸ τὸν Θεόν. Ἐνδεδυμένος τὴν στρατιωτικὴν στολὴν μὲ μαῦρα καὶ ὄχι ἐρυθρὰ πέδιλα, διηυθύνθη εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὅπου ἐψάλη δέσις. Ὁ ἴδιος ἀπήγγειλε τὴν ἐξῆς προσευχὴν :

«Δέσποτα Θεὲ καὶ Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, μὴ παραδώσης ἡμᾶς εἰς ὄνειδος τοῖς ἐχθροῖς σου διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, ἀλλ' ἐπιβλέψας ἐλέησον καὶ τὴν κατὰ τῶν ἐχθρῶν σου νίκην δὸς ἡμῖν, ὅπως μὴ καυχῆσονται οἱ ἀλάστορες κατὰ τῆς σῆς κληρονομίας ἐπαιρόμενοι».

Κατόπιν, ἀφοῦ παρέλαβε τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, ἐκίνησε διὰ τὰ πλοῖα. Ἠκολούθει ὁ στρατὸς καὶ ὄλος ὁ λαὸς τῆς πρωτευούσης εὐχόμενος εἰς τὸν στρατὸν νίκην κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ.

Τοιοιουτρόπως ὁ Ἡράκλειος κατάρθωσε νὰ μεταδώσῃ εἰς τὸν στρατὸν τὰ ἰδικὰ του αἰσθήματα, ὅτι ὁ πόλεμος αὐτὸς εἶχε διπλοὺν σκοπὸν, νὰ τιμωρήσουν τοὺς Πέρσας καὶ ὡς ἐχθροὺς τῆς πατρίδος καὶ ὡς διώκτας τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἐπήγαινον νὰ ἀγωνισθοῦν «ὕπερ πίστεως καὶ πατρίδος». Διὰ τοῦτο ἡ ἐκστρατεία ὠμοιάζε μὲ σταυροφορίαν ἐναντίον ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐλήστευσαν τὸ τίμιον ξύλον τοῦ σταυροῦ. Ὅταν ἀπεχαιρέτα τὸν Πατριάρχην Σέργιον, τοῦ εἶπεν : «Εἰς χεῖρας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Θεομήτορος καὶ σοῦ ἀφήμι τὴν πόλιν ταύτην καὶ τὸν υἰόν μου».

Ἀπελευθέρωσις τῆς Μ. Ἀσίας.

Ὁ Ἡράκλειος ἐπεβιβάσθη μὲ τὸν στρατὸν του εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἀνεχώρησε. Δὲν προσέβαλε τοὺς ἐχθροὺς κατὰ μέτωπον εἰς τὴν Χαλκηδόνα, διότι δὲν εἶχε πολὺν στρατὸν. Τὸ σχέδιόν του ἦτο νὰ προσβάλλῃ αὐτοὺς ἀπὸ τὰ νῶτα καὶ νὰ εἰσβάλλῃ, ἂν ἦτο δυνατόν, εἰς τὴν Περσίαν.

Ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν παραλίαν τῆς Βιθυνίας ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Ἀρμενίας. Εἰς τὸν δρόμον του ὄλαι αἱ ἑλληνικαὶ φρουραὶ, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀποκλεισθῆ εἰς τὰς διαφόρους πόλεις μὲ τὴν περσικὴν προέλασιν, ἠνώθησαν μαζί του καὶ ὁ στρατὸς του ηὔξηθη πολὺ. Οἱ Πέρσαι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐκκενώσουν τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τὸν ἠκολούθησαν εἰς τὴν Ἀρμενίαν, διὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὸ κράτος των. Ἐκεῖ ἔδωκεν ὁ Ἡράκλειος τὴν πρώτην μάχην, ἐνίκησε τὸν ἐχθρὸν καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ ἀποσυρθῆ ἔντελῶς ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν.

Μετὰ τὰς ἐπιτυχίας αὐτάς ὁ Ἡράκλειος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν διασχίσας τὴν Μ. Ἀσίαν, ἣ ὁποία πλέον ἦτο ἐλευθέρη. Αὐτὴ ἦτο ἡ πρώτη ἐκστρατεία τοῦ Ἡρακλείου, ἣ ὁποία διήρκεσε δύο ἔτη (622·623).

Δευτέρα ἐκστρατεία τοῦ Ἡρακλείου — Οἱ Ἄβαραι πολιορκοῦν τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος 624 ὁ Ἡράκλειος ἐπεχείρησε δευτέραν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν. Μὲ τὸν στόλον του ἀποβιβάζεται εἰς τὴν Τραπεζοῦντα, εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον, καὶ εἰσβάλλει εἰς τὸ περσικὸν κράτος ἀπὸ τὴν Ἀρμενίαν. Ὁ Χοσρόης ὑποχωρεῖ, ἐνῶ ὁ Ἡράκλειος καταλαμβάνει πόλεις καὶ φρούρια, ἀπελευθερώνει αἰχμαλώτους καὶ καταστρέφει εἰδωλοατρικοὺς ναοὺς, διὰ νὰ ἐκδικηθῆ τοὺς Πέρσας, οἱ ὁποῖοι εἶχον καταστρέφει πλῆθος ἑλληνικῶν ναῶν. Συλλαμβάνει πολλοὺς αἰχμαλώτους, ἀλλὰ συμπεριφέρεται πρὸς αὐτοὺς μὲ τρόπον φιλάνθρωπον.

Ὁ Χοσρόης εὐρέθη εἰς πολὺ δύσκολον θέσιν. Ἐστρατολόγησεν ἐν τῷ μεταξύ ἀπὸ τὸ ἀπέραντον κράτος τοῦ τρεῖς μεγάλους στρατούς. Ἐνα ἐξ αὐτῶν ἔστειλεν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ὁ στρατὸς αὐτὸς διέσχισε τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Χρυσούπολιν ἀπέναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Ἡράκλειος ὄμως ἀντελήφθη, ὅτι τὸ σχέδιον τοῦ πέρσου βασιλέως ἦτο νὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὸ κράτος τοῦ. Εἶχε πεποιθῆσιν εἰς τὰ τείχη τῆς πρωτεύουσας καὶ εἰς τὴν ἀνδρείαν τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς καὶ δὲν παρεσύρθη εἰς τὴν καταδίωξιν τῶν Περσῶν.

Ἡ Κωνσταντινούπολις ὄμως διέτρεξε τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Ὁ πονηρὸς Χοσρόης ἤλθεν εἰς συνεννόησιν μὲ τοὺς Ἀβάρους. Ὁ ἄπιστος Χαγᾶνος παρέβη τὴν συνθήκην, τὴν ὁποίαν εἶχε κάμει μὲ τὸν Ἡράκλειον, καὶ μὲ πολυάριθμον στρατὸν καὶ στόλον περιέκλεισε τὴν πρωτεύουσαν. Τοιουτοτρόπως ἤρχισεν ἡ πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀβάρων (626).

Τὴν ἄμυναν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὠργάνωσεν ὁ Πατριάρχης Σέργιος καὶ ὁ Πρωθυπουργὸς Βῶνος. Οἱ κάτοικοι ἔδειξαν θάρρος καὶ ἀντοχὴν καὶ ἔλαβον τὰ ὄπλα νὰ ὑπερασπίσουν τὴν πόλιν. Καὶ ἐνῶ ὁ στρατὸς ἐμάχετο εἰς τὰ τείχη τῆς πρωτεύουσας, ὁ ἄμαχος πληθυσμὸς συνέρρεεν εἰς τοὺς ναοὺς καὶ ἔψαλλε δεήσεις εἰς τὸν θεόν. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ἐποιήθη καὶ ἐψάλλῃ εἰς τὰς ἐκκλησίας ὁ Ἀκάθιστος Ὕμνος πρὸς τιμὴν τῆς πολιούχου Θεοτόκου, δηλαδὴ οἱ λεγόμενοι Χαιρετισμοί.

Οἱ Ἕλληνες ἐδοκίμασαν νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τοὺς πολιορκητὰς διὰ συμβιβασμοῦ. Ἄλλ' οἱ Ἀβάροι προέβαλον αὐθάδεις ἀπαιτήσεις, νὰ φύγουν οἱ κάτοικοι μὲ ἓν ἔνδυμα εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ νὰ ἀφήσουν εἰς αὐτοὺς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Κατόπιν αὐτοῦ οἱ Ἕλληνες ἀνέλαβον σκληρὸν ἀγῶνα. Κατῶρθωσαν νὰ ἀποκρούσουν ὅλας τὰς ἐπιθέσεις τῶν ἐχθρῶν. Ὁ στόλος τῶν Ἀβάρων κατεστράφη ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ ἡ μεγάλη ἐπίθεσις, τὴν ὁποίαν ἐνήργησαν τὴν 26 Ἰουλίου 626 ἀπέτυχεν ὀλοσχερῶς, ὥστε οἱ πολιορκηταὶ ἔκαυσαν τὰς πολιορκητικὰς τῶν μηχανὰς καὶ ἀπεχώρησαν ἐντροπιασμένοι.

Α. Λαζάρου

Ὁ λαὸς ἐπίστευσεν, ὅτι ἡ πόλις τὴν σωτηρίαν τῆς ἐχρεώσται εἰς τὴν προστάτιδα τῆς πόλεως Θεοτόκον.

Ὁ Πατριάρχης Σέργιος, ὁ ὁποῖος ἦτο ἡ ψυχὴ τῆς ἀμύνης, περιήρχετο τὰς ἐπάλξεις τοῦ τείχους κρατῶν τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου καὶ ἐνεθάρρυνε τοὺς στρατιώτας καὶ πολίτας, οἱ ὁποῖοι ἐβοήθουν τοὺς πολεμοῦντας καὶ ἔρριπτον λίθους ἀπὸ τὰ τείχη κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Χαγᾶνος τῶν Ἀβάρων κατὰ τινὰ διήγησιν ἔβλεπε «γυναῖκα σεμνοφοροῦσαν περιτρέχουσαν εἰς τὸ τεῖχος, μόνην οὔσαν».

Διὰ τοῦτο ἐξύμνησαν αὐτὴν μὲ τὸν πολὺ γνωστὸν ὕμνον :

Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια·
 Ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν, εὐχαριστήρια
 ἀναγράφω Σοι ἡ πόλις Σου, Θεοτόκε.
 Ἀλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον,
 ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον,
 ἵνα κράζω Σοι χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε.

Τὸ ἐνδοξὸν τέλος τοῦ πολέμου.

Ὁ περσικὸς πόλεμος ἐν τῷ μεταξὺ ἐξηκολούθει. Ὁ περσικὸς στρατὸς ἔμενεν ἀκόμη εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ὁ Ἡράκλειος ὁμοῦ κατῶρθωσε νὰ καταστρέψῃ ἀρκετοὺς στρατοὺς τοῦ Χοσρόου καὶ τὸν ἠνάγκασε τέλος νὰ δώσῃ τὴν ἀποφασιστικὴν μάχην εἰς τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως Νινευῖ (12 Δεκεμβρίου 627), πλησίον τῶν ἱστορικῶν Γαυγαμήλων. Οἱ Πέρσαι ἔπαθον τελείαν καταστροφὴν, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν καὶ ἄφησαν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων πλῆθος ἀπὸ σημαίας καὶ λάφυρα. Ὁ ἴδιος ὁ Χοσρόης ἐφυγεν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Περσίας, μὲ σκοπὸν νὰ ἐτοιμάσῃ νέον στρατὸν καὶ νὰ ἀρχίσῃ πάλιν τὸν πόλεμον. Ὁ λαὸς του ὁμοῦ ἐστασίασεν ἐναντίον του. Τὸ κίνημα παρεσκεύασεν ὁ υἱὸς του Σιρόης, ὁ ὁποῖος ἐφόνευσεν αὐτὸν καὶ ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς. Κατόπιν συνωμολόγησεν εἰρήνην. Οἱ Πέρσαι ὑπεχρεώθησαν νὰ δώσουν ὀπίσω ὅλας τὰς χώρας, τὰς ὁποίας εἶχον κατακτήσει κατὰ τὸν εἰκοσιπενταετῆ πόλεμον, νὰ παραδώσουν τοὺς αἰχμαλώτους χριστιανοὺς καὶ τὸν Τίμιον Σταυρόν.

Ὁ Ἡράκλειος ἀνήγγειλεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὴν περίφημον νίκην διὰ διαγγέλματος, τὸ ὁποῖον ἀνεγνώσθη ἐπισημῶς καὶ κατόπιν δοξολογίας εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας. Μετ' ὀλίγον ἐπέστρεψε καὶ ὁ ἴδιος εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ ἐτέλεσε θρίαμβον μεγαλοπρεπῆ, εἰς τὸν ὁποῖον ἔλαβε μέρος ὁ στρατός, ὁ λαὸς καὶ ὁ κλήρος. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐπὶ ἄρματος, τὸ ὁποῖον ἔσυρον τέσσαρες ἐλέφαντες. Ἄνδρες προπορευόμενοι ἐκράτουν τὸν Τίμιον Σταυρὸν, τὸν ὁποῖον ὁ αὐτοκράτωρ ἐθεώρει ὡς τὸ ἐνδοξότερον τρόπαιον τῶν κατορθωμάτων του (628).

Τὸ ἐπόμενο ἐτος 629 ὁ ἴδιος ὁ Ἡράκλειος ἔφερε τὸν Τίμιον Σταυρὸν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ τὸν ἔστησεν ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ, ὅπου ἴστατο καὶ προηγουμένως ὑψωθείς πρώτην φορὰν ὑπὸ τῆς μητρὸς τοῦ Μ. Κωνσταντίου Ἀγίας Ἑλένης. Ἀπὸ τότε ἐορτάζομεν τὴν ἡμέραν αὐτήν, 14 Σεπτεμβρίου, ὡς ἡμέραν τῆς διπλῆς ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ, διότι τὴν ἴδιαν ἡμέραν εἶχεν ὑψώσῃ αὐτὸν καὶ ἡ Ἀγία Ἑλένη. Ὁ Ἡράκλειος ἀπὸ τότε ἐθεωρήθη ὡς ἥρωας καὶ προστάτης τοῦ χριστιανισμοῦ.

Τοιουτοτρόπως ἐτελείωσεν ὁ περσικὸς πόλεμος, ὁ ὁποῖος διήρκεσε περίπου 25 ἔτη. Δὲν ὑπῆρξεν ὀλιγώτερον ἔνδοξος ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς περσικοὺς πολέμους. Ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων ἔσωσεν ὄχι μόνον τὸν πολιτισμὸν ἀλλὰ καὶ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, τὴν ὁποίαν ἠθέλον νὰ ἐκριζώσουν οἱ βάρβαροι ἐπιδρομεῖς.

Τὸ τέλος τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου.

Τὸ γόητρον τοῦ χριστιανισμοῦ ηὔξηθη κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἀκόμη περισσότερο, διότι ὁ Ἡράκλειος προσείλκυσε εἰς τὸν χριστιανισμὸν δύο σλαβικοὺς λαοὺς, τοὺς Σέρβους καὶ Κροάτας. Οἱ λαοὶ αὗτοὶ ἦσαν ὑπήκοοι τῶν Ἀβάρων. Διὰ νὰ ἐξασθενίσῃ λοιπὸν ὁ Ἡράκλειος τὸ κράτος τῶν Ἀβάρων, ἐπέτρεψε εἰς τοὺς Σέρβους καὶ Κροάτας νὰ κατοικήσουν εἰς τὰς χώρας, τὰς ὁποίας κατέχουν μέχρι σήμερον.

Ἄλλ' ὁ μακρὸς κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμος, ὅσον ἔνδοξος καὶ ἂν ἦτο, εἶχε σοβαρωτάτην καὶ ἀπρόοπτον συνέπειαν. Ἐξη-

σθένισεν ἐξίσου τοὺς Πέρσας καὶ τοὺς Ἕλληνας, ὥστε, ὅταν μετ' ὀλίγον παρουσιάσθῃ ἐχθρὸς πολὺ ἐπικίνδυνος, οἱ Ἄραβες, καὶ οἱ Πέρσαι καὶ οἱ Ἕλληνες δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ τοὺς ἀποκρούσουν.

Τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου ἦσαν πλήρη ἀτυχημάτων. Οἱ Ἄραβες, καθὼς θὰ ἴδωμεν, μὲ τὸν ἰσχυρὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν τῶν ἐνίκησαν πολλάκις τοὺς στρατοὺς τοῦ Ἡρακλείου καὶ ἀπέσπασαν ἀπὸ τὸ κράτος μίαν ἀπὸ τὰς πλέον σημαντικὰς ἐπαρχίας του, τὴν Συρίαν. Εἰς τὴν Ἰσπανίαν ἐπανεστάτησαν οἱ Βησιγότθοι καὶ ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τὴν αὐτοκρατορίαν.

Ὁ Ἡράκλειος ἀπογοητευμένος, διότι δὲν ἠδύνατο νὰ προστατεύσῃ τὸ κράτος του ἐναντίον τοῦ νέου ἐχθροῦ, τῶν Ἄράβων, ἀπέθανε πλήρης πικρίας τὸ 641 μ. Χ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄

Ο ΙΣΛΑΜΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΙ ΑΡΑΒΙΚΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

Ἄραβία — Ἄραβες.

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 7ου μ. Χ. αἰῶνος ἔγινε σημαντικώτατον γεγονός εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἡ ἐμφάνισις τοῦ ἰσλαμισμού. Εἰς τὴν Ἀραβίαν δηλαδὴ παρουσιάσθη μία νέα θρησκεία.

Ἡ Ἀραβία εἶναι πλατεῖα χερσονήσος, τριάκοντα περίπου φορὰς μεγαλυτέρα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ τὰ πέντε ἕκτα αὐτῆς εἶναι ἀκατοίκητα, διότι ἡ χώρα εἶναι πολὺ θερμῆ. Κατοικεῖται κυρίως ἡ στενὴ λωρὶς πρὸς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, ὅπου φύεται ὁ καφῆς καὶ τὸ θυμίαμα καὶ ἀκμάζει ἡ κτηνοτροφία. Ἐκεῖ ἐκτίσθησαν αἱ σημαντικώτεραι πόλεις, Μέκκα καὶ Μεδίνα.

Οἱ Ἄραβες ἦσαν σημίται καὶ ἀνήκον εἰς τὴν λευκὴν φυλὴν. Ἦσαν συγγενεῖς τῶν Ἑβραίων καὶ διετήρουν πολλὰς ἀρετὰς τῶν προγόνων λαῶν. Ἦσαν γενναῖοι, ὑπερήφανοι, φιλόξενοι καὶ ἐκαλλιέργουν τὴν ποιησιν καὶ τὴν μουσικὴν. Δὲν ἀπετέλουν ἓν κράτος, ἀλλ' ἦσαν διηρημένοι εἰς φυλὰς νομαδικάς. Ἦνωνεν ὅμως αὐτοὺς ἡ κοινὴ θρησκεία, διότι ὅλοι ἐλάτρευον λίθους, δένδρα κτλ. καὶ εἶχον ἓνα κοινὸν θεόν, τὸν Ἀλλάχ. Εἰς τοὺς Ἄραβας ἐκήρυξε νέαν θρησκείαν ὁ Μωάμεθ.

Μωάμεθ (571 - 632).

Ὁ Μωάμεθ ἐγεννήθη εἰς τὴν Μέκκαν τὸ 571 μ.Χ. Εἰς μικρὰν ἡλικίαν ἔμεινεν ὀρφανὸς καὶ ἠναγκάσθη νὰ βόσκη πρόβατα. Ἀλλὰ μία χήρα συγγενῆς του ἔλαβεν αὐτὸν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν της καὶ ὁ Μωάμεθ ὠδήγει τὰ караβάνια της εἰς τὴν Συρίαν. Ἐκεῖ ἐγνώρισε τὰς δύο μεγάλας θρησκείας, τὴν Ἰουδαϊκὴν καὶ τὴν χριστιανικὴν.

Ὁ Μωάμεθ εἶχε ζωηρὰν φαντασίαν, κατελαμβάνετο ἀπὸ νευρικὰς κρίσεις καὶ πολλακίς ἔπιπτε λιπόθυμος. Εἰς ἡλικίαν τεσσαράκοντα ἐτῶν εἶπεν, ὅτι εἶδε τὸν ἄγγελον Γαβριήλ, ὁ ὁποῖος τὸν διέταξε νὰ κηρύξῃ νέαν θρησκείαν. Ἡ ἀριστοκρατία ὅμως τῆς Μέκκας περιεφρόνησε τὴν διδασκαλίαν του καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ φύγῃ εἰς τὴν Μεδίναν (26 Ἰουλίου 622). Τὴν φυγὴν αὐτὴν ἀργότερα οἱ Μωαμεθανοὶ ὠνόμασαν Ἐγείραν, δηλαδὴ μετανάστευσιν, καὶ ἀπ' αὐτῆς ἀρχίζει ἡ μωαμεθανικὴ χρονολογία.

Εἰς τὴν Μεδίναν ὁ Μωάμεθ ἀπέκτησε πολλοὺς ὄπαδούς καὶ ὠδήγησεν αὐτοὺς κατὰ τῆς Μέκας, ἡ ὁποία ἠναγκάσθη νὰ ἀναγνωρίσῃ αὐτὸν ὄχι μόνον ὡς θρησκευτικόν, ἀλλὰ καὶ πολιτικὸν ἀρχηγόν. Ἐντὸς ὀλίγου ὄλη ἡ Ἀραβία ἐδέχθη τὴν νέαν θρησκείαν καὶ συνηνώθη εἰς ἓν κράτος μὲ θρησκευτικόν καὶ πολιτικὸν ἀρχηγὸν τὸν Μωάμεθ. Ὁ Μωάμεθ ἀπέθανεν εἰς τὴν Μεδίναν τὸ 632.

Ὁ ἰσλαμισμός.

Ὁ Μωάμεθ ὠνόμαζε τὴν διδασκαλίαν του Ἰσλάμ, δηλαδὴ ἀφοσίωσιν εἰς τὸν Θεόν, καὶ τοὺς ὄπαδούς του Μουสลίμ, δηλαδὴ ἀφωσιωμένους. Διὰ τοῦτο ἡ νέα θρησκεία ὠνομάσθη Ἰσλαμισμός καὶ Μουσουλμανισμός, λέγεται δὲ καὶ Μωαμεθανισμός ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Μωάμεθ.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Μωάμεθ εἶναι μείγμα ἀπὸ χριστιανικὰς, ἰουδαϊκὰς καὶ περσικὰς δοξασίας. Τὰ κυριώτερα σημεῖα τῆς εἶναι τὰ ἑξῆς: 1) Εἷς θεὸς ὑπάρχει καὶ προφήτης αὐτοῦ εἶναι ὁ Μωάμεθ. 2) Ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατος. 3) Τὸ πᾶν εἶναι μοιραῖον εἰς τὸν ἄνθρωπον, δηλαδὴ προωρισμένον ἀπὸ τὸν θεὸν ἐκ τῶν προτέρων.

Ἡ διδασκαλία ἐπέβαλλεν εἰς τοὺς πιστοὺς 1) προσευχὴν πέντε φοράς τὴν ἡμέραν, 2) νηστείαν κατὰ τὸν μῆνα Ραμαζάν, 3) ἐλεημοσύνην, 4) ἐπίσκεψιν τῶν ἱερῶν πόλεων Μέκκας καὶ Μεδίνας καὶ 5) ἐξάπλωσιν τοῦ ἰσλαμιμοῦ. Ἀπηγόρευε νὰ μεταχειρίζωνται ὠρισμένας τροφάς, ὅπως χοιρινὸν κρέας καὶ οἶνον. Ἡ διδασκαλία τοῦ

Μωάμεθ περιελαμβάνετο εις τὸ Κοράνιον, δηλαδή βιβλίον, τὸ ὁποῖον ἔθεώρουν ὡς ἀντίγραφον τοῦ βιβλίου, τὸ ὁποῖον ὑπῆρχεν εις τοὺς οὐρανοὺς.

Ἡ νέα θρησκεία ἐξύπνησε τοὺς Ἄραβας καὶ ἔδωκεν εις αὐτοὺς δύναμιν καὶ ὄρμην. Συνκεντρώθησαν περὶ τὸν Μωάμεθ, ἔλαβον συνειδησιν τῆς ἐθνικότητός των καὶ ἀπέκτησαν διάθεσιν πρὸς δρᾶσιν. Ἡ πίστις εις τὸ πεπρωμένον ἔδωκεν εις αὐτοὺς μεγάλην ὄρμην καὶ τοὺς ἔκαμε νὰ περιφρονοῦν τοὺς κινδύνους καὶ τὸν θάνατον. Βραδύτερον ὅμως τοὺς ἔκαμε νωθροὺς, δυσκινήτους καὶ μοιρολάτρας, νὰ περιμένουν δηλαδή ὄλα ἀπὸ τὴν τύχην χωρὶς οἱ ἴδιοι νὰ ἐργασθοῦν καὶ νὰ κοπιᾶσιν.

Τὸ ἀραβικὸν κράτος.

Ὁ Μωάμεθ δὲν ἴδρυσεν μόνον νέαν θρησκείαν, ἀλλὰ καὶ συνήνωσεν εις ἓν κράτος τοὺς Ἄραβας. Ἦτο δηλαδή συγχρόνως ἀνώτατος θρησκευτικὸς καὶ πολιτικὸς ἀρχηγὸς καὶ οἱ διάδοχοί του ὠνομάσθησαν Καλίφαι, δηλαδή ἀντιπρόσωποι τοῦ προφήτου.

Τὴν πρώτην κατακτητικὴν ὄρμην ἔδωκεν εις τοὺς Ἄραβας ὁ Μωάμεθ. «Πόλεμος κατὰ τῶν ἀπίστων» ἦτο τὸ σύνθημά του. Αἱ λέξεις αὗται εἶχον μαγικὴν ἐνέργειαν ἐπὶ τῶν Ἀράβων, οἱ ὁποῖοι ἐξῆλθον ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς χώρας των μὲ φοβερὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν, διὰ νὰ ὑποτάξουν τὸν κόσμον. Ὁ Μωάμεθ εἶχε στείλει πρέσβεις εις τὸν Ἡράκλειον καὶ τὸν Χοσρόην Β' καὶ ἐζήτησε νὰ δεχθοῦν τὴν νέαν θρησκείαν. Ὁ Χοσρόης ἔσφαξεν αὐτοὺς, ἐνῶ ὁ Ἡράκλειος, διπλωματικώτερος τοῦ Χοσρόη, τοὺς ἐφόρτωσε μὲ δῶρα καὶ τοὺς ἔστειλεν ὀπίσω εις τὸν ὑψηλὸν κύριόν των. Ἄλλ' οὔτε ὁ εἷς, οὔτε ὁ ἄλλος ἀντελήφθησαν τὴν σοβαρότητα τοῦ κινδύνου.

Τὸν Μωάμεθ διεδέχθησαν τέσσαρες καλίφαι ἀπὸ τὴν οἰκογένειάν του. Ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Μωάμεθ μέχρι τοῦ τετάρτου καλίφου Ἀλῆ παρήλθον περίπου τριάκοντα ἔτη. Εἰς τὸ διάστημα αὐτὸ ἔγινε καταπληκτικὴ ἐξάπλωσις τῶν Ἀράβων εις τὴν Ἀσίαν καὶ Ἀφρικὴν.

Οἱ Ἄραβες καταλύουν τὸ Περσικὸν Κράτος.

Οἱ Ἄραβες εὗρηκαν ἐξηντλημένας ἀπὸ τὸν μακροχρόνιον πόλεμον τὰς δύο γειτονικὰς μοναρχίας, τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν περσικὴν. Προσέβαλον κατ' ἀρχὰς τὴν Περσίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπεκράτουν ἐμφύλιοι πόλεμοι μετὰ τὴν εἰρήνην πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ὁ περσικὸς στρατὸς ἠττήθη εἰς μεγάλην μάχην, ἡ Περσία ὑπετάχθη εἰς τοὺς Ἄραβας καὶ ἐδέχθη τὴν νέαν θρησκείαν. Μὲ τὴν κατάλυσιν τοῦ περσικοῦ κράτους ὁ ἰσλαμισμὸς ἐξηπλώθη εἰς ὅλας τὰς χώρας μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ὠξοῦ καὶ Εὐφράτου, τοῦ Καυκάσου, τῆς Κασπίας καὶ τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ.

Οἱ Ἄραβες καταλαμβάνουν τὴν Συρίαν, Παλαιστίνην καὶ Αἴγυπτον.

Τὴν κατάκτησιν τῆς Συρίας ἤρχισεν ὁ πρῶτος καλίφης Ἀβου Βέκρ. Ὁ ἀραβικὸς στρατὸς προσέβαλε καὶ ἐπολιόρησε τὴν πρωτεύουσαν τῆς Συρίας Δαμασκόν, ἡ ὁποία παρεδόθη τὸ 634.

Ὁ Ἡράκλειος ἀντελήφθη τὴν σοβαρότητα τοῦ κινδύνου καὶ ἔσπευσε μόνος του νὰ ὑπερασπίσῃ τὰς δύο μεγάλας ἐπαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Παλαιστίνην. Ἄλλ' ὁ γέρον αὐτοκράτωρ ἠττήθη ἐπανειλημμένως καὶ οἱ ἐγχώριοι, ἐπειδὴ ἦσαν μονοσυφίται, δυσηρεστημένοι μὲ τοὺς Ἕλληνας, προσεχώρησαν εἰς τοὺς Ἄραβας. Ὁ Ἡράκλειος κατῴρωσε μόνον νὰ σώσῃ τὸν τίμιον Σταυρόν, ἐνῶ ἐντὸς ὀλίγου ἡ Ἱερουσαλήμ καὶ ὅλη ἡ Συρία καὶ Παλαιστίνη κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν. Τοιοῦτοτρόπως δύο σπουδαῖα κέντρα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐχάθησαν ὀριστικῶς διὰ τοὺς Ἕλληνας.

Ὁ δεῦτερος καλίφης Ὀμάρ κατέκτησε τὴν Αἴγυπτον εἰς διάστημα μόνον δύο ἐτῶν (640 - 642). Τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα ἠττήθησαν ἐπανειλημμένως καὶ εἰς τὸ μέρος, ὅπου ἐστάθμευσαν τὰ ἀραβικὰ στρατεύματα, ἐκτίσθη ἀργότερα (973) ἡ πόλις Κάιρον (Καχिरά=Νίκη). Ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἐπειδὴ ἐπρο-

στατεύετο υπό του Στόλου, άντέστη έπ' όλίγον, άλλ' ήναγκάσθη και αύτή νά παραδοθῆ.

Μέ την άλωσιν τῆς 'Αλεξανδρείας άπωλέσθη όριστικώς διά τόν έλληνισμόν ή Αίγυπτος, όπου επί 960 έτη ήκμασεν ό έλληνικός πολιτισμός και τά έλληνικά γράμματα. Και εις την Αίγυπτον, όπως και εις την Συρίαν και Παλαιστίνη, οι έγχώριοι έδέχθησαν εύχαρίστως τους "Αραβας, διότι έμίσουν τους "Ελληνας. Οι περισσότεροι εκ τούτων έδέχθησαν τόν ισλαμισμόν και άπόγονοι αύτών είναι οι σημερινοί Φελλάχοι.

"Όσοι ξμειναν πιστοί εις τόν χριστιανισμόν όνομάζονται Κόπται.

Οί 'Ομειάδαι καλίφαι.

Τό 660 έγινε σημαντικώτατη μεταβολή εις τό άραβικόν κράτος. 'Ο διοικητής τῆς Δαμασκοῦ Μωαβιάς έστασίασε κατά του καλίφου 'Αλή, έφόνευσεν αύτόν και κατέλαβε την καλιφείαν. 'Ο Μωαβιάς ίδρυσε νέαν δυναστείαν, ή όποία όνομάζεται δυναστεία τών 'Ομειάδων (644).

'Επί τῆς νέας δυναστείας ήλλαξεν ούσιωδώς ό χαρακτήρ του άραβικού κράτους. Πρωτεύουσα έγινε τώρα ή Δαμασκόσ, ή καλιφεία έγινε κληρονομική, ένφ' έως τώρα ήτο αίρετή, και οι καλίφαι έγιναν άπολυταρχικοί άρχοντες, έξων βίον πολυτελή και περιεστοιχίζοντο από μεγαλοπρεπή αύλήν.

'Αλλά πολύ σημαντικώτερον είναι, ότι έδρα του μωαμεθανισμού τώρα έγινεν ή Συρία. Οι Σύροι, καθώς γνωρίζομεν, είχαν παραλάβει τόν έλληνορρωμαϊκόν πολιτισμόν, είχαν μεταφράσει τά συγγράμματα τών αρχαίων 'Ελλήνων εις την γλώσσαν των και είχαν αναπτύξει τās τέχνας. Τώρα έδέχθησαν τόν ισλαμισμόν, έμαθαν την άραβικήν και εξηκολούθησαν ως "Αραβες πλέον νά καλλιεργούν τόν πολιτισμόν. Οι κυρίως "Αραβες ήρχισαν όλίγον κατ' όλίγον νά περιέρχωνται εις την άφάνειαν και όλα τά μετά ταύτα άραβικά κατορθώματα είναι κυρίως τών έξιςλαμισθέντων Σύρων. Εις αύτούς οι "Αραβες όφείλουν τόν περίφημον στόλον, ό όποίος όλίγον έλειψε νά

κυριαρχήση εἰς τὴν Μεσόγειον, εἰς αὐτοὺς ἐπίσης ὀφείλεται καὶ ὅλος ὁ ἀραβικὸς πολιτισμὸς.

Κατάκτησις τῆς Β. Ἀφρικῆς καὶ Ἰσπανίας.

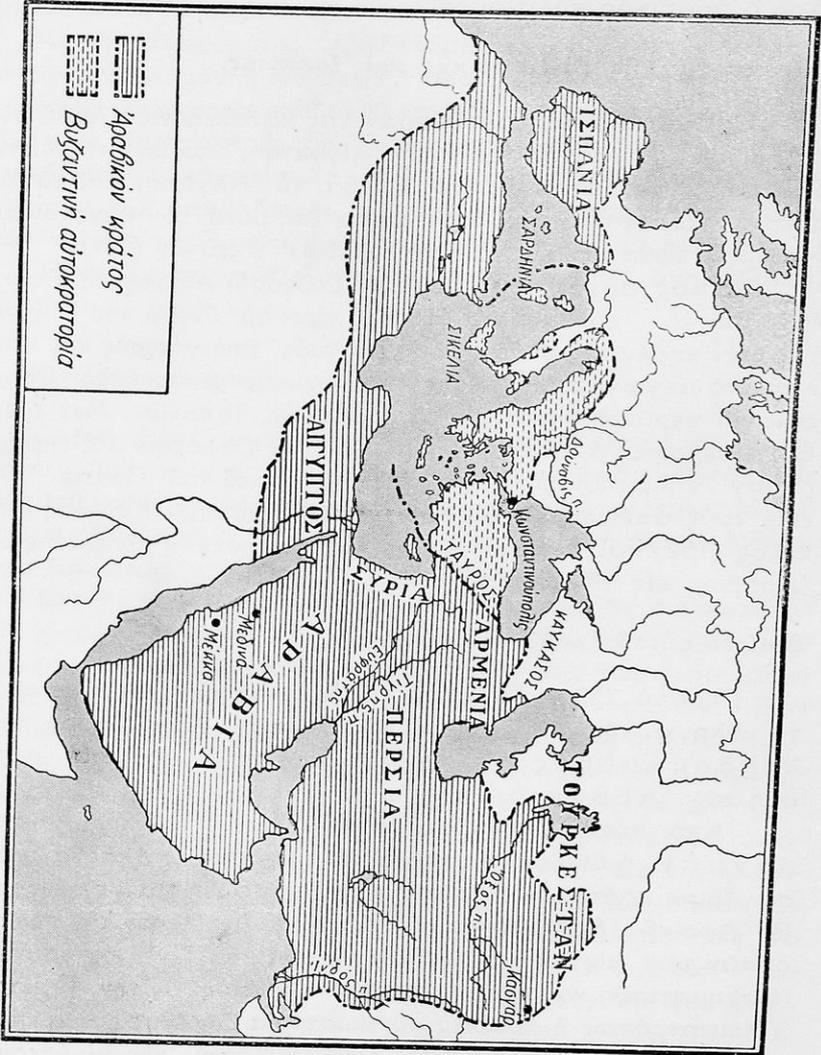
Οἱ Ὀμεϊάδαι ἐξηκολούθησαν τὰς κατακτήσεις. Ἀφοῦ συνεπλήρωσαν τὴν κατάκτησιν τῆς Αἰγύπτου, ἐκυρίευσαν τὴν Κυρηναϊκὴν, τὴν Τρίπολιν, τὴν Τύνιδα, τὸ Ἀλγέριον καὶ τὸ Μαρρόκον. Τοιοῦτοτρόπως πενήκοντα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωάμεθ ἔφθασαν εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν Ὠκεανὸν (681).

Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπομένου αἰῶνος ὁ στρατηγὸς Ταρῖκ ἐπέρασε τὸν πορθμὸν, ὁ ὁποῖος φέρει τὸ ὄνομά του (Γιβραλτάρ), ἐνίκησεν εἰς μεγάλην μάχην τοὺς Βησιγότθους καὶ κατέλαβε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου. Οἱ χριστιανοὶ περιωρίσθησαν εἰς τὰ βόρεια τῆς Ἰσπανίας. Μετ' ὀλίγα ἔτη εἰσέβαλον ἀπὸ τὰ Πυρρηναῖα εἰς τὴν Γαλατίαν καὶ ἐπροχώρησαν λεηλατοῦντες μέχρι τῆς Λυῶν καὶ τοῦ Ποατιέ. Ἄλλ' ἐκεῖ τοὺς ἀπέκρουσεν ὁ βασιλεὺς τῶν Φράγκων Κάρολος Μαρτέλος (732) καὶ τοιοῦτοτρόπως ἔσταμάτησεν ἡ προέλασις τῶν Ἀράβων εἰς τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τὸ σημεῖον αὐτό.

Διαιρέσις τοῦ ἀραβικοῦ κράτους.

Περὶ τὸ 750 μ. Χ. ἀνετράπη ἡ δυναστεία τῶν Ὀμεϊαδῶν, τὰ μέλη αὐτῆς, ἐνενήκοντα τὸν ἀριθμὸν, ἐφονεύθησαν καὶ ὁ Ἀβδουλαββᾶς ἴδρυσεν νέαν δυναστείαν, ἡ ὁποία ὠνομάσθη τῶν Ἀββασιδῶν.

Ἀπὸ τοὺς Ὀμεϊάδασι ἐσώθη μόνον ὁ πρίγκιψ Ἀβδουραχμάν, ὁ ὁποῖος κατέφυγεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἐσχημάτισεν ἴδιον κράτος. Τὸ κράτος αὐτὸ ἐξηπλώθη καὶ εἰς μέρος τῆς Β. Ἀφρικῆς. Βραδύτερον οἱ Ἀββασίδαι μετέφερον τὴν πρωτεύουσάν των εἰς τὴν Βαγδάτην ἐπὶ τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ. Ἐσχηματίσθη καὶ τρίτον Ἀραβικὸν κράτος εἰς τὴν Αἴγυπτον. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἀραβικὴ αὐτοκρατορία διηρέθη εἰς τρία κράτη, τῆς Ἀσίας μὲ πρωτεύουσάν τὴν Βαγδάτην, τῆς Αἰγύπτου μὲ πρωτεύουσάν τὸ Κάιρον καὶ τῆς Ἰσπανίας μὲ πρωτεύουσάν τὴν Κορδοῦην.

Χάρτης του Ἀραβικοῦ Κράτους τὸ 750 μ.Χ.

Πολιτισμὸς τῶν Ἀράβων.

Οἱ Ἄραβες δὲν ἦσαν ἀπὸ τοὺς βαρβάρους ἐκείνους λαοὺς, οἱ ὅποιοι κατέστρεφον τὸν πολιτισμὸν εἰς τὰς χώρας, τὰς ὁποίας ἐκυρίευσαν. Ἀντιθέτως διετήρησαν καὶ ἀνάπτυξαν αὐτόν.

Εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐδιδάχθησαν τὴν γεωργίαν καὶ τὴν ἀρδευτικὴν τέχνην, τὸν τρόπον δηλαδὴ νὰ ποτίζουν μὲ σύστημα τοὺς καλλιεργουμένους ἀγρούς, καὶ μετέδωκαν αὐτὰς καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην. Εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ Γουαδαλκιβίρ σφύζονται περίφημα ἀρδευτικά ἔργα ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῶν Ἀράβων. Ἐπίσης εἰσήγαγον εἰς τὴν Εὐρώπην δένδρα καὶ φυτὰ ἄγνωστα ἕως τότε, τὴν ὄρουζαν, τὸ ζαχαροκάλαμον, τὴν βερυκοκκέαν, τὴν μωρέαν, τὰ φασόλια, τὸ καννάβι κτλ.

Οἱ Ἄραβες διεκρίθησαν ἐπίσης εἰς τὴν βιομηχανίαν. Ἐτελειοποίησαν τὴν κατασκευὴν τῆς πορσελάνης, τὴν ταπητουργίαν καὶ τὴν κατεργασίαν τῶν μετάλλων. Περίφημα ἦσαν τὰ ξίφη καὶ τὰ μάλλινα ὑφάσματα τῆς Δαμασκοῦ (δαμασκί σπαθί). Ἐπεδόθησαν ἐπίσης πολὺ εἰς τὴν χρυσοχοίαν, τὴν ξυλουργίαν καὶ τὴν κατεργασίαν τῶν δερμάτων.

Μεγάλην ἀνάπτυξιν ἔλαβε κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς τὸ ἐμπόριον. Εἰς τὴν θάλασσαν τὰ πλοῖα τῶν ἑταξίδευσαν μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ πρὸς δυσμὰς καὶ μέχρι τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ πρὸς ἀνατολάς. Εἰς τὴν ξηρὰν τὰ караβάνια τῶν ἔφθανον ἕως τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀφρικῆς καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν μέχρι τῆς Κίνας. Ἀπ' ἐκεῖ παρέλαβον καὶ μετέδωκαν εἰς τὴν Εὐρώπην τρεῖς σημαντικὰς ἐφευρέσεις, τὴν ναυτικὴν πυξίδα, τὴν πυρίτιδα καὶ τὸν χάρτην.

Οἱ Ἄραβες διέπρεψαν εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας. Ἐκαλλιέργησαν τὰ Μαθηματικά, τὴν Ἀστρονομίαν, τὴν Γεωγραφίαν, τὴν Ἰατρικὴν καὶ τὴν Χημείαν ἀκόμη, ἡ ὁποία τὴν ἀρχὴν τῆς χρεωστῆ εἰς αὐτούς.

Τὸ ὄνομα Ἄλγεβρα εἶναι ἀραβικόν, εἰς δὲ τὴν ἀστρονομίαν πολλοὶ ὄροι καὶ σήμερον εἶναι ἀραβικοὶ (ζενίθ - ναδίρ). Μετέφρασαν τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, καὶ ἰδίως τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ πολλῶν Ἑλλήνων ἱατρῶν, εἰς τὴν

γλώσσαν των και δι' αὐτῶν διεδόθησαν εἰς τὴν Δ. Εὐρώπην.

Ἡ τέχνη τῶν Ἀράβων.

Ἀξιόλογος ὁμως προπάντων εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἀρχιτεκτονικῆς εἰς τοὺς Ἀραβας. Παρέλαβον εἰς τὰ οἰκοδομήματα πολλὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὴν βυζαντινὴν καὶ περσικὴν τέχνην. Ἀπὸ τὴν Βυζαντινὴν ἐδανείσθησαν τὸν θόλον, ἀπὸ τὴν περσικὴν τοὺς λεπτοὺς καὶ ὑψηλοὺς κίονας. Οἱ ἴδιοι ἐδημιούργησαν μεγάλην ποικιλίαν τόξων, τὰ ὅποια εἶναι πεταλοειδῆ καὶ γωνιώδη.

Κατεσκεύασαν τοιουτοτρόπως ὠραιότατους ναοὺς, τῶν ὁποίων ἐξαιρετος ἦτο προπάντων ὁ ἐσωτερικὸς διάκοσμος. Ἐκόσμουσαν τοὺς τοίχους καὶ τὰ τόξα μὲ πολύχρωμον πορσελάνην καὶ μὲ λεπτὰ σχέδια ἀπὸ γύψον, σχήματα διάφορα, γράμματα, φύλλα κτλ. Τὸ ἰδιαίτερον γνώρισμα εἰς τὸν διάκοσμον αὐτὸν εἶναι, ὅτι οἱ τοῖχοι καὶ τὰ τόξα ἦσαν τρυπημένα καὶ ἐφαίνοντο ὡς ἔργα γλυπτικῆς. Αὐτὰ εἶναι τὰ περίφημα ἀραβουργήματα.

Ἐκτὸς τῶν ναῶν οἱ Ἀραβες κατεσκεύασαν καὶ περίφημα ἀνάκτορα, τὰ ὅποια ἀπετελοῦντο ἀπὸ σειρὰν διαμερισμάτων μὲ στοάς, κήπους ἐσωτερικοὺς, κρήνας, πίδακας κτλ.

Τὰ ὀνομαστότερα ἀραβικὰ μνημεῖα εἶναι ἡ Ἀλάμπρα (13ος αἰὼν) εἰς τὴν Γρενάδαν καὶ τὸ Ἀλκαζάρ (14ος αἰὼν) εἰς τὴν Σεβίλλην τῆς Ἰσπανίας. Τὸ ἐξωτερικὸν τῶν ἀνακτόρων αὐτῶν εἶναι βαρὺ, μονότονον καὶ ὀγκῶδες ὡς φρούριον καὶ δὲν παρουσιάζει ἐνδιαφέρον. Τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ὁμῶς εἶναι πραγματικῶς φαντασμαγορικόν. Ποικίλα τόξα, πολύχρωμοι κίονες, στοαί, παράθυρα παντὸς μεγέθους καὶ σχήματος, ὀροφαὶ ἀπὸ πολύτιμον ξύλον, ἔβενον, σμάλτον, ἄργυρον, χρυσὸν καὶ πολυτίμους λίθους ἀποτελοῦν σύμπλεγμα, τὸ ὅποῖον δίδει τὴν ἐντύπωσιν τερπνοῦ ὀνείρου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄

ΑΓΩΝΕΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΡΑΒΑΣ ΚΑΙ ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Οί διάδοχοι τοῦ Ἡρακλείου — Κωνσταντῖνος Β΄ - Κώνστας Β΄.

Εἶδομεν, ὅτι οἱ Ἄραβες ἀφῆρσαν ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Αἴγυπτον, χώρας εἰς τὰς ὁποίας εἶχεν ἀκμάσει ἄλλοτε ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμός. Ἄλλ' αἱ χώραι αὐταὶ δὲν εἶχον πολλοὺς Ἕλληνας κατοίκους. Τὴν μεγάλην πλειοψηφίαν τοῦ πληθυσμοῦ ἀπέτελουν ἄλλοεθνεῖς καὶ αἰρετικοί, μονοφυσιταί, οἱ ὅποιοι δὲν ἠγάπων τοὺς Ἕλληνας καὶ ἐδημιουργοῦν ταραχὰς εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Διὰ τοῦτο ἡ ἀφαίρεσις τῶν χωρῶν αὐτῶν ἀπὸ τὸ κράτος εἶχε καὶ τὴν καλὴν τῆς ὄψιν. Τὸ κράτος περιωρίσθη εἰς χώρας περισσότερον ἑλληνικὰς μὲ πικνοτάτους ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς καὶ παρουσιάσθη κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς περισσότερον ἑλληνικόν.

Τὸν Ἡράκλειον διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ Κωνσταντῖνος Β΄ (641), ὁ ὅποῖος ὀλίγους μόνον μῆνας ἐβασίλευσεν. Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οἱ Ἄραβες ἤρχισαν νὰ ἐπιτίθενται εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν.

Τὸν Κωνσταντῖνον Β΄ διεδέχθη ὁ Κώνστας Β΄ (641-668), ὁ ὅποῖος ὀνομάζεται καὶ Κωνσταντῖνος Γ΄. Οἱ Ἄραβες ἐγίνοντο διαρκῶς ἐπιθετικώτεροι. Ὁ Κώνστας, διὰ νὰ διοργανώσῃ καὶ νὰ ἐνισχύσῃ τὰς δυνάμεις του εἰς τὴν Δύσιν, ἐπεχείρησε τὸ 662 διὰ μέσου Ἀθηνῶν ταξίδιον εἰς τὴν Ν. Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν. Ἐκεῖ ὅμως ἐδολοφονήθη.

Κωνσταντῖνος Δ΄ ὁ Πωγωνᾶτος (668—685).

Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τότε ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὁ υἱὸς τοῦ Κώνστα Κωνσταντῖνος Δ΄, ὁ λεγόμενος Πωγωνᾶτος.

Ἐπὶ τοῦ Κωνσταντίνου Δ' ὁ ἀραβικὸς κίνδυνος γίνεται καθημερινῶς ἀπειλητικώτερος. Ἀφ' ὅτου οἱ Ἄραβες μετέφεραν τὴν πρωτεύουσάν των εἰς τὴν Δαμασκὸν καὶ εἶχον εἰς τὴν ἔξουσίαν των τὰ παράλια τῆς Συρίας καὶ τῆς ἀρχαίας Φοινίκης, κατεσκεύασαν ἰσχυρὸν στόλον, κατέλαβον τὴν Κύπρον (649) καὶ ἐληλάτησαν τὴν Ρόδον (654) καὶ τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἐνίκησαν μάλιστα τὸν ἑλληνικὸν στόλον, τὸν ὅποιον ὠδήγει αὐτοπροσώπως ὁ αὐτοκράτωρ Κώνστας Β'.

Τὸ ἔτος 673, ὅτε ἐβασίλευεν ὁ Κωνσταντῖνος Δ', ἔγινεν ἡ πρώτη μεγάλη ἐπίθεσις τῶν Ἀράβων κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ καλὶφης Μωαβιᾶς μὲ ἰσχυρὸν στρατὸν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Χαλκηδόνος, ἐνῶ συγχρόνως πολυάριθμος στόλος ἐπέρασε τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς πρωτευούσης, ἡ ὁποία ἐπολιορκήθη ἀπὸ ξηρὰν καὶ θάλασσαν. Ἡ πολιορκία διήρκεσε πέντε ὀλόκληρα ἔτη (673-678). Ἄλλ' ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἀπέκτησε κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ὄπλον ἰσχυρότατον, τὸ ὑγρὸν πῦρ. Τὸ ὑγρὸν πῦρ ἦτο παλαιὰ ἐφεύρεσις, τὴν ὁποίαν ἀπέδιδον εἰς τὸν ἀθηναῖον χημικὸν καὶ φυσικὸν τοῦ 2ου μ. Χ. αἰῶνος Πρὸ κ λ ο ν. Τὴν χρῆσιν ὅμως αὐτοῦ ἐτελειοποίησεν ὁ ἐκ Συρίας μηχανικὸς Κ α λ λ ῖ ν ι κ ο ς. Ἀπετελεῖτο ἀπὸ θεῖον, νίτρον, πίσσαν καὶ πετρέλαιον, ἦτο ρευστὸν καὶ τὸ ἐξεσφενδόνιζον κατὰ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων μὲ ἰδιαίτερα μηχανήματα ἢ καὶ μὲ χειροβομβίδας. Ὁ στόλος τῶν Ἀράβων ἔπαθε μεγάλας ζημίας. Ὁ Μωαβιᾶς ἀφοῦ ἀπέτυχε καὶ εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ὁ στρατός του ἠττήθη, ἠναγκάσθη νὰ κλεισῇ ταπεινωτικὴν εἰρήνην καὶ ὑπεχρεώθη νὰ πληρῶνῃ ἐτήσιον φόρον.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου Δ' διέτρεξε κίνδυνον καὶ τὸ δεῦτερον κέντρον τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἡ Θεσσαλονίκη. Σλάβοι καὶ Ἄβαροι κατήλθον μέχρι τῆς μακεδονικῆς πρωτευούσης καὶ ἐπολιορκήσαν αὐτήν. Οἱ Θεσσαλονικεῖς ὅμως ἀπέκρουσαν τὴν ἐπίθεσιν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐπισκόπου Ἰωάννου, ἀπέδωκαν δὲ τὴν σωτηρίαν εἰς τὸν πολιοῦχον Θεσσαλονίκης Ἅγιον Δημήτριον.

Σπουδαῖον ἐπίσης γεγονός τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου Δ' ἦτο ἡ ἐγκατάστασις τῶν Βουλγάρων εἰς τὴν Κάτω Μοι-

σίαν, τὴν σημερινὴν δηλαδὴ Βουλγαρίαν, τὴν ὁποίαν κατόικουν Σλάβοι. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Βουλγάρους νὰ ἐγκατασταθοῦν ἐκεῖ, διότι ἦσαν ἐχθροὶ τῶν Ἀβάρων καὶ ἠλπίζεν, ὅτι θὰ ἔξη αὐτοὺς συμμάχους. Ἠπατήθη ὅμως. Ἐκεῖ οἱ Βούλγαροι ἀνεμείχθησαν μὲ τοὺς Σλάβους, ὠμίλησαν τὴν σλαβικὴν γλῶσσαν καὶ ἀπὸ τὸ κρᾶμα, τὸ ὁποῖον προῆλθεν ἀπὸ τὴν ἀνάμειξιν τῶν δύο φυλῶν, ἀποτελεῖται ὁ σημερινὸς βουλγαρικὸς λαός.

Οἱ μέχρι τοῦ 717 αὐτοκράτορες.

Τὸν Κωνσταντῖνον Δ΄ διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ Ἰουστινιανὸς Β΄ (685-695), ἡγεμῶν σκληρὸς καὶ βίαιος. Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οἱ Ἄραβες ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Β. Ἀφρικὴν καὶ κατέλαβον τὴν Καρχηδόνα καὶ τὴν λοιπὴν βόρειον Ἀφρικὴν μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ. Ἡ σκληρότης τοῦ Ἰουστινιανοῦ προεκάλεσε στάσιν, ὃ αὐτοκράτωρ καθηρέθη καὶ ἐξωρίσθη εἰς τὴν Χερσῶνα, τὴν σημερινὴν Σεβαστούπολιν τῆς νοτίου Ρωσίας.

Ἡ ἐξορία τοῦ Ἰουστινιανοῦ διήρκεσε δέκα ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα ἐβασίλευσαν δύο αὐτοκράτορες, ὁ Λεόντιος (695-698) καὶ ὁ Τιβερίος (698-705). Ἄλλ' ὁ Ἰουστινιανὸς κατάρθωσε μὲ τὴν ὑποστήριξιν τῶν Σλάβων καὶ τῶν Βουλγάρων νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸν θρόνον καὶ ἐβασίλευσεν ἀκόμη ἕξ ἔτη (705-711). Ὁ λαὸς ὅμως ἐπανεστάτησεν. Ὁ Ἰουστιανὸς ἐφονεύθη καὶ ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὁ Φιλιππικὸς (711-713), ἀρμένιος τὴν καταγωγὴν. Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐξαφανίζεται ἡ δυναστεία τοῦ Ἡρακλείου, ἡ ὁποία ἐβασίλευσεν ἐπὶ 100 ἔτη (611-711).

Μετὰ τὸν Φιλιππικὸν ἐβασίλευσαν δύο ἄλλοι βασιλεῖς, ὁ Ἀναστάσιος Β΄ (713-715) καὶ ὁ Θεοδόσιος Γ΄ (715-717). Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη μεγάλη ἀναρχία καὶ ἀκαταστασία ἐπεκράτησεν εἰς τὸ κράτος. Αἱ στάσεις διεδέχοντο ἢ μίαν τὴν ἄλλην, ἐκυριάρχησε δὲ ἐμπάθεια καὶ σκληρότης, ἀσέβεια πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ περιφρόνησις πρὸς τοὺς νόμους. Οἱ Ἄραβες ἐπωφελήθησαν τὴν ἀκαταστασίαν αὐτὴν καὶ ἐπροχώρουν διαρκῶς περισσότερον εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Εἰς τὴν Εὐρώπῃν

πάλιν οί Βούλγαροι έλεηλάτουν τās εύρωπαϊκάς έπαρχίας.

Κατά τήν κρίσιμον αύτὴν στιγμὴν παρουσιάσθη ἀνὴρ ἰκανός, ὁ στρατηγός τῶν στρατευμάτων τῆς Μ. Ἀσίας Λέων ὁ Ἰσαυρος, τὸν ὁποῖον ὅλοι ἀνεγνώρισαν αὐτοκράτορα (717). Ὁ Λέων ἱδρυσεν τὴν ὀνομαστὴν Δυναστείαν τῶν Ἰσαυρῶν.

Διοικητικὴ μεταβολὴ — Τὰ θέματα.

Γνωρίζομεν, ὅτι τὸ ρωμαϊκὸν κράτος ἦτο διηρημένον εἰς έπαρχίας καὶ μὲ τὸ σύστημα αὐτὸ ἐξηκολούθησεν νὰ κυβερνᾶται καὶ τὸ Βυζαντινὸν κράτος. Κατὰ τοὺς χρόνους ὅμως αὐτοὺς ἡ διοίκησις μετεβλήθη.

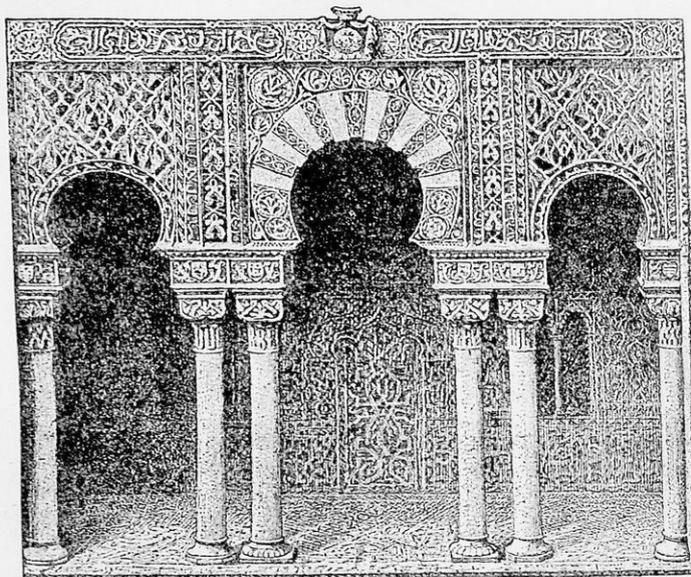
Πρῶτος ὁ Ἰουστινιανός, διὰ νὰ προστατεύσῃ τὸ κράτος εἰς τὴν Δύσιν, ἐσημάτισεν δύο Ἀνωτάτας Στρατιωτικὰς διοικήσεις, τῶν ὁποῖων οἱ διοικηταὶ ὠνομάζοντο Ἐξαρχοὶ. Ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν ἔμενον εἰς τὴν Ραβένναν τῆς Ἰταλίας, ὁ ἄλλος εἰς τὴν Καρχηδόνα τῆς Ἀφρικῆς. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἡρακλείου ἐπεξέτειναν καὶ ἐτελειοποίησαν τὸ σύστημα αὐτό. Ἐχώρισαν τὸ κράτος εἰς διοικητικὰς περιφέρειας, τὰς ὁποίας ὠνόμασαν θέματα. Ἡ λέξις ἐσημαινεν εἰς τὴν ἀρχὴν στρατιωτικὸν σῶμα. Ἡ περιφέρεια λοιπόν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε τὴν ἔδραν του ἐν στρατιωτικὸν σῶμα, ἔγινε διοικητικὴ περιφέρεια, θέμα, μὲ πρωτεύουσαν τὴν ἔδραν τοῦ σώματος. Ὁ διοικητὴς τοῦ θέματος εἶχε συγχρόνως τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν διοίκησιν καὶ ὠνομάζετο Στρατηγός. Εἰς τὰς ἀρχὰς ἔγιναν 4 θέματα, βραδύτερον 8 καὶ κατὰ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα τὸ σύστημα αὐτὸ ἐγενικεύθη εἰς ὅλην τὴν αὐτοκρατορίαν. Τὰ θέματα ὠφέλησαν πολὺ καὶ εἰς πολλὰ μέρη κατάρθωσαν νὰ σταματήσουν τὰς ἐχθρικὰς ἐπιδρομάς. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ρωμαϊκὴ διοίκησις ἀντικατεστάθη ἀπὸ μίαν καθαρῶς ἑλληνικὴν διοίκησιν, τὰ θέματα.

Ἡ αὐτοκρατορία εἰς τὸ τέλος τοῦ 7ου αἰῶνος.

Τὸ Ἀνατολικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος καὶ μετὰ τὴν ὀριστικὴν

Α. Λαζάρου

διαίρεσιν καὶ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἐξηκολούθησε νὰ θεωρῆται ὡς συνέχεια τῆς μεγάλης Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Γλῶσσαν ἐπίσημον μετεχειρίζετο τὴν λατινικὴν καὶ νομοθεσίαν εἶχε τὴν Ρωμαϊκὴν. Οἱ ὑπήκοοι τοῦ κράτους ἐκαλοῦντο ἀκόμη Ρωμαῖοι καὶ ὁ βασιλεὺς διετήρησε

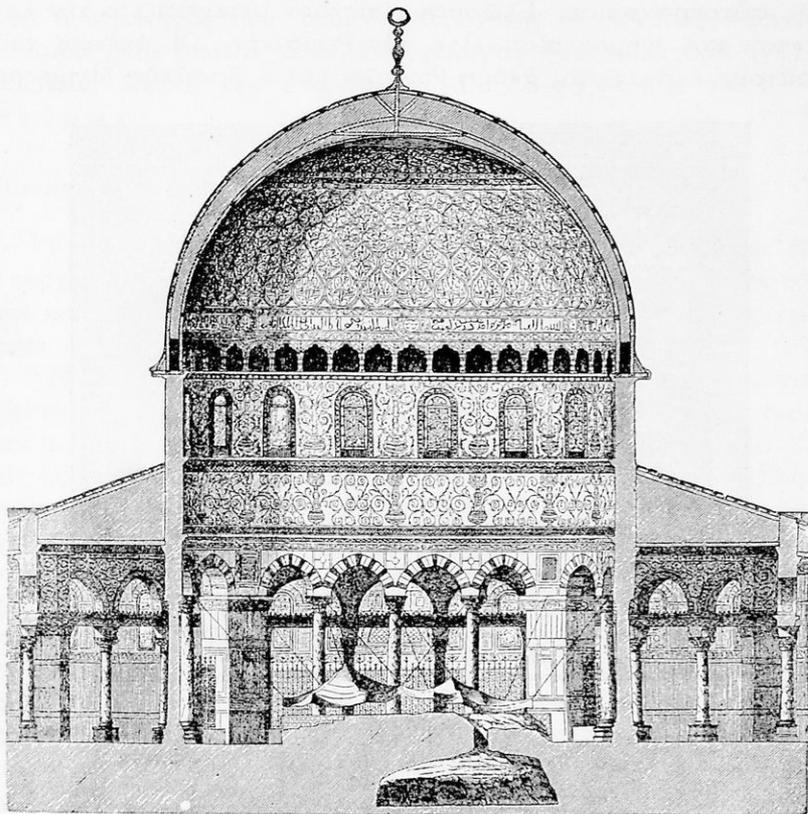
Πύλη ἀραβικοῦ τεμένους.

Μέρος τῆς εἰσόδου τοῦ ἀραβικοῦ τεμένους τοῦ Τολέδου, τὸ ὁποῖον σήμερον εἶναι καθεδρικός ναός, ἔργον τοῦ 13 αἰῶνος. Τὰ τόξα ἔχουν σχῆμα πετάλου. Τὰ τοιχώματα ἀνωθεν τῶν τόξων εἶναι διάτρητα, ὁ τοῖχος εἰς τὸ βάθος εἶναι διακοσμημένος μετ' ἔγχρωμον πορσελάνην καὶ ἀραβουργήματα. Λαμπρὸν δείγμα τῆς διακοσμητικῆς τέχνης τῶν ἀραβικῶν οἰκοδομημάτων.

τὸν τίτλον «πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων». Τὸ ὄνομα Ἕλλην τότε ἐχρησιμοποιεῖτο μετ' ἠρησκευτικὴν σημασίαν καὶ ἐσήμαινε τὸν μὴ χριστιανόν, τὸν εἰδωλολάτρην καὶ ὄχι τὸν ὑπήκοον τοῦ κράτους, ὁ δὲ κάτοικος τῆς κύριως Ἑλλάδος δὲν ἐλέγετο Ἕλλην ἀλλ' Ἑλλαδικός.

Ἱστορία τῶν Μέσων Χρόνων (Ἔκδ. 1948)

Ἐκ τῶν χρόνων ὅμως τοῦ Ἡρακλείου ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἔγινεν ὀριστικῶς ἡ ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους. Οἱ νόμοι,

Τέμενος εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ (ἔσωτερικόν).

Ἐγκαρσία τομὴ. Διακρίνονται τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἀραβικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ὁ βυζαντινὸς θόλος, οἱ λεπτοὶ καὶ ὑψηλοὶ περσικοὶ κίονες. Ἐπίσης βλέπομεν τὴν μεγάλην ποικιλίαν τῶν τόξων (στρογγύλα, γωνιώδη, πεταλοειδῆ) καὶ τὸν πλοῦτον τῶν ἀραβουργημάτων.

τὰ διατάγματα καὶ ὅλα τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα ἐγράφοντο εἰς τὴν ἑλληνικὴν. Εἰς τὸν στρατόν, εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ εἰς τὰς οἰκογενεῖας ὠμίλου τὴν ἑλληνικὴν.

Συγχρόνως τὸ κράτος συνεδέθη περισσότερον μὲ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, διότι ἡ ἐκκλησία εἶχε μεγάλην δύναμιν καὶ ἐκανόνιζε τὸν δημόσιον καὶ τὸν κοινωνικὸν βίον. Ὁ Ἡράκλειος εἰς τοὺς πολέμους του εἶδομεν, ὅτι ἔδωκε θρησκευτικὸν χαρακτήρα καὶ ἀπὸ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἡ ὀρθοδοξία ἤρχισε νὰ γίνεταί ἰδιαίτερον γνῶρισμα τοῦ Ἀνατολικοῦ κράτους, ἐχώριζε δηλαδὴ τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τοὺς αἰρετικούς καὶ ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῆς Δύσεως.

Τοιοτοτρόπως ἡ αὐτοκρατορία κατὰ τὸ τέλος τοῦ 7ου αἰῶνος γίνεται Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία καὶ δύο εἶναι τὰ σπουδαιότερα σημεῖα τῆς, ὁ ἑλληνισμὸς καὶ ἡ ὀρθοδοξία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ ΑΠΟ ΤΟΥ Δ΄ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ Ζ΄ ΑΙΩΝΟΣ

Ἡ Θεολογία.

Εἰς τὰ περισσότερα εἶδη τῶν γραμμάτων οἱ Ἕλληνες τοῦ Βυζαντίου ἐμιμήθησαν τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας συγγραφεῖς. Ἐμελέτησαν μὲ ζῆλον τὰ συγγράμματά των καὶ προσεπάθησαν νὰ μεταχειρισθοῦν τὴν γλῶσσαν καὶ τοὺς κανόνας τῆς ἀρχαίας λογοτεχνίας. Ἰδιαιτέρως κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἐκαλλιέργησαν τὴν θεολογικὴν ἐπιστήμην καὶ ἡ θεολογία τοῦ Βυζαντίου παρήγαγεν ἔργα ἀξιόλογα.

Οἱ θεολόγοι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς διαιροῦνται εἰς δύο κατηγορίας. Ἄλλοι ἦσαν εἰδωλολάτραι καὶ προσεπάθουν μὲ τὰ συγγράμματά των νὰ στηρίξουν τὴν ἀρχαίαν ἐθνικὴν θρησκείαν, τὴν εἰδωλολατρίαν, καὶ ὀνομάζονται ἐθνικοί. Ἄλλοι ἦσαν χριστιανοὶ καὶ ἠγωνίσθησαν νὰ στερεώσουν τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ νὰ τὴν προφυλάξουν ἀπὸ τὰς αἰρέσεις καὶ ἀπὸ τὰς ἐπιθέσεις τῶν ἐθνικῶν. Αὐτοὶ ὀνομάζονται Χριστιανοὶ θεολόγοι.

Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν τῶν ἐθνικῶν ἀνήκουν δύο μεγάλοι συγγραφεῖς, ὁ Λιβάνιος (314-393) ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν, σπουδάσας τὴν φιλοσοφίαν εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανὸς (331-363), ὁ ὁποῖος ἐπίσης ἐσπούδασεν εἰς τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν καὶ εἶχε συμμαθητὰς τὸν Βασίλειον τὸν Μέγαν καὶ τὸν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν. Καὶ τῶν δύο τὰ συγγράμματα ἔχουν μεγάλην δύναμιν, ἀλλ' ἀποδεικνύουν συγχρόνως, ὅτι ματαίως ἠγωνίζοντο νὰ στερεώσουν μίαν θρησκείαν, ἡ ὁποία ἐξέπνεεν.

Οἱ Μεγάλοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας.

Εἰς τοὺς χριστιανοὺς θεολόγους ἀνήκουν τέσσαρες μεγάλοι ἄνδρες, ὁ Μέγας Βασίλειος, ὁ Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ὁ Γρη-

γόριος ὁ Ναζιανζηνὸς καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, οἱ ὅποιοι ἤκμασαν κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 4ου αἰῶνος καὶ ὠνομάσθησαν Μεγάλοι Πατέρες.

Ὁ Μέγας Βασίλειος (330-379) κατήγετο ἀπὸ τὴν Καισάρειαν καὶ ἐσπούδασε τὴν ρητορικὴν καὶ φιλοσοφίαν εἰς τὰς Ἀθήνας. Τὸ 370 ἔγινεν ἀρχιεπίσκοπος Καισαρείας καὶ διέπρεψεν ὡς ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ. Ὁ Μέγας Βασίλειος ἠγάπησε τὸν μοναχικὸν βίον καὶ ἐφρόντισε πολὺ νὰ τὸν διοργανώσῃ καὶ νὰ τὸν διαδώσῃ. Τὰ συγγράμματά του ἔχουν πολὺ βάθος καὶ τὸ ἰδιαίτερον γνώρισμά του εἶναι, ὅτι ἐθαύμαζε τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας συγγραφεῖς καὶ συνεβούλευε νὰ μεταχειριζώμεθα τὰ ἔργα των διὰ τὴν μόρφωσιν τῶν νέων.

Ὁ Γρηγόριος ὁ Νύσσης (330-400) ἦτο νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Μεγάλου Βασιλείου καὶ ἔγινεν ἀρχιεπίσκοπος τῆς Νύσσης, μικρᾶς πόλεως τῆς Καππαδοκίας. Αὐτὸς εἰς τὰ συγγράμματά του ἠσχολήθη μὲ τὰ δόγματα τοῦ χριστιανισμοῦ.

Ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς (330-390) κατήγετο ἐπίσης ἀπὸ τὴν Καππαδοκίαν. Ἐσπούδασε καὶ αὐτὸς εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἄλλ' ἐνῶ ὁ Μέγας Βασίλειος διεκρίνετο διὰ τὴν ἐνεργητικότητά καὶ τὴν δρᾶσιν του, ὁ Γρηγόριος ἠὲ χαριστεῖτο εἰς τὴν ἀπομόνωσιν.

Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος (347-407) ἦτο φύσις ζωηρὰ καὶ εὐξέαπτος, προικισμένος μὲ σπανίαν εὐγλωττίαν. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς νεότητός του ἔγινε μοναχὸς εἰς τὰ ὄρη τῆς Συρίας. Τὸ 397 ὁ αὐτοκράτωρ ἀνεβίβασεν αὐτὸν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἄλλ' ἡ ὑπερβολικὴ αὐστηρότης του ἐξήγειραν πολλοὺς ἐναντίον του καὶ ἰδίως τὴν αὐτοκράτειραν Εὐδοξίαν. Διὰ τοῦτο ἐξεθρονίσθη ὀριστικῶς, ἐξωρίσθη καὶ ἀπέθανεν ἀπὸ τὰς κακουχίας εἰς ἓν χωρίον τῆς Ἀρμενίας. Τὰ ἔργα του εἶχον ἀσυνήθιστον δύναμιν καὶ τὸν κατέστησαν ἓνα ἐκ τῶν πρῶτων χριστιανῶν συγγραφέων τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ ρητορικὴ του ἰκανότης ἐθαυμάζετο τόσον ἀπὸ τοὺς συγχρόνους, ὥστε τὸν ὠνόμασαν Χρυσόστομον, καὶ οἱ μεταγενέστεροι τὸν θεωροῦν ὡς ἓνα ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ρήτορας τοῦ κόσμου.

Ἱστορικοί — Προκόπιος.

Τὸ Βυζάντιον παρήγαγε πολλοὺς ἱστορικούς, οἱ ὅποιοι συν-έγραψαν τὴν ἱστορίαν του μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Οἱ ἱστορικοὶ τοῦ Βυζαντίου προσεπάθησαν νὰ μιμηθοῦν τοὺς ἀρχαίους ἱστορικούς, τὸν Ἡρόδοτον, τὸν Θουκυδίδην καὶ τὸν Ξενοφῶντα.

Ἐκ τῶν ἱστορικῶν ἄλλοι ἔγραψαν τὴν σύγχρονον ἱστορίαν καὶ αὐτοὶ ὀνομάζονται κυρίως Ἱστορικοί. Ἄλλοι ὅμως ἐπεχειρήσαν νὰ γράψουν παγκόσμιον ἱστορίαν ἀπὸ κτίσεως κόσμου μέχρι τῶν χρόνων των καὶ οὗτοι, πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τοὺς κυρίως ἱστορικούς, ὀνομάζονται Χρονογράφοι.

Ὁ σημαντικώτερος ἱστορικός τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἦτο ὁ Προκόπιος (ἀπέθανε τὸ 562), ὁ ὅποιος κατήγετο ἀπὸ τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης καὶ ἐχρημάτισε γραμματεὺς τοῦ Βελισσαρίου. Διὰ τοῦτο κατεῖχε τὰ μυστικά τῶν μεγάλων γεγονότων τῆς ἐποχῆς του. Ἐγραψε τὴν ἱστορίαν τῶν πολέμων τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατὰ τῶν Περσῶν, Βανδάλων καὶ Γόθτων. Εἰς ἄλλο σύγγραμμα περιγράφει τὰ κτίσματα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τὰ δημόσια δηλαδή ἔργα, τὰ ὅποια κατεσκευάσθησαν ἐπὶ τῆς βασιλείας του. Τὰ ἔργα του θαυμάζονται διὰ τὴν ἀκρίβειαν καὶ θεωροῦνται δικαίως, ὅτι συνεχίζουν τοὺς ἀρχαίους ἱστορικούς.

Τὰ ἔργα τῶν χρονογράφων, αἱ Χρονογραφίαι ὅπως ἐλέγοντο, δὲν ἔχουν μεγάλην ἀξίαν, εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ ἱστορικὰ σφάλματα καὶ ἀκαλαισθητὰ εἰς τὸ ὕφος. Ὁ σπουδαιότερος χρονογράφος εἶναι ὁ Ἰωάννης Μαλάλας, ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας.

Ἐκκλησιαστικὴ ποίησις — Πισίδης, Ρωμανός.

Καὶ εἰς τὴν ποίησιν οἱ Ἕλληνες τοῦ Βυζαντίου γενικῶς ἐμιμήθησαν τοὺς ἀρχαίους. Ἄλλ' ἄλλοι μὲν ἐξ αὐτῶν μετεχειρίσθησαν τὰ μέτρα καὶ τὴν γλῶσσαν τῶν ἀρχαίων, ἄλλοι ἐδημιούργησαν νέα μέτρα καὶ ἔγραψαν εἰς γλῶσσαν ἀπλουστέραν. Οἱ πρῶτοι ὀνομάζονται Ἐθνικοὶ καὶ ἔχουν ὡς θέματα συνή-

θως πολιτικά γεγονότα, οἱ δεῦτεροι Μελωδοὶ καὶ λαμβάνουν κυρίως ἐκκλησιαστικά θέματα.

Εἰς τοὺς πρώτους ἀνήκει ὁ Γεώργιος Πισίδης, ὁ ὁποῖος ἤγκασεν εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἡρακλείου καὶ ὕμνησε διὰ μεγάλου ποιήματος τὰ κατορθώματα τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ Πισίδης εἶχεν ἐξαιρετικὴν ἰκανότητα νὰ μιμηταὶ τὴν ἀρχαίαν ποίησιν καὶ πολλοὶ διὰ τοῦτο τὸν ὠνόμασαν νεώτερον Εὐριπίδην.

Εἰς τοὺς μελωδοὺς διέπρεπεν ὁ Ρωμανός, ὁ ὁποῖος ἔζησε κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ὁ Ρωμανὸς ἐξυμνεῖ τὸ μεγαλεῖον τοῦ Θεοῦ καὶ τὰς πράξεις τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐπενόησε νέον εἶδος ποιήματος, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται Ὕμνος. Εἰς τοὺς Ὕμνους τοῦ ὁ Ρωμανὸς ἀναδεικνύεται ἐξαιρετος ποιητῆς μετὰ σπάνια καλλιτεχνικὰ προσόντα. Διὰ τοῦτο πολλοὶ τὸν ὀνομάζουν Πίνδαρον τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως. Ἀπὸ τοὺς ὠραιότερους ὕμνους τοῦ Ρωμανοῦ εἶναι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἀναφέρονται εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα, τὴν Δευτέραν παρουσίαν, τὴν Παρθένον παρὰ τὸν Σταυρὸν καὶ τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ.

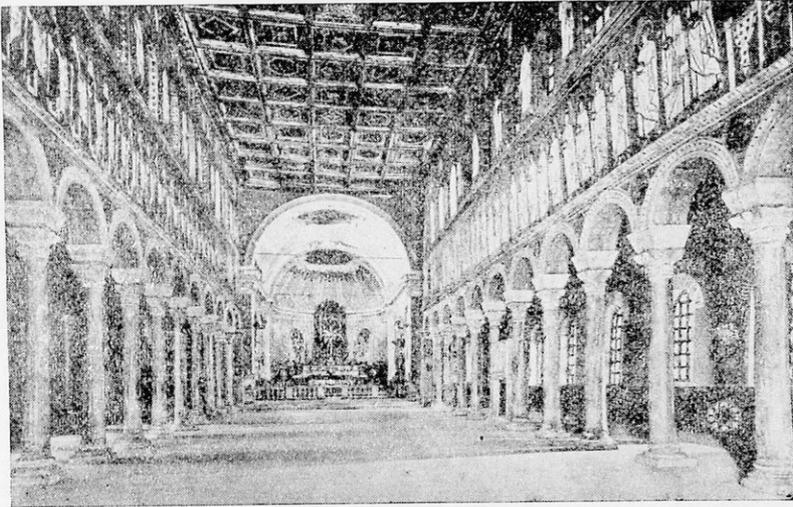
Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἐποιήθη καὶ ὁ Ἀκάθιστος Ὕμνος, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ἀξιόλογον ποιητικὸν προϊόν. Ἀποδίδεται ὑπὸ πολλῶν εἰς τὸν Πατριάρχην Σέργιον

Αἱ Τέχναι—Ἀρχιτεκτονική.

Εἰς τὰ γράμματα, τὴν ποίησιν καὶ γενικῶς εἰς τὰ λογοτεχνικὰ εἶδη οἱ Ἕλληνες τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἐμιμήθησαν τὴν ἀρχαιότητα. Εἰς τὴν τέχνην ὅμως συνέβη ἐντελῶς τὸ ἀντίθετον. Οἱ χριστιανοὶ δὲν ἠδύναντο νὰ τελοῦν τὰς λειτουργίας των εἰς οἰκοδομήματα, τὰ ὁποῖα ἐνεθύμιζον τοὺς εἰδωλολατρικοὺς ναοὺς. Διὰ τοῦτο ἠναγκάσθησαν νὰ δημιουργήσουν νέον εἶδος ναοῦ.

Οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ ἐτέλουν τὰς λειτουργίας των εἰς ἰδιωτικὰς οἰκίας ἢ εἰς ὑπόγεια καταφύγια, τὰς ὀνομαζομένας Κατακόμβας. Ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖ συνηντῶντο ὅλοι οἱ πιστοί, ὁ τόπος αὐτὸς ὠνομάσθη Ἐκκλησία. Ἀργότερα ὅταν ἐχρηιάσθησαν νὰ κατασκευάσουν ἐπίσημους ναοὺς, δὲν ἐμιμή-

θησαν τούς είδωλολατρικούς, αλλά τās ιδιωτικās οίκίας και τούς κατεσκεύασαν όρθογώνιους, στεγασμένους με ξυλίνην στέγην. "Όταν βραδύτερον έκτισαν εύρυχώρους ναούς, έδωκαν εις αυτούς τὸ σχέδιον τῶν δημοσίων ρωμαϊκῶν οικοδομημάτων, τὰ όποια έχρησίμευον ως δικαστήρια και χρηματιστήρια και έλέγοντο Βασιλικαί. Τὸ έσωτερικόν δηλαδὴ τοῦ ναοῦ, τὸ όποιον έλέγετο σηκός, έγινεν εύρυχωρότερον και ἡ ξυλίνη στέγη έστηρίζετο εις δύο σειρās κίωνων. Αὐτὴ εἶναι ἡ λεγομένη

Βασιλικὴ (έσωτερικόν).

Ἅγιος Ἄπολλινάριος. Ραβέννα. 6ος αἰών.

Βασιλική, ἡ όποια εἶναι τὸ πρῶτον σχέδιον τοῦ χριστιανικοῦ ναοῦ. Βασιλικαί κατεσκευάσθησαν πολλαί και εις τὴν Ἄνατολὴν και εις τὴν Δύσιν. Περίφημος έλληνικὴ Βασιλικὴ ἦτο ὁ ναός τοῦ Ἁγίου Δημητρίου εις τὴν Θεσσαλονίκην, ὁ όποίος έκάη τὸ 1917 ἀπὸ τὴν μεγάλην πυρκαϊάν και σήμεραν ἀνεστηλώθη ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ παλαιοῦ σχεδίου.

Ἄλλὰ κατὰ τὸν 6ον αἰώνα έπενόησαν νέον σχέδιον βυζαντινοῦ ναοῦ. Κατῶρθωσαν δηλαδὴ τὸν όρθογώνιον σηκὸν νά

στεγάσουν μὲ μεγαλοπρεπή θόλον καὶ ἔδωκαν τοιαύτην ἐπέκτασιν εἰς τὸν ναόν, ὥστε νὰ λάβῃ οὗτος τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ. Τὸ τελειότερον δεῖγμα τοῦ ναοῦ αὐτοῦ εἶναι ἡ Ἁγία Σοφία τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Χιλιάδες ναῶν κατεσκευάσθησαν κατόπιν κατὰ τὸν νέον ρυθμὸν εἰς ὅλας τὰς πόλεις τοῦ κράτους. Περιφημος ἐπίσης εἶναι καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας Θεσσαλονίκης.

Ψηφιδωτὰ καὶ διακόσμησις ναοῦ.

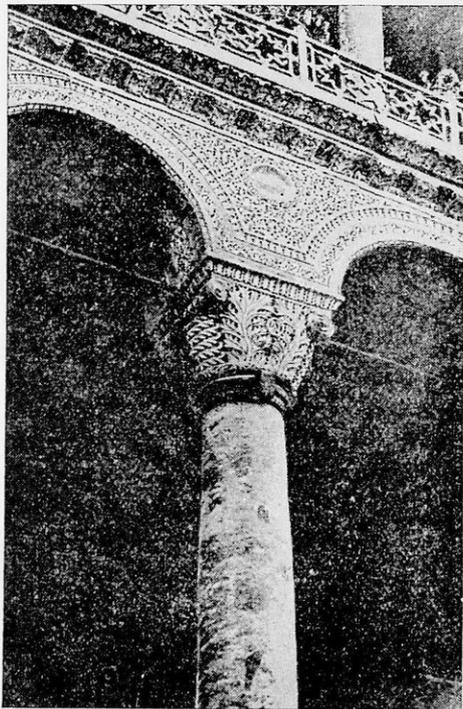
Τοὺς τοίχους τῶν ναῶν καθὼς καὶ τὸν θόλον συνήθιζον πολλάκις νὰ διακοσμοῦν μὲ εἰκόνας, αἱ ὁποῖαι ὠνομάζοντο **Ψηφιδωτὰ**. Ἐκόλλων δηλαδὴ μὲ μεγάλην τέχνην καὶ μὲ ἀντίθεσιν χρωμάτων μικροὺς πολυχρώμους λίθους. Καὶ ἡ τέχνη τῆς κατασκευῆς τῶν μικρῶν λίθων, δηλαδὴ τῶν ψηφιδῶν, καθὼς καὶ ἡ συγκολλητικὴ οὐσία δὲν εἶναι εἰς ἡμᾶς γνωστά. Αἱ εἰκόνες αὐταί, αἱ ὁποῖαι ὠνομάζονται καὶ **Μωσαϊκὰ**, κάμνουν κατάπληξιν εἰς τὸν θεατὴν μὲ τὴν ζωηρότητα καὶ τὴν ἀντίθεσιν τῶν χρωμάτων, πολλὰ δὲ εἶναι ἀληθινὰ καλλιτεχνήματα. Περίφημα ψηφιδωτὰ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς σφάζονται εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἰς τὴν Ραβένναν τῆς βορείου Ἰταλίας.

Ὁ χριστιανισμὸς δὲν ἐπέτρεπε τὴν γλυπτικὴν παράστασιν τοῦ γυμνοῦ σώματος. Αἱ παλαιστραὶ καὶ οἱ ἀγῶνες, εἰς τοὺς ὁποίους οἱ καλλιτέχναι ἔβλεπον καὶ ἐμελέτων τὸ γυμνὸν σῶμα, δὲν ὑπῆρχον πλέον. Ἡ κατασκευὴ τοῦ ἀγάλματος τοῦ Χριστοῦ ἢ τῶν Ἁγίων ἐθεωρεῖτο ἀσέβεια. Διὰ τοῦτο οἱ μαρμαρογλύπται τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἤσυχολοῦντο μόνον εἰς τὸ διακοσμητικὸν μέρος. Κατεσκευάζον δηλαδὴ ἀνθη φυσικώτατα καὶ φύλλα, σχήματα γεωμετρικὰ κτλ.

Ζωγραφικὴ.

Ἡ ζωγραφικὴ ἤκμασε κατὰ τοὺς χρόνους αὐτούς, ἀλλ' ἔλαβεν ἐντελῶς ἰδιόρρυθμον τύπον. Οἱ ζωγράφοι προσεπάθουν νὰ εἰκονίζον τὰ πρόσωπα μὲ θρησκευτικὴν αὐστηρότητα, ἀδύ-

νατα, σοβαρά και πάντοτε σχεδόν ξέδιδον εις αὐτὰ μίαν ὠρισμένην στάσιν καὶ μορφήν. Ἡ ζωγραφικὴ κυρίως ἀνεπτύχθη εἰς τὸν ναόν. Εἰς τὴν ζωγραφικὴν διακόσμησιν τῶν ναῶν καθιέρωσαν μὲ τὸν καιρὸν μίαν τάξιν, τὴν ὁποίαν διετήρησαν οἱ χριστιανοὶ μέχρι σήμερον μὲ θρησκευτικὴν εὐλάβειαν καὶ ἀκρίβειαν.

Κιονόκρανον τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Ὁ ναὸς διαιρεῖται εἰς τέσσαρα μέρη 1) τὸ Ἱερόν, 2) τὸν Σηκόν, 3) τὸ Τέμπλον καὶ 4) τὸν Νάρθηκα. Εἰς τὰ τέσσαρα αὐτὰ μέρη ὁ καλλιτέχνης ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ ζωγραφίσῃ ὠρισμένας παραστάσεις.

Εἰς τὸ Ἱερόν, ἐντὸς τοῦ κοιλώματος τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ ναοῦ, ζωγραφίζουσιν τὴν Θεοτόκον κρατοῦσαν τὸν Χριστὸν παιδίον καὶ κατωτέρω τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον καὶ τοὺς Μεγάλους Πατέρας Βασίλειον τὸν Μέγαν καὶ Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον, οἱ ὅποιοι ἐκανόνισαν τὴν λειτουργίαν.

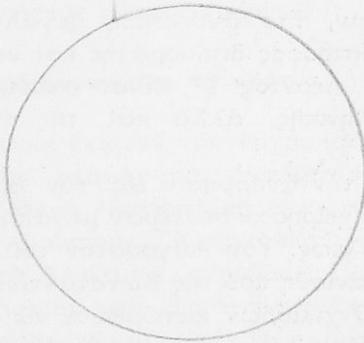
Εἰς τὸν σηκὸν ἀκολουθοῦν τὴν ἐξῆς τάξιν.

Εἰς τὸν θόλον εἰκονίζεται ὁ Χριστὸς Παντοκράτωρ, κρατῶν διὰ τῆς ἀριστερᾶς τὸ Εὐαγγέλιον καὶ διὰ τῆς δεξιᾶς εὐλογῶν. Κύκλῳ τῆς εἰκόνος αὐτῆς παρίστανται οἱ Ἄγγελοι καὶ κατωτέρω οἱ Προφῆται, οἱ ὅποιοι προανήγγειλαν τὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν κόσμον. Εἰς τοὺς τοίχους τοῦ ναοῦ εἰκονίζον-

ται ὑψηλότερα μὲν ὁ βίος τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρι τῆς σταυρώσεως καὶ χαμηλότερον οἱ Ἅγιοι.

Εἰς τὸν Νάρθηκα ἐζωγραφίζοντο ὅμοιαι εἰκόνες, ὅπως καὶ εἰς τὸν σηκόν, ἀλλὰ λεπτομερέστερον.

Εἰς τὸ Τέμπλον ἐπίσης ἐζωγραφίζοντο εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παναγίας καὶ διαφόρων ἁγίων, ἀλλὰ μὲ τὴν ἰδίαν πάντοτε τάξιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄

ΟΙ ΙΣΑΥΡΟΙ ΚΑΙ ΑΙ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ. Η ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΙΑ

Λέων Γ΄ — Δευτέρα επίθεσις τῶν Ἀράβων κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἀπὸ τὸ χάος, τὸ ὁποῖον ἐδημιουργήθη μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς δυναστείας τοῦ Ἡρακλείου, ἐξήγαγε τὴν αὐτοκρατορίαν ἢ δυναστεία τῶν Ἰσαύρων. Βασιλεῖς ἱκανοὶ εἰργάσθησαν διὰ νὰ σταματήσουν τὴν καταστροφὴν τῆς αὐτοκρατορίας, ἔκαμαν διοικητικὰς καὶ νομοθετικὰς μεταρρυθμίσεις καὶ ἐνίσχυσαν τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις τῆς χώρας.

Ὁ ἀρχηγέτης τῆς δυναστείας Λέων Γ΄ (717-741), καταγόμενος ἀπὸ τὴν Ἰσαυρίαν, ἦτο ἄνθρωπος μεγάλης ἀξίας, στρατηγὸς ἰκανώτατος, εὐστροφὸς διπλωμάτης καὶ νοῦς ὀργανωτικὸς. Ἡ βασιλεία τοῦ Λέοντος Γ΄ εἶναι σπουδαῖος σταθμὸς ὄχι μόνον τῆς ἑλληνικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς παγκοσμίου ἱστορίας.

Ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν ἀνάρρησιν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Λέοντος Γ΄ οἱ Ἀραβες ἐπεχείρησαν δευτέραν μεγάλην ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὸν Αὐγούστον τοῦ 717 ἰσχυρὸς ἀραβικὸς στόλος ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐνῶ ἀραβικὸς στρατὸς 100 χιλιάδων κατῶρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἀσιατικὴν ἀκτὴν τοῦ Βοσπόρου καὶ νὰ περάσῃ ἀπέναντι εἰς τὴν Θράκην. Οἱ Ἀραβες ἐπολιόρκησαν τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν.

Ἄλλ' ἡ ἀραβικὴ ἐπιχείρησις ἐτελείωσε μὲ μεγάλην καταστροφὴν. Ὁ ἀραβικὸς στρατὸς ἀπεδεκατίσθη εἰς τὰς συγκρούσεις μὲ τὸν ἑλληνικόν, ὁ δὲ φοβερὸς χειμὼν τοῦ ἔτους ἐκείνου συνεπλήρωσε τὴν καταστροφὴν. Τὸ ὑγρὸν πῦρ πάλιν κατέστρεψε τὸν ἀραβικὸν στόλον. Μετὰ ματαιίας προσπαθείας ἐνὸς ἔτους οἱ Ἀραβες τὸν Αὐγούστον πάλιν τοῦ 718 ἐπεβιβάσθησαν εἰς τὰ ὀλίγα πλοῖα, τὰ ὁποῖα τοὺς εἶχον μείνει, καὶ ἀνε-

χώρησαν. Ἡ τρικυμία συνεπλήρωσε τὴν ὄλεθρον καὶ μόνον πέντε πλοῖα ἔφθασαν καὶ ἀνήγγειλαν εἰς τὸν Καλίφην τὴν τρομερὰν καταστροφὴν. Αὐτὴ εἶναι ἡ τελευταία ἐπίθεσις τῶν Ἀράβων κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκτοτε δὲν ἀπειράθησαν ἄλλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Λέων ἀπέκτησε δόξαν ὄχι μόνον μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ εἰς ὅλον τὸν χριστιανικὸν κόσμον, διότι ἔσωσε ὄχι μόνον τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν, ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τὴν ἀραβικὴν ἀπειλὴν καὶ τὸν ἐξισλαμισμὸν.

Τὸ κατόρθωμα τοῦ ἑλληνισμοῦ προεκάλεσε τὸν θαυμασμὸν ὄλων τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης καὶ ἐξύψωσε τὸ γόητρον τῆς αὐτοκρατορίας. Μετ' ὀλίγα ἔτη οἱ Ἀραβες ἐπεχείρησαν νὰ προσβάλουν τὴν Εὐρώπην ἀπὸ ἄλλο σημεῖον, ἀπὸ τὰ Πυρηναιῖα, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν, ὡς ἐλέχθη εἰς προηγούμενον κεφάλαιον ὑπὸ τοῦ Καρόλου Μαρτέλλου. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἀπόπειρα τῶν Ἀράβων νὰ εισδύσουν εἰς τὴν Εὐρώπην ἀπέτυχε καὶ ὁ χριστιανικὸς κόσμος ἐσώθη.

Ὁ Λέων ἀναδιοργανώνει τὸ κράτος.

Οἱ Ἰσαυροὶ ἔκαμαν τὴν ἀρχὴν μεγάλης ἐσωτερικῆς μεταρρυθμίσεως, μὲ σκοπὸν νὰ ἀναδιοργανώσουν τὸ κράτος. Ὁ Λέων ὁ Γ' διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ σύνορα τοῦ κράτους, μετερρύθμισε τὴν διοίκησιν. Ἐφήρμοσε δηλαδὴ εἰς ὅλην τὴν αὐτοκρατορίαν τὰ θέματα, περιώρισε τὴν ἔκτασιν αὐτῶν καὶ ἠύξησε τὸν ἀριθμὸν τῶν. Τοιοῦτοτρόπως τὰ ἀπόκεντρα πρὸ πάντων μέρη ἐκυβερνῶντο ἀπὸ τοὺς διοικητὰς τῶν θεμάτων, οἱ ὁποῖοι εἶχον καὶ τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν. Αὐτὴ ἦτο ἡ διοικητικὴ μεταρρυθμίσις.

Ὁ Λέων προήρχετο ἀπὸ στρατιωτικὴν οἰκογένειαν, ὁ ἴδιος ἦτο στρατηγὸς καὶ ἔτρεφε μεγάλην ἀγάπην εἰς τὸν στρατόν, τὸν ὁποῖον ἐθεώρει τὸ κυριώτερον στήριγμα τοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο ἐφρόντισεν ἰδιαιτέρως διὰ τὴν διοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἔγινε πολυπληθέστερος καὶ ἰκανώτερος. Αὐτὴ εἶναι ἡ στρατιωτικὴ μεταρρυθμίσις.

Ἄξιολογώτατον ἐπίσης ἔργον τοῦ Λέοντος ἦτο ἡ νομοθετική του ἐργασία. Ἐσυνέχισε τὸ ἔργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τὸ συνεπλήρωσεν. Συνέταξε τὴν Ἐκλογὴν, συλλογὴν δηλαδὴ νόμων, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ νομοθεσία συνεδυάζετο ἀκόμη περισσότερον μὲ τὴν φιλανθρωπίαν, τὴν ὁποίαν ἐκήρυξεν ὁ χριστιανισμός. Τοιοῦτοτρόπως ἐπροστάτευσε τὴν γυναῖκα, τὸν γάμον καὶ ὥρισε καλύτερον τὰ κληρονομικὰ δικαιώματα. Ἡ γυνὴ ἠδύνατο πλέον νὰ κληρονομηῇ καὶ νὰ διαχειρίζεται περιουσίας. Ἐπίσης ἐκαλυτέρευσε τὴν θέσιν τῶν γεωργῶν, οἱ ὅποιοι ἕως τώρα ὡς μόνην ἀμοιβὴν τῆς ἐργασίας των εἶχον τὴν τροφήν καὶ τὴν κατοικίαν. Αὕτῃ ἦτο ἡ νομοθετικὴ μεταρρυθμίσις.

Εἰκονομαχία.

* Τὰς ἀξιολόγους ὅμως αὐτὰς πράξεις τοῦ Λέοντος Γ' ἐζημίωσεν ἡ θρησκευτικὴ μεταρρυθμίσις, ἡ ὁποία ἔκαμε τὸν λαὸν νὰ μισήσῃ τὸν αὐτοκράτορα πολὺ.

Ὁ Λέων εἶχε παρατηρήσει εἰς τοὺς πολέμους κατὰ τῶν Ἀράβων, ὅτι οἱ μουσουλμᾶνοι ἐπολέμουν μὲ περισσότερον θρησκευτικὸν φανατισμόν. Ἐπίστευε λοιπόν, ὅτι ὁ λαὸς ἕνεκα τῆς ἀμαθείας του δὲν ἀντελαμβάνετο τὸ πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἔδιδε μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων, εἰς τοὺς τύπους δηλαδὴ τῆς θρησκείας,

Ἐπίσης μὲ ἀνησυχίαν ἔβλεπε νὰ τρέχουν πολλοὶ νέοι εἰς τὰ μοναστήρια, νὰ ἐνδύωνται τὸ μοναχικὸν ἔνδυμα καὶ τοιοῦτοτρόπως ὁ στρατὸς καὶ ἡ γῆ νὰ στεροῦνται χεῖρας ἐργατικὰς καὶ πολεμιστάς. Τὰ δὲ μοναστήρια εἶχον τότε μεγάλας ἐκτάσεις ὡς κτήματά των καὶ δὲν ἐπλήρωνον εἰς τὸ δημόσιον φόρον. Τὸ Ταμεῖον λοιπόν τοῦ κράτους ἐζημιώετο πολλά. Ὁ Λέων ἐνόμισεν, ὅτι θὰ διορθώσῃ τὴν κατάστασιν, ἂν ἀπαγορεύσῃ τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων.

Τὸ 726 διὰ διατάγματος ἀπηγόρευσε τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων καὶ διέταξε νὰ κρεμάσουν αὐτὰς εἰς ὑψηλότερον μέρος. Οἱ μοναχοὶ ἐξηγέρθησαν καὶ μαζὶ καὶ ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ αὐτοκράτωρ κατέπνιξεν εὐκόλως τὴν στάσιν

καὶ διὰ νέου διατάγματος διέταξε νὰ ἀφαιρέσουν τὰς εἰκόνας ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας. Τότε ὅμως ἤρχισαν τὰ πράγματα νὰ γίνωνται σοβαρώτερα. Ὁ λαὸς διηρέθη εἰς δύο μερίδας, εἰς Εἰκονολάτραις, ὁπαδοὺς δηλαδὴ τῶν εἰκόνων, καὶ Εἰκονομάχοις, τοὺς ἐχθροὺς τῆς προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων. Αἱ δύο μερίδες συνεζήτουν τὸ ζήτημα μὲ πάθος, ὕβριζεν ἢ μία τὴν ἄλλην καὶ πολλακίς ἤρχοντο εἰς αἱματηρὰς συγκρούσεις.

Ἡ κατάστασις περιεπλάκη περισσότερον, διότι ἐπενέβη εἰς τὸ ζήτημα ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία. Ὁ πάπας Γρηγόριος Γ' ἀφώρισε τὸν Λέοντα καὶ ἐξήγειρε τοὺς κατοίκους τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἐναντίον τοῦ αὐτοκράτορος. Τότε ἡ Ἑλλάς ἀνῆκεν ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὸν πάπαν καὶ οἱ Ἑλλαδικοί, ὅπως ἐλέγοντο τότε οἱ Ἕλληνες, ἀνηγόρευσαν αὐτοκράτορα κάποιον Κοσμᾶν καὶ μὲ στόλον ἔπλευσαν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλ' ὁ Λέων κατέστρεψεν εὐκόλως τὸν στόλον αὐτὸν διὰ τοῦ ὕγρου πυρὸς καὶ ἐφόνευσε τὸν Κοσμᾶν.

Τὴν ἐπιτυχίαν του ἐπλήρωσεν ἀκριβὰ ὁ Λέων, διότι ἡ Μέση Ἱταλία κατελήφθη ἀπὸ τοὺς Λομβαρδοὺς. Ἐμενε λοιπὸν εἰς τοὺς Ἕλληνας τῶρα μόνον ἡ κάτω Ἱταλία καὶ ἡ Σικελία. Διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὸν Πάπαν ὁ Λέων, ἀνέθεσε τὴν ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν τῶν χωρῶν αὐτῶν καθὼς καὶ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως. Τοιοῦτοτρόπως αἱ ἑλληνικαὶ χώραι ἀπηλλάγησαν διὰ παντὸς ἀπὸ τὴν παπικὴν ἐπιρροήν.

Ὁ Λέων ἔνεκα τῶν ἐσωτερικῶν ταραχῶν δὲν εὗρηκε τὴν εὐκαιρίαν νὰ στραφῇ κατὰ τῶν Ἀράβων, οἱ ὅποιοι, ἐπιφελοῦμενοι τὴν ἀνωμαλίαν αὐτήν, εἰσέβαλον εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Μόνον κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς βασιλείας του ἐπετέθη ἐναντίον τῶν Ἀράβων, τοὺς ἐνίκησε καὶ τοὺς ἐξεδίωξεν ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν. Τὸ 741 ἔληξεν ἡ πολυτάραχος, ἀλλὰ καὶ ἔνδοξος βασιλεία τοῦ Λέοντος. Ὁ ἐξαιρετος αὐτοκράτωρ ἀπέθανε τὸ ἔτος αὐτὸ καὶ ἀφήκε μνήμην ἀγαθοῦ καὶ ἡρωικοῦ ἡγεμόνος.

Κωνσταντῖνος Ε' (741-775).

Τὸν Λέοντα Γ' διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον ὁ υἱὸς του Κων-

στ' αντίνος Ε', ό όποιος επί τινα καιρόν ήτο συνάρχων του πατρός του. Ήτο έξαίρετος ήγεμών και θεωρείται εις έκ των γενναιότερων και εύφυεστέρων βασιλέων του Βυζαντίου.

Ό Κωνσταντίνος Ε' ήκολούθησεν εις τό ζήτημα των εικών την τακτικήν του πατρός του, άλλ' ήτο πολύ άυστηρότερος και όρμητικώτερος εκείνου. Συνεκάλεσε τό 754 Οίκουμηνικήν Σύνοδον εις την Ίερείαν, άπέναντι της Κωνσταντινουπόλεως, ή όποία κατεδίκασε την προσκύνησιν και λατρείαν των εικώνων. Κατόπιν έλαβεν άυστηρότατα μέτρα έναντίον εκείνων, οί όποιοι παρέβαινον τάς άποφάσεις της Συνόδου. Αί άγιοι εικόνες έθραύοντο, τά μοναστήρια έκλείοντο ή μετεβάλλοντο εις στρατώνας, οί μοναχοί κατεδιώκοντο και πολλοί έφονεύοντο. 'Αλλά παρ' όλα τά μέτρα αυτά οί μοναχοί έμενον πιστοί εις τάς ιδέας των και ύπέφερον με καρτερίαν τους διωγμούς «ύπέρ της άληθείας και της δικαιοσύνης», όπως έλεγον. Τότε κατεστράφησαν πολλοί αξιόλογοι εικόνες και ψηφιδωτά και ή πρόοδος της ζωγραφικής έσταμάτησεν.

Ό Κωνσταντίνος νικᾷ τους Άραβας και τους Βουλγάρους.

Τά μεγάλα προτερήματα του άυτοκράτορος Κωνσταντίνου Ε' έφάνησαν εις τους έξωτερικούς πολέμους. Ό άυτοκράτωρ διεξήγαγε δύο ένδόξους πολέμους, κατά των Άράβων και κατά των Βουλγάρων. Οί Άραβες ειχον περιπλακή εις έσωτερικάς άνωμαλίαις, ό δέ Κωνσταντίνος έπωφελούμενος της εύκαιρίας εισέβαλεν εις τό άραβικόν κράτος και έκυρίευσεν έν μέρος της Συρίας, την όποιαν πρό έκάτον και πλέον έτων ειχον καταλάβει οί Άραβες. 'Επίσης έκυρίευσε την Κύπρον και έπροχώρησε νικητής μέχρι του Εύφρατου και της Άρμενίας.

Τόν Κωνσταντίνον έδόξασε πρό πάντων ό πόλεμος έναντίον των Βουλγάρων. Οί Βούλγαροι κατά τά τελευταία έτη έκαμνον συχνάς έπιδρομάς και ήπειλουν την πρωτεύουσιν. Τό 755 ό Κωνσταντίνος άνέλαβε μακρόν πόλεμον έναντίον αυτών, ό όποιος με μικρά διαλείμματα διήρκεσε μέχρι του 772, δηλαδή 17 έτη. 'Οκτώ φορές έξεστράτευσεν, έδειξεν έπιμονήν και ήρωισμόν και ένίκησεν επανειλημένως τους Βουλγάρους. Πρό

πάντων ἀξιομνημόνευτος εἶναι ἡ νίκη του εἰς τὴν Ἀγχιὰλον τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας τὸ 762. Διὰ τὴν νίκην αὐτὴν ἐτέλεσε μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ οἱ Βούλγαροι ἐνεθυμοῦντο ἐπὶ πολὺ τὰς καταστροφάς, τὰς ὁποίας ἔπαθον τότε.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἠσθένησε κατὰ τινα ἐκστρατεῖαν ἐναντίον τῶν Βουλγάρων καὶ ἀπέθανε τὸ 775. Οἱ μοναχοὶ ἐσυκοφάντησαν τὸν Κωνσταντῖνον Ε΄ καὶ τοῦ προσέθεσαν ὕβριστικὰς ἐπωνυμίας. Ἄλλ' ἡ ἱστορία θεωρεῖ αὐτόν, ὅπως καὶ τὸν πατέρα του, ἕνα ἀπὸ τοὺς μεγάλους αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου.

Λέων Δ΄ ὁ Χάζαρος (775 - 780).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντῖνου Ε΄ τὸν θρόνον ἔλαβεν ὁ υἱὸς του Λέων Δ΄ (775 - 780), ὁ ὁποῖος ἐπωνομάζετο Χάζαρος, διότι ἡ μήτηρ του ἦτο θυγάτηρ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Χαζάρων Τούρκων τῆς Κριμαίας.

Ὁ Λέων δὲν εἶχε τὰ προτερήματα οὔτε τοῦ πατρὸς του, οὔτε τοῦ πάππου του. Ἦτο ἡγεμὼν πολὺ μαλακὸς καὶ δὲν ἐφάνη τόσον αὐστηρὸς εἰς τοὺς εἰκονολάτρας, ἂν καὶ ὁ ἴδιος ἦτο εἰκονομάχος. Πολλὰς αὐστηρὰς ἀποφάσεις τοῦ πατρὸς του κατήργησε ἢ δὲν ἠθέλησε νὰ ἐκτελέσῃ. Ἡ βασιλεία του ὑπῆρξε σύντομος.

Εἰρήνη — Κωνσταντῖνος ΣΤ΄ (780 - 802).

Τὸν Λέοντα τὸν Δ΄ διεδέχθη ὁ υἱὸς του Κωνσταντῖνος ΣΤ΄ ὁ Πορφυρογέννητος. Πορφυρογεννήτους ὠνόμαζον τοὺς βασιλεῖς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐγεννῶντο, ἐνῶ ἐβασίλευεν ὁ πατὴρ των. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ὁ Κωνσταντῖνος ἦτο ἀνήλικος, τὸν ἐπετρόπευεν ἡ μήτηρ του Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία. Ἡ Εἰρήνη ἦτο γυνὴ φιλόδοξος καὶ φίλαρχος καὶ ἐφρόντισε μὲ πᾶν μέσον νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀρχὴν. Δὲν ἠγάπα τὸν στρατὸν καὶ διὰ τοῦτο ὄχι μόνον τὸν παρημέλησεν, ἀλλὰ καὶ διελύσε τὰ τάγματα τῶν παλαιμάχων στρατιωτῶν καὶ ἀντικατέστησεν αὐτὰ μὲ νεοσυλλέκτους, πιστοὺς εἰς τὸν θρόνον της.

Οι Άραβες την εποχήν αὐτὴν εἶχον ἕνα περίφημον καλίφην τὸν Ἄρουν-άλ-Ρασίδ, καὶ ἐπανέλαβον τὰς ἐπιθέσεις των εἰς τὴν Ἀνατολὴν, ἠρήμωσαν τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἔφθασαν πάλιν εἰς τὴν Χρυσόπολιν ἀπέναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ Εἰρήνη δὲν εἶχεν ἀξιόμαχον στρατὸν νὰ τοὺς ἀντιμετωπίσῃ καὶ ὑπεχρεώθη νὰ συνάψῃ ταπεινωτικὴν εἰρήνην καὶ νὰ πληρῶνῃ ἐτήσιον φόρον (798).

Ἡ ταπεινώσις αὐτὴ ἐπέπραξε πολὺ τοὺς στρατιωτικοὺς, οἱ ὅποιοι μὲ τὸ αἷμα των ἄλλοτε εἶχον προστατεύσει τὸ κράτος καὶ εἶχον νικήσει τοὺς Ἄραβας. Ἀλλὰ ἡ Εἰρήνη ἔκαμε καὶ ἄλλο τι, τὸ ὅποιον ἐπίσης δυσηρέστησε τὸν στρατὸν. Ἐπιθυμία τῆς ἦτο νὰ ἐπαναφέρῃ πάλιν τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων. Συνεκάλεσε λοιπὸν τὴν Ζ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον εἰς τὴν Νίκαιαν τὸ 787, ἡ ὁποία ἐκήρυξεν ἄκυρον τὴν Σύνοδον ἐν Ἱερεῖα τοῦ 754 ἐπὶ Κωνσταντίνου Ε' καὶ διέταξε νὰ ἀναστηλωθοῦν πάλιν αἱ εἰκόνες. Ἐδωκε δὲ τὴν ἐξήγησιν, ὅτι ἡ λατρεία τῶν εἰκόνων δὲν ἀποδίδεται εἰς τὸ ξύλον καὶ εἰς τὸ χρῶμα, ἀλλὰ μεταβαίνει εἰς τὸν Ἅγιον, τὸν ὅποιον παριστάνει ἡ εἰκὼν.

Οἱ στρατιωτικοὶ τότε, δυσηρεστημένοι κατὰ τῆς Εἰρήνης, ἐστασίασαν καὶ ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν νόμιμον διάδοχον τοῦ θρόνου, τὸν Κωνσταντῖνον ΣΤ', τὸν υἱὸν τῆς. Ἄλλ' ἡ σκληρὰ μήτηρ καὶ βασίλισσα δὲν ἐδίστασε τότε χάριν τοῦ θρόνου νὰ διαπράξῃ πράξιν σκληράν. Ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τῆς νὰ τυφλώσουν τὸν υἱὸν τῆς εἰς αὐτὸ τὸ δωμάτιον, εἰς τὸ ὅποιον τὸν ἐγέννησεν. Συγχρόνως κατάρθωσε νὰ προσελκύσῃ μέρος τοῦ στρατοῦ καὶ διετήρησε τοιοῦτοτρόπως τὸν θρόνον.

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς συνέβη σημαντικώτατον γεγονός εἰς τὴν Δύσιν. Ὁ Κάρολος ὁ Μέγας, βασιλεὺς τῶν Φράγκων, ἤνωσεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του ἐκτεταμένας χώρας καὶ ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Πάπαν τὸν τίτλον τοῦ Ρωμαίου αὐτοκράτορος (800). Τοιοῦτοτρόπως ἐφάνη, ὅτι ἀνιδρύετο τὸ Δυτικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος. Ὁ Κάρολος μάλιστα ἔστειλε πρεσβείαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐζήτησε νὰ τὸν ἀναγνωρίσουν οἱ αὐτοκράτορες τῆς Ἀνατολῆς ὡς αὐτοκράτορα τῆς Δύσεως. Συγχρόνως ἐζήτησε νὰ λάβῃ σύζυγον τὴν αὐτοκράτειραν Εἰρή-

νην. Ἡ Εἰρήνη, γυνὴ φιλόδοξος, ὅπως εἵπομεν, ἐφάνη, ὅτι εἶχεν ὄρεξιν νὰ δεχθῆ τὴν πρότασιν αὐτὴν τοῦ γάμου. Ἀλλὰ τότε ἀνώτατοι πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ τοῦ κράτους ἐφοβήθησαν, μήπως μὲ τὸν γάμον αὐτὸν ὑποταχθῆ ἡ αὐτοκρατορία εἰς τὴν Δύσιν, καθήρεσαν τὴν Εἰρήνην καὶ τὴν ἐξώρισαν εἰς τὴν Μυτιλήνην, ὅπου καὶ ἀπέθανεν. Συγχρόνως ἀνεβίβασαν εἰς τὸν θρόνον τὸν Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν Νικηφόρον. Μὲ τὴν ἐκθρόνισιν τῆς Εἰρήνης ἐκλείπει ἡ ἔνδοξος δυναστεία τῶν Ἰσαύρων, ἡ ὁποία ἔδωκεν εἰς τὸ κράτος δύο λαμπροὺς αὐτοκράτορας, τὸν Λέοντα Γ' καὶ Κωνσταντῖνον Ε'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄

ΟΙ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΙΣΑΥΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ.

Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΟΛΑΤΡΙΑΣ

Νικηφόρος Α΄ (802-811).

Ἄπὸ τὸ 802-867, δηλαδὴ ἐπὶ 65 ἔτη, βασιλεύουν ἕξ βασιλεῖς, οἱ ὅποιοι δὲν ἀνήκουν εἰς μίαν δυναστείαν. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ συνέβησαν ἀξιολογώτατα ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ γεγονότα.

Ὁ Νικηφόρος Α΄ (802-811) εἶχεν ἀποκτήσει μεγάλην πείραν εἰς τὰ οἰκονομικὰ ζητήματα καὶ ἦτο ἡγεμὼν εὐφυῆς καὶ δραστήριος. Ἐφρόντισε νὰ ἀυξήσῃ τὸν πλοῦτον τῆς χώρας μὲ διάφορα οἰκονομικὰ μέτρα. Ἐφορολόγησε τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ τὰ μοναστηριακὰ κτήματα καὶ διὰ τοῦτο ἐπέσυρε τὸ μῖσος τῶν μοναχῶν. Ἐλαβεν ὅμως δραστήρια μέτρα, ἐτιμώρησε πολλοὺς καὶ ἄλλους ἔστειλεν εἰς ἐξορίαν.

Τὰ μέτρα τοῦ αὐτοκράτορος ἐτάραξαν οἱ ἐξωτερικοὶ πόλεμοι, εἰς τοὺς ὁποίους ὑπῆρξεν ἀτυχής. Ὁ Νικηφόρος ἠρνήθη νὰ πληρώσῃ εἰς τοὺς Ἄραβας τὸν φόρον, τὸν ὅποιον εἶχε συμφωνήσει ἡ Εἰρήνη, καὶ ὁ καλίφης Ἄρουν-άλ-Ρασιδ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐξεστράτευσεν ὁ ἴδιος καὶ ἐπολέμησε μὲ γενναιότητα. Ἄλλ' ὁ στρατὸς του ἠττήθη καὶ ὁ ἴδιος ἐπληρώθη εἰς μίαν μάχην. Κατόπιν τούτου ἠναγκάσθη νὰ πληρώσῃ φόρον βαρύτερον. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ὁ Ἄρουν-άλ-Ρασιδ ἀπέθανε καὶ τότε μόνον ἡ αὐτοκρατορία ἀπηλλάγη τοῦ φόρου (809).

Ἄγριος καὶ καταστρεπτικὸς ἦτο ὁ πόλεμος ἐναντίον τῶν Βουλγάρων. Οἱ Βούλγαροι, ἀφοῦ ἠσύχασαν ἐπὶ τινα καιρὸν μετὰ τὴν ταπεινώσιν των ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Ε΄, ἤρχισαν πάλιν ἐπὶ τῆς βασιλείας τῆς Εἰρήνης τὰς ἐπιδρομάς των. Εἶχον τῶρα κατάλληλον ἀρχηγόν, τὸν Κροῦμμον, ὁ ὅποιος ἦτο πανουργότατος καὶ ἐπιτηδειότατος, ἀλλὰ καὶ αἰμοχαρέστατος

ἡγεμῶν. Ὁ Νικηφόρος ἀπεφάσισε νὰ ἀπαλλάξῃ τὸ κράτος ἀπὸ τὴν βουλγαρικὴν ἐπιδρομὴν καὶ ἐπεχείρησεν ἑναντίον αὐτῶν ἐκστρατείας. Ἐπροχώρησε νικηφόρος καί, ἀφοῦ ἐπέρασε τὸν Αἴμον, εἰσῆλθεν εἰς τὴν καρδίαν τῆς Βουλγαρίας καὶ ἐκυρίευσεν μάλιστα τὴν Σαρδικίην, τὴν σημερινὴν Σόφιαν. Ἀλλὰ ἐνέπεσεν εἰς ἐνέδραν, ὑπέστη φοβερὰν καταστροφὴν καὶ ὁ ἴδιος ἐφονεύθη (811).

Οἱ Βούλγαροι μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐξεχύθησαν εἰς τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν λεηλατοῦντες καὶ καταστρέφοντες. Ἐπεχείρησε νὰ τοὺς σταματήσῃ ὁ υἱὸς τοῦ Νικηφόρου Σταυράκιος (811), ἀλλ' ἐτραυματίσθη εἰς τὴν μάχην καὶ ἔφυγεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους. Ὁ Σταυράκιος δύο μόνον μῆνας ἐβασίλευσε καὶ ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ τὴν βασιλείαν εἰς τὸν ἐπ' ἀδελφῆ γαμβρόν του Μιχαὴλ Α΄ Ραγκαβῆ (811-813), ὁ ὁποῖος ἔδειξε μεγάλην ἀδράνειαν εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Βουλγάρων. Ὁ Κροῦμμος ἐνίκησε τοὺς Ἕλληνας πλησίον τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἐπολιόρκησεν αὐτὴν καὶ ἐβάδιζε κατὰ τῆς πρωτεύουσας (813). Ὁ Μιχαὴλ ἐφάνη ἄνανδρος. Ἐτράπη εἰς φυγὴν κατὰ τὴν μάχην καὶ ἔσπευσεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Στρατὸς καὶ λαὸς τότε ἐξηγέρθησαν κατὰ τοῦ ἀνικάνου αὐτοκράτορος. Τρεῖς γενναῖοι στρατηγοί, Λέων ὁ Ἀρμένιος, Μιχαὴλ ὁ Τραυλὸς καὶ Θωμᾶς ὁ Καππαδόκης ἐστασίασαν, ἀνέτρεψαν ἀπὸ τὸν θρόνον τὸν Μιχαὴλ καὶ ἔδωκαν τὴν βασιλείαν εἰς τὸν Λέοντα τὸν Ἀρμένιον.

Λέων Ε΄ ὁ Ἀρμένιος (813-820).

• Ὁ Λέων Ε΄ ἦτο ἀπὸ τοὺς δραστηρίους στρατιωτικοὺς αὐτοκράτορας, γενναῖος στρατηγὸς καὶ καλὸς κυβερνήτης. Ἀφοῦ ἀνασυνέταξε τὸν στρατόν, κατάρθωσε νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς Βουλγάρους ἀπὸ τὰ τεῖχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διεσκόρπισε τὰ πρὸ αὐτῆς βουλγαρικὰ στίφη καὶ ἀνέλαβεν ὀρμητικὴν ἐπίθεσιν. Ἐπροχώρησε καὶ κατέλαβε τὴν πόλιν Μεσημβρίαν. Μετ' ὀλίγον συνῆψε τὴν περίφημον μάχην πλησίον τῆς Μεσημβρίας (817), ὅπου ἐνίκησε καὶ κατέστρεψε τελείως τὸν

βουλγαρικόν στρατόν. Ὁ Κροῦμμος ἐπληγώθη εἰς τὴν μάχην καὶ ἀπέθανε βραδύτερον ἀπὸ τὸ τραῦμα του. Τὸ στρατόπεδον τῶν Βουλγάρων μὲ ὄλα τὰ λάφυρα καὶ τοὺς Ἑλληνας αἰχμαλώτους περιῆλθεν εἰς χεῖρας τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Εἶναι τὸ δεύτερον κτύπημα, τὸ ὁποῖον ἔλαβον οἱ Βούλγαροι ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας. Ἐξησθένησαν πολὺ καὶ τόσον ἐτρόμαξαν, ὥστε μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Μεσημβρίας δὲν ἐκινήθησαν ἐπὶ ἑβδομήκοντα ἔτη.

Ὁ Λέων Ε΄ ὑπῆρξε καὶ ἐξαίρετος κυβερνήτης. Διωργάνωσε τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους καὶ κατώρθωσε νὰ ἀνοικοδομήσῃ πολλὰς πόλεις, τὰς ὁποίας εἶχον καταστρέψει οἱ Βούλγαροι. Ἐπίσης ἐφήρμοσεν αὐστηρὰν δικαιοσύνην.

Ἄλλὰ διέπραξε τὸ σφάλμα νὰ ἀνακινήσῃ πάλιν τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων, τὸ ὁποῖον καὶ τὸν ἴδιον κατέστρεψε καὶ τὸ κράτος ἐξημίωσεν. Συνεκάλεσε νέαν Σύνοδον, ἡ ὁποία ἠκύρωσε τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνόδου τοῦ 787 ἐπὶ Εἰρήνης καὶ ἀνενέωσε τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνόδου τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Ε΄. Διέταξε πάλιν νὰ ἀφαιρέσουν τὰς εἰκόνας ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας καὶ ἐτιμῶρει αὐστηρῶς τοὺς ἀντενεργοῦντας. Ὁ λαὸς δυσηρεστήθη κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος, τὸν ὁποῖον μέχρι τοῦδε ἐλάτρευε διὰ τὰς ἐναντίον τῶν Βουλγάρων νίκας του.

Τὴν μεγάλην δυσαρέσκειαν κατὰ τοῦ Λέοντος Ε΄ ἐπωφελήθη ὁ στρατηγὸς Μιχαὴλ Τραυλός, ἄλλοτε συνεργάτης τοῦ Λέοντος, καὶ διωργάνωσε κατ' αὐτοῦ συνωμοσίαν. Ἄλλ' ἢ συνωμοσία ἀνεκαλύφθη καὶ ὁ Μιχαὴλ μετὰ πολλῶν ὁπαδῶν του συνελήφθησαν καὶ κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον. Προτοῦ ὅμως ἐκτελεσθῆ ἡ ποινὴ, διότι ἐμεσολάβησεν ἡ ἑορτὴ τῶν Χριστουγέννων, μερικοὶ ἀπὸ τοὺς συνωμώτας, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶχον συλληφθῆ, μετημφισμένοι εἰς ἱερεῖς εἰσῆλθον εἰς τὸν ἀνακτορικὸν ναὸν καὶ ἐδολοφόνησαν τὸν Λέοντα, καθ' ἣν ὥραν ἔψαλλε καὶ ὡς μόνον μέσον ἀμύνης μετεχειρίσθη τὸν σταυρόν. Ὁ Μιχαὴλ ἀπεφυλακίσθη καὶ ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ (820).

Μιχαὴλ Β΄ ὁ Τραυλός (820-829).

Ὁ Μιχαὴλ ὁ Β΄ κατήγετο ἀπὸ τὸ Ἀμόριον τῆς Φρυγίας,

ἦτο ἄνθρωπος μὲ ἄστατον χαρακτήρα καὶ χωρὶς ἠθικὰς ἀρχάς. Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ συνέβη στάσις καταστρεπτικὴ διὰ τὸ κράτος, ἡ ὁποία διαρκέσασα τρία ἔτη ἀνεστάτωσε τὰς ἐπαρχίας καὶ ἔδωσε τὴν εὐκαιρίαν εἰς τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς νὰ ἐπωφεληθοῦν.

Ὁ τρίτος ἀπὸ τοὺς στρατηγούς, οἱ ὁποῖοι ἐξεθρόνισαν τὸν Μιχαὴλ Ραγκαβέ, Θωμᾶς Καππαδόκης, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος Ε΄ ἀπήτει νὰ καταλάβῃ αὐτὸς τὸν θρόνον. Ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ καλῖφου τῆς Βαγδάτης, ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας καὶ μὲ στόλον, τὸν ὁποῖον ἐπρομήθευσαν εἰς αὐτὸν οἱ Ἑλλαδικοί, δηλαδὴ οἱ Ἕλληνες, ἐπῆλθε κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐνίκηθη ὁμοως, ὅπως ἄλλοτε καὶ ὁ Κοσμᾶς ἐπὶ Λέοντος Γ΄, καὶ ἐφονεύθη.

Ἡ στάσις τοῦ Καππαδόκη ἀνεστάτωσε τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ δὲν ἔδωκε καιρὸν εἰς τὸν Μιχαὴλ Β΄ νὰ προλάβῃ καὶ νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς ἐξωτερικοὺς κινδύνους. Ἄραβες ὀρμώμενοι ἀπὸ τὴν Καρχηδόνα τῆς βορείου Ἀφρικῆς ἔπλευσαν εἰς τὴν Σικελίαν καὶ ἐκυρίευσαν μέγα μέρος τῆς νήσου. Κατὰ τοὺς ἰδίους χρόνους ἄλλοι Ἄραβες ὀρμώμενοι ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν, οἱ ὁποῖοι ὀνομάζονται συνήθως Σαρακηνοί, κατέλαβον τὴν ἑλληνικὴν μεγαλόνησον Κρήτην, ἔκτισαν τὴν πρωτεύουσάν των Χάνδακα, τὸ σημερινὸν Ἡράκλειον, καὶ ἴδρυσαν ἀνεξάρτητον ἀραβικὸν κράτος (825), τὸ ὁποῖον διήρκεσε μέχρι τοῦ 961, δηλαδὴ 140 ἔτη περίπου. Ἐξισλάμισαν πολλοὺς χριστιανοὺς καὶ ἔγιναν ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τοῦ Αἰγαίου, διότι μὲ τὰ πειρατικὰ τῶν πλοῖα κατέστρεφον τὸ ἐμπόριον.

Αὐτὰ τὰ θλιβερά ἀποτελέσματα εἶχεν ἡ ἀνικανότης τοῦ Μιχαὴλ Β΄ καὶ ἡ στάσις τοῦ Καππαδόκη. Ὁ Μιχαὴλ ἀπέθανε τὸ 829.

Θεόφιλος (829 - 842).

Τὸν Μιχαὴλ Β΄ διεδέχθη ὁ υἱὸς του Θεόφιλος (829-842), ὁ ὁποῖος διεκρίθη ὡς βασιλεὺς λόγιος. Εἶχε διδάσκαλον τὸν περίφημον λόγιον τῶν χρόνων αὐτῶν Ἰωάννην τὸν Γραμματικὸν καὶ ἠγάπησε πολὺ τὰ γράμματα καὶ τὴν καλλιτε-

χνίαν. Διὰ τοῦτο ἐφρόντισε νὰ κατασκευάσῃ μεγαλοπρεπῆ κτίρια καὶ ἴδρυσε μεγάλην σχολὴν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν ὁποίαν διηύθυνεν ὁ μαθηματικὸς καὶ φιλόσοφος Λέων ὁ Θεσσαλονικεὺς. Καὶ γενικῶς ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Θεοφίλου ἤρχισε νέα ἀκμὴ εἰς τὰ γράμματα, τὰ ὁποῖα κατὰ τοὺς δύο προηγουμένους αἰῶνας εἶχον κάπως παραμεληθῆ. Ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Θεοφίλου ἐξεπαιδεύθη καὶ ὁ περίφημος Φώτιος, ὁ ὁποῖος βραδύτερον διέπρεψε πολὺ.

Ἄλλὰ τὸν Θεόφιλον διέκρινεν ἀρκετὴ ἰδιοτροπία καὶ ὀρμητικότης. Τὰ ἐλαττώματα αὐτὰ ἐφάνέρωσε καὶ εἰς τὰς ἐξωτερικὰς του ἐπιχειρήσεις καὶ εἰς τὸν ἰδιωτικὸν του βίον. Ὄταν ἠθέλησε νὰ νυμφευθῆ, ἐκάλεσεν ἀπὸ ὅλον τὸ κράτος τὰς ὠραιότερας καὶ πλέον μορφωμένας νέας, διὰ νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ αὐτῶν τὴν μέλλουσαν αὐτοκράτειραν. Ἡ εὐφυῆς ὅμως ἀπάντησις τῆς Εἰκασίας, ἡ ὁποία ἦτο ἡ ὠραιότερα καὶ εὐφυεστέρα κόρη, τὸν ἐπείραξε:

« Ὡς ἄρα διὰ γυναικὸς ἐρρῦη τὰ φαῦλα » τῆς εἶπε, διὰ νὰ δοκιμάσῃ τὴν εὐφυΐαν της. Δηλαδή « ὅλα τὰ κακὰ προήλθον ἀπὸ τὴν γυναῖκα » καὶ ἐνόει τὴν Εὐαν. Ἡ Εἰκασία τοῦ ἀπήντησε μὲ θάρρος:

« Ἄλλὰ καὶ διὰ γυναικὸς πηγάζει τὰ κρείττω » - « ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ καλὰ πάλιν ἀπὸ τὴν γυναῖκα ἐπήγασαν » καὶ ἐνόει τὴν Παναγίαν, ἡ ὁποία ἐγέννησε τὸν Χριστόν. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐξέλεξεν ἄλλην. Ἡ ὠραία Εἰκασία ἀπὸ τότε ἀπεσύρθη ἀπὸ τὴν ζωὴν, ἔκτισε ἰδικὸν της μοναστήριον καὶ ἐκεῖ ἔζησε τὰ ὑπόλοιπα ἔτη τῆς ζωῆς της ὡς μοναχὴ μὲ τὸ ὄνομα Κασσιανή. Ἦσχολεῖτο εἰς τὴν ποίησιν καὶ ἰδικὸν της εἶναι τὸ ὠραῖον καὶ συγκινητικὸν τροπάριον, τὸ ὁποῖον ψάλλεται τὸ βράδυ τῆς Μεγάλης Τρίτης « Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἀμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνή... ».

Ὁ Θεόφιλος ἦτο εἰκονομάχος, ἐξέδωκεν αὐστηρὰ διατάγματα καὶ κατεδίωξε τοὺς ὁπαδοὺς τῶν εἰκόνων. Ἐκλείσει πολλὰ μοναστήρια καὶ ἐπέβαλεν αὐστηρὰς ποινὰς εἰς τοὺς ἀντιδραστικούς.

Ἐπὶ τοῦ Θεοφίλου ἤρχισε νέος ἀραβικὸς πόλεμος. Ὁ Θεόφιλος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Συρίαν καὶ κατέστρεψε τὴν ἰδιαίτε-

ραν πατρίδα τοῦ καλίφου Σωζοπέτραν. Ἀλλά καί ὁ καλίφης ὠρμησεν εἰς τὴν Φρυγίαν καὶ κατέστρεψε τὴν πατρίδα τοῦ Θεοφίλου Ἀμόριον, ἡ ὁποία ἀντέστη ἥρωικῶς ἐπὶ 50 ἡμέρας. Ὅλοι οἱ Ἀραβες εἶχον γράψει εἰς τὰς ἀσπίδας τῶν τὴν λέξιν Ἀμόριον, καὶ σκοπὸς τῶν ἦτο νὰ ἐκδικηθοῦν τὴν καταστροφὴν τῆς γενετείρας τοῦ καλίφου Σωζοπέτρας. Οἱ Ἀραβες ὅμως δὲν κατῶρθωσαν μέχρι τέλους νὰ νικήσουν. Ἦτο φανερὰ πλέον ἡ ἀδυναμία τοῦ ἀραβικοῦ κράτους. Ἀπὸ τότε ἀρχίζει νὰ παρακμάζη καὶ οἱ Ἀραβες παύουν νὰ εἶναι σοβαρὸς κίνδυνος διὰ τὴν αὐτοκρατορίαν.

Μιχαὴλ Γ΄ καὶ Θεοδώρα (842-867).

Τὸν Θεόφιλον διεδέχθη ὁ Μιχαὴλ Γ΄ (842-867), ὁ ὁποῖος ἦτο ἀνήλικος. Διὰ τοῦτο ἐπετρόπευεν αὐτὸν ἡ μήτηρ του Θεοδώρα, ἡ ὁποία εἶχεν ὡς σύμβουλον εἰς τὴν κυβέρνησιν τὸν ἀδελφὸν τῆς Βάρδαν. Ὁ Βάρδας ἦτο μορφωμένος ἄνθρωπος, ἀλλὰ χωρὶς ἰσχυρὰς ἠθικὰς ἀρχάς.

Ἡ πρώτη φροντίς τῆς Θεοδώρας, μόλις ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν εἰς τὰς χεῖρας τῆς, ἦτο νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν προσκύνησιν τῶν ἁγίων εἰκόνων, ὅπως ἄλλοτε ἡ Εἰρήνη. Συνεκάλεσε τὸ 843 Σύνοδον ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πατριάρχου Μεθοδίου καὶ ἀνεστήλωσεν ὀριστικῶς τὰς εἰκόνας. Ὅλα τὰ διατάγματα κατὰ τῶν εἰκονολατρῶν καταργήθησαν καὶ ἀπέκτησαν ἰσχύον αἱ ἀποφάσεις τῆς Συνόδου ἐπὶ Εἰρήνης. Τὴν πρώτην Κυριακὴν τῶν Μεγάλων Νηστειῶν τοῦ ἔτους 843 ἔγινε μεγάλη τελετὴ καὶ ἀπὸ τότε ἡ ἡμέρα αὕτῃ θεωρεῖται ἐξαιρετικῆς σημασίας διὰ τὴν Ὁρθοδοξίαν. Ἐορτάζεται μέχρι σήμερον ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων τὴν πρώτην Κυριακὴν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καὶ ὀνομάζεται Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας. Τοιοῦτοτρόπως ἔληξεν ὀριστικῶς ὁ ἀγὼν περὶ τῶν εἰκόνων, ἀφοῦ ἐτάραξε τὸ κράτος καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐπὶ 120 περίπου ἔτη.

Ἡ εἰκονομαχία ἐφάνη, ὅτι ἀπέτυχεν. Ἀλλὰ τὰ μέτρα καὶ ἡ δραστηριότης τῶν μεταρρυθμιστῶν αὐτοκρατόρων ἀναδιωγάνωσαν τὸ κράτος καὶ ἐνίσχυσαν τὴν δύναμιν τῆς αὐτοκρατορίας.

Τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους ἐπὶ Μιχαὴλ Γ΄ εἶχε κυρίως ὁ Βάρδας. Διὰ τὴν κατορθώσῃ δὲ τὴν κρατήσῃ μόνος τὴν ἀρχήν, τὴν μὲν ἀδελφήν του Θεοδώραν ἔκλεισεν εἰς μοναστήριον, τὸν δὲ νεαρὸν αὐτοκράτορα ἐφρόντισε νὰ κρατῆ μακρὰν τῆς ἀρχῆς.

Ἐξάπλωσις τῆς ὀρθοδοξίας εἰς τὸν σλαβικὸν κόσμον.

Ἀξιόλογον γεγονός τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαὴλ Γ΄ εἶναι ἡ διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς διαφόρους σλαβικοὺς λαούς, ἡ ὁποία ἔδωκε γόητρον εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὸ κράτος.

Κατὰ διαφόρους ἐποχὰς σλαβικοὶ λαοὶ εἶχον εἰσχωρήσει εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν κατωρθώθη νὰ προσελκύσῃ τοὺς σλαβικοὺς αὐτοὺς πληθυσμοὺς εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ ἀπὸ τότε οἱ λαοὶ αὐτοὶ ἀνεμείχθησαν μὲ τοὺς Ἕλληνας κατοίκους καὶ ἀφωμοιώθησαν πρὸς αὐτούς.

Σπουδαιότερος ἀκόμη ἦτο ὁ προσηλυτισμὸς πυκνοτάτων σλαβικῶν πληθυσμῶν, οἱ ὁποῖοι κατῴκουν τὴν Βουλγαρίαν, Βοημίαν καὶ Οὐγγαρίαν. Δύο ἱεραπόστολοι ἀπὸ τὴν Θεσσαλονικίην, οἱ ἀδελφοὶ Μεθόδιος καὶ Κύριλλος, μετέβησαν εἰς τὰς χώρας αὐτάς, ἐπενόησαν σλαβικὸν ἀλφάβητον, μετέφρασαν τὰ Ἱερὰ βιβλία εἰς σλαβικὴν γλῶσσαν, συνέταξαν λειτουργίαν σλαβικὴν καὶ μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν κατῴκωσαν νὰ προσελκύσῃ τοὺς λαοὺς αὐτοὺς εἰς τὴν ὀρθοξίαν. Οἱ Σλάβοι καὶ πρὸ πάντων οἱ Βούλγαροι τιμοῦν πολὺ τοὺς δύο ἱεραποστόλους, οἱ ὁποῖοι μετέδωκαν εἰς αὐτοὺς ὄχι μόνον τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, ἀλλὰ καὶ τὰ πρῶτα στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἕλληνες ἱεραπόστολοι ἐπίσης κατῴκωσαν κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς νὰ προσελκύσῃ εἰς τὸν χριστιανισμὸν τὸ τουρκικὸν ἔθνος τῶν Χαζάρων, οἱ ὁποῖοι κατῴκουν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Δὸν καὶ εἰς τὴν Κριμαίαν.

Ἐριδες Πατριάρχου καὶ Πάπα — Ἰγνάτιος, Φώτιος.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαὴλ Γ΄ συνέβη σοβαρὸν ἐπεισ-

ὄδιον μεταξύ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ τοῦ Πάπα τῆς Ρώμης. Ὁ Πατριάρχης Ἰγνατίος ἦτο ἄνθρωπος αὐστηροτάτων ἠθῶν καὶ ἀπηγόρευσε κάποτε εἰς τὸν Βάρδαν τὴν θείαν κοινωνίαν διὰ τὴν ἀνηθικότητά του. Ὁ Βάρδας ὠργίσθη, τὸν ἀπεμάκρυνε διὰ τῆς βίας ἀπὸ τὸν θρόνον καὶ τὸν ἐξώρισεν εἰς νῆσον τῆς Προποντίδος. Εἰς τὴν θέσιν του ἀνύψωσεν ὡς πατριάρχην τὸν Φώτιον, τὸν λογιώτατον ἄνδρα τῶν χρόνων αὐτῶν.

Ἡ μεγαλυτέρα ὁμως μερὶς τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ ἐθεώρησε τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Ἰγνατίου ὡς ἄδικον καὶ ἀντικανονικὴν καὶ ἐζήτησε τὴν μεσολάβησιν τοῦ Πάπα. Ἀλλὰ ἡ ἐπέμβασις τοῦ Πάπα ἐδημιούργησε σοβαρὸν ζήτημα. Ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία τὴν ἐθεώρησεν ὡς παράνομον καὶ ἀνεθεμάτισε τὸν Πάπαν Νικόλαον Α΄, αὐτὸς δὲ πάλιν εἰς τοπικὴν Σύνοδον εἰς τὴν Ρώμην ἀνεθεμάτισε τὸν Φώτιον (867). Τοιοῦτοτρόπως ἐπῆλθε προσωρινὸς χωρισμὸς τῶν δύο ἐκκλησιῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ

(867 - 1057)

· Οί Μακεδόνες αυτοκράτορες.

Ἐκ τῶν μέσων περιόδου τοῦ 9ου αἰῶνος (867-1057) ἐπὶ 200 σχεδὸν ἔτη τὴν αὐτοκρατορίαν ἐκυβέρνησαν ἡγεμόνες ἀπὸ ἑνὸς βασιλικῶν οἴκων, τὴν λεγομένην Μακεδονικὴν Δυναστείαν.

Εἰς τὴν δυναστείαν αὐτὴν ἀνήκουν 17 βασιλεῖς. Δὲν ἦσαν ὅμως ὅλοι ἀπ' εὐθείας ἀπόγονοι τῆς μεγάλης οἰκογενείας, ἀλλ' εἰσῆλθον εἰς αὐτὴν εἴτε ὡς ἐπίτροποι ἀνηλίκων ἡγεμόνων εἴτε κατόπιν υἰοθεσίας.

Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς αὐτοκράτορας τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας ἦσαν ἄνδρες ἀξίας καὶ συνεκέντρωναν σπάνια προτερήματα. Ἦσαν ἐξαιρετοὶ στρατηγοὶ καὶ ἡγάπων τὴν ζωὴν τοῦ στρατοπέδου καὶ τοὺς στρατιώτας. Διὰ τοῦτο ἀπέκτησαν τὴν ἀγάπην καὶ τὸν σεβασμὸν τῶν στρατιωτῶν. Ἐκτὸς ὅμως τῆς στρατιωτικῆς ἱκανότητος διεκρίνοντο διὰ τὴν διπλωματικὴν τῶν ἐπιτηδεϊότητων καὶ τὰς διοικητικὰς ἀρετάς. Ἦσαν οἰκονόμοι, ἀπέφευγον τὰς περιττὰς δαπάνας καὶ ἐφρόντιζον νὰ αὐξήσουν τὸν δημόσιον πλοῦτον. Ὅταν ὅμως ἐπρόκειτο νὰ ἐξυπηρετήσουν τὰ συμφέροντα τοῦ κράτους καὶ νὰ ἐπιδείξουν εἰς τοὺς ξένους τὴν δύναμιν καὶ τὸν πλοῦτον τῆς αὐτοκρατορίας, ἔκαμνον μεγάλας τελετὰς καὶ πομπὰς καὶ παρατάξεις καὶ δὲν ἐφείδοντο τοῦ χρήματος. Ὅλοι τῶν ἦσαν φιλόδοξοι καὶ ὄνειρόν τῶν εἶχον νὰ κάμουν τὴν αὐτοκρατορίαν τὸ ἰσχυρότερον κράτος τοῦ κόσμου. Καὶ τὸ κατάρθωσαν, διότι ἐπὶ τῆς δυναστείας αὐτῆς ἡ αὐτοκρατορία ἀπέκτησε μεγάλην ἔκτασιν καὶ πρωτοφανῆ λαμπρότητα.

Διὰ τοῦτο οἱ χρόνοι τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας θεωροῦνται οἱ ἐνδοξότεροι χρόνοι τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Βασίλειος Α' (867 - 886).

Ἰδρυτὴς τῆς δυναστείας τῶν Μακεδόνων ἦτο ὁ Βασίλειος Α' (867-886), ὁ ὁποῖος ὀνομάζεται καὶ Μακεδών. Ἦτο ἄνθρωπος ἀμόρφωτος, ἀλλὰ μὲ ἐξαιρετικὴν σωματικὴν δύναμιν καὶ μεγάλην ἰκανότητα. Μὲ τὰ προσόντα του αὐτὰ κατώρθωσε νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸ ὕψιστον ἀξίωμα τοῦ αὐτοκράτορος. Ἦτο ἵπποκόμος τοῦ Μιχαὴλ Γ', ὃν βραδύτερον ἐδολοφόνησε, καὶ καταλαβὼν τὸν θρόνον ἔγινεν ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐνδόξου Μακεδονικῆς δυναστείας.

Ὁ Βασίλειος ἀνέπτυξε βασιλικά προτερήματα. Ἡ πρώτη του φροντίς ἦτο νὰ ἀποκαταστήσῃ φιλικὰς σχέσεις μετὰ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Ἀντικατέστησεν ἀμέσως, μόλις ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, τὸν Φώτιον διὰ τοῦ Ἰγνατίου καὶ τοιουτοτρόπως ἔλειπεν ἡ ἀφορμὴ τῆς δυσारेσκείας τοῦ Πάπα. Ὅταν δὲ μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν ὁ Ἰγνάτιος, ἐκάλεσε πάλιν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τὸν Φώτιον, τὸν ὁποῖον τώρα ἀνεγνώρισε καὶ ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία.

Ἡ φιλία τοῦ Πάπα ἦτο χρήσιμος εἰς τὸν Βασίλειον, διότι ἤθελε νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Ἄραβας, οἱ ὁποῖοι μετὰ τὴν κατὰ κτησιν τῆς Σικελίας ἐπέρασαν εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν. Ἀφοῦ ἐτακτοποίησε τὰ οἰκονομικά, τὰ ὁποῖα ἐπὶ Μιχαὴλ εἶχον περιέλθει εἰς οἰκτρὰν κατάστασιν, καὶ ἐνίσχυσε τὸν στόλον, ἔστειλε τὸν στρατηγὸν Νικηφόρον Φωκᾶν κατὰ τῶν Ἀράβων. Ὁ Νικηφόρος δὲν κατώρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Ἄραβας ἀπὸ τὴν Σικελίαν, ἀλλὰ εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ μερικὰς σημαντικὰς πόλεις, τὴν Βάριν, τὸν Τάραντα καὶ τὴν Καλαυρίαν. Ἐπίσης ὁ περίφημος ναύαρχος Ὠορύφας ἐπέρασε τὸν στόλον διὰ τῆς ξηρᾶς ἐκ τοῦ Σαρω-

Νόμισμα Βασιλείου Α'.

Ἀριστερά: Βασίλειος βασιλεὺς.
Δεξιά: Βασίλειος ἐλέφ Θεοῦ
βασιλεὺς Ρωμαίων.

νικοῦ εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον καὶ ἐνίκησεν εἰς μεγάλην ναυμαχίαν τοὺς Σαρακηνοὺς τῆς Κρήτης. Κατόπιν ἐξεδίωξεν αὐτοὺς ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Δαλματίας. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος μετὰ τὰς νίκας αὐτάς κατώρθωσε νὰ ἐπανακτήσῃ τὴν κυριαρχίαν εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ νὰ περιορίσῃ τὰς πειρατικὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σαρακηνῶν.

Ὁ Βασίλειος Α΄ ἀποθανὼν τὸ ἔτος 886 ἄφησε τὸ κράτος ἀπὸ οἰκονομικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἀπόψεως εἰς ἀρίστην κατάστασιν καὶ ἔθεσε τὰς βάσεις τοῦ κατόπιν μεγαλείου του.

Λέων ΣΤ΄ ὁ Σοφὸς (886 - 912).

Τὸν Βασίλειον Α΄ διεδέχθη ὁ υἱὸς του Λέων ΣΤ΄ (886-912), ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη Σοφός, διότι κατεγίνετο μὲ τὰ γράμματα. Εἶχε διδάσκαλον τὸν περίφημον Φώτιον, ἀλλ' ἐδείχθη ἀγνώμων πρὸς τὸν διδάσκαλόν του, τὸν ὁποῖον καθήρεσεν ἀπὸ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, διὰ νὰ ἀναβιβάσῃ εἰς αὐτὸν τὸν ἀνήλικον ἀδελφόν του Στέφανον. Ὁ Λέων παρημέλησε τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον καὶ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ ζητήματα ἐπολιτεύθη κακῶς. Διὰ τοῦτο τὸ κράτος ἔπαθε μεγάλας συμφορὰς ἀπὸ τοὺς Σαρακηνοὺς, τοὺς βουλγάρους καὶ τοὺς Ρώσους.

Οἱ Σαρακηνοὶ καταλαμβάνουν τὴν Θεσσαλονίκην (904).

Οἱ Σαρακηνοὶ ἔχοντες ἀρχηγὸν τὸν ἀρνησιθρησκὸν Λέοντα τὸν Τριπολίτην κατώρθωσαν πάλιν νὰ κυριαρχήσουν εἰς τὸ Αἰγαῖον. Τὸ 904 προσέβαλον τὴν ἑλληνικὴν μεγαλόπολιν| Θεσσαλονίκην, ἡ ὁποία τότε εἶχε 200 χιλ. κατοίκους καὶ ἰσχυρὰ τεῖχη, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πολλάκις οἱ Θεσσαλονικεῖς εἶχον ἀποκρούσει τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς καὶ πρὸ πάντων τὰς τῶν Σλάβων. Οἱ Σαρακηνοὶ κατώρθωσαν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν πόλιν, τὴν ὁποίαν ἐλεηλάτησαν φρικωδῶς καὶ ἀπήγαγον τοὺς θησαυροὺς της καὶ 20 χιλ. αἰχμαλώτους. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἄλλαι παράλιοι ἑλληνικαὶ πόλεις ἔτρεμον τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σαρακηνῶν.

Νέος Βουλγαρικὸς πόλεμος (893).

Οἱ Βούλγαροι μετὰ τὴν καταστροφὴν εἰς τὴν μάχην τῆς Μεσημβρίας (817) ἐπὶ πολλὰ ἔτη δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἐπιχειρήσουν ἐπιδρομὰς κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Κατὰ τὰ ἔτη τῆς μακρᾶς αὐτῆς εἰρήνης οἱ Βούλγαροι εἶχον ἀναπτυχθῆ σημαντικῶς. Τὸ κράτος αὐτῶν ἐξετείνεται ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως μέχρι τοῦ Αἴμου καὶ δυτικῶς μέχρι τῆς ὀροσειρᾶς τῆς Πίνδου. Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον δεχθῆ τὸν χριστιανισμόν καὶ προσέλαβον πολλὰ στοιχεῖα πολιτισμοῦ ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας.

Κατὰ τὸν αἰῶνα αὐτὸν οἱ Βούλγαροι εἶχον ἀναπτύξει ἀξιολογώτατον ἐμπόριον εἰς τὴν ξηράν, τὸ ὁποῖον ἐξετείνεται ἀπὸ τὸν Αἴμον μέχρι τῆς Γερμανίας, καὶ οἱ βασιλεῖς τῶν ὠνειρεύθησαν νὰ κυριαρχήσουν εἰς τὴν Βαλκανικὴν καὶ νὰ ἀντικαταστήσουν τοὺς Ἑλληνας. Ἐγέννησαν τοιοῦτοτρόπως τὸ μῖσος μεταξὺ τῶν δύο λαῶν, τὸ ὁποῖον ἄφησαν ὡς κληρονομίαν καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς νεωτέρους. Οἱ πόλεμοι μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων διήρκεσαν ἕνα περίπου αἰῶνα καὶ οἱ δύο λαοὶ ἐπάλαισαν σκληρῶς, ποῖος θὰ ἐπικρατήσῃ.

Ἀφορμὴν εἰς τὸν νέον πόλεμον ἔδωκαν τὰ ἐμπορικὰ συμφέροντα. Οἱ Βούλγαροι μετεχειρίζοντο ὡς κύριον ἐμπορικὸν λιμένα τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἄλλ' ἐκεῖ εὗρισκον πολλὰ ἐμπόδια καὶ διὰ τοῦτο ἤρχοντο εἰς συχνὰς φιλονικίας μετὰ τοὺς Ἑλληνας. Ὁ Λέων ΣΤ' διέταξε νὰ μεταφέρουν εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν ὅλα τὰ ἐμπορεύματα τῶν Βουλγάρων τὰ ἀποθηκευμένα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τοῦτο οἱ Βούλγαροι μετεχειρίσθησαν ὡς ἀφορμὴν τοῦ πολέμου. Βασιλεὺς τῶν τότε ἦτο ὁ Συμεὼν, ὁ ὁποῖος πρὸ ὀλίγου εἶχε γίνῃ κύριος καὶ τῶν πέραν τοῦ Δουνάβεως χωρῶν, τῆς Βλαχίας, Μολδαβίας, Τρανσυλβανίας καὶ μέρους τῆς Οὐγγαρίας, καὶ ἤρχισε φοβερὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ἑλλήνων (893).

Ὁ Συμεὼν εἶχεν ἐκπαιδευθῆ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐκκρατεῖτο ὡς ὄμηρος. Ἐκεῖ ὁ Συμεὼν ἐμελέτησε καλῶς τὰς δυνάμεις καὶ τὰς ἀδυναμίας τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Ἡ λαμπρότης καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς πρωτεύουσῃς τὸν εἶχον μαγεύσει καὶ ὠνειρεύετο ἀπὸ τότε νὰ θέσῃ εἰς τὴν κεφαλὴν

του τὸ στέμμα τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων. Ἄλλ' ὁ Συμεὼν ἠναγκάσθη νὰ σταματήσῃ τὴν ἐπίθεσίν του κατὰ τῶν Ἑλλήνων, διότι οἱ Οὐγγροι ὑποκινούμενοι ὑπὸ τοῦ Βυζαντίου εἰσέβαλον εἰς τὴν Βουλγαρίαν.

Οἱ Ρῶσοι.

Ἄλλὰ καὶ νέος ἐχθρὸς ἐμφανίζεται ἐπὶ Λέοντος ΣΤ', οἱ Ρῶσοι. Οἱ Βυζαντινοὶ ὠνόμασαν Ρῶς ἢ Ρῶσους τοὺς ἐπιδρομεῖς, οἱ ὅποιοι ἐνεφανίσθησαν εἰς τὰ εὐρωπαϊκὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 9ου αἰῶνος καὶ ἐπὶ μικρῶν πλοιαρίων προσέβαλον τὰς πέριξ χώρας καὶ ἐπροχώρησαν μέχρι τοῦ Βοσπόρου.

Οἱ Ρῶσοι προήρχοντο ἀπὸ τὰς ἀχανεῖς πεδιάδας τῆς Ρωσίας. Ἐκεῖ μόλις τὸν 6ον μ.Χ. αἰῶνα ἰδρῦθησαν δύο πόλεις, τὸ Κίεβον καὶ τὸ Νοβογόροδον. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐταράσσοντο ἀπὸ ἐσωτερικᾶς ἔριδας, προσεκάλεσαν τοὺς Νορμανδούς, οἱ ὅποιοι ἦσαν γερμανικὸς λαὸς καὶ ἔζων εἰς τὰ παράλια τῆς Βαλτικῆς. Εἰς τὴν Ρωσίαν οἱ Νορμανδοὶ ἵδρυσαν δύο κράτη, τὰ ὅποια ὅμως βραδύτερον ὁ ἠγεμὼν Ὀλέγ ἠνωσεν εἰς ἓν.

Πρώτην φορὰν ἐνεφανίσθησαν οἱ Ρῶσοι τὸ 865 ἐπὶ τοῦ Μιχαῆλ Γ'. Ἐπροχώρησαν λεηλατοῦντες μέχρι τοῦ Βοσπόρου, ἀλλ' ὁ στόλος των διεσκορπίσθη ὑπὸ τρικυμίας. Ἀπὸ τότε οἱ Ρῶσοι ἐπεχειροῦν συχνὰς ἐπιδρομὰς μὲ τὰ ἰδιόρρυθμα πλοιάριά των καὶ ἔφθανον πολλάκις λεηλατοῦντες μέχρι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Λέων ΣΤ' ἔδωκε σημαντικὰς χρηματικὰς δωρεὰς καὶ οἱ Ρῶσοι ἀπεσύρθησαν (906) ✽

Κωνσταντῖνος Ζ' (912 - 959) — Ρωμανὸς Α' Λεκαπηνὸς (919-944).

✽ Ὁ Λέων ΣΤ' ἀπέθανε τὸ 912 καὶ ἀφῆκε διάδοχον τοῦ θρόνου τὸν υἱὸν του Κωνσταντῖνον Ζ' τὸν Πορφυρογέννητον (912-959). Ἐπειδὴ ὁ Κωνσταντῖνος ἦτο ἀνήλικος, τὸν ἐπετρόπευεν ἡ μήτηρ του Ζωή. Ἄλλ' ὁ ναύαρχος Ρωμανὸς ὁ Λεκαπηνὸς κατάρθωσε τὸ 919 νὰ γίνῃ σύμβουλος τοῦ βασιλέως, ἐξεδίωξε τὴν Ζωὴν καὶ ἀνεκηρύχθη συμβασι-

λεύς. Βραδύτερον προσέλαβεν ὡς συμβασιλεῖς καὶ τοὺς τρεῖς υἱοὺς του καὶ τοιουτοτρόπως δι' ἓν χρονικὸν διάστημα ἦσαν πέντε βασιλεῖς.

Ὁ Ρωμανὸς ἐσκέπετο νὰ καταλύσῃ τὴν Μακεδονικὴν δυναστείαν καὶ νὰ ἰδρύσῃ ἰδικήν του. Ἐτιμωρήθη ὅμως σκληρῶς. Οἱ ἴδιοι οἱ υἱοὶ του ἔκλεισαν αὐτὸν εἰς μοναστήριον καὶ τὸν ἀπεμάκρυναν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν. Ὅταν δὲ τὸ 945 ἐνηλικιώθη ὁ Κωνσταντῖνος, ἀνέπτυξε μεγάλην δραστηριότητα καὶ κατάρθωσε νὰ ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοὺς σφετεριστὰς τοῦ θρόνου.

Ἡ τελευταία αὐτῆ περιόδου τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου ὑπῆρξεν ἰσχυρὰ καὶ ἔνδοξος. Τὸ γόητρον τῆς αὐτοκρατορίας ἠϋξήθη εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ τὰ μεγαλύτερα κράτη τῆς ἐποχῆς ἐπεζήτουν τὴν φιλίαν της.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου Ζ' συνέβησαν μερικὰ γεγονότα ἀξιωμακρόνεια, ὁ πόλεμος ἐναντίον τῶν Βουλγάρων, τῶν Ἀράβων καὶ τῶν Ρώσων.

Ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Βουλγάρων (913 - 924).

Ὁ ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων Συμεὼν, ὁ ὁποῖος, ὅπως εἴπομεν, εἶχεν ἀναγκασθῆ νὰ διακόψῃ τὰς ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, διὰ νὰ στραφῆ ἐναντίον τῶν Οὐγγρων, ἐπέλαβε τὸν πόλεμον τὸ 913. Ἐκυρίευσεν τὸ 914 τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὸ 917 ἐνίκησεν τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν εἰς τὴν Ἀγχίαλον. Μετὰ τὴν νίκην αὐτὴν ὁ βούλγαρος βασιλεὺς ἔλαβε τὴν προσωνομίαν « Τσάρος τῶν Βουλγάρων καὶ αὐτοκράτωρ τῶν Ρωμαίων » καὶ εἰς τὴν πρωτεύουσάν του Πρεσλάβαν, πλησίον τοῦ σημερινοῦ Τυρνόβου τῆς Βουλγαρίας, ἴδρυσεν ἀνεξάρτητον Πατριαρχεῖον.

Τὸ 924 ἐπροχώρησεν μέχρι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἄλλ' ἢ ἐπιχειρήσεις αὐτῆ δὲν ἐπέτυχεν, διότι οἱ Βούλγαροι δὲν εἶχον στόλον, διὰ νὰ ἀποκλείσουν τὴν πρωτεύουσάν καὶ ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Ὁ συμβασιλεὺς τοῦ Κωνσταντίνου Ζ' Ρωμανὸς ὁ Λεκαπηνὸς ἐπήγεγν εἰς συνάντησιν τοῦ Συμεὼν καὶ κατέπεισεν αὐτὸν νὰ ἀποχωρήσῃ. Μετ' ὀλίγον, τὸ 927, ὁ Συμεὼν ἠτήθη

Ἱστορία τῶν Μέσων Χρόνων (Ἔκδοσις 1948) 7

ἀπὸ τοὺς Κροάτας, σλαβικὸν λαόν, καὶ τὸ ἴδιον ἔτος ἀπέθανεν. Ὁ διάδοχος τοῦ Συμεὼν εἶχε φιλικὰς σχέσεις μὲ τὸ ἑλληνικὸν κράτος καὶ μάλιστα ἐνυμφεύθη ἑλληνίδα πριγκίπισσαν.

Ὁ Ἀραβικὸς πόλεμος.

Τὸ ἀραβικὸν κράτος, ὅπως γνωρίζομεν, εἶχε διαιρεθῆ εἰς τρία. Ἀπ' αὐτὰ τὸ κράτος τῆς Ἀσίας, τὸ ὁποῖον εἶχε πρωτεύουσαν τὴν Βαγδάτην, ἤρχισε νὰ παρακμάζη ἕνεκα ἐσωτερικῆς ἀναρχίας.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Ζ' ὁ ἔνδοξος στρατηγὸς Ἰωάννης Κουρκούας ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Ἀσίαν ἐναντίον τῶν Ἀράβων καὶ ἔκαμε πεισματώδη πόλεμον, ὁ ὁποῖος διήρκεσε περίπου εἴκοσι ἔτη, κατῴρθωσε δὲ νὰ καταλάβῃ ὅλην τὴν χώραν ἀπὸ τοῦ Ἄλυος ποταμοῦ μέχρι τοῦ Εὐφράτου.

Ἐπίσης ἐναντίον τῶν Ἀράβων κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἐπολέμησε καὶ ἄλλος ἔνδοξος στρατηγός, ὁ Βάρδας Φωκᾶς, υἱὸς τοῦ περιφήμου στρατηγοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ, ὁ ὁποῖος ἠγκμασεν ἐπὶ τοῦ Βασιλείου τοῦ Α'. Τοιοῦτοτρόπως οἱ δύο νικηφόροι στρατηγοὶ ἐδιπλασίασαν σχεδὸν τὰς ἑλληνικὰς κτήσεις εἰς τὴν Ἀσίαν.

Νέα ρωσικὴ ἐπιδρομὴ (941).

Τὸ ἔτος 941 ἐπανῆλθον διὰ τρίτην φορὰν οἱ Ρῶσοι ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα τῶν Ἰγῶρ. Ὁ στόλος ὅμως τῶν Ρώσων διεσκορπίσθη καὶ κατεστράφη ὑπὸ τοῦ ὑγροῦ πυρός τῶν Ἑλλήνων. Τὰ πληρώματα ἠναγκάσθησαν νὰ ἐξέλθουν εἰς τὴν ἀσιατικὴν ἀκτὴν, ἀλλ' ἐκεῖ τὰ ἀπετελείωσαν τὰ στρατεύματα τοῦ Κουρκούα καὶ τοῦ Φωκᾶ. Ὁ Ἰγῶρ μόνον μὲ δέκα πλοῖα κατῴρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς τὸ κράτος του.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰγῶρ ἡ χήρα βασίλισσα Ὀλγα, ἡ ὁποία εἶχε δεχθῆ τὸν χριστιανισμόν εἰς τὸ Κίεβον, διετήρησε φιλικὰς σχέσεις πρὸς τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν. Ἐπεσκέ-

φθῆ μάλιστα τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου τῆς ἔγινε τόσον λαμπρὰ ὑποδοχὴ καὶ τόση περιποίησις, ὥστε ἔφυγε κυριολεκτικῶς μαγευμένη ἀπὸ τὴν λαμπρότητα καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς ἑλληνικῆς πρωτεύουσας.

Τοιουτοτρόπως ἡ βασιλεία τοῦ Κωνσταντίνου Ζ΄ ἔληξε μὲ λαμπρὰς ἐξωτερικὰς ἐπιτυχίας. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ γράμματα ὑπῆρξε περίφημος ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του ἐσημειώθη μεγάλη ἀκμὴ αὐτῶν.

Ρωμανὸς Β΄ (959 - 964).

Τὸν Κωνσταντῖνον Ζ΄ διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ρωμανὸς Β΄ (959 - 964). Ἡ σύντομος βασιλεία του ὑπῆρξεν ἐνδοξοτάτη ἕνεκα τῶν ἐξωτερικῶν κατορθωμάτων, τὰ ὁποῖα ὀφείλονται εἰς τὴν μεγάλην καὶ γνωστὴν ἤδη στρατιωτικὴν οἰκογένειαν τῶν Φωκᾶδων. Ἐγγονοὶ τοῦ περιφήμου στρατηγοῦ τοῦ Βασιλείου Α΄ Νικηφόρου Φωκᾶ ἦσαν οἱ στρατηγοὶ Λέων Φωκᾶς, Κωνσταντῖνος Φωκᾶς καὶ ὁ ἐξοχώτερος ὄλων Νικηφόρος Φωκᾶς.

Ἀνάκτησις τῆς Κρήτης—Καταστροφή τῶν Σαρακηνῶν (960).

Ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς ἀνέλαβε νὰ ἐξοντώσῃ τὸ πειρατικὸν κράτος τῶν Σαρακηνῶν εἰς τὴν Κρήτην. Τὸ 960 μὲ ἀξιόλογον στρατὸν καὶ στόλον ἀπεβίβασθη εἰς τὴν Κρήτην καὶ μετὰ ὀκτῶ μηνῶν πολιορκίαν ἐκυρίευσεν τὴν πρωτεύουσαν Χάνδακα (Ἡράκλειον). Κατόπιν ὑπέταξεν εὐκόλως καὶ τὴν ἄλλην νῆσον. Ἀμέτρητα ἦσαν τὰ λάφυρα, τὰ ὁποῖα περιήλαθον εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Ὁ τελευταῖος ἄρχων τῶν Σαρακηνῶν συνελήφθη αἰχμάλωτος, ὠδηγήθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐκόσμησε τὸν θρίαμβον τοῦ Φωκᾶ.

Τοιουτοτρόπως ἡ μεγαλόνησος Κρήτη ἔπειτα ἀπὸ δουλείαν 136 ἐτῶν ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τοὺς κόλπους τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς τῆς νήσου εἶχον γίνεαι μωαμεθανοί, ἐστάλησαν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἱεραπόστολοι, διὰ νὰ τοὺς ἐπαναφέρουν εἰς τὸν χριστιανισμόν. Περίφημος ἔγινεν ὁ ἱεραπόστολος Νίκων, ὁ ὁποῖος ὠνομά-

IN XPO DEO FIDVS
REX ET TIRANVS
GREGORVM·NICHI
FORVS PPOCAS DO
MESTICVS STVDI
ORVM:~

Νικηφόρος Φωκάς

Έκ χειρογράφου τής Μαρκιανής Βιβλιοθήκης.

σθη Μετανοεῖτε, διότι εἰς τὰ κηρύγματά του ἐπανελάμβανε τὴν λέξιν «μετανοεῖτε». Ἐπίσης μετώκισαν εἰς τὴν Κρήτην πολλοὺς Ἑλληνας ἀπὸ τὴν Θράκην καὶ τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς νήσου ἐνισχύθη καὶ κατώρθωσε κατὰ τοὺς κατόπιν αἰῶνας νὰ δείξῃ τὴν δύναμίν του μὲ ἀξιόλογα ἔργα ἀνδρείας. Μὲ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κρήτης οἱ Ἕλληνες ἐκυριάρχησαν πάλιν εἰς τὴν θάλασσαν.

Ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς ἐξεστράτευσε καὶ κατὰ τῶν Ἀράβων τῆς Ἀσίας. Ἐνίκησεν αὐτοὺς πλησίον τοῦ Εὐφράτου καὶ ἐκυρίευσε πολλὰ φρούρια. Ὄταν ὁ Νικηφόρος ἐπανήρχετο εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀπέθανεν ὁ αὐτοκράτωρ Ρωμανὸς Β' καὶ ἄφησε δύο ἀνηλίκους υἱοὺς, τὸν Βασίλειον καὶ τὸν Κωνσταντῖνον. Λαὸς καὶ στρατὸς ἐκάλεσαν τὸν Νικηφόρον Φωκᾶν νὰ ἀναλάβῃ τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους ὡς ἐπίτροπος τῶν δύο ἀνηλίκων υἱῶν τοῦ Ρωμανοῦ. D

Νικηφόρος Β' Φωκᾶς (964 - 969).

Β. Ἐξάρχου

Ἐκτὸς τῶν δύο υἱῶν ὁ Ρωμανὸς Β' ἀφῆκε δύο θυγατέρας, τὴν Θεοφανῶ καὶ τὴν Ἄνναν, καὶ τὴν νεαρὰν σύζυγόν του ἐπίσης Θεοφανῶ ὀνομαζομένην. Ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς ἐνυμφεύθη τὴν χήραν βασιλίσσαν καὶ ἀνεκνήρυχθη αὐτοκράτωρ. Ὑπεσχέθη ὅμως, ὅτι θὰ σεβασθῇ τὰ δικαιώματα τῶν υἱῶν τοῦ Ρωμανοῦ ἐπὶ τοῦ θρόνου.

Τὰ ὀλίγα ἔτη τῆς βασιλείας του ὁ Νικηφόρος ἐπέρασεν εἰς ἐκστρατείας, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐνδόξους. Ἀλλὰ καὶ τὰ περισσότερα ἔτη τῆς ζωῆς του τὰ διήλθεν ἐν μέσῳ τοῦ στρατοπέδου. Μὲ τὰ ἐξαιρετὰ στρατηγικά του προσόντα κατώρθωσε νὰ ἐπιβάλλῃ σιδηρὰν πραγματικῶς πειθαρχίαν εἰς τὸν στρατὸν καὶ τὸ ἑλληνικὸν κράτος οὐδέποτε ἐγνώρισε στρατὸν καλύτερον ὀργανωμένον καὶ πειθαρχικώτερον. Διὰ τοῦτο ὁ Νικηφόρος Β' Φωκᾶς θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους στρατιωτικοὺς ὀργανωτάς.

Ἐπιτυχία κατὰ τῶν Ἀράβων.

Ἀξιόλογοι ἦσαν οἱ πόλεμοι τοῦ Νικηφόρου κατὰ τῶν

Ἄράβων. Ὁ ἴδιος ἔχων μαζί του τοὺς λαμπροὺς στρατηγούς Λέοντα Φωκᾶν, ἀδελφόν του, καὶ τὸν συγγενῆ του Ἰωάννην Τσιμισκῆν, ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Κιλικίαν, ἐνίκησε τοὺς Ἄραβας καὶ ἐκυρίευσεν τὴν μεγάλην πόλιν Ταρσόν. Ἄλλος στρατὸς ἐν τῷ μεταξύ ἀπήλλαξε τὴν ἑλληνικὴν μεγαλόνησον Κύπρον ἀπὸ τὴν ἀραβικὴν κατοχὴν. Εἰς δευτέραν του ἐκστρατείαν ὁ Νικηφόρος μετὰ νέας λαμπρὰς νίκας ἐκυρίευσεν τὴν Ἀντιόχειαν (969), ἡ ὁποία εὕρισκετο εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἀράβων τρεῖς καὶ περισσότερον αἰῶνας. Τὸ εὐτυχὲς αὐτὸ γεγονός ἐωρτάσθη μεγαλοπρεπῶς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐψάλη δοξολογία εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας.

Ἁ πόλεμος κατὰ τῶν Βουλγάρων.

Ἐπὶ τοῦ Νικηφόρου Β' ἤρχισε νέος βουλγαρικὸς πόλεμος. Οἱ Βούλγαροι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Συμεῶν (927) ἐπὶ ἀρκετὰ ἔτη ἔμειναν ἡσυχοὶ καὶ ἦσαν εὐχαριστημένοι μὲ τὰς χρηματικὰς δωρεάς, τὰς ὁποίας κατ' ἔτος ἐλάμβανον ἀπὸ τὸ Βυζάντιον.

Ὁ Νικηφόρος δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ τὴν ταπεινώσιν αὐτῆν. Ὄταν λοιπὸν τὸ 967 ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὴν ἐκστρατείαν του ἐναντίον τῶν Ἀράβων, εὗρηκεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἀπεσταλμένους τοῦ Βουλγάρου ἡγεμόνος, οἱ ὁποῖοι ἐζήτησαν τὸ τακτικὸν φιλοδώρημα. Ὁ Νικηφόρος διέταξε νὰ τοὺς ραπίσουν καὶ τοὺς παρήγγειλε νὰ ἀναγγείλουν εἰς τὸν κύριόν των, ὅτι θὰ ἔλθῃ ὁ ἴδιος νὰ φέρῃ τὰ χρήματα. Ὠνόμασε δὲ τὸν ἡγεμόνα τῶν Βουλγάρων «σκυτοτρόκτην καὶ διφθερίαν καὶ τριδουλον ἐκ προγόνων», δηλαδὴ ἄξεστον χωριάτην καὶ ταπεινότατον δοῦλον.

Ὁ Νικηφόρος διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐπιτυχίαν κατὰ τῶν Βουλγάρων, συνεμάχησε μὲ τὸν ἡγεμόνα τῶν Ρώσων Σβενδοσλάβον καὶ τοιουτοτρόπως οἱ Βούλγαροι εὐρέθησαν μεταξὺ δύο ἐχθρῶν. Ἄλλ' ὁ Σβενδοσλάβος, ἀφοῦ κατέλαβε τὴν Βουλγαρίαν, ἐστράφη ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Νικηφόρος ἀπέθανεν ἐν τῷ μεταξύ καὶ δὲν κατάρθωσε νὰ ἀντεπεξεέλθῃ ὁ ἴδιος ἐναντίον τῶν Ρώσων.

Ἡ ἀποστολή τοῦ Λουίτπράνδου.

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶχεν ἰδρυθῆ εἰς τὴν Δύσιν νέα μεγάλη αὐτοκρατορία ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας, ἢ περιφίημος «Ἁγία Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους». Ὁ αὐτοκράτωρ τῶν Γερμανῶν Ὁθων Α', ἰσχυρότατος καὶ ὀνομαστός ἡγεμὼν, ἔστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν ἐπίσκοπον Λουίτπράνδον καὶ ἐζήτησε νὰ τὸν ἀναγνωρίσουν οἱ Ἕλληνες αὐτοκράτορες ὡς αὐτοκράτορα τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Συγχρόνως ἐζήτηε διὰ τὸν υἱὸν τοῦ Ὁθωνα Β' σύζυγον μίαν ἀπὸ τὰς δύο θυγατέρας τοῦ Ρωμανοῦ καὶ ὡς προῖκα τὰς Ἑλληνικὰς κτήσεις τῆς Κάτω Ἰταλίας.

Ὁ Νικηφόρος ἠρνήθη καὶ τὸ ἓν καὶ τὸ ἄλλο καὶ ἔκαμε πολὺ κακὴν ὑποδοχὴν εἰς τὸν Λουίτπράνδον. Βραδύτερον ὁ Λουίτπράνδος ἔγραψε πολλὰς συκοφαντίας καὶ ὕβρεις κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ εἶναι τοιοῦτοτρόπως ὁ πρῶτος μισέλληνας εἰς τὴν Δύσιν.

Ὁ γενναῖος αὐτοκράτωρ εἶχε κακὸν τέλος. Ὁ ἀνεπιὸς τοῦ Τσιμισκῆς συνεννοήθη μὲ τὴν σύζυγον τοῦ Νικηφόρου Θεοφανώ, εἰσῆλθε τὴν νύκτα εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ ἐφόνευσε τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὸ δωμάτιόν του, καθ' ἣν ὥραν προσήχετο.

Ἰωάννης Τσιμισκῆς (969-976)

Ὁ Τσιμισκῆς (969—976) ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ καὶ ἐνυμφεύθη τὴν Θεοφανώ. Ὁ Πατριάρχης ὁμοῦ Πολύευκτος τὸν ἠνάγκασε νὰ διώξῃ τὴν δολοφόνον γυναῖκα καὶ νὰ σεβασθῇ τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου δικαιώματα τῶν δύο ἀνηλίκων υἱῶν τοῦ Ρωμανοῦ Β', Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου.

Ἡ βασιλεία τοῦ Τσιμισκῆ, ἂν καὶ εἶχε παράνομον ἀρχὴν, ὑπῆρξεν ἔνδοξος. Κατήγετο οὗτος καὶ ἐκ μητρὸς καὶ ἐκ πατρὸς ἀπὸ μεγάλας στρατιωτικῆς οἰκογενείας. Ἐκ μητρὸς ἦτο ἀνεπιὸς τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου Β', ἐκ πατρὸς δὲ συγγενῆς τῆς στρατιωτικῆς οἰκογενείας τοῦ Ἰωάννου Κουρκούα. Καὶ ὁ ἴδιος ὑπῆρξεν ἔνδοξος στρατηγὸς καὶ ὡς αὐτοκράτωρ εὐρίσκετο διαρκῶς εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς ποικίλους ἐχθροὺς τοῦ

κράτους. Ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἐγνώρισε νέους πολεμικοὺς θριάμβους καὶ νέας δόξας.

Ἵποταγὴ τῆς Βουλγαρίας.

Πρῶτον ἔργον τοῦ Τιμισκῆ ἦτο νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Ρώσους. Ὁ Σβενδοσλάβος ἀφοῦ κατέλαβε τὴν Βουλγαρίαν καὶ προσήρτησεν αὐτὴν εἰς τὸ κράτος του, ἐπέρασε τὸν Αἴμον, ἐλεηλάτησε τὴν Φιλιπούπολιν, καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Θράκης. Ὁ Τιμισκῆς ἀπέκρουσε τοὺς Ρώσους καὶ διωργάνωσε μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Βουλγαρίας. Ὁ στρατὸς του διέβη τὸν Αἴμον, ἐνῶ ὁ στόλος ἀνέπλεε τὸν Δούναβιν. Εἰς διάστημα μιᾶς ἑβδομάδος ὁ Τιμισκῆς, κατόπιν ραγδαίας προελάσεως, ἐνίκησε πλησίον τῆς Πρεσλάβας τοὺς Ρώσους καὶ ἐκυρίευσεν τὴν πόλιν, ὅπου συνέλαβεν αἰχμάλωτον καὶ τὸν ἡγεμόνα τῶν Βουλγάρων Βόγοριν.

Κατόπιν προσέβαλε τὸ Δορύστολον, τὴν σημερινὴν Σιλίστριαν, ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως, τὸ ὅποιον ἠναγκάσθη ἐπὶ τρεῖς μῆνας νὰ πολιορκήσῃ καὶ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως διὰ τοῦ στόλου. Τέλος οἱ Ρῶσοι, ἀφοῦ ἔχασαν 15 χιλ. ἄνδρας, ἠναγκάσθησαν νὰ παραδώσουν τὴν πόλιν καὶ νὰ ἀποχωρήσουν ἀπὸ τὴν Βουλγαρίαν. Ὁ Σβενδοσλάβος ἐνῶ ἐπέστρεφεν εἰς τὴν χώραν του, προσεβλήθη ἀπὸ βαρβάρους λαοὺς, τοὺς Πατσινάκας, οἱ ὅποιοι κατῶκουν τὴν σημερινὴν Ρουμανίαν, καὶ ἐφονεύθη.

Ὁ Τιμισκῆς ὑπέταξε τοιουτοτρόπως ὁλόκληρον τὴν Βουλγαρίαν, τὴν προσήρτησεν εἰς τὸ κράτος καὶ τὴν διήρσεσεν εἰς ἐπτὰ μεγάλα τμήματα μὲ ἐγχωρίους διοικητάς, οἱ ὅποιοι ὠνομάζοντο Βοεβόδοι. Τὸν Βόγοριν ἐκράτησεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὸν ὑπεχρέωσε νὰ καταθέσῃ τὸ στέμμα τῶν Βουλγάρων καὶ νὰ ἐκδυθῇ τὴν βασιλικὴν πορφύραν καὶ τὰ ἄλλα βασιρικὰ ἐμβλήματα. Εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν ἐτελέσθη δοξολογία διὰ τὴν περίλαμπρον νίκην τοῦ Τιμισκῆ.

Νίκαι κατὰ τῶν Ἀράβων.

Ἡρωικοὺς ἀγῶνας διεξήγαγεν ἐπίσης ὁ Τιμισκῆς καὶ

κατὰ τῶν Ἀράβων, ἐναντίον τῶν ὁποίων ἐξεστράτευσεν αὐτοπροσώπως. Ἐνίκησεν αὐτούς εἰς τὸν Ἄνω Τίγρητα καὶ εἰς τὴν Συρίαν, ἐκυρίευσεν μεγάλας πόλεις, τὴν Δαμασκὸν καὶ τὴν Βηρυτόν, καὶ ἔφθασε μέχρι τῶν προθύρων τῆς Ἱερουσαλήμ (976).

Ἐνῶ δὲ τὸ ἴδιον ἔτος ἐπέστρεφεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, διὰ νὰ προετοιμάσῃ νέαν ἐκστρατεῖαν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀπέθανεν αἰφνιδίως.

Ὁ ἥρωισμὸς τοῦ Τιμισκῆ κατὰ τὰς ἐναντίον τῶν Ἀράβων ἐκστρατείας ἀφῆκε ζωηρὰν ἀνάμνησιν εἰς τοὺς συγχρόνους καὶ τοὺς μεταγενεστέρους. Κάποιος ἱστορικὸς γράφει :

«Οἱ λαοὶ ἔτρεμον τὴν ὄργην τοῦ Τιμισκῆ, τὸ δὲ ξίφος τῶν χριστιανῶν ἐθέριζεν ὡς δρέπανον τοὺς ἀπίστους».

Βασίλειος Β' (976-1025).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τιμισκῆ ἐβασίλευσαν οἱ δύο ἀδελφοί, οἱ νόμιμοι διάδοχοι τοῦ θρόνου, Βασίλειος Β' (976-1025) καὶ Κωνσταντῖνος Η' (976—1028). Κατ' οὐσίαν ὁμοῦς τὴν ἀρχὴν εἶχεν ὁ Βασίλειος, ἐνῶ ὁ Κωνσταντῖνος τιμητικῶς μόνον καὶ κατ' ὄνομα συνεβασίλευεν.

Αἱ ἀρχαὶ τῆς βασιλείας τοῦ νέου αὐτοκράτορος ἦσαν ταραχώδεις. Πολὺ ἐπικίνδυνος διὰ τὸ κράτος ἦτο ἡ μεγάλη στάσις τοῦ στρατηγοῦ Σκληροῦ εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ὁ Σκληρὸς ἀφοῦ ἔγινε κύριος τῆς Μ. Ἀσίας, ἠπέλκει τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Βασίλειος ἔδειξεν ἐξαιρετικὴν δραστηριότητα, ἐνίκησε τὸν Σκληρὸν καὶ ἀποκατέστησε τὴν ἡσυχίαν. Ἐξωδεδύθησαν ὁμοῦς μεγάλα χρηματικὰ ποσὰ καὶ περίφημοι στρατηγοὶ ἐφονεύθησαν εἰς τὴν στάσιν αὐτήν.

Ὀλίγον βραδύτερον ἄλλος στρατηγός, ὁ Βάρδας Φωκᾶς ἐστάσισε καὶ ἐπὶ εἴκοσι μῆνας ἐτάραξε τὸ κράτος. Ἀλλὰ καὶ τὴν στάσιν αὐτὴν κατάρθωσε νὰ καταστείλῃ ὁ Βασίλειος μετὰ δεινούς ἀγῶνας. Ὁ Βάρδας Φωκᾶς ἐφονεύθη

Ὁ ἐνδοξὸς πόλεμος κατὰ τῶν Βουλγάρων.

Ὁ Βασίλειος Β' ἔγινεν ὀνομαστός διὰ τοὺς ἐξοντωτικούς

πολέμους έναντίον τῶν Βουλγάρων. Οἱ Βούλγαροι ἐπωφελοῦμενοι ἀπὸ τὰς στάσεις τοῦ Σκληροῦ καὶ τοῦ Φωκᾶ κατέλυσαν τὸ καθεστῶς τοῦ Τιμισκῆ, ἀνεκέρυξαν τσάρον τὸν Σαμουήλ (979—1014) καὶ ἤρχισαν φοβερὸν ἀπελευθερωτικὸν καὶ κατακτητικὸν ἀγῶνα. Μετέθεσαν τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους τῶν εἰς τὴν Ἀχρίδα τῆς Μακεδονίας καὶ ἔχοντες ὡς καταφύγια τὴν Πίνδον καὶ τὴν Πρέσπαν ἐκυρίευσαν τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἡπειρον, τὴν Ἀλβανίαν, τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἐσκέπτοντο νὰ καταλύσουν τὸ ἑλληνικὸν κράτος εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἐπεχείρουν ἐπιδρομὰς εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ ἔφθανον μέχρι τῆς Πελοποννήσου. Μόλις ὁ Βασίλειος ἀπηλλάγη ἀπὸ τὴν στάσιν τοῦ Σκληροῦ, ἤρχισεν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Βουλγάρων ἀπὸ διάφορα σημεῖα καὶ μὲ πολλοὺς συγχρόνως στρατοὺς. Ὁ πόλεμος ἔλαβεν ἄγριον χαρακτήρα καὶ ἐπεξετάθη εἰς ὅλας τὰς χώρας τοῦ Δουνάβεως, τῆς Ἀδριατικῆς, τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου καὶ τῶν Θερμοπυλῶν. Παρουσίασε δὲ διαφόρους φάσεις.

Κατ' ἀρχὰς ἐφάνη, ὅτι οἱ Βούλγαροι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ νικηθοῦν. Ὁ Σαμουήλ ἐπεξέτεινε τὰς ἐπιχειρήσεις του καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἀπὸ τὴν στιγμήν ὅμως αὐτὴν ἢ τύχη τοῦ πολέμου ἤρχισε νὰ μεταβάλλεται. Ὁ στρατηγὸς Νικηφόρος Οὐρανὸς ἐπροχώρησε μὲ στρατὸν πρὸς τὴν Θεσσαλίαν, διὰ νὰ ἀποκόψῃ τὸν δρόμον εἰς τὸν Σαμουήλ, ὁ ὁποῖος ἐπέστρεφεν ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον κατάφορτος ἀπὸ λάφυρα. Προσέβαλεν αἰφνιδιαστικῶς τοὺς Βουλγάρους πλησίον τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ τὴν νύκτα (996). Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ ἐσφάγη κατὰ τὴν συμπλοκὴν, οἱ ἄλλοι ἔφυγον ἀφήσαντες στρατόπεδον καὶ λάφυρα εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ὁ ἴδιος ὁ Σαμουήλ ἐπληγώθη καὶ μόλις κατάρθωσε νὰ σωθῆ ἀπὸ τὰς διαβάσεις τῆς Πίνδου εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Ἀπὸ τότε ὁ πόλεμος περιωρίσθη εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Βουλγαρίαν καὶ ἡ κυρίως Ἑλλάς ἀπηλλάγη ἀπὸ τὰς Βουλγαρικὰς ἐπιδρομὰς. Ὁ Βασίλειος ἐξηκολούθησε τὸν ἀγῶνα μὲ δραστηριότητα καὶ ἠθέλε νὰ συντρίψῃ ὀριστικῶς τοὺς βουλγάρους. Σχεδὸν κατ' ἔτος ἐξεστράτευε κατὰ τῶν Βουλγάρων, ἔχων ὡς ὀρμητήριον ἄλλοτε τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἄλλοτε τὴν Θεσσαλονίκην. Ἐγίναν πολλαὶ μάχαι

καὶ τὰ βουλγαρικὰ φρούρια ἔπιπτον τὸ ἕν κατόπιν τοῦ ἄλλου. Τέλος ἠνάγκασε τὸν Σαμουήλ νὰ δώσῃ ἀποφασιστικὴν μάχην τὸ 1014 εἰς τὸ Κλειδίον, κείμενον εἰς τὸν ἄνω Στρυμόνα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἡ ὁποία φέρει ἀπὸ τὰς Σέρρας εἰς τὸ Μελένικον. Ὁ Βασίλειος προσέβαλε τοὺς Βουλγάρους κατὰ μέτωπον, ἐνῶ ὁ στρατηγὸς Νικηφόρος Ξιφίας ἐπετέθη ἐκ τῶν νώτων. Οἱ Βούλγαροι ἐκυκλώθησαν καὶ ὑπέστησαν τρομερὰν καταστροφὴν. Σχεδὸν ὀλόκληρος ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς παρεδόθη, ὁ δὲ Σαμουήλ μόνις ἐπρόφθασε νὰ διαφύγῃ ἔφιππος καὶ ἀπέθανε μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀπὸ τὴν λύπην του. Ὁ πόλεμος διήρκησεν ἄλλα τέσσαρα ἔτη, μέχρι τοῦ 1018. Τὰ φρούρια, τὰ ὁποῖα οἱ Βούλγαροι κατεῖχον εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἀλβανίαν, παρεδόθησαν τὸ ἕν ὕστερον τοῦ ἄλλου. Τέλος ὁ Βασίλειος εἰσῆλθεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῶν Βουλγάρων Ἀχρίδα, ὅπου ἠχμαλώτισε καὶ τὴν οἰκογένειαν τοῦ Σαμουήλ. Τὸ ἔτος 1018 ἡ Βουλγαρία ὑπετάχθη ὀριστικῶς καὶ ἀπετέλεσεν ἑλληνικὴν ἐπαρχίαν, τὴν ὁποίαν ἐκυβέρνηα ἀπεσταλμένος τοῦ αὐτοκράτορος. Ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία ἐπεξέτεινε τὰ ὄριά της πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ Δουνάβεως καὶ τῆς Οὐγγαρίας.

Μετὰ τοὺς θριάμβους αὐτοῦς ὁ Βασίλειος Β' περιώδευσε τὰς χώρας, τὰς ὁποίας ἀνέκτησεν. Ἀπὸ τὴν Ἀχρίδα ἐπῆγεν εἰς τὴν Καστορίαν καὶ διὰ τῆς Θεσσαλίας καὶ τῶν Θερμοπυλῶν κατῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας. Παντοῦ ἐγένετο δεκτὸς μὲ ἐνθουσιασμὸν καὶ ἐπευφημεῖτο ὡς ἐλευθερωτῆς. Εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπηύθυνε δέησιν διὰ τὰς νίκας του εἰς τὸν Παρθενῶνα, ὁ ὁποῖος τότε εἶχε μεταβληθῆ εἰς χριστιανικὸν ναὸν τῆς Παναγίας Ἀθηνιωτίσσης. Κατόπιν ἐπεβιβάσθη εἰς τὸν στόλον, ὁ ὁποῖος ἀνέμενεν εἰς Πειραιᾶ, καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν ἔφιππος ἀπὸ τὴν ὀνομαζομένην Χρυσὴν πύλιν καὶ διέσχισε τὴν πρωτεύουσαν ἐν θριάμβῳ. Τότε ἀνευφημήθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὡς Βουλγαροκτόνος.

Οἱ Ρῶσοι γίνονται χριστιανοί.

Μετὰ τὸ κακὸν τέλος, τὸ ὁποῖον ἔλαβεν, ὅπως εἶδομεν, ὁ
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Σβενδοσλάβος, ὁ διάδοχός του Βλαδίμηρος Α' (972-1015) διετήρησε φιλικὰς σχέσεις πρὸς τὴν αὐτοκρατορίαν. Αὐτὸς ἐπολέμησεν ἐναντίον τῶν Χαζάρων τῆς Κριμαίας καὶ ὑπέταξεν αὐτούς. Ἐκεῖ, εἰς τὴν ἐλληνικὴν πόλιν Χερσῶνα, ὁ Βλαδίμηρος ἐβαπτίσθη. Κατόπιν ἔλαβε σύζυγον τὴν νεωτέραν θυγατέρα τοῦ Ρωμανοῦ Β' Ἄνναν καί, διὰ τὴν νύμφην, εἰς τὴν πόλιν Χερσῶνα. Ὁ ρωσικὸς λαὸς μιμούμενος τὸ παράδειγμα τοῦ ἡγεμόνος του ἐβαπτίσθη κατὰ χιλιάδας εἰς τὸν μέγαν ρωσικὸν ποταμὸν Δνεῖπερ.

Οἱ νεοφώτιστοι χριστιανοὶ ἀπετέλεσαν ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία ἐξηρτάτο ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὴν ρωσικὴν ἐκκλησίαν ἐκυβέρνην ἡ μητροπολίτις, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν ἔδραν του εἰς τὸ Κίεβον καὶ διορίζετο ἀπὸ τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως. Ἀπὸ τότε τὸ Κίεβον ἔγινεν ἡ ἱερὰ πόλις τῆς Ρωσίας.

Ὁ ἐκχριστιανισμὸς τῶν Ρώσων ἔχει μεγάλην σημασίαν. Ἀπὸ τότε ἤρξθησαν καὶ αἱ ἐμπορικαὶ σχέσεις μεταξὺ τοῦ ἐλληνικοῦ καὶ τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ, ὁ δὲ ἐλληνικὸς πολιτισμὸς ἤρχισε νὰ εἰσέρχεται εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ εἶχεν εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα διὰ τὴν ἐξημέρωσιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ.

Τοιουτοτρόπως, ὅπως τόσα ἄλλα ἀπολίτιστα ἔθνη, οἱ Ἄραβες, οἱ Ἀρμένιοι, οἱ Βούλγαροι κτλ., τὰ πρῶτα σπέρματα τοῦ πολιτισμοῦ των ὀφείλουσαν εἰς τοὺς Ἕλληνας, οὕτω καὶ οἱ Ρῶσοι χρεωστοῦν τὴν πρώτην των ἀνάπτυξιν εἰς τὰ ἐλληνικὰ γράμματα καὶ γενικὰ εἰς τὸν ἐλληνικὸν πολιτισμὸν.

Ἡ ἐλληνικὴ αὐτοκρατορία ἐπὶ Βασιλείου Β'.

Ὁ Βασίλειος Β' διεξήγαγε καὶ ἄλλους ἀκόμη πολέμους. Ἐπολέμησε κατὰ τῶν Ἀράβων, ἐνίκησεν αὐτούς καὶ ἐστερέωσε τὴν κατοχὴν τῆς Συρίας. Ὀλίγον βραδύτερον κατέλαβε τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὴν Γεωργίαν μέχρι τῆς Κασπίας θαλάσσης. Εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν κατάρθωσε νὰ καταλάβῃ τὸ μεγαλύτερον μέρος αὐτῆς.

Τοιουτοτρόπως ἐπὶ Βασιλείου Β΄ ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία ἔλαβε τόσον μεγάλην ἔκτασιν, ὅσην μόνον ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἐγνώρισεν. Αἱ ἑλληνικαὶ σημαῖαι ἐκυμάτιζον ἀπὸ τὴν Κασπίαν θάλασσαν καὶ ἀπὸ τὰ ὄρη τῆς Ἀρμενίας μέχρι τῆς Ἰταλίας πρὸς δυσμὰς καὶ ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ καὶ τῆς Συρίας πρὸς νότον.

Ἡ βασιλεία τοῦ Βασιλείου Β΄ ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὰς λαμπροτέρας περιόδους τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας τοῦ μεσαιῶνος. Τὸ κράτος δὲν ἐμεγάλωσε μόνον εἰς ἔκτασιν, ἀλλὰ μετὰ τὰς νίκας ἐναντίον τῶν ποικίλων ἐχθρῶν ἀνέλαβε τὴν παλαιάν του δύναμιν καὶ ἀπέκτησε δόξαν καὶ γόητρον εἰς τοὺς ξένους λαούς. >

✓ Οἱ λοιποὶ Μακεδόνες αὐτοκράτορες.

Ὁ Βασίλειος Β΄ ἦτο ὁ τελευταῖος ἔνδοξος γόνος τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας. Οἱ λοιποὶ ἐκ τῆς οἰκογενείας αὐτῆς αὐτοκράτορες ἦσαν ἀνίκανοι οἱ περισσότεροι. Ἐβασίλευσαν ἐν ὄλῳ μετὰ τὸν Βασίλειον Β΄ ἔνδεκα αὐτοκράτορες μέχρι τοῦ 1081. Ἐκ τούτων ἕξ ἀνήκον εἰς τὴν Μακεδονικὴν δυναστείαν. Τὸν Βασίλειον διεδέχθη ὁ ἀδελφός του Κωνσταντῖνος Η΄. Δὲν εἶχε κανὲν ἀπὸ τὰ μεγάλα προτερήματα τοῦ ἀδελφοῦ του. Μετὰ τὸν θάνατόν του κατέλαβε τὸν θρόνον ἡ θυγάτηρ του Ζωή, ἡ ὁποία ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον ὡς συμβασιλεῖς τοὺς δύο συζύγους της, τὸν Ρωμανὸν Γ΄ Ἀργυρὸν καὶ τὸν Μιχαὴλ Δ΄ τὸν Παφλαγόνα. Μετὰ τὸν θάνατον καὶ αὐτοῦ ἡ Ζωὴ προσέλαβεν ὡς συμβασιλέα τὸν Μιχαὴλ Ε΄ τὸν Καλαφάτην, ἀνεψιὸν τοῦ Μιχαὴλ Δ΄, τὸν ὁποῖον εἶχεν υἱοθετήσει. Μετὰ τὸν θάνατον καὶ αὐτοῦ ἡ Ζωὴ εἰς προχωρημένην πλέον ἡλικίαν ἔλαβε καὶ τρίτον σύζυγον, τὸν Κωνσταντῖνον Θ΄ τὸν Μονομάχον, ὁ ὁποῖος ἐγένεν ὁ νόμιμος κληρονόμος τοῦ θρόνου μετὰ τὸν θάνατόν της. Μετὰ τὸν Κωνσταντῖνον Θ΄ ἀνήλθεν εἰς τὸν θρόνον ἡ νεωτέρα ἀδελφὴ τῆς Ζωῆς Θεοδώρα. Αὕτῃ εἶναι ἡ τελευταία βασίλισσα τοῦ Μακεδονικοῦ οἴκου.

Οί νέοι έχθροί—Πατσινάκai.

Ἐπὶ τῶν τελευταίων αὐτῶν βασιλέων τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας συνέβησαν μερικά ἀξιόλογα γεγονότα, ἰδίως ἡ ἐμφάνισις νέων ἐχθρῶν τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ἀπὸ τινων ἐτῶν εἶχεν ἐγκατασταθῆ εἰς τὴν Ρουμανίαν μία νέα τουρκικὴ φυλὴ, οἱ Πατσινάκai, ἡ ὁποία ἴδρυσεν ἐκεῖ κράτος καὶ ἐπεχειρεῖ καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις ἐπιδρομᾶς. Εἶδομεν, ὅτι ὁ Σβενδοσλάβος ἐπιστρέφων ἐκ Βουλγαρίας εἰς τὴν χώραν του κατεστράφη ὑπὸ τῶν Πατσινάκων.

Ὅταν ἐβασίλευεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ Κωνσταντῖνος Θ' ὁ Μονομάχος, οἱ Πατσινάκai ἔκαμον μεγάλην ἐπιδρομὴν εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ Μακεδονίαν. Ἐναντίον τῶν ἐπολέμησε γενναίως ὁ στρατηγὸς Κατακαλῶν, ἀλλ' ἐπληγῶθη καὶ οἱ Πατσινάκai ἀπεσύρθησαν μόνον ἀφοῦ ἔλαβον χρηματικὰ δῶρα.

Ὁ ἴδιος στρατηγὸς Κατακαλῶν ἀπέκρουσε τοὺς Ρώσους, οἱ ὁποῖοι ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα τῶν Ἰαροσλάβων ἐπέδραμον μὲ στρατὸν καὶ στόλον κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ καταστροφὴ τῶν Ρώσων ὑπῆρξε πλήρης. Οἱ ἐμπειρότεροι εἰς τὰ στρατιωτικὰ καὶ τὰ ναυτικὰ Ἕλληνες ἐπροξένησαν ἀληθῆ πανωλεθρίαν εἰς τοὺς Ρώσους.

Ἐκτοτε οἱ Ρῶσοι δὲν ἀναφέρονται πλέον. Τὸ κράτος τῶν διηρέθη, περιήλθεν εἰς ἀναρχίαν καὶ ὑπετάχθη εἰς τοὺς Μογγόλους, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἔλθει ἀπὸ τὴν Ἀσίαν. Ἀπὸ τότε ἡ Ρωσία ἔμεινεν ἀφανῆς μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων, ὅτε διωργανώθη ἐκ νέου καὶ ἀπετέλεσεν ἔπειτα τὸ μέγα ρωσικὸν κράτος.

Ἀναβίωσις τοῦ ἰσλαμισμοῦ—Σελτζοῦκοι Τοῦρκοι.

Ἄλλ' ὁ σοβαρώτερος κίνδυνος τοῦ ἑλληνισμοῦ παρουσιάζεται ἀπὸ τὴν ἀνατολήν. Εἶναι οἱ Τοῦρκοι.

Οἱ Ἀραβες, καθὼς γνωρίζομεν, εἶχον παρακμάσει καί, ἀφοῦ ἐπέρασεν ὁ πρῶτος θρησκευτικὸς φανατισμὸς καὶ ἡ κατακτητικὴ τῶν ὁρμῆ, ἔγιναν φιλήσυχοι καὶ ἀπόλεμοι ἔμποροι

καὶ τὸ κράτος τῶν ὀλίγων κατ' ὀλίγον παρέλυσε. Τότε παρουσιάσθη νέος μωαμεθανικὸς λαός, οἱ Τούρκοι, οἱ ὅποιοι μὲ ὀρμὴν καὶ μὲ φανατισμὸν νεοφωτίστου ἀνέλαβον νὰ διαδώσουν τὸν ἰσλαμισμὸν.

Οἱ Τούρκοι, μογγολικῆς καταγωγῆς, κατῴκουν εἰς τὰς ἀνατολικῶς τῆς Κασπίας θαλάσσης πεδιάδας καὶ ἦσαν διηρημένοι εἰς πολλὰς φυλάς. Ἐκεῖ ἐδέχθησαν τὸν ἰσλαμισμὸν καὶ ἀπὸ τοῦ 10ου αἰῶνος ὥρμησαν ὑπὸ διαφόρους ἀρχηγοὺς εἰς τὰς Ἰνδίας, εἰς τὴν Περσίαν, εἰς τὴν Συρίαν καὶ τὴν Μ. Ἀσίαν.

Ἡ πρώτη τουρκικὴ φυλὴ, ἡ ὁποία ἐβάδισε πρὸς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἦσαν οἱ Σελτζοῦκοι. Οἱ Σελτζοῦκοι ἦσαν ἰσχυρὰ πολεμικὴ φυλὴ καὶ τοὺς προσεκάλεσεν ἀπὸ τὴν πατρίδα τῶν ὡς μισθοφόρους ὁ καλὶφης τῆς Βαγδάτης. Ἄλλ' ἐντὸς ὀλίγου ἀπὸ μισθοφόροι ἔγιναν κυρίαρχοι. Περιώρισαν τὸν καλὶφην μόνον εἰς τὰ θρησκευτικὰ του καθήκοντα καὶ ἀνέλαβον αὐτοὶ τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Τογρούλ-βέης ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Βραδύτερον κατέλαβε τὰς περσικὰς χώρας καὶ ἴδρυσεν ἴδιον κράτος. Τότε ἐπὶ Κωνσταντίνου Θ' ἔγιναν αἱ πρῶται συγκρούσεις τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Σελτζοῦκους εἰς τὴν Ἀρμενίαν.

Ἡ ἐμφάνισις τῶν Τούρκων εἶχε σημαντικώτατας συνεπειὰς διὰ τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν. Ὁ ἰσλαμισμὸς ἀναγεννᾶται διὰ τῶν Τούρκων καὶ τὴν φορὰν αὐτὴν παρουσιάζεται περισσότερον ἀπειλητικὸς.

Τὸ σχίσμα Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

Σημαντικώτατον ἐπίσης γεγονὸς τῶν χρόνων αὐτῶν εἶναι τὸ Σχίσμα, ὁ ὀριστικὸς δηλαδὴ χωρισμὸς μεταξὺ τῶν δύο μεγαλυτέρων ἐκκλησιῶν τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς.

Ὁ Πάπας εἶχε τὴν ἀξίωσιν νὰ θεωρῆται πρῶτος μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν τῆς Ἐκκλησίας, διότι ὑπεστήριζεν, ὅτι ἡ ἐκκλησία τῆς Δύσεως, τὴν ὁποίαν ἴδρυσεν ὁ ἀπόστολος Πέτρος, ἦτο ἡ πρῶτη. Ὁ Πατριάρχης ὁμοίως τῆς Κωνσταντινουπόλεως,

ο μεγαλύτερος δηλαδή εκ τῶν ἀρχηγῶν τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ὑπεστήριζεν, ὅτι ὅλαι αἱ ἐκκλησίαι εἶναι καὶ πρέπει νὰ θεωροῦνται ἴσαι μεταξύ τῶν. Ἡ ἀξίωσις λοιπὸν τοῦ Πάπα περὶ πρωτείων ἦτο ἡ πρώτη αἰτία τοῦ σχίσματος.

Ἐκτὸς ὅμως τούτου ὁ Πάπας εἶχε κάμει πολλοὺς νεωτερισμοὺς εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν. Προσέθεσεν εἰς τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως τὴν φράσιν *filioque* «καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ», ὅτι δηλαδή τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, τὸ ὁποῖον δὲν ἐδέχετο ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, διότι ἀντέβαινον εἰς τὰ δόγματα τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἐπίσης ὁ Πάπας ἐδέχετο, ὅτι τὸ βάπτισμα δύναται νὰ γίνεται ὄχι μόνον διὰ βαπτίσεως εἰς τὸ ὕδωρ ἀλλὰ καὶ δι' ἀπλοῦ ραντίσματος. Καὶ αὐτὸ δὲν ἐδέχετο ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία.

Ἄλλὰ καὶ βαθύτεροι λόγοι ὑπῆρχον, οἱ ὁποῖοι ἔκαμνον ἀδύνατον τὴν συνεννόησιν τῶν δύο ἐκκλησιῶν. Εἰς τὴν Δύσιν ἔζων λαοὶ λατινικοὶ καὶ γερμανικοὶ, ὠμίλουν τὴν λατινικὴν καὶ εἶχον ἡθὴ καὶ ἔθιμα ἐντελῶς διαφορετικὰ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας. Τουναντίον εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἔζων Ἕλληνες, ἐπεκράτει παντοῦ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ τὰ ἑλληνικὰ ἡθὴ. Μὲ τὸν καιρὸν οἱ δύο αὐτοὶ κόσμοι δὲν ἦτο εὐκόλον νὰ συνεννοηθοῦν. Ἐπρεπε νὰ ἀκολουθήσουν ἰδιαιτέραν ζωὴν. Τὸ σχίσμα λοιπὸν ἦτο ἀναπόφευκτον.

Τὸ 1054 ἐπὶ Κωνσταντίνου Θ' τοῦ Μονομάχου, ὅτε Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἦτο ὁ Μιχαὴλ Κηρουλάριος, ἔγινεν ὀριστικὸν τὸ σχίσμα μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν καὶ ἀπὸ τότε Ἀνατολικὴ καὶ Δυτικὴ Ἐκκλησία μένουν χωρισμέναι.

Οἱ Τοῦρκοι εἰσβάλλουν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν.

Οἱ τελευταῖοι βασιλεῖς ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Μακεδόνων δὲν ἀφῆκαν τὸ κράτος εἰς καλὴν κατάστασιν. Καὶ ἐκεῖνοι ὅμως, οἱ ὁποῖοι ἐβασίλευσαν μετ' αὐτούς, ἦσαν οἱ περισσότεροι ἀνίκανοι καὶ ἀνάξιοι τοῦ θρόνου.

Τὴν Θεοδώραν διεδέχθη κατόπιν στρατιωτικῆς στάσεως ὁ Μιχαὴλ ΣΤ' ὁ Στρατιωτικὸς (1056-1057), τὸν ὁποῖον νῆα πάλιν στρατιωτικὴ στάσις ἐξεθρόνισε καὶ ἔφερεν εἰς τὴν

Α. Λαζάρου

ἀρχὴν τὸν Ἰσαάκιον Α΄ Κομνηνὸν (1057-1059). Ὁ αὐτοκράτωρ αὐτὸς εἶχε προσόντα καὶ τὴν διάθεσιν νὰ ἐργασθῆ διὰ τὸ καλὸν τοῦ κράτους καὶ ἤρχισε νὰ τακτοποιῆ τὰ οἰκονομικά, τὰ ὁποῖα κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εὐρίσκοντο εἰς ἐλλειπὴν κατάστασιν. Προσεβλήθη ὅμως μετὰ δύο ἐτῶν βασιλείαν ἀπὸ σοβαρὰν ἀσθένειαν καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀποσυρθῆ εἰς μοναστήριον.

Τὸν Ἰσαάκιον διεδέχθη ὁ φίλος του Κωνσταντῖνος Ι΄ ὁ Δούκας (1059-1067) καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἡ σύζυγός του Εὐδοκία ἐνυμφεύθη τὸν ἐκ Καππαδοκίας στρατηγὸν Ρωμανὸν Δ΄ τὸν Διογένη (1067-1071), ὁ ὁποῖος καὶ ἀνακηρυχθεὶς αὐτοκράτωρ ἀνεδείχθη εἷς ἐκ τῶν γενναιοτέρων αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν συνέβη σοβαρώτατον γεγονός, τὸ ὁποῖον εἶχε καταστρεπτικὰς συνεπείας διὰ τὴν περαιτέρω ζωὴν καὶ ὑπαρξιν τῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ Σελτζοῦκοι Τούρκοι ἐπὶ τοῦ Τογρούλ Ἄλπ-Ἀρσλάν (1063-1075) εἰσέβαλον διὰ τῆς Ἀρμενίας εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἐκυρίευσαν ὅλον τὸ ἀνατολικὸν τμήμα αὐτῆς. Ὁ Ρωμανὸς ἀντελήφθη τὸν κίνδυνον καὶ ἐπεχείρησε δύο ἐκστρατείας ἐναντίον τῶν Σελτζοῦκων. Ἐνίκησεν αὐτοὺς καὶ τοὺς ἀπώθησεν εἰς τὸν Εὐφράτην. Εἰς τὴν τρίτην ὅμως ἐκστρατείαν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀρμενίαν, ἐνίκηθη πλησίον τῆς λίμνης Βάν (1071), ἐτραυματίσθη καὶ ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Ὁ σουλτάνος ἐθαύμασε τὸν ἥρωισμὸν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἐδείχθη γενναιοψυχος πρὸς τὸν ἀτυχῆσαντα Ρωμανόν. Τὸν περιποιήθη ἡγεμονικῶς, ἔκαμεν εἰρήνην καὶ τὸν ἀφήκεν ἐλεύθερον. Ἄλλ' εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν οἱ ἀντίπαλοι τοῦ ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν Μιχαῆλ Ζ΄ Δούκαν (1071-1078), συνέλαβον τὸν Ρωμανόν καὶ τὸν ἐτύφλωσαν.

Ὁ Μιχαῆλ Ζ΄ ἐφάνη τελείως ἀνάξιος, οἱ δὲ Σελτζοῦκοι ἐπανελάβον τὸν πόλεμον καὶ εἰσέβαλον πάλιν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Τότε ἀνώτεροι στρατιωτικοὶ ἐστασίασαν καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ παραιτηθῆ. Τὸν θρόνον ἔλαβε μετ' αὐτὸν ὁ Νικηφόρος Γ΄ Βοτανειάτης (1078-1081), ὁ ὁποῖος δὲν ἐφάνη τοῦ προκατόχου τοῦ καλύτερος. Οἱ Σελτζοῦκοι νικηταὶ ἐπροχώρησαν μέχρι τῆς Νικαίας τῆς Βιθυνίας. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Τούρκοι ἐγκατεστάθησαν ὀριστικῶς εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ἡ ἡττα παρὰ τὴν

λίμνην Βάν καὶ ἡ ἐγκατάστασις τῶν Σελτζούκων εἰς τὴν Μ.
Ἀσίαν ἦσαν σοβαρώτατα πλήγματα διὰ τὴν Αὐτοκρατορίαν.
Τέλος ὁ Ἀλέξιος Α΄ ὁ Κομνηνὸς ἐξεθρόνισε τὸν Νικηφόρον Γ΄
καὶ ἔκαμεν ἀρχὴν νέας ἐνδόξου δυναστείας, ἡ ὁποία ἔδωκε τὴν
τελευταίαν λάμψιν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν. ✓

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄

Η ΜΕΓΑΛΗ ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Ἡ ἀκμή.

Ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἰδρύσεώς της διέτρεξε πολλοὺς ἐσωτερικοὺς καὶ ἐξωτερικοὺς κινδύνους. Κατῶρθωσεν ὅμως νὰ ὑπερπηδήσῃ ὅλους τοὺς κινδύνους αὐτοὺς.

Ὀλίγον βραδύτερον οἱ μεγάλοι αὐτοκράτορες ἀπὸ τὸν οἶκον τῶν Ἰσαύρων ἔκαμαν σπουδαίας μεταρρυθμίσεις εἰς τὴν νομοθεσίαν καὶ εἰς τὸν στρατὸν καὶ ἔδωκαν νέας δυνάμεις εἰς τὸ κράτος.

Τέλος ἐπὶ τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία ἔφθασεν εἰς τὴν μεγαλυτέραν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν δύναμιν. Ἡ ἐποχὴ τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας ἀποτελεῖ τὴν ὑψίστην ἀκμὴν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Εἰς τὴν ἀκμὴν αὐτὴν συνετέλεσαν πολλοὶ λόγοι, οἱ ἐξαιρέτοι βασιλεῖς, ἡ καλὴ διοίκησις, ἡ διπλωματία, ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, ἡ ὀργάνωσις τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου καὶ τέλος ἡ πρόοδος τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν.

Ὁ βασιλεὺς.

Ὁ βασιλεὺς ἦ αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦτο καὶ ἐθεωρεῖτο διάδοχος τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων. Ἦτο Μονάρχης ἀπόλυτος, ἡ ἐξουσία του δηλαδὴ δὲν εἶχε κανένα περιορισμὸν καὶ ἡ θέλησίς του ἦτο νόμος. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔλεγε: «Τί ὑπάρχει μεγαλύτερον καὶ ἀγιώτερον τῆς αὐτοκρατορικῆς μεγαλειότητος; Ποῖος δύναται νὰ ἔχη τὴν τόλμην νὰ κατηγορήσῃ τὴν κρίσιν τοῦ βασιλέως, ὅταν αὐτοὶ οἱ ἰδρυταὶ τοῦ δικαίου σαφῶς ἐκήρυξαν, ὅτι αἱ βασιλικαὶ ἀποφάσεις ἔχουν δύναμιν νόμου;»

Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔλαβε πολλὰ στοιχεῖα καὶ ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς τῆς Ἀνατολῆς. Διὰ τοῦτο ὁ αὐτοκράτωρ ὠνομάσθη καὶ Βασιλεὺς, ὅπως οἱ μεγάλοι βασιλεῖς τῆς Περσίας. Ἐφερε στολὴν καὶ στέμμα ὅπως ἐκεῖνοι, ἐθεωρεῖτο ἀνώτερος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ οἱ ὑπήκοοι προσεκύνουν αὐτόν.

Ὁ χριστιανισμὸς τέλος ἔδωκε νέας ιδιότητες εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὅπως οἱ βασιλεῖς τῶν Ἰσραηλιτῶν, ἐθεωρήθη καὶ αὐτὸς ὡς ὁ Ἐκλεκτὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Ἰσαπόστολος. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐθεώρει τὸν ἑαυτόν του ὡς προστάτην τῆς θρησκείας καὶ διὰ τοῦτο εἰς πολλοὺς πολέμους οἱ βασιλεῖς ἔδιδον θρησκευτικὸν χαρακτήρα.

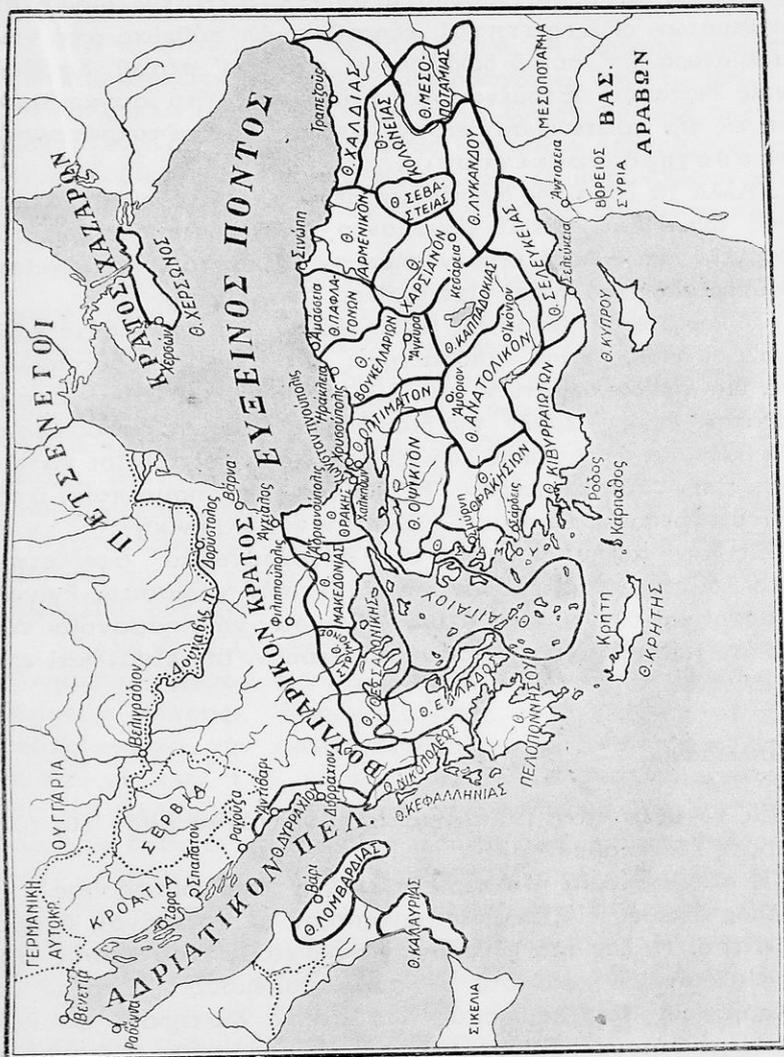
Ἡ ἐξουσία τοῦ βασιλέως ἦτο μεγάλη. Ἦτο ἀνώτερος τῶν νόμων καὶ ἡ ζωὴ καὶ περιουσία τῶν ὑπηκόων του ἀνήκον εἰς αὐτόν. Ἦτο ἀνώτατος ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, ἀνώτατος νομοθέτης, ἀνώτατος δικαστής, ἐκανόνιζε τοὺς φόρους καὶ διώριζεν ὅλους τοὺς ἀνωτάτους στρατιωτικούς, πολιτικούς καὶ θρησκευτικούς ἀρχηγούς.

Τὴν μεγάλην αὐτὴν δύναμιν ὁ βασιλεὺς ἐπεδείκνυε καὶ ἐξωτερικῶς. Ἐνεφανίζετο μὲ ἐξαιρετικὴν μεγαλοπρέπειαν, ἔφερε λαμπρότατα βασιλικά παράσημα, ἐφόρει στολὴν ἀπαστράπτουσιν ἀπὸ χρυσὸν καὶ πολυτίμους λίθους καὶ εἰς τοὺς πόδας του ἐφόρει ἐρυθρὰ πέδιλα μὲ χρυσοκέντητον τὸν δικέφαλον ἀετόν, ὁ ὁποῖος ἦτο τὸ σύμβολον τῆς δυνάμεώς του. Ἐγίνοντο τελεταὶ καὶ πολυτελεῖαι εἰς τὰ ἀνάκτορα, ὅπου ἐπεκράτει αὐστηρὰ ἔθιμοτυπία καὶ σοβαρότης.

Ἡ βασιλεία εἰς τὸ Βυζάντιον δὲν ἦτο κληρονομικὴ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως τὴν ἐκλογὴν τοῦ διαδόχου ἔκαμνεν ὁ κληρὸς καὶ ὁ λαὸς ἢ πολλακίς ὁ στρατός. Μόνον ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας καθιερώθη ἡ κληρονομικὴ βασιλεία.

Ἡ διοικήσεις.

Εἰς τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν μὲ τὸν καιρὸν κατηργήθη ὁ παλαιὸς ρωμαϊκὸς τρόπος διοικήσεως κατὰ ἐπαρχίας καὶ ἡ

Χάρτης θεμάτων κατά τὰ μέσα τοῦ Ἰ' αἰῶνος.

αυτοκρατορία, όπως είδομεν, έχωρίσθη εις νέας διοικητικάς περιφέρειας, αἱ ὁποῖαι ὠνομάζοντο Θέματα. Οἱ διοικηταὶ τῶν θεμάτων, οἱ Στρατηγοί, ἐξηρτώντο ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα ὑπ' αὐτοῦ διοριζόμενοι καὶ παρ' αὐτοῦ λαμβάνοντες διαταγὰς. Ἐπομένως ὅλη ἡ διοίκησις ἦτο συγκεντρωμένη εἰς τὴν πρωτεύουσαν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ αὐτοκράτορος. Ἦτο αὐστηρὰ συγκέντρωσις.

Ἄλλὰ τὰ ἔργα τῆς διοικήσεως δὲν ἐξετέλει ὁ αὐτοκράτωρ μόνος του. Πέριξ αὐτοῦ εἰργάζοντο πλῆθος ὑπηρεσιῶν, τὰ ὑπουργεῖα, ὅπως θὰ ἐλέγομεν σήμερον. Ἐκαστον ὑπουργεῖον ἦτο ὑπηρεσία μεγάλη καὶ εἶχε πλῆθος ὑπαλλήλων.

Τὸ κυριώτερον ἔργον τῆς διοικήσεως ἦτο ἡ εἴσπραξις τῶν φόρων, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἀπαραίτητοι διὰ τοὺς μακροὺς πολέμους, διὰ τὴν διπλωματίαν καὶ διὰ τὰ δημόσια ἔργα. Σπουδαιότατον ἐπίσης ἔργον τῆς διοικήσεως ἦτο ἡ προσοικειώσις καὶ ἡ βαθμιαία ἀφομοίωσις τῶν ξένων λαῶν, οἱ ὁποῖοι κατῴκουν εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν. Ἡ διοίκησις ἐχρησιμοποίει ἀπὸ τοῦ 7ου αἰῶνος ὡς ἐπίσημον γλῶσσαν τὴν ἑλληνικὴν.

Εἰς τὴν καλὴν διοίκησιν τῆς αὐτοκρατορίας ὀφείλεται, ὅτι πολλοὶ ξένοι λαοὶ ἔμαθον τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἔγιναν χριστιανοὶ καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἤρχισαν νὰ λησμονοῦν τὴν παλαιάν των καταγωγὴν καὶ νὰ πιστεύουν, ὅτι εἶναι καὶ αὐτοὶ Ἕλληνες.

Ἡ διπλωματία.

Εἰς τὸ Βυζάντιον ἡ διπλωματία ἀνεπτύχθη ὅσον εἰς ὀλίγα κράτη τοῦ κόσμου.

Ἡ αὐτοκρατορία ἦτο περικυκλωμένη ἀπὸ διαφόρους λαοὺς τοὺς ὁποίους οἱ Ἕλληνες ὠνόμαζον μὲ τὸ κοινὸν ὄνομα Βαρβάρους. Δὲν ἦτο εὐκόλον νὰ κρατοῦν τοῦ λαοῦς αὐτοὺς εἰς ὑποταγὴν πάντοτε μὲ τοὺς πολέμους. Ἐπρεπε νὰ προλαμβάνουν τὰς ἐπιδρομάς των καὶ νὰ διατηροῦν φιλικὰς σχέσεις μὲ αὐτούς. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη ἡ ἐπιστήμη τῆς διοικήσεως τῶν βαρβάρων. Αὐτὸ ὠνομάζομεν διπλωματίαν.

Διὰ νὰ ἀποφεύγῃ τοὺς πολέμους καὶ τὰς ἐπιδρομὰς καὶ νὰ διατηρῇ φιλικὰς σχέσεις πρὸς τοὺς βαρβάρους αὐτοὺς ἢ αὐτοκρατορία, μετεχειρίζετο πολλὰ διπλωματικά μέσα.

Τὸ πρῶτον μέσον ἦτο τὸ χρῆμα. Οἱ βάρβαροι λαοί, πτωχοὶ καὶ ἀπολίτιστοι ἀκόμη, ἐθαμβώνοντο ἀπὸ τὸ χρῆμα καὶ τὰ πολυτελῆ δῶρα. Ἄλλοτε πάλιν ἔδιδον εἰς τοὺς ἀρχηγούς των τίτλους εὐγενείας, τοὺς ὠνόμαζον πατρικίους, μαγίστρους, ὑπάτους κλπ., καὶ εἰς πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἔδιδον γυναικας ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν ἀριστοκρατίαν καὶ πολλάκις καὶ ἀπὸ τὴν αὐλήν.

Ἄλλοτε πάλιν ἐφρόντιζον νὰ σπεύρουν μεταξὺ τῶν διαφορῶν ἀρχηγῶν τῶν βαρβάρων τὴν διχόνοιαν καὶ τὴν ἀντιζηλίαν. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔγραφεν εἰς ἓνα πρίγκιπα Οὐννον: «Ἔστειλα τὰ δῶρα μου διὰ τὸν ἰσχυρότερόν σας. Τὰ εἶχον προωρισμένα διὰ σέ, ἐπειδὴ σὲ ἐθεώρουν τὸν ἰσχυρότερον. Ἄλλὰ κάποιος ἄλλος ἔλαβε τὰ δῶρα διὰ τῆς βίας καὶ διακηρύττει, ὅτι εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ ὄλους σας. Λάβε ὀπίσω ὅ,τι σοῦ ἀφῆρσεν, ἐκδικήσου. Ἄλλως θὰ φανῇ, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ ἰσχυρότερος ἀρχηγὸς καὶ θὰ ἀποκτήσῃ αὐτὸς τὴν εὐνοιάν μας καὶ σὺ θὰ χάσῃς ὅλα τὰ δῶρα, τὰ ὁποῖα ἔχομεν προωρισμένα διὰ σέ».

Ἄλλὰ οἱ Ἕλληνες εἶχον ἓν ἄλλο πολὺ σημαντικὸν διπλωματικὸν μέσον, διὰ νὰ γοητεύουν τοὺς ξένους καὶ νὰ τοὺς κάμνουν φίλους. Ἐφρόντιζον εἰς τοὺς ξένους, εἰ ὁποῖοι ἐπεσκέπτοντο τὴν πρωτεύουσάν, νὰ παρουσιάζουν ὄλην τὴν δύναμιν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς αὐτοκρατορίας. Εἰς τὰς ὀλοχρύσους αἰθούσας τῶν ἀνακτόρων ἔδιδον πολυτελέστατα δεῖπνα καὶ ἔκαμνον ἑορτὰς καὶ τελετὰς με ἀφάνταστον μεγαλοπρέπειαν. Ὁ πλοῦτος, ἢ αὐστηρὰ τάξις, τὸ πλῆθος τῶν μεγιστάνων ἔκαμνε βαθυτάτην ἐντύπωσιν εἰς τοὺς ξένους, οἱ ὁποῖοι ἀνεχώρουν θαμβωμένοι καὶ καταμαγευμένοι. Τὸ ἴδιον ἐγίνετο καὶ με τὰς θρησκευτικὰς τελετὰς. Πολλοὶ βάρβαροι ἐδέχθησαν τὸν χριστιανισμόν, διότι ἐμαγεύθησαν ἀπὸ τὸ μεγαλεῖον τῶν τελετῶν τῆς Ἀγίας Σοφίας.

Τὸ ἐμπόριον.

Ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία εἶχε τοιαύτην γεωγραφικὴν θέσιν, ὥστε ἦτο προωρισμένη νὰ ἀκμάσῃ εἰς τὸ ἐμπόριον. Ἐκεῖτο εἰς τὸ σημεῖον, ὅπου ἠνώνοντο αἱ δύο μεγάλοι ἡπειροί, Εὐρώπη καὶ Ἀσία, καὶ κατέληγον ὅλοι οἱ ἐμπορικοὶ δρόμοι.

Εἰς τὴν Βαλκανικὴν διὰ τῶν ποταμῶν τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης μεγάλοι ἐμπορικοὶ δρόμοι ᾠδήγουν πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Δουνάβεως καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ εἰς τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην.

Μία μεγάλη ὁδός, ἡ Ἐγνατία, ἡ ὁποία ἀπὸ τοῦ Δυρραχίου διὰ τῆς Θεσσαλονίκης κατέληγεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, συνέδεε τὸν Βόσπορον μὲ τὴν Ἀδριατικὴν, τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην.

Εἰς τὸν Εὐξεινον Πόντον κατέληγον ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ρωσίας μεγάλοι δρόμοι διὰ τῶν κοιλάδων τῶν ποταμῶν Δνεῖπερ καὶ Δὸν εἰς τοὺς λιμένας τῆς Κριμαίας.

Εἰς τὴν Συρίαν κατέληγον ὅλοι οἱ δρόμοι, διὰ τῶν ὁποίων τὰ καραβάνια μετέφερον τὰ ἐμπορεύματα ἀπὸ τὴν Ἄπω Ἀνατολήν. Εἰς τὸν Περσικὸν κόλπον πάλιν κατέληγον οἱ δρόμοι, διὰ τῶν ὁποίων μετεφέροντο τὰ ἐμπορεύματα τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Κίνας. Τέλος ἡ Ἀλεξάνδρεια ἦτο ὁ μέγας λιμὴν, εἰς τὸν ὁποῖον συνεκεντρώνοντο τὰ ἐμπορεύματα τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ἀφρικῆς.

Ὅλους τοὺς λιμένας εἰς τὰ τὰ σημεῖα αὐτὰ κατεῖχεν ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία, τὴν Ἀλεξάνδρεια εἰς τὴν Ἀφρικὴν, τὴν Ἀντιόχειαν, τὴν Βηρυτόν, τὴν Γάζαν, τὴν Τύρον εἰς τὴν Συρίαν, τὴν Ἐφεσον, τὴν Σμύρνην, τὴν Φώκαιαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Τραπεζοῦντα, τὴν Χερσῶνα εἰς τὸν Εὐξεινον, τὴν Θεσσαλονίκην εἰς τὴν Βαλκανικὴν.

Ἄλλ' ὁ ἀξιολογώτερος λιμὴν τοῦ κράτους ἦτο ἡ Κωνσταντινούπολις, ἡ ὁποία συνεκέντρωνε τὸ ἐμπόριον ὅλου τοῦ κόσμου. Ἡ ἀγορὰ τῆς πρωτεύουσας ἦτο κάτι ἀσύγκριτον. Πληθος ἐμπόρων πάσης ἐθνικότητος κατέκλυζον αὐτήν. Ἀπὸ τὴν πρωτεύουσας ἐπρομηθεύοντο οἱ ξένοι τὰ ἀριστουργήματα τῆς ἐλληνικῆς βιομηχανίας, τὰ μεταξωτὰ ὑφάσματα, τὰ περίφημα

ἔργα χρυσοχοΐας, ἀντικείμενα ἐξ ἔλεφαντόδοντος, ὀρειχάλκινα ἐπηργυρωμένα σκεύη κτλ. Ἐκεῖ ἐπίσης ἠδύναντο νὰ εὕρουν οἱ ἔμποροι τὰ ἐμπορεύματα ὅλου τοῦ κόσμου, διότι ἡ αὐτοκρατορία ὑπεχρέωνε τοὺς ἐμπόρους νὰ εἰσάγουν αὐτοὶ τὰ ἐμπορεύματα τῶν διαφόρων χωρῶν εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο ἡ κεντρικὴ ἀγορὰ τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου.

Ἐννοοῦμεν εὐκόλως κατόπιν αὐτοῦ, πόσον μεγάλα ἦσαν τὰ εἰσοδήματα τοῦ κράτους ἀπὸ τὴν εἰσαγωγὴν καὶ ἐξαγωγὴν τῶν ἐμπορευμάτων, ἀπὸ τελωνειακοὺς φόρους καὶ ἀπὸ ἐνοίκια καταστημάτων. Εἰς τοὺς καλοὺς χρόνους τὸ κράτος εἰσέπραττεν 7 ἑκατομμύρια χρυσᾶ νομίσματα. ✓

Ἡ Βιομηχανία.

✓ Ὅπως τὸ ἐμπόριον, τοιοῦτοτρόπως μεγάλην ἀνάπτυξιν ἔλαβεν εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ ἡ βιομηχανία. Οἱ Ἕλληνες τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατέγιναν πρὸ πάντων εἰς τὰ εἶδη πολυτελείας. Περιφημα ἦσαν τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποιοῦν διὰ στολισμὸν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ὡς ἐπιτραπέζια σκεύη. Ἐπίσης πολὺ προωδευμένη ἦτο ἡ βιομηχανία τῶν μαργαριτῶν καὶ τῶν πολυτίμων λίθων, μὲ τοὺς ὁποίους ἐκόσμουσαν τὰς ἐνδυμασίας καὶ τὰ ἱερὰ ἄμφια.

Ἀφότου εἰσῆχθη ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἡ καλλιέργεια τῆς μετάξης, ἤρχισεν ἡ κατασκευὴ μεταξωτῶν ὑφασμάτων καὶ ταπήτων. Ἡ βιομηχανία τῆς μετάξης ἦτο μία ἀπὸ τὰς σημαντικωτέρας βιομηχανίας τοῦ κράτους. Μεγάλα ἐργαστήρια μεταξωτῶν ὑπῆρχον ἐκτὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν Κόρινθον, εἰς τὰς Θήβας καὶ εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Συρίας. Πολὺ λεπτὴ ἦτο ἡ βιομηχανία τῶν μεταξωτῶν ὑφασμάτων χρώματος ἰόχρου καὶ ἐρυθροῦ μὲ παραστάσεις ζῶων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα ἦσαν μονοπώλιον τοῦ κράτους καὶ ἦσαν πρὸ πάντων προωρισμένα διὰ τὴν ἀυλὴν, τὸν κληρὸν καὶ τὴν ἀριστοκρατίαν.

Εἰς τὰς βιομηχανίας αὐτάς πρέπει ἀκόμη νὰ προσθέσωμεν τὴν βιομηχανίαν ἀντικειμένων ἀπὸ σμάλτον, σκευῶν ἀπὸ

ορείχαλκον και έλεφαντοστούν, τών δερμάτων ζώων, τά όποια έβαφον με χρώμα έρυθρόν και έχρησιμοποιοούν δια τήν έπιπλωσιν τών οικίων. Τοιουτοτρόπως ή έλληνική αυτοκρατορία με τήν λεπτήν της βιομηχανίαν έδιδεν εις τόν κόσμον ό,τι λεπτόν εις τέχνην και πολύτιμον εις ύλικόν έγνώρισεν ό μεσαίωv.

‘Ο στρατός.

‘Η έλληνική αυτοκρατορία ύπηρξε κατ’ έξοχήν κράτος στρατιωτικόν. ‘Επειδή άπειράριθμοι έχθροί περιεκύκλουν αυτήν, ήτο ύποχρεωμένη νά διατηρηή πολυάριθμον και ισχυρόν στρατόν.

‘Ο έλληνικός στρατός τών χρόνων αύτών έστρατολογείτο κυρίως από τούς ευρώστους χωρικούς της Μακεδονίας, της Θράκης και τούς όρεινούς κατοίκους της Καππαδοκίας, της ‘Ισαυρίας και της ‘Αρμενίας. ‘Η στρατιωτική θητεία ήτο ύποχρεωτική. ‘Αλλά με τόν καιρόν έδωκαν τό δικαίωμα της άπαλλαγής άντί πληρωμής στρατιωτικού φόρου. Τοιουτοτρόπως μέγα μέρος τών κατοίκων, οί πλουσιώτεροι και πολλοί από τήν μεσαίαν τάξιν και τούς πλουσίους χωρικούς άπηλλάγησαν από τήν θητείαν. Τότε ό στρατός αύτός, ό όποιος έλέγετο έθνικός, ήλαττώθη. ‘Ηναγκάσθησαν λοιπόν νά σχηματίσουν μισθοφορικά στρατεύματα από ξένους διαφόρων έθνικοτήτων.

‘Ο στρατός τοῦ Βυζαντίου, έθνικός και μισθοφοικός, ήτο ό άνώτερος στρατός τών μέσων χρόνων. Τά στρατόπεδα δέν ήσαν μόνον τόποι, όπου ήσκούντο οί στρατιώται, αλλά και στρατιωτικά σχολαί, εις τάς όποιάς έμορφώνοντο περίφημοι άξιωματικοί. ‘Η έλληνική αυτοκρατορία εις όλας τάς έποχάς ειχε πληθος έξόχων στρατηγών, εις τούς όποιους κατά μέγα μέρος όφείλεται ή διάσωσις αύτης από τούς τόσους έξωτερικούς έχθρούς.

‘Εκτός τοῦ στρατοῦ αύτοῦ ή αυτοκρατορία διετήρει άξιόλογον στρατιωτικήν δύναμιν εις τά σύνορα, εις τά άκρα, όπως τά ώνόμαζον. ‘Εκεί έγκατέστησαν ειδικά στρατεύματα, τά όποια εις άντάλλαγμα της ύπηρεσίας των έλαβον γαίας παρά

τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτὰς μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των. Οὗτοι ἐλέγοντο Ἀκρίται. Ἐκεῖ ἐφύλαττον τὰς ὠχυρωμένας θέσεις, τοὺς πύργους καὶ τὰς ἀκροπόλεις καὶ ἀπὸ τὰ σημεῖα αὐτὰ ἐπετήρουν τοὺς ἐχθρούς, ἀπέκρουον τὰς ἐπιδρομὰς καὶ διεξῆγον πόλεμον ἐπιθετικὸν μαζὶ καὶ ἀμυντικόν.

Ἄλλ' ὁ πόλεμος αὐτὸς ἦτο δύσκολος καὶ σκληρὸς, γεμᾶτος ἀπὸ ἐνέδρας, τολμηρὰς ἀναγνωρίσεις καὶ ἐπιθέσεις. Ἰδίως εἰς τὰ ἀραβικὰ σύνορα παρὰ τὸν Εὐφράτην αἱ περιπέτειαι, οἱ ἥρωισμοὶ καὶ αἱ σκληρότητες τῶν ἀγῶνων αὐτῶν ἔγιναν θρυλικοὶ καὶ τοὺς ἐξύμνησαν μὲ δημοτικὰ τραγούδια. Ἀπὸ τὸν κύκλον αὐτὸν προέρχεται τὸ περίφημον ἔπος Διγενεῆς Ἀκρίτας. Ὁ ἥρωας αὐτοῦ, ὁ Ἀκρίτας, ἦτο «πρότυπον ἀνδρείας, ἡ δόξα τῶν Ἑλλήνων, ὁ εἰρηνοποιὸς τῆς Ρωμανίας», δηλαδὴ τῆς ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Τὸ Ναυτικόν.

Ἡ αὐτοκρατορία εἶχεν ἐπίσης ναυτικὸν ἐξάαιρετον. Τὰ πληρώματα τοῦ στόλου στρατολογούμενα ἀπὸ τὰς ἀσιατικὰς ἀκτὰς, ἀπὸ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τὰ παράλια τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἦσαν ἐξάαιρετον ὕλικόν.

Τὰ πλοῖα ἦσαν δύο εἰδῶν, οἱ Δρόμωνες μὲ 300 ἄνδρας, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ 70 ἦσαν στρατιῶται, καὶ τὰ Ἐλαφρὰ σκάφη μὲ 130-160 ἄνδρας.

Τὸ μεγαλύτερον ὄπλον τοῦ ἐλληνικοῦ ναυτικοῦ ἦτο τὸ ὑγρὸν πῦρ, τὸ ὁποῖον ἐνέσπειρεν εἰς τὸν ἐχθρὸν τὸν τρόμον καὶ τὴν καταστροφὴν. Οἱ Ρῶσοι, οἱ ὁποῖοι τὸ 941 ἔφθασαν πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔλεγον διὰ τὸ ὑγρὸν πῦρ: «Οἱ Ἕλληνες ἔχουν πῦρ ὅμοιον μὲ κερανοῦς καὶ ἐσφενδονίζοντες αὐτὸ μᾶς κατέκασαν. Διὰ τοῦτο δὲν κατωρθώσαμεν νὰ τοὺς νικήσωμεν». Κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα τὰ ἐλληνικὰ πολεμικὰ πλοῖα ἦσαν 180 περίπου.

Ἡ Μικρὰ Ἀσία.

Μεγάλην δύναμιν τῆς αὐτοκρατορίας ἀπετέλει ἡ Μ. Ἀσία. Ἡ χώρα αὕτη εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους εἶχεν ἐξελληνι-

σθῆ κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος καὶ εἶχε πυκνότερον καὶ ἀνθηρότατον ἑλληνικὸν πληθυσμὸν, ὁ ὁποῖος δὲν ἔπαθε πολλὰς καταστροφάς, διότι εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν δὲν εἶχον γίνεαι τόσαι ἐπιδρομαὶ βαρβάρων, ὅσαι εἰς τὴν Βαλκανικὴν. Ἐπρομήθευεν εἰς τὸ κράτος τοὺς καλυτέρους στρατιώτας, ἐνῶ τὰ παράλια τῆς ἔδιδον λαμπροὺς ναύτας.

Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν πλούσιοι Ἕλληνες εἶχον σχηματίσει μεγάλα κτήματα καὶ ἔγιναν ἰσχυροὶ γαιοκτήμονες, φεουδάρχαι. Ἀπὸ τὰς μεγάλας καὶ ἰσχυρὰς αὐτὰς οἰκογενεῖας προήρχετο ὅλη σχεδὸν ἡ Βυζαντινὴ ἀριστοκρατία, καὶ ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ στρατιωτικὴ. Αἱ οἰκογένειαι τοῦ Φωκᾶ, τοῦ Σκληροῦ, τῶν Ἰσαύρων, τῶν Κομνηνῶν, κ. ἄ. ἦσαν ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν.

Ἡ Μ. Ἀσία ἦτο τὸ πλουσιώτερον διαμέρισμα τοῦ κράτους. Οἱ φόροι τῆς ἦσαν οἱ σημαντικώτεροι καὶ ἀπετέλουν τὸ κυριώτερον στήριγμα τοῦ δημοσίου ταμείου. Διὰ τοῦτο, ἐφ' ὅσον κατελαμβάνοντο ἄλλαι χῶραι, ἡ Μ. Ἀσία ἤρκει νὰ τὰς ἀπελευθερώσῃ. Ὅταν ὁμως ὀριστικῶς ἐκυριεύθη ἡ χώρα αὕτη ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἡ αὐτοκρατορία ἔχασε πᾶσαν ἐλπίδα σωτηρίας.

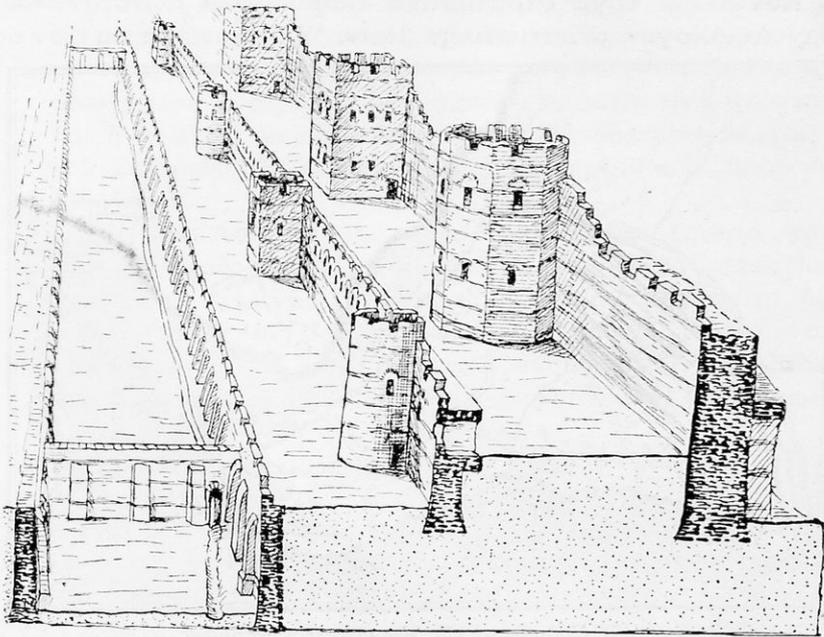
Ἡ Κωνσταντινούπολις.

Ἡ θρυλικὴ πρωτεύουσα τῆς αὐτοκρατορίας, ἡ Πόλις τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν, ἀπετέλει τὸ μεγαλύτερον στήριγμα τοῦ κράτους.

Κατὰ πρῶτον λόγον μὲ τὴν ὀχύρωσίν τῆς ἔγινε περίφημος στρατιωτικὴ θέσις, φρούριον ἰσχυρὸν καὶ ἀπόρθητον. Τὸ Τεῖχος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ ὁποῖον κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἔλαβεν ἀρκετὰς μεταβολάς, ἀπὸ τὸ μέρος τῆς θαλάσσης ἦτο ἀπλοῦν. Ἀπὸ τὸ μέρος τῆς ξηρᾶς ἀπετέλει τριπλὴν ζώνην ὡς ἐξῆς. Τὴν πρώτην ἀμυντικὴν γραμμὴν πρὸς τὰ ἔξω ἀπετέλουν βαθεῖα τάφρος καὶ ὄπισθεν αὐτῆς τεῖχος. Κατόπιν ἐμεσολάβει χῶρος ἐλεύθερος, εἰς τὸν ὁποῖον παρετάσσετο καὶ ἠδύνατο νὰ κινήται ἐλευθέρως ὁ ἀμυντικὸς στρατός. Τὴν δευτέραν γραμμὴν ἀπετέλει ὑψηλὸν καὶ παχὺ τεῖχος, ὥστε νὰ μετακινήται εὐκόλως ἐπάνω εἰς αὐτὸ ὁ στρατός. Τὴν τρίτην τέλος

ὑπόγειοι αὐταὶ δεξαμεναὶ μὲ τοὺς περιφήμους θόλους καὶ τὰς ἑκατοντάδας τῶν κίωνων, οἱ ὁποῖοι ὑπεβάσταζον αὐτούς, ἀποτελοῦν ἐξαιρετὸν ἀρχιτεκτονικὸν μνημεῖον.

Ἄξιόλογος θέσις ἐντὸς τῆς Πόλεως ἦτο ἡ πλατεῖα, τὴν ὁποῖαν ὠνόμασαν Αὐγουσταῖον, διότι ἐκεῖ ἦτο στημένον τὸ ἄγαλμα τῆς αὐγούστης (αὐτοκρατεῖρας) Ἐλένης, τῆς μητρὸς

Τμῆμα τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ἀπὸ πορφυροῦν μάρμαρον. Εὐρίσκετο εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως καὶ περιεκυκλοῦτο ἀπὸ περιστύλια, σειρὰς δηλαδὴ κίωνων μὲ στοάς. Εἰς τὸ βόρειον αὐτῆς μέρος ἦτο ἡ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας, εἰς τὸ νότιον τὸ Παλάτιον, εἰς τὸ ἀνατολικὸν τὸ βουλευτήριον.

Τὸ ἀξιολογώτερον ὅμως μνημεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦτο τὸ Παλάτιον, τὸ ὁποῖον κατελάμβανεν ὀλόκληρον συνοικίαν εἰς τὴν θέσιν τοῦ παλαιοῦ Βυζαντίου. Πᾶς αὐτοκρά-

τωρ ἐφιλοδοξοῦσε νὰ προσθέσῃ κάτι εἰς τὸ ἀρχικὸν κτίριον. Διὰ τοῦτο ὠρισμένον σχέδιον δὲν εἶχε τὸ παλάτιον οὔτε συμμετρίας. Εἶχεν ὅμως ἐξαιρετικὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ πολυτέλειαν. Ἔβλεπε κανεὶς ἐκεῖ μέγαρα ὑποδοχῆς, περίπτερα, ἀνάκτορα καὶ στρατῶνας, λουτρά, βιβλιοθήκας, ἐκκλησίας, φυλακὰς, πύργους, κήπους, μεγάλας στοὰς καὶ δώματα (ταράτσες), ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἡ θεὰ τοῦ Βοσπόρου καὶ τῆς Προποντίδος ἦτο μαγευτικὴ. Ἐπίσης λαμπρὰν θεὰν ἔδιδον τὰ μεγάλα κτίρια καὶ οἱ θόλοι τῶν ἀπέιρων ἐκκλησιῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὴν πρώτην θέσιν κατεῖχεν ἡ Ἁγία Σοφία. Διὰ τοῦτο οἱ ταξιδιώται, ὅσοι ἐπεσκέπτοντο τὴν Κωνσταντινούπολιν, δικαίως ἐθαμβῶνοντο ἀπὸ τὸ θαυμάσιον θέαμα τῆς πόλεως, ἀπὸ τὴν πολυτέλειαν τῶν μεγάρων καὶ τῶν ἐκκλησιῶν, ἀπὸ τὸν μυθῶδη πλοῦτον καὶ τὴν διανοητικὴν καὶ ἐμπορικὴν κίνησιν τῆς πρωτεύουσας καὶ διεκλήρυστον, ὅτι δὲν ὑπάρχει ὅμοιον πρᾶγμα εἰς τὸν κόσμον. ✓

Τὰ γράμματα - Φώτιος.

✓ Ἐπὶ 150 ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἡρακλείου ἡ παραγωγή εἰς τὰ γράμματα ὑπῆρξε πολὺ πτωχὴ. Ὁ ἀξιολογώτερος συγγραφεὺς τῆς ἐποχῆς αὐτῆς εἶναι ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς (ἀπέθανε τὸ 754), ὁ ὁποῖος ἦτο ὑπερασπιστὴς τῶν εἰκόνων καὶ ἔγραψεν ἐκτὸς τῶν ἄλλων τὴν Ὀκτώηχον.

Μετὰ τὴν προσωρινὴν αὐτὴν παρακμὴν τὰ γράμματα ἤρχισαν πάλιν νὰ καλλιεργοῦνται. Ἀντιπρόσωπος τῆς νέας αὐτῆς ἀκμῆς εἶναι ὁ Φώτιος (820-891), ὁ σοφώτερος ἄνθρωπος τῶν χρόνων του, ὁ ὁποῖος ἔγινε καὶ Πατριάρχης. Ἐγραψε δύο ἀξιόλογα συγγράμματα τὴν Βιβλιοθήκην ἢ Μυριόβιβλον, ὅπου ἀναλύει καὶ κρίνει 280 βιβλία τῆς ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας καὶ τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος, καὶ τὸ Λεξικόν, ὅπου ἐρμηνεύει λέξεις, τὰς ὁποίας δὲν ἐνόουν πλέον οἱ σύγχρονοὶ τοῦ. Καὶ τὰ δύο συγγράμματα τοῦ Φωτίου εἶναι μεγάλης ἀξίας, διότι λαμβάνομεν ἀπ' αὐτὰ πληροφορίας διὰ συγγραφεῖς, τῶν ὁποίων τὰ ἔργα ἐχάθησαν.

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἡ ἱστορία δὲν παρήγαγεν ἀξίας λόγου συγγραφεῖς. Οἱ λόγιοι ἤρχισαν τότε νὰ τακτοποιοῦν

τάς διαφόρους γνώσεις, αἱ ὁποῖαι περιλαμβάνοντο εἰς τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων. Τοιουτοτρόπως ἐγράφησαν βιβλία, τὰ ὁποῖα ὀνομάζονται Ἐγκυκλοπαιδεῖαι, ἤτοι συλλογὴ τῶν σπουδαιότερων πραγμάτων, τὰ ὁποῖα ἐγράφησαν διὰ διάφορα ζητήματα, τὴν γεωργίαν, τὴν ἰατρικὴν, τὴν στρατιωτικὴν τέχνην, τὴν θεολογίαν κτλ. Εἰς τὰς συλλογὰς αὐτάς μεγάλην ὄθησιν ἔδωκεν ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος Ζ΄ ὁ Πορφυρογέν-

Ναὸς τῆς Θεοτόκου, Κωνσταντινούπολις.

Διακρίνεται σαφῶς ἡ νέα τεχνοτροπία, ἡ τάσις δηλαδή νὰ κατασκευάζουν οἰκοδομὰς ἐλαφροτέρας. Τὰ παράθυρα εἶναι μεγαλύτερα καὶ περισσότερα.

νητος. Κατ' ἐντολὴν αὐτοῦ συνετάχθη μεγάλη ἐγκυκλοπαιδεῖα τῆς Ἱστορίας καὶ Πολιτικῆς. Αἱ συλλογαὶ αὐταὶ ἦσαν ὀφέλιμοι, διότι μᾶς διέσωσαν τεμάχια ἀπὸ συγγραφεῖς, τὰ ὁποῖα ἦσαν καταδικασμένα νὰ χαθοῦν.

Δημῶδης ποίησις.

Τὸ σημαντικώτερον γεγονός εἰς τὰ γράμματα κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶναι, ὅτι ἀνεπτύχθη ἡ δημῶδης ποίησις.

Α. Λαζάρου

Ἡ ποίησις αὐτὴ ἤρχισεν ἔνωρις νὰ ἀναπτύσσεται, ἀλλ' ἔτελειοποιήθη κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ὅπως κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἀπὸ τοὺς ἀδιαλείπτους ἀγῶνας τῶν κλεφτῶν πρὸς τοὺς Τούρκους ἐγεννήθη ἡ ἕξοχος δημῶδης ποίησις τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, τοιοῦτοτρόπως καὶ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς οἱ ἀγῶνες πρὸς τοὺς βαρβάρους ἐδημιούργησαν ἀξιόλογον δημῶδη ποίησιν. Οἱ ἥρωισμοὶ τῶν

Παναγία Ἀγγελόκτιστος, Κύπρος, (τέλος 9 - 10ου αἰῶνος).

Μωσαϊκὸν εἰς τὸ ἱερὸν ἑνὸς ναοῦ τοῦ Κιτίου τῆς Κύπρου. Ἡ Παναγία κρατοῦσα τὸν Χριστὸν εἰς τὴν ἀγκάλην εὐρίσκειται μεταξὺ τῶν δύο ἀρχαγγέλων Γαβριὴλ καὶ Μιχαήλ.

Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι ἐφύλαττον τὰ συνοριακὰ φρούρια, τὰ ἄκρα, ἔδωκαν ἄφθονον ὕλικὸν εἰς τὴν ποίησιν. Τὰ ποιήματα αὐτὰ ὠνομάσθησαν Ἀκριτικὰ ποιήματα. Ἐσώθη μέχρις ἡμῶν ἡ ἐποποιία ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας (τοῦ 14ου αἰῶνος), ἡ ὁποία προήλθεν ἀπὸ τὰ δημοτικὰ τραγούδια τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Αἱ Τέχναι.

Αἱ τέχναι ἐξακολουθοῦν νὰ ἀκμάζουν καὶ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν.

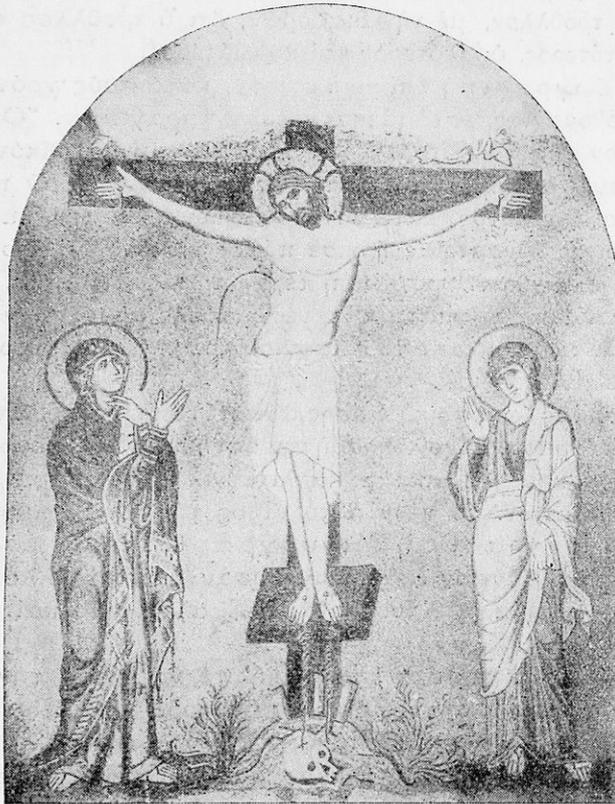
*Ίστορία τῶν Μέσων Χρόνων (*Ἐκδοσις 1948)*

Ὁ Δαυὶδ φυλάττει τὸ ποίμνιόν του, μικρογραφία (10ος αἰών).

Ἀπὸ τὸ ὀνομαστὸν ψαλτήριον τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων. Ὁ Δαυὶδ παίζει ἔγχορδον ὄργανον. Εἰς τὸν ὄμον του κλίνει ἡ Μελωδία καὶ ἀκροᾶται. Ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος φαίνεται ἐξηπλωμένος εἰς τοὺς καλάμους, εἶναι τὸ ὄρος Βηθλεέμ. Ὅπισθεν τῆς στήλης φαίνεται ἡ θεὰ Ἥχώ. Τὸ τοπίον ἀποπνέει δροσερότητα ἐνθυμιζούσαν τοιχογραφίας τῆς Πομπηίας.

Εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἠκολούθησαν ἐπὶ πολὺν καιρὸν τὸν ρυθμὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας. Βραδύτερον ὁ ρυθμὸς

Ἡ Σταύρωσις, μωσαϊκὸν Δαφνίου (τέλος 11-12ου αἰῶνος).

Ὁ Χριστὸς παριστάνεται ζῶν ἀκόμη. Ἡ ἀνατομὴ τοῦ σώματος ἀκολουθεῖ τὸν ἀρχαῖον κλασσικὸν κανόνα. Ἡ ἀρμονικὴ κάμψις τοῦ σώματος, ἡ λεπτότης τῶν ἐνδυμάτων τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ Ἰωάννου, ἡ μετρημένη ἔκφρασις τῆς θλίψεως μαρτυροῦν, ὅτι ἡ εἰκὼν εἶχεν ἐμπνευσθῆ ἀπὸ ἐλληνικὰ πρότυπα. Αἱ στάσεις ἐνθυμίζουσι ἔργα γλυπτικῆς.

αὐτὸς ἐτροποποιήθη καὶ προήλθεν ὁ ναός, ὁ ὁποῖος ἐλέγετο σταυροειδῆς μετὰ τρούλλου, δηλαδὴ ὁ ναός ἔχει πλέον

πέντε τρούλλους, ένα κεντρικόν και τέσσαρας διαγωνίους εις σχήμα σταυροῦ. Ἄλλα τὸν 11ον και 12ον αἰῶνα και ὁ ρυθμὸς αὐτὸς τροποποιεῖται και οἱ ἀρχιτέκτονες ἐπανέρχονται εις τὸν ἕνα τρούλλον, μὲ τὴν διαφοράν, ὅτι ὁ τρούλλος αὐτὸς εἶναι λεπτότερος, ὑψηλότερος και κομψότερος.

Ἡ Ζωγραφικὴ ἐπὶ τινὰ καιρὸν, κατὰ τοὺς χρόνους δηλ. τῆς Εἰκονομαχίας, ἐσταμάτησε πᾶσαν παραγωγὴν. "Ὅχι μόνον διέτασσαν οἱ αὐτοκράτορες νὰ καταστρέφουν τὰς εἰκόνας, ἀλλ' ἀπηγόρευον αὐστηρῶς τὴν κατασκευὴν νέων. Ἄφοῦ παρῆλθεν ὁ μῶμος ὁ σάλος αὐτὸς, κατὰ τὸν 9ον αἰῶνα ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας ἤρχισε πάλιν νὰ ἀνθῆ ἡ ζωγραφικὴ. Οὕτω ἀνεπτύχθη θαυμασίως ἡ τέχνη τῶν ψηφιδωτῶν.

Ὡραιότατα δείγματα τῆς νέας αὐτῆς ἀκμῆς τῶν ψηφιδωτῶν εἶναι τὰ ψηφιδωτὰ τοῦ Δαφνίου και τῆς Μονῆς τοῦ Ὁσίου Λουκά εις Λεβάδειαν.

Ἡ κυρίως ζωγραφικὴ ἐπίσης ἀνεπτύχθη εις τὰ εἰκονογραφημένα χειρόγραφα. Εἶχον δηλαδὴ τὴν συνήθειαν νὰ εἰκονογραφοῦν τὰ χειρόγραφα μὲ μικρὰς καλλιτεχνικὰς εἰκόνας, σχετικὰς πρὸς τὸ κείμενον. Τὸ νέον αὐτὸ εἶδος τῆς ζωγραφικῆς ὀνομάζεται Μικρογραφία ἢ Μινυογραφία.

Εἰς τὸ Βυζάντιον ἐκαλλιεργήθησαν μερικαὶ ἄλλαι τέχναι, ἡ Ἐλεφαντουργία, ἡ Χρυσοχοΐα, ἡ Σμαλτουργία και ἡ Ποικιλτικὴ.

Ἡ Ἐλεφαντουργία ἦτο ἡ τέχνη, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκόλλων πλάκας ἐλεφαντοστοῦ εις διάφορα ἀντικείμενα πολυτελείας, κτένια, κιβώτια, ἐρμάρια κτλ.

Ἡ Χρυσοχοΐα και ἡ Ἀργυροχοΐα ἦσαν, ὅπως εἶδομεν, ἀπὸ τὰς σημαντικωτάτας βιομηχανίας τοῦ Βυζαντίου. Διεσώθησαν πολλὰ δείγματα τῆς τέχνης αὐτῆς.

Ἡ Σμαλτουργία ἦτο ἡ τέχνη νὰ χύνουν πολύτιμα μέταλλα εις μετάλλινὰ ἐπίσης ἀντικείμενα και κατὰ τὸ σύστημα τῶν ψηφιδωτῶν νὰ ἀποτελοῦνται ὠραιόταται εἰκόνες. Συνήθως ἔχουν σμάλτον. Ἡ τελειότης τῆς κατασκευῆς ἔκαμε τὰ σμάλτα τοῦ Βυζαντίου πολυτιμότερα.

Ἡ Ποικιλτικὴ τέλος εἶναι τέχνη, κατὰ τὴν ὁποίαν κατεσκεύαζον κυρίως μεταξωτὰ μὲ χρυσᾶ κεντήματα, τὰ ὁποῖα

θεωροῦνται ἀπὸ τὰ ἐξοχώτερα προϊόντα τῆς βυζαντινῆς τέχνης. Περίφημοι ἦσαν οἱ πολυτελεῖς τάπητες, τοὺς ὁποίους κατεσκεύαζον μόνον τὰ αὐτοκρατορικά ἐργοστάσια. Τὰ πολύτιμα αὐτὰ ὑφάσματα συνήθως ἐστέλλοντο ὡς δῶρα εἰς ξένους ἡγεμόνας ἢ κατὰ τὰς τελετὰς ἐξετίθεντο εἰς τὰ ἀνάκτορα. Μεγάλην φήμην ἐπίσης εἶχον τὰ ἐκκλησιαστικά ἄμφια, ἐπιτάφιοι, καλύμματα ἱερῶν σκευῶν κ. ἄ., τὰ ὁποῖα ἐκόσμων με σκηνὰς τοῦ Εὐαγγελίου κεντημένας μετέαξαν καὶ χρυσᾶ ἢ ἀργυρᾶ νήματα. ✓

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

Η ΔΥΤΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΜΕΣΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

Η Κεντρική Εὐρώπη μετὰ τὰς μεταναστεύσεις.

Μετὰ τὴν μεγάλην μετανάστευσιν τῶν ἔθνων καὶ τὰς δύο ἐπιδρομὰς τοῦ Ἄττιλα εἰς τὴν Ἰταλίαν, οἱ γερμανικοὶ λαοί, οἱ ὅποιοι εἶχον καταλάβει τὰς ἐπαρχίας τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, ἵδρυσαν διάφορα κράτη. Τοιουτοτρόπως προῆλθον τὰ ἐξῆς κράτη, τὸ Φραγκικὸν εἰς τὴν βορειοανατολικὴν Γαλατίαν, τὸ Βουργουνδικὸν εἰς τὴν νοτιοανατολικὴν, τὸ Βησιγοτθικὸν εἰς τὴν νότιον Γαλατίαν καὶ βόρειον Ἰσπανίαν, τὸ Ὄστρογοτθικὸν εἰς τὴν Ἰταλίαν, τὸ Βανδαλικὸν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ Ἀφρικήν, τὸ Ἀγγλοσαξονικὸν εἰς τὴν Βρεταννίαν καὶ τὸ Λομβαρδικὸν εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν.

Οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας κατέλαβον οἱ γερμανικοὶ λαοί, εἶχον ἐκλατινισθῆ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας, δηλαδὴ εἶχον μάθει τὴν λατινικὴν γλῶσσαν καὶ ἐδέχθησαν τὸν ρωμαϊκὸν πολιτισμόν. Ἐπίσης εἶχον προσέλθει πρὸ πολλοῦ εἰς τὸν χριστιανισμόν. Οἱ Γερμανοί, ὅταν ἦλθον εἰς τὰς χώρας αὐτάς, ἐδέχθησαν τὴν γλῶσσαν, τὸν πολιτισμόν καὶ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ μὲ τὸν καιρὸν κατακτηταὶ καὶ κατακτηθέντες συνεχωνεύθησαν καὶ τοιουτοτρόπως προῆλθον οἱ νέοι λαοὶ τῆς Εὐρώπης, οἱ Γάλλοι, οἱ Ἰσπανοί, οἱ Ἰταλοὶ κτλ. Οἱ λαοὶ αὗτοὶ ὀνομάζονται Νεολατινικοὶ λαοί, ὁμιλοῦν δὲ γλώσσας, αἱ ὅποιοι προέρχονται ἀπὸ τὴν παλαιὰν λατινικὴν καὶ ὀνομάζονται νεολατινικαὶ γλῶσσαι (γαλλικὴ, ἰσπανικὴ, ἰταλικὴ κτλ.).

Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν κρατῶν αὐτῶν, τὰ ὅποια κυρίως εὐρίσκοντο μετὰ τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ, εἰς τὰς κυρίως γερμανικὰς χώρας ἰδρύθησαν μικρά, καθαρῶς γερμανικὰ κράτη, τῶν Βαυαρῶν, τῶν Σαξόνων κτλ., τὰ ὅποια ὠμίλουν τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν. Ἀκόμη βορειότερον, εἰς τὰς Σκανδιναβικὰς χώρας, ἐσχηματίσθησαν ἄλλα γερμανικὰ κράτη.

Τέλος εἰς τὰς μεγάλας πεδιάδας τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἔζων οἱ σλαβικοὶ λαοί.

Τοιουτοτρόπως ἡ Κεντρικὴ Εὐρώπη παρουσιάζει τὴν ἐξῆς κατάστασιν. Μεταξὺ Ρήνου καὶ Ἀτλαντικοῦ εἶναι τὰ Νεολατινικὰ κράτη, πέραν τοῦ Ρήνου καὶ βορειότερον τὰ Γερμανικὰ καὶ ἀνατολικώτερον οἱ Σλάβοι. Τρεῖς δηλαδή μεγάλοι ὁμοεθνοὶ λαῶν εἶναι ἐξηπλωμένοι εἰς τὴν Εὐρώπην, ἡ Νεολατινικὴ, ἡ Γερμανικὴ καὶ ἡ Σλαβικὴ.

Τὸ Φραγκικὸν κράτος.

Ἀλλὰ πολλὰ ἀπὸ τὰ βαρβαρικὰ αὐτὰ κράτη ἔζησαν ὀλίγον καιρόν. Τὸ Βανδαλικὸν καὶ Ὀστρογοθτικὸν κράτος κατέλυσεν, ὅπως γνωρίζομεν, ὁ Ἰουστινιανός, τὸ Βησιγοθτικὸν ἐν μέρει ὁ Ἰουστινιανός καὶ τελειωτικῶς κατόπιν οἱ Ἀραβες (711), τὸ Βουργουνδικὸν καὶ τὸ Λομβαρδικὸν ὑπέταξαν οἱ Φράγκοι. Διτηρήθησαν τὸ Ἀγγλοσαξονικὸν εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὸ Φραγκικόν.

Ὁ κυρίως ἰδρυτὴς τοῦ Φραγκικοῦ κράτους εἶναι ὁ Χλοδοβίκος (481-511), ὁ ὁποῖος ἀνῆκεν εἰς μίαν δυναστείαν ὀνομαζομένην τῶν Μεροβιγικείων. Αὐτὸς ἤγνωσεν ὅλας τὰς φραγκικὰς φυλάς εἰς τὸ κράτος του καὶ ἐπεξέτεινεν αὐτὸ εἰς τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Γαλατίας καὶ ἔκαμε πρωτεύουσάν του τοὺς Παρισίους. Ἀπὸ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἐδόθη εἰς τὴν Γαλατίαν τὸ ὄνομα Francia (σημ. France), ἥτοι χώρα τῶν Φράγκων.

Ἀπὸ τοὺς διαδόχους του σπουδαιότερος ἦτο ὁ Δαγοβέρτος (628-638), ὁ ὁποῖος ὑπέταξε τοὺς Βουργουνδίους, ἀπώθησε τοὺς Βησιγόθους πέραν τῶν Πυρηναίων καὶ ἐπεξέτεινε τὸ κράτος του εἰς ὅλας τὰς χώρας μεταξὺ τοῦ Ρήνου, τῆς θαλάσσης τῆς Μάγχης, τοῦ Ἀτλαντικοῦ καὶ τῶν Πυρηναίων.

Οἱ 13 βασιλεῖς, οἱ ὅποιοι ἐβασίλευσαν κατόπιν αὐτοῦ, δὲν εἶχον καμμίαν δύναμιν, ἔζων καὶ ἐβασίλευον μόνον διὰ τὰς ἐορτὰς καὶ τὰς τελετὰς, κατήντησαν μόνον βασιλεῖς τῶν τελετῶν. Δι' αὐτὸ ὠνομάσθησαν «νωθροὶ βασιλεῖς» (rois fainéants). Τότε ὅλην τὴν ἐξουσίαν εἶχον οἱ ἀυλάρχαι, ἡ Μαϊ-

ορδοίμοι, ὅπως ἐλέγοντο, οἱ ὁποῖοι εἰς τὰς ἀρχὰς ἦσαν ἀρχηγοὶ τῶν βασιλικῶν ὑπηρετῶν, ἔπειτα ὅμως, ὅταν ἀπουσίαζον οἱ βασιλεῖς, ἐκυβέρνησαν αὐτοὶ τὴν χώραν, ἦσαν δηλαδὴ πρωθυπουργοί.

Ὁνομαστὸς μαῖορδομός ὑπῆρξεν ὁ Κάρολος Μάρτελλος (714-741, martellus λατιν. = σφῦρα). Ἐνίκησε τὸ 732 τοὺς Ἄραβας, οἱ ὁποῖοι εἶχον εἰσβάλει ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν, μεταξὺ τῶν πόλεων Τουρ καὶ Ποατιέ καὶ ἐσταμάτησε τὴν προέλασιν αὐτῶν. Ὅποιαν σπουδαιότητα εἶχε διὰ τὴν Ἀνατολήν ἢ νίκη κατὰ τῶν Ἀράβων τοῦ Λέοντος Γ', ὁμοίαν εἶχε διὰ τὴν Δύσιν ἢ νίκη τοῦ Καρόλου. Μὲ τὴν διπλὴν αὐτὴν νίκη ἐσώθη ὁ χριστιανικὸς κόσμος τῆς Εὐρώπης.]

Πιπῖνος ὁ Μικρὸς (741 - 768) - Τὸ Παπικὸν κράτος. —

Μὲ τὴν νίκη αὐτὴν ὁ Κάρολος ἀπέκτησε μεγάλην φήμην καὶ δύναμιν καὶ ἐκυβέρνησε τὸ κράτος ὡς πραγματικὸς ἡγεμὼν. Ὁ υἱὸς του Πιπῖνος ὁ Μικρὸς (741-768) κατέλυσε τὴν δυναστείαν τῶν Μεροβιγγεῶν καὶ ἴδρυσεν νέαν δυναστείαν, ἣ ὁποία ἐκ τοῦ υἱοῦ του Καρόλου τοῦ Μεγάλου ὠνομάσθη Δυναστεία τῶν Καρολιδῶν (752).

Ὁ Πιπῖνος ἔλαβεν ἐπισήμως τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως ἀπὸ συνέλευσιν τῶν Φράγκων εὐγενῶν. ἠθέλην ὅμως νὰ δώσῃ εἰς τὸν θρόνον του καὶ θρησκευτικὴν δύναμιν. Περιεποιοῦντο τὸν Πάπαν. Τὸν ἐβόηθησεν ἐναντίον τῶν Λομβαρδῶν τῆς Ἀνω Ἰταλίας, οἱ ὁποῖοι τὸν ἠπειλοῦν, ὁ δὲ Πάπας πρὸς ἀνταμοιβὴν τὸν ἀνεγνώρισεν ὡς βασιλέα τῶν Φράγκων καὶ βραδύτερον ἦλθεν εἰς Παρισίους καὶ τὸν ἔστεφεν ἐπισήμως βασιλέα (754). Ὁ Πιπῖνος πάλιν ὑπεχρέωσε τοὺς Λομβαρδοὺς νὰ ἀποδώσουν εἰς τὸν Πάπαν πολλὰς πόλεις τῆς Μέσης Ἰταλίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴν Ραβένναν, καὶ νὰ ἀναγνωρίσουν τὸ «Κράτος τοῦ Ἁγίου Πέτρου», δηλαδὴ τοῦ Πάπα (755). Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ρώμη καὶ ὄλαι αἱ χώραι τῆς κεντρικῆς Ἰταλίας μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πάδου ποταμοῦ ἀπετέλεσαν τὸ Ἐκκλησιαστικὸν κράτος τοῦ Πάπα, τὸ ὁποῖον ἔζησε μέχρι τῆς ἐνώσεως τῆς Ἰταλίας (1870).

Ἡ αὐτοκρατορία Καρόλου τοῦ Μεγάλου (768-814). —

Τὸν Πιπῖνον διεδέχθη ὁ υἱὸς του Κάρολος (768-814), ὁ ὁποῖος ἐπωνομάσθη Μέγας. Ὁ Κάρολος ὑπῆρξε πράγματι μέγας ἡγεμὼν καὶ ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ εἶναι ὁ πρῶτος ἐκ τῶν βαρβάρων βασιλέων τῆς Δύσεως, ὁ ὁποῖος ἴδρυσε μέγα καὶ ἰσχυρὸν κράτος, ἐφάμιλλον πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν.

Ὁ Κάρολος εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς πολεμιστὰς καὶ κατακτητὰς τῶν μέσων χρόνων. Κατὰ τὰ 46 ἔτη τῆς βασιλείας του ἐπεχείρησε 53 ἐκστρατείας. Ἐκτὸς τῆς ἰσχυρᾶς θελήσεως καὶ τῆς εὐφυΐας του, συνεκέντρωνε καὶ ἐξαιρετα σωματικὰ προσόντα. Εἶχε γιγάντειον ἀνάστημα καὶ ρώμην ἐξαιρετικὴν. Εὐρέθη ὁ σκελετὸς του καὶ ὑπελόγησαν, ὅτι εἶχεν ἀνάστημα 1.92 μ.

Κατὰ πρῶτον διέλυσε τὸ κράτος τῶν Λομβαρδῶν εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν καὶ τὸ προσήρτησεν εἰς τὸ κράτος του (773). Ὀλίγον βραδύτερον ἐπολέμησεν ἐναντίον τῶν Ἀράβων τῆς Ἰσπανίας καὶ ἀφῆρσεν ἀπ' αὐτοὺς ὅλην τὴν χώραν μεταξὺ Πυρρηναίων καὶ Ἰβηρος ποταμοῦ. Οἱ πόλεμοί του εἰς τὴν Ἰσπανίαν ὑπῆρξαν ἡρωικοί. Εἰς μίαν ἀπὸ τὰς ἐκστρατείας του οἱ ἐχθροὶ ἀπέκοψαν τὴν ὀπισθοφυλακὴν τοῦ Καρόλου καὶ ἐφόνευσαν τὸν γενναῖον ἀνεμὸν του Ρολάνδον, τὸν ὁποῖον ἐξύμνησαν οἱ ποιηταὶ ὡς ἄλλον Ἀχιλλέα.

Ἀλλὰ κυρίως τρομεροὶ εἶναι οἱ πόλεμοι τοῦ Καρόλου κατὰ τῶν Γερμανῶν, τοὺς ὁποίους ἤθελε νὰ προσελκύσῃ εἰς τὸν χριστιανισμόν. Οἱ πόλεμοι κατὰ τῶν Γερμανῶν διήρκεσαν περίπου 30 ἔτη. Πρὸ πάντων μεγάλην ἀντίστασιν προέβαλον οἱ Σάξονες, οἱ ὁποῖοι κατῴκουν μεταξὺ τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Ἑλβα καὶ ἐπροστατεύοντο ἀπὸ τὰ δάση καὶ τὰ ἔλη τῆς χώρας των. Ὁ Κάρολος ἔκαιε τὰ δάση καὶ ἐξηνάγκαζεν αὐτοὺς νὰ βαπτίζωνται κατὰ χιλιάδας εἰς τοὺς μεγάλους γερμανικοὺς ποταμούς. Ἀλλ' ὅταν ἐπέστρεφεν εἰς τὴν Γαλλίαν, οἱ Γερμανοὶ ἐπανεστάτου, ἐφόνευσαν τοὺς ἱερεῖς καὶ ἐχρειάζετο νέα ἐκστρατεία καὶ νέον αἷμα. Τέλος ἡ Γερμανία κατεκτήθη μέχρι τοῦ Ἑλβα καὶ ἐδέχθη τὸν χριστιανισμόν.

Τελευταῖον ὁ Κάρολος ὑπέταξε τὸ κράτος τῶν Ἀβάρων, τὸ ὁποῖον ἐσφύζετο ἀκόμη εἰς τὴν Αὐστρίαν καὶ Οὐγγαρίαν. Ἀπὸ τότε τὸ ὄνομα τῶν Ἀβάρων δὲν ἀναφέρεται πλέον εἰς τὴν ἱστορίαν.

Τοιοιουτρόπως ὁ Κάρολος ἐξέτεινε τὸ κράτος του εἰς ὄλας τὰς χώρας τῆς σημερινῆς Γερμανίας καὶ Γαλλίας καὶ εἰς μέρος τῆς Ἰσπανίας καὶ ἐσυνόρευε τοῦτο μὲ τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν εἰς τὸν Δούναβιν, τὴν Δαλματίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν. Πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του εἶχε τὴν πόλιν Ἀκυτσηρανον ἐπὶ τοῦ Ρήνου (γερμ. Aachen γαλ. Aix la Chapelle). Ὁ χριστιανικὸς κόσμος τῆς Δύσεως ἐνόμιζεν, ὅτι ἦτο μικρὰ ἢ προσωμῖα ἀπλῶς τοῦ βασιλέως εἰς αὐτόν, ὁ ὁποῖος ἴδρυσεν τόσον μέγα χριστιανικὸν κράτος καὶ ἐπροστάτευσε τὴν ἐκκλησίαν.

Τὸ 800 μ. Χ. ὁ Κάρολος μετέβη εἰς τὴν Ρώμην, διὰ νὰ ἐορτάσῃ τὰ Χριστούγεννα. Ἐνῶ ἐγονυπέτει πρὸ τῆς Ἀγίας Τραπεζῆς, ὁ Πάπας ἔθεσεν εἰς τὴν κεφαλὴν του στέφανον καὶ ἀνεκήρυξεν αὐτὸν Αὐτοκράτορα ἢ Αὐγουστον. Ἄλλ' ἐπειδὴ κυρίως τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Ρωμαίων εἶχον οἱ Ἕλληνες αὐτοκράτορες τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Κάρολος ἐζήτησεν, ὅπως εἶδομεν, νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ ὡς αὐτοκράτορα ἢ Εἰρήνην. Μόλις βραδύτερον ὁ Μιχαὴλ Α' ὁ Ραγκαβὲς ἀνεγνώρισεν αὐτόν ὡς αὐτοκράτορα, ἀλλ' οἱ διάδοχοί του δὲν ἠθέλησαν ποτὲ νὰ ἀναγνωρίσουν τοῦτο καὶ ὠνόμαζον τὸν ἡγεμόνα τῶν Φράγκων Ρήγα, δηλ. βασιλέα.

Ὁ Κάρολος ἀπέθανε τὸ 814. Ἄφησε μέγα κράτος καὶ ἐσημείωσε τὴν ἀρχὴν μεγάλης προόδου εἰς τὴν Εὐρώπην.

Διαιρέσεις τοῦ Φραγκικοῦ κράτους. —

Οἱ διάδοχοί του Καρόλου τοῦ Μεγάλου δὲν κατώρθωσαν νὰ διατηρήσουν τὸ κράτος του, ἀλλ' ἤρχισαν μεταξύ των ἐμφυλίους πολέμους. Τέλος διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βερντέν (843) οἱ τρεῖς ἔγγονοί του Καρόλου διεμοίρασαν τὸ κράτος μεταξύ των. Ὁ νεώτατος ἀπ' αὐτοῦς Κάρολος ὁ ἐπικαλούμενος Φαλακρὸς ἔλαβε τὰς γαλλικὰς χώρας, ὁ Λουδοβῖκος τὰς

γερμανικὰς καὶ ὁ Λοθάριος τὰς Ἰταλικὰς καὶ τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος.

Ἀπὸ τὰ τρία αὐτὰ κράτη διετηρήθη τὸ Γαλλικὸν καὶ Γερμανικόν, ἐνῶ τὸ Ἰταλικὸν διηρέθη εἰς πολλὰ μικρὰ κρατίδια, ἐκ τῶν ὁποίων πολλὰ προσηρτήθησαν εἰς τὸ Γαλλικὸν καὶ τὸ Γερμανικὸν κράτος. Ἀπὸ τότε ἤρχισαν νὰ διαμορφώνωνται τὸ Γαλλικὸν κράτος μὲ γλώσσαν τὴν γαλλικὴν καὶ τὸ Γερμανικὸν μὲ τὴν γερμανικὴν. Οἱ Ἰταλοὶ ἔκαμαν ἰδικὴν τῶν γλώσσαν τὴν Ἰταλικὴν, ἀλλὰ κράτος ἐνιαῖον ἵδρυσαν μόνον κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα.

Αἱ νέαι κατὰ τῆς Εὐρώπης ἐπιδρομαί.

Ἀπὸ τὸν 9ον αἰῶνα ἀρχίζει νέα περίοδος ἐπιδρομῶν κατὰ τῆς Εὐρώπης, αἱ ὁποῖαι διακοῦν περισσότερον ἀπὸ τὰς ἐπιδρομάς τοῦ 5ου αἰῶνος, δηλαδὴ περισσότερον ἀπὸ 200 ἔτη. Οἱ νέοι ἐπιδρομεῖς διαφέρουν ἀπὸ τοὺς παλαιούς, διότι ἔρχονται συνήθως ὄχι κατὰ μεγάλας μάζας, ἀλλὰ κατὰ μικρὰ στίφη, γίνονται γεωργοί, δέχονται τὸν χριστιανισμόν καὶ εἰς πολλὰ μέρη σχηματίζουν ἀξιολόγους λαούς. Οἱ ἐπιδρομεῖς αὐτοὶ εἶναι οἱ Σλάβοι, οἱ Οὐγγροὶ καὶ οἱ Νορμανδοί.

Σλάβοι.

Οἱ Σλάβοι, οἱ ὁποῖοι προήρχοντο ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν Εὐρώπην, εἶχον ἀρχίσει τὰς ἐπιδρομάς τῶν ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τῶν μέσων χρόνων. Ἀλλὰ κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα ἔφθασαν μέχρι τοῦ Ρήνου καὶ ἵδρυσαν ἐκτεταμένον κράτος, τὴν Μεγάλην Μοραβίαν, τὸ ὁποῖον ἐξετείνετο ἀπὸ τὴν Σιλεσίαν μέχρι τοῦ Σάβου. Εἰς τοὺς Σλάβους αὐτοὺς διέδωκαν τὸν χριστιανισμόν ὁ Μεθόδιος καὶ ὁ Κύριλλος. Βραδύτερον ὅμως ἤρχισαν αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Οὐγγρων, οἱ ὁποῖοι διέσπασαν τὸ κράτος τῶν καὶ ἐχώρισαν τοὺς Σλάβους εἰς ἀνατολικούς (Βοημοί, Πολωνοί) καὶ εἰς νοτίους (Κροᾶται, Σέρβοι).

Οὐγγροὶ.

Οἱ Οὐγγροὶ ἦσαν τουρκικῆς καταγωγῆς, συγγενεῖς τῶν Οὐννων, Βουλγάρων καὶ Τούρκων. Οἱ ἴδιοι ὠνόμαζον ἑαυτοὺς

Μαγυάρους. Ἐπολέμουν, ὅπως οἱ Οὐννοι, ἔφιπποι καὶ διεσκόρπιζον εὐκόλως τοὺς ἵπποτικούς στρατούς. Οἱ Οὐγγροὶ ἐστράφησαν πρῶτον κατὰ τῆς Μεγάλης Μοραβίας, τὴν ὁποίαν διέλυσαν τὸ 905. Κατόπιν ἐστράφησαν κατὰ τῆς Γερμανίας. Τρεῖς γερμανικοὶ στρατοὶ κατεστράφησαν ἀπὸ τὸ οὐγγρικὸν ἵππικόν.

Αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Οὐγγρων διήρκεσαν ὑπὲρ τὰ 100 ἔτη. Οἱ Γερμανοὶ ἠγεμόνες πρὸ τοῦ κινδύνου ἠναγκάσθησαν νὰ συνασπισθοῦν καὶ ἐξέλεξαν ἓνα μεταξὺ τῶν ὡς αὐτοκράτορα. Μετ' ὀλίγον ὁ Ὅθων Α' ὁ Μέγας κατῶρθωσε νὰ νικήσῃ τοὺς Οὐγγρους πλησίον τοῦ ποταμοῦ Λέχ, παραποτάμου τοῦ Δουνάβεως (955). Συγχρόνως προσήλθον οἱ Οὐγγροὶ εἰς τὸν χριστιανισμόν καὶ ἤρχισαν νὰ ἐγκαθίστανται μονίμως εἰς τὴν χώραν, ἣ ὁποία καὶ σήμερον φέρει τὸ ὄνομά τῶν, ἔγιναν εἰρηνικοὶ γεωργοὶ καὶ ἐπολιτίσθησαν. Διετήρησαν ὅμως τὴν παλαιάν τῶν γλῶσσαν, συγγενῆ μὲ τὴν Τουρκικὴν, καὶ ζωηράν ἔθνικὴν συνείδησιν.

Νορμανδοί.

Οἱ Νορμανδοί, οἱ ὁποιοὶ ἦσαν οἱ ὀρμητικώτεροι ἀπὸ τοὺς ἐπιδρομεῖς, ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Σκανδιναβικὴν χερσόνησον, ἰδίως ἀπὸ τὴν Δανίαν καὶ τὴν Νορβηγίαν. Ἦσαν γερμανικῆς καταγωγῆς, ἄνδρες ὑψηλοὶ καὶ ξανθοί, τολμηροὶ καὶ ριψοκίνδυνοι. Ἰδίως εἶχον μεγάλην ἀγάπην εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐπέβαινον εἰς μικρὰ πλοίαρια χωρὶς καταστρώματα καὶ περιεφρόνουν τὴν τρικυμίαν τῶν βορείων θαλασσῶν.

Οἱ Νορμανδοὶ ἐσυστηματοποίησαν τὴν τέχνην τῶν ἐπιδρομῶν καὶ ἔγιναν ὁ τρόμος τῆς Εὐρώπης. Προσέβαλλον τὰ παράλια καὶ εἰσῆρχοντο εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν χωρῶν διὰ τῶν μεγάλων ποταμῶν. Τὰ βαρύτερα πλοῖα τὰ ἔδενον εἰς τὰς ἐκβολάς, κατεσκευάζον ἐκεῖ χαρακωμένον στρατόπεδον, ἄφηνον ὀλίγους φύλακας καὶ οἱ ἄλλοι ἐπροχώρουν βαθύτερον εἰς τὴν χώραν ἢ πλέοντες τοὺς ποταμοὺς μὲ ἐλαφρότερα σκάφη ἢ μὲ ἵππους, τοὺς ὁποίους ἤρπαζον ἀπὸ τὰ μεμονωμένα ἀγροκτῆματα. Ἐλεηλάτουν συστηματικῶς τὴν χώραν, συνήθουρίζον τὴν

λείαν εἰς τὸ χαρακωμένον στρατόπεδον, ἐφόρτωνον αὐτὴν εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἔφευγον. Τοῦτο ἐγένετο κατ' ἔτος. Κατήνησεν ἔργον τῶν Νορμανδῶν.

Οἱ Νορμανδοὶ ἐπροξένησαν μεγάλας καταστροφὰς εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Γερμανίας μέχρι τῆς Ἀγγλίας καὶ νοτιώτερον μέχρι τοῦ Γιβραλτάρ καὶ τῆς Μεσογείου. Ἀπὸ τὸν 10ον ὄμως αἰῶνα ἤρχισαν νὰ ἐγκαθίστανται ὀριστικῶς εἰς διάφορα μέρη. Εἰς τὴν Γαλλίαν ἐγκατεστάθησαν πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ Σηκουάνα καὶ ἴδρυσαν κράτος. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν πλουσίαν ἐπαρχίαν, ἡ ὁποία ἀπ' αὐτοὺς ἔλαβε τὸ ὄνομα **Νορμανδία**. Ἐκεῖ οἱ Νορμανδοὶ ἐδέχθησαν τὸν χριστιανισμόν, ἐλησμόνησαν τὴν γλῶσσαν των, ἔμαθον τὴν γαλλικὴν καὶ μετεβλήθησαν εἰς ἐργατικούς καὶ δραστηρίους γεωργούς.

Εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐγκατεστάθησαν οἱ Νορμανδοὶ τὸν 9ον αἰῶνα καὶ ἐξουσίασαν σημαντικὸν μέρος τῆς νήσου. Εἰς τὴν Μεσόγειον κατέλαβον τὴν Κάτω Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν, τὸ δὲ 1130 ὁ Πάπας ἔστεψε τὸν ἡγεμόνα των μὲ τὸν τίτλον «**Βασίλευς τῶν Δύο Σικελιῶν**». Ἐπίσης εἰς τὴν Ρωσίαν οἱ Νορμανδοὶ ἴδρυσαν δύο κράτη, ὅπως γνωρίζομεν, τοῦ Κίεβου καὶ τοῦ Νοβογορόδου.]

Τὸ Ἀγιον Ρωμαϊκὸν κράτος τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους.

Ἡ Γερμανία, ἀφοῦ ἐχωρίσθη ἀπὸ τὸ κράτος τοῦ Μεγάλου Καρόλου, εὐρέθη διηρημένη εἰς μικρὰ κρατίδια, τὰ ὁποῖα ἐκυβέρνηντων μέχρι τοῦ 10ου αἰῶνος φράγκοι ἡγεμόνες. Ὅταν ὄμως βραδύτερον ἠπειλοῦντο ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σλάβων καὶ τῶν Οὐγγρων, ἀνεγνώρισαν τὸν Ἑρρῖκον τὸν Α' (919 - 936), ὁ ὁποῖος φέρει τὸ ὄνομα Ἰδρυτῆς καὶ Ὁρνήθοθῆρας, ὡς ἀνώτατον ἄρχοντα τῆς Γερμανίας. Οἱ μικροὶ ὄμως ἡγεμόνες διετήρησαν τὴν ἐξουσίαν εἰς τὰ κράτη των. Διὰ νὰ ἔχουν μάλιστα περισσοτέραν ἀνεξαρτησίαν, δὲν καθίδρυσαν βασιλείαν διαδοχικὴν, ὅπως εἰς τὴν Γαλλίαν, ἀλλ' ἐκράτησαν τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγουν οἱ ἴδιοι τὸν ἀνώτερον ἄρ-

χοντα. Τοιουτοτρόπως ούσιαστικῶς δὲν ἔγινεν ἡ ἔνωσις τῶν γερμανικῶν κρατῶν καὶ ἡ Γερμανία ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι διηρημένη εἰς κρατίδια μέχρι τοῦ 19ου αἰῶνος.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἑρρίκου οἱ ἡγεμόνες ἐξέλεξαν ἀνώτατον ἄρχοντα τὸν υἱὸν τοῦ Ὁ θ ω ν α Α΄ τ ὸ ν Μ έ γ α ν (936-973). Ὁ Ὁθων ἤθελε νὰ λέγεται κληρονόμος τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου καὶ κατάρθωσε νὰ φθάσῃ ἐκεῖνον εἰς δύναμιν καὶ δόξαν. Τὸ 955 ἐνίκησε τοὺς Οὐγγυροὺς καὶ περιώρισε τὰς ἐπιδρομὰς των.

Ὅπως ἄλλοτε ὁ Κάρολος, οὕτω καὶ ὁ Ὁθων ὁ Α΄ ἐπῆγεν εἰς τὴν Ρώμην τὸ 961 καὶ ὁ Πάπας ἔστεψεν αὐτὸν αὐτοκράτορα. Ἀπὸ τότε ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια ὁ βασιλεὺς τῆς Γερμανίας νὰ κατέρχεται εἰς τὴν Ἰταλίαν, νὰ στέφεται πρῶτον εἰς τὴν Λομβαρδίαν ὡς βασιλεὺς μετὰ τὸ σιδηροῦν στέμμα τῶν Λαμβαρδῶν βασιλέων καὶ κατόπιν μεταβαίνων εἰς τὴν Ρώμην νὰ χριεῖται ὑπὸ τοῦ Πάπα αὐτοκράτωρ τοῦ Ἀγίου Ρωμαϊκοῦ κράτους. Τοιουτοτρόπως τὸ γερμανικὸν κράτος ἐπεκράτησεν ἀπὸ τότε νὰ ὀνομάζεται Ἀ γ ι ο ν Ρ ω μ α ῖ κ ο ν κ ρ ά τ ο ς τ ο ῦ γ ε ρ μ α ν ι κ ο ῦ ἔ θ ν ο υ ς, τὸ ὁποῖον ἔζησε μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ναπολέοντος, ἕως τὰ τέλη δηλαδὴ τοῦ 18ου αἰῶνος.

Ὁ Ὁθων Α΄ καὶ οἱ διάδοχοί του Ὁ θ ω ν Β΄, Ὁ θ ω ν Γ΄ καὶ Ἑ ρ ρ ῖ κ ο ς Β΄ ἦσαν ἰσχυροὶ ἡγεμόνες καὶ ἦλθον εἰς σχέσεις μετὰ τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν. Ὁ Ὁθων Β΄ ἐνυμφεῦθη ἑλληνίδα πριγκίπισσαν, τὴν κόρην τοῦ Ρωμανοῦ Β΄ Θεοφανώ, καὶ ἀπὸ τότε ἤρχισαν νὰ εἰσάγωνται τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς ἑλληνικῆς παιδείας εἰς τὴν Γερμανίαν.

Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας δὲν ἦτο κληρονομικὸς ἀλλ' αἰρετός. Ἐξέλεγον αὐτὸν ἑπτὰ γερμανοὶ ἡγεμόνες, ὀνομαζόμενοι διὰ τοῦτο Ἐκλέκτορες. Τὸ ἔτος 1273 οἱ ἐκλέκτορες ἐξέλεξαν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας τὸν Ροδόλφον, κόμητα Ἀψβουργ ἀπὸ τὴν Ἑλβετίαν. Ἀπὸ τότε οἱ αὐτοκράτορες ἐλαμβάνοντο ἀπὸ τὴν μεγάλην αὐτὴν δυναστείαν τῶν Ἀψβούργων. Ὁ Ροδόλφος ἵδρυσεν τὸ κράτος τῆς Αὐστρίας καὶ ἔλαβε τὸν τίτλον ἀρχιδούξ. Τοιουτοτρόπως, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι γερμανοὶ ἡγεμόνες, εἶχε καὶ αὐτὸς ἐκτὸς τοῦ τίτλου τοῦ

αὐτοκράτορος καὶ τὸ ἰδιαίτερόν του κράτος, τὸ κράτος τῆς Αὐστρίας, τὸ ὁποῖον ἠῤῥξήθη μὲ τὸν καιρὸν πολὺ ἀπὸ συνοικέσια καὶ κληρονομίας. Οὕτω ἠνώθησαν μὲ αὐτὸ τὰ βασιλεία τῆς Βοημίας καὶ τῆς Οὐγγαρίας.

Γαλλία.

Ἡ δυναστεία τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου ἐβασίλευσεν εἰς τὴν Γαλλίαν μέχρι τοῦ 987. Τὸ ἔτος αὐτὸ οἱ ἡγεμόνες τῆς Γαλλίας ἐξέλεξαν βασιλέα μεταξύ των, τὸν Οὐγκὼ Καπέ, ἄρχοντα τῶν Παρισίων. Ἐνῶ δὲ εἰς τὴν Γερμανίαν ὁ ἀνώτατος ἄρχων ἦτο πάντοτε αἰρετὸς καὶ δὲν κατώρθωσε νὰ ἀποκτήσῃ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν, οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας ἔγιναν διαδοχικοὶ καὶ ἡ δύναμις των διαρκῶς ἐγίνετο μεγαλυτέρα.

Εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δυνάμεώς της ἔφθασεν ἡ βασιλεία εἰς τὴν Γαλλίαν ἐπὶ τοῦ Φιλίππου Δ' τοῦ ὠραίου (1285 - 1314). Ἀπὸ τοῦ βασιλέως αὐτοῦ ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ καλοῦνται εἰς σπουδαίας περιστάσεις ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν κοινωνικῶν τάξεων, τῶν εὐγενῶν, τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ. Αἱ τρεῖς τάξεις ὁμοῦ ὠνομάσθησαν Γενικαὶ τάξεις.

Ἡ δυναστεία τῶν Καπέ ἐβασίλευσε μέχρι τοῦ ἔτους 1328, δηλαδὴ ἐπὶ 350 περίπου ἔτη. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1328 ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ἡ δυναστεία τῶν Βαλοά, ἡ ὁποία ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν μέχρι τοῦ 1589. Ἡ δύναμις τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας διαρκῶς ἐνισχύετο, οἱ δὲ βασιλεῖς ἦσαν ἰσχυρότατοι κατὰ τὸ τέλος τῶν μέσων χρόνων καὶ ἡ ἐξουσία των ἀπέβη ἀπεριόριστος. Ἡ θέλησις τοῦ βασιλέως ἦτο νόμος. Τοιοῦτοτρόπως εἰς τὴν Γαλλίαν ἡ βασιλεία ἐτέθη ὑπεράνω τοῦ νόμου.

Ἄγγλία.

Τὴν μεγάλην Βρεταννίαν κατόκουν κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους Κέλται, οἱ ὁποῖοι ἦλθον ἀπὸ τὴν Γαλατίαν καὶ ὠνομάσθησαν Βρεταννοί. Οἱ Ρωμαῖοι ἐπεχείρησαν νὰ κατακτήσουν τὴν Ἄγγλιαν, ἀλλὰ μικρὸν μόνον μέρος αὐτῆς κατέλαβον. Βραδύτερον ἠναγκάσθησαν νὰ φύγουν καὶ ἤρχι-

σαν εις τὴν Ἀγγλίαν ἐμφύλιοι πόλεμοι τῶν πεδινῶν κατοίκων πρὸς τοὺς ὄρεινους. Οἱ πεδινοὶ προσεκάλεσαν εἰς βοήθειάν των γερμανικοὺς λαοὺς, τοὺς Ἀγγλοσάξονας, οἱ ὅποιοι ἐπέρασαν εἰς τὴν νῆσον, τὴν κατέλαβον καὶ ἔκτοτε ἡ χώρα ἔλαβε τὸν ὄνομα Ἀγγλία.

Βραδύτερον Δανοὶ ἐπιδρομεῖς κατέλαβον τὴν Ἀγγλίαν ὑπὸ τὸν ἰσχυρὸν βασιλέα των Κανουῖτον τὸν Μέγαν (1017- 1035), ὁ ὅποιος ἦνωσε τὴν Ἀγγλίαν, τὴν Δανίαν καὶ τὴν Νορβηγίαν, ἵδρυσε μεγάλην αὐτοκρατορίαν τοῦ βορρᾶ καὶ ἄφησε φήμην μεγάλου βασιλέως.

Ἀλλὰ μὲ τὸν καιρὸν ἡ δανικὴ κατοχὴ ἐξησθῆναι καὶ ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια τῆς Ἀγγλίας, ἡ ὁποία εἶχε καταφύγει εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐπανῆλθε καὶ ἀνέκτησε τὸν θρόνον.

Τέλος ὁ δούξ τῆς γαλλικῆς Νορμανδίας Γουλιέλμος ἤγειρεν ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Ἀγγλίας καὶ παρεσκεύασε μεγάλην ἐκστρατείαν. Ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Νορμανδῶν πολεμιστῶν ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἐνίκησεν εἰς μεγάλην μάχην τὸν Ἀγγλοσαξονικὸν στρατὸν (1066). Ἡ Ἀγγλία ὑπετάχθη εἰς τοὺς Νορμανδοὺς καὶ ὁ Γουλιέλμος ὠνομάσθη Κατακτητῆς, κατέλαβε τὸν θρόνον καὶ ἵδρυσε δυναστείαν, ἡ ὁποία βασιλεύει μέχρι σήμερον εἰς τὴν Ἀγγλίαν διὰ τῶν πλαγίων κλάδων τῆς. Ὁ Γουλιέλμος ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι καὶ δούξ τῆς Νορμανδίας.

Ἀπὸ τότε ἤρχισε μεγάλη ἐπίδρασις τῶν Νορμανδῶν ἐπὶ τῶν Ἀγγλων. Ἡ γαλλικὴ γλῶσσα διεδόθη πολὺ εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἀπὸ τὴν ἀνάμειξιν τῆς γαλλικῆς καὶ τῆς παλαιᾶς ἀγγλοσαξονικῆς ἐγεννήθη ἡ νεωτέρα ἀγγλικὴ γλῶσσα.

Ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 12ου αἰῶνος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ οἶκος Πλανταγενέ, κλάδος τῆς δυναστείας τοῦ Γουλιέλμου τοῦ Κατακτητοῦ. Οἱ ἄγγλοι βασιλεῖς κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἐθεώρουν ἑαυτοὺς κυρίως ὡς δούκας τῆς Νορμανδίας, ἐνῶ τὴν Ἀγγλίαν ἐθεώρουν ὡς χώραν κατακτηθεῖσαν. Ὅταν λοιπὸν τὸ 1328 ἀνῆλθε τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας ὁ Φίλιππος ΣΤ΄, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Ἐδουάρδος Γ΄, ὡς κόμης τῆς Νορμανδίας καὶ συγγενῆς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Γαλλίας, ἤγειρεν ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Γαλλίας. Ἐκ τῆς ἀφορ-

μῆς αὐτῆς ἤρχισε μακρὸς ἀγὼν μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν, ὁ ὁποῖος ἐκτός τινων διαλειμμάτων διήρκεσε πλεον τῶν 100 ἐτῶν καὶ ὀνομάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν Ἑκατονταετῆς πόλεμος (1339-1453). Οἱ ἄγγλοι βασιλεῖς τέλος ἐνίκηθησαν καὶ ἐγκατέλειψαν τὰς κτήσεις τῶν εἰς τὴν Γαλλίαν πλὴν τοῦ Καλαί.

Ἀνάπτυξις τῶν Ἱταλικῶν πόλεων.

Ἡ Ἱταλία δὲν κατῶρθωσε νὰ ἐνωθῆ εἰς ἓν κράτος. Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν μέσων χρόνων καὶ βραδύτερον κατὰ τοὺς νέους χρόνους ἦτο διηρημένη εἰς μικρὰ κρατίδια. Πρὸς νότον ἦτο τὸ Βασίλειον τῆς Νεαπόλεως, εἰς τὸ μέσον τὸ κράτος τοῦ Πάπα καὶ εἰς τὰ βόρεια διάφοροι μικραὶ πολιτεῖαι, Φλωρεντία, Πίσα, Γένουα, Μιλᾶνον, Βενετία κτλ.

Αἱ πολιτεῖαι τῆς Ἱταλίας ἐπεδόθησαν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν, ἐπλούτησαν καὶ ἀνεπτύχθησαν εἰς δημοκρατίας, αἱ ὁποῖαι ὠμοιάζον πρὸς τὴν δημοκρατίαν τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν καὶ τῆς Καρχηδόνας. Περισσότερον ἀπὸ ὅλας τὰς πολιτείας προώδευσαν ἡ Βενετία μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ Φλωρεντία μὲ τὴν βιομηχανίαν.

Ἡ Φλωρεντία κατέχει ἀξιόλογον θέσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ. Διεκρίθη εἰς τὴν κατασκευὴν πολυτελῶν ὑφασμάτων. Σχεδὸν τὰ τρία τέταρτα τῶν κατοίκων τῆς κατεγίνοντο εἰς τὴν βιομηχανίαν αὐτὴν καὶ ἡ πόλις εἰσέπραττε κατ' ἔτος 60-70 ἑκατομ. φράγκα ἀπὸ τὴν πώλησιν τῶν ὑφασμάτων.

Τὸ πολὺ χρῆμα ἀνέπτυξε τὰς χρηματιστικὰς ἐργασίας. Ἰδρύθησαν μεγάλαι τράπεζαι, ἀπὸ τὰς ὁποίας πολλὰ κράτη τῆς Εὐρώπης ἐδανείζοντο. Μία περίφημος οἰκογένεια τραπεζιτῶν, οἱ Μέδικοι, κατῶρθωσε νὰ λάβῃ τὴν κυβέρνησιν τῆς πόλεως καὶ ἔγινε τόσοσ ἰσχυρὰ καὶ ὀνομαστή, ὥστε οἱ γάλλοι βασιλεῖς ἐζήτησαν τὴν συμμαχίαν τῆς καὶ δύο γυναῖκες αὐτῆς ἀνῆλθον εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας. Εἰς τὴν Φλωρεντίαν ἤκμασαν ἐπίσης πολὺ τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἤρχισεν ἡ Ἀναγέννησις.

Ἡ Βενετία, κτισμένη ἐπὶ μικρῶν νήσων εἰς τὸ βάθος τοῦ Ἀδριατικοῦ κόλπου, ἔγινε πλουσία ἀπὸ τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀνατολῆς. Οἱ Βενετοὶ ἦσαν τόσοι πλούσιοι, ὥστε ὠνομάζοντο «Κύριοι ὄλου τοῦ χρυσοῦ τῆς χριστιανισύνης». Τὸν 15ον καὶ 16ον αἰῶνα ἴδρυσαν ἐκτεταμένον κράτος.

Ἐξουσίαζον τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τῆς Ἀδριατικῆς, τὰ παράλια δηλαδὴ τῆς σημερινῆς Δαλματίας, Ἰστρίας καὶ Ἠπείρου. Κατέλαβον τὰ Ἐπτάνησα, πολλὰς θέσεις εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου καὶ πολλὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Εἰς τὴν Μεσόγειον κατεῖχον τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κύπρον.

Οἱ Βενετοὶ ἦσαν ὑπουργοὶ καὶ τυραννικοὶ καὶ ἐθυσίαζον τὸ πᾶν χάριν τοῦ ἐμπορικοῦ συμφέροντος. Ἦλθον πολλάκις εἰς σύγκρουσιν μὲ τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν καὶ μὲ τὴν πονηρὰν καὶ συμφεροντολογικὴν πολιτικὴν τῶν συνετέλεσαν εἰς τὴν καταστροφὴν αὐτῆς. —

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ΄

Ο ΒΙΟΣ ΚΑΙ Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Ο μεσαιωνικός κόσμος τῆς Εὐρώπης.

Ὁ μεσαιωνικός κόσμος τῆς Εὐρώπης δὲν ἦτο, ὅπως ἐπίστευον ἄλλοτε, βάρβαρος. Οἱ γερμανικοὶ λαοί, οἱ ὅποιοι κατέλυσαν τὴν Ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν, μόνον διανοητικῶς ἦσαν καθυστερημένοι. Δὲν κατῴρθωσαν νὰ διατηρήσουν τὸ σοφὸν διοικητικὸν σύστημα τῶν Ρωμαίων καὶ γενικῶς τὸν ἑλληνορωμαϊκὸν πολιτισμὸν. Τὰ γράμματα ἐλησμονήθησαν, αἱ τέχναι παρημελήθησαν καὶ ἐπεκράτησαν ἡθὴ τραχύτερα. Ἄλλ' οἱ λαοὶ αὐτοὶ εἶχον μεγάλην ζωτικότητα καὶ δημιουργικὴν ἰκανότητα καὶ κατῴρθωσαν νὰ διαμορφώσουν κοινωνίαν καὶ πολιτείαν, ἀνέπτυξαν τὴν τέχνην καὶ ἐκαλλιέργησαν τὰ γράμματα καὶ γενικῶς τὴν πνευματικὴν ζωὴν.

Τὰ σπουδαιότερα γνωρίσματα τῆς νέας κοινωνίας εἶναι τὰ ἑξῆς :

1) Ἐξασθένησις τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας. Οἱ βασιλεῖς δηλαδὴ δὲν εἶναι κύριοι εἰς τὸ κράτος των, ἀλλ' ἡ ἐξουσία των περιορίζεται πολὺ ἀπὸ τοὺς μικροτέρους ἡγεμόνας, τοὺς ὁποίους εἶχον εἰς τὴν κυριαρχίαν των.

2) Διαίρεσις εἰς κοινωνικὰς τάξεις. Ἡ μεσαιωνικὴ κοινωνία εἶχε δύο τάξεις, μίαν κυρίαρχον, ἡ ὁποία εἶχεν ὅλα τὰ δικαιώματα, ἦτο κυρία τῆς γῆς καὶ ἐκυβέρνηα τὴν πολιτείαν, καὶ μίαν ὑποτελεῖ, ἡ ὁποία εἶχε μόνον ὑποχρεώσεις καὶ κανὲν δικαίωμα.

3) Ἡ ἐπιβολὴ τῆς θρησκείας. Οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως εἶχον ζωηρότατον θρησκευτικὸν ἐνδιαφέρον. Πολιτεία, κοινωνία, τέχνη, γράμματα, εἶχον χροιάν θρησκευτικὴν.

4) Ἡ κυριαρχία τοῦ Πάπα. Οἱ γερμανικοὶ λαοί, ἐπειδὴ ἐδέχθησαν τὸν χριστιανισμὸν ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν, ἀνεγνώριζον ὡς ἀνώτατον ἀρχηγόν των τὸν Πάπαν, ἀνώτερον καὶ ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνας.

+ Τὸ φεουδαρχικὸν σύστημα.

Ὅταν οἱ γερμανικοὶ λαοὶ κατέλαβον τὰς χώρας τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, οἱ βασιλεῖς τῶν διεμοίρασαν αὐτὰς εἰς τοὺς ἀρχηγούς τῶν πολεμιστῶν. Ἡ χώρα, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἕκαστος ἐξ αὐτῶν, ὠνομάσθη φέουδον ἢ τιμάριον καὶ οἱ ἄρχοντες φεουδάρχει ἢ τιμαριοῦχοι. Οἱ τιμαριοῦχοι ἄρχοντες ἦσαν ἀπόλυτοι κύριοι εἰς τὴν χώραν τῶν, εἶχον τὸ ἀξίωμα κληρονομικὸν καὶ ἐκυβέρνων αὐτὴν ὅπως ἤθελον. Ἄλλ' ἀνεγνώριζον τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ βασιλέως καὶ ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ παρέχουν εἰς αὐτὸν στρατιωτικὴν βοήθειαν. Ἀντιθέτως λοιπὸν πρὸς τὴν «αὐστηρὰν συγκέντρωσιν», τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία, εἰς τὰ κράτη τῆς μεσαιωνικῆς Εὐρώπης ἐδημιουργήθη ἀντίθετον σύστημα, τὸ Φεουδαρχικόν. Ἡ δύναμις τοῦ βασιλέως ἐξησθένησε διὰ τοῦτο πολὺ.

Οἱ μεγάλοι τιμαριοῦχοι εἶχον δικαίωμα μέρος τοῦ τιμαρίου τῶν νὰ δώσουν εἰς μικροτέρους τιμαριούχους, οἱ ὅποιοι τότε ἐγίνοντο ὑποτελεῖς τῶν. Τοιοῦτοτρόπως μὲ τὸν καιρὸν ἐμορφώθη σειρά βαθμῶν ἀπὸ εὐγενεῖς, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ κυριώτεροι ἦσαν οἱ ἐξῆς, δούξ, μαρκήσιος, κόμης, βαρώνος καὶ τὰ τιμάρια τῶν ὠνομάζοντο δουκάτα, μαρκωνία, κομητεῖαι καὶ βαρωνία.

Ὅλοι οἱ ἡγεμόνες τοῦ μεσαίωνος, μικροὶ καὶ μεγάλοι, παρεδέχοντο, ὅτι εἶχον τὴν ἐξουσίαν ἀπὸ τὸν Θεόν, ἦσαν δηλαδή «ἐλέφ Θεοῦ» ἄρχοντες, ὅπως ἔλεγον, καὶ εἶχον δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου ἐπὶ τῶν ὑπηκόων τῶν, ἦσαν δηλαδή ἀπόλυτοι ἄρχοντες εἰς τὴν χώραν τῶν.

+ Ἡ μεσαιωνικὴ κοινωνία.

Εἰς τὴν μεσαιωνικὴν κοινωνίαν προελθοῦσαν ἀπὸ κατὰ κτησιν ὁ λαὸς ἦτο διηρημένος εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας, εἰς Προνομιοῦχους καὶ εἰς Ὑποτελεῖς. Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν ἀνήκον οἱ Εὐγενεῖς καὶ ὁ κληρὸς, εἰς τὴν δευτέραν ὁ λαός.

Εὐγενεῖς ἦσαν οἱ μεγάλοι γαιοκτήμονες ἢ οἱ πολεμικοὶ ἀρχηγοί, οἱ ὅποιοι μετέβαλλον τὴν χώραν, τὴν ὁποίαν τοὺς ἔδιδεν ὁ βασιλεὺς, εἰς ἰδιοκτησίαν τῶν.

Ἦσαν ἀπεριόριστοι ἄρχοντες εἰς τὸ κτῆμα τῶν, εἶχον τὸν πύργον καὶ κατεγίνοντο εἰς τὰ ὄπλα καὶ εἰς τὸ κυνήγιον. Μὲ τὸν καιρὸν τὰ ἴδια δικαιώματα ἀπέκτησαν καὶ οἱ ἀνώτεροι κληρικοί.

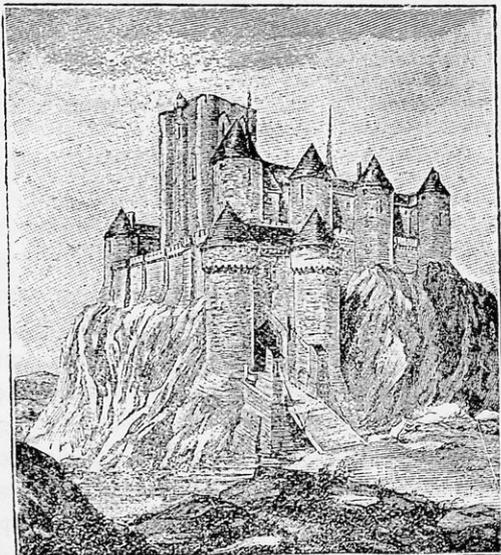
Τὴν τάξιν τῶν Ὑποτελῶν ἀπετέλουν κατὰ πρῶτον λόγον οἱ χωρικοί, οἱ ὅποιοι δὲν εἶχον ἰδικὰ τῶν κτήματα καὶ ἐκαλλιέργουν τὰ κτήματα τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κληρου, δίδοντες εἰς αὐτοὺς τὸ μεγαλύτερον μέρος ἐκ τῶν εἰσοδημάτων. Ἦσαν δηλαδὴ δουλοπάροικοι. Ἐκτὸς αὐτῶν ἦσαν καὶ οἱ τεχνῖται καὶ οἱ ἔμποροι τῶν πόλεων, καθὼς καὶ οἱ ἐπιστήμονες, οἱ ὅποιοι μὲ ἐν ὄνομα ὠνομάζοντο ἄστοι. Χωρικοὶ

καὶ ἄστοι δὲν εἶχον κανὲν δικαίωμα, ἀλλὰ μόνον ὑποχρεώσεις.

Ἡ μεσαιωνικὴ λοιπὸν κοινωνία περιελάμβανε τρεῖς τάξεις, δύο προνομιοῦχους, τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν κληρον, καὶ τὴν τρίτην τάξιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκον οἱ γεωργοὶ καὶ οἱ ἄστοι.

Ἐπιτομή. — Ὁ ἵπποτισμός.

Εἰς τὴν μεσαιωνικὴν Εὐρώπην ἐνωρὶς καθιέρωσαν τὴν συν-

Πύργος.

Πέριξ τοῦ ὄχυρου τάφος πλήρης ὕδατος, εἰς τὸ μέσον κινητὴ γέφυρα. Τὸ ὄχυρωμα ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ τεῖχος καὶ ἀπὸ πύργους. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς αὐλῆς εἶναι ὁ πύργος τοῦ εὐγενοῦς.

ήθειαν νά χρίουν τούς εὐγενεῖς νέους περί τὸ 18ον ἢ 20ὸν ἔτος τῆς ἡλικίας των Ἰππότες. Ἰππότης κατ' ἀρχὰς ἐσήμαινεν ἀπλῶς ἵππεὺς στρατιώτης, διότι οἱ εὐγενεῖς ἐπολέμουν ἔφιπποι. Ἀλλὰ διὰ τοῦ χρίσματος εἰς ἵππότες οἱ νέοι ἀνελάμβανον ὠρισμένας ὑποχρεώσεις, νά ὑπερασπίζουσι τὸ δίκαιον, νά προστατεύουσι τούς ἀδυνάτους καὶ ἀδικουμένους κατὰ τῆς βίας τῶν ἰσχυρῶν, νά τηροῦν τὸν λόγον τῆς τιμῆς καὶ νά εἶναι πιστοὶ εἰς τὴν φιλίαν των. Αἱ ἀρεταὶ αὐταὶ ἐθεωροῦντο ὡς χριστιανικαὶ καὶ ἔκαμνον τὸν ἵππότην καλὸν χριστιανὸν καὶ ὁ ἵπποτισμὸς κατήντησε θεσμὸς χριστιανικός.

Τοιοῦτοτρόπως διεμορφώθη ὁ ἵπποτικὸς βίος, ὁ ὁποῖος ἠκολούθει ἰδιαιτέρους κανόνας, συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐξημέρωσιν τῶν ἡθῶν καὶ ἀπέκτησε τόσην λαμπρότητα, ὅσην ἄλλοτε ὁ ἠρωικὸς κόσμος τῆς ἀρχαιότητος, καὶ ἐξυμνήθη ἀπὸ τούς ποιητάς. Καὶ σήμερον ἀκόμη, ὅταν λέγωμεν «ἵππότης», ἐννοοῦμεν τὸν τέλειον εἰς τούς λόγους καὶ εἰς τὰς πράξεις τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ἀνώτερον παντὸς ἀνθρώπινου ἐλαττώματος καὶ κακίας.

Ἐπειδὴ ὁ ἵππότης ἐθεωρεῖτο ὡς προστάτης τῆς θρησκείας, ἰδρύθησαν βραδύτερον Τάγματα ἵπποτικὰ μοναχικὰ μὲ ἰδιαιτέρας διακριτικὰς στολάς, τὰ ὁποῖα ἐπεδίωκον θρησκευτικούς σκοποὺς ἢ φιλανθρωπικούς. Οἱ ἵππῆται αὐτοὶ ἐπάνω ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴν στολὴν τοῦ ἵππότη ἐφόρουσι τὸν μοναχικὸν μανδύαν μὲ σταυρόν. Τὰ τάγματα αὐτὰ διέδωσαν τὸν χριστιανισμὸν εἰς πολλοὺς εἰδωλολατρικούς λαοὺς καὶ διωργάνωσαν βραδύτερον, ὅπως θὰ ἴδωμεν, τὰς Σταυροφορίας πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἁγίων Τόπων.

Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία.

Μεγάλην ἐκτίμησιν καὶ ἐπιβολὴν εἶχεν εἰς τὴν μεσαιωνικὴν κοινωνίαν ὁ κληρὸς καὶ οἱ μοναχοὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Οἱ κληρικοὶ καὶ οἱ μοναχοὶ ἦσαν οἱ μόνοι μορφωμένοι τῶν χρόνων αὐτῶν, διετήρησαν πολλὰς ὠφελίμους γνώσεις, ἰδίως εἰς τὴν γεωργίαν, καὶ ἐβοήθουν τούς ἀδυνάτους καὶ μικροὺς καὶ γενικῶς ἐχρησίμευσαν πολὺ εἰς τὴν ἐξημέρωσιν τῶν ἀνθρώπων.

Ἄλλ' ὁ κλῆρος δὲν περιορίζετο μόνον εἰς τὰ καθαρῶς θρησκευτικά του ἔργα, ἀλλ' εἶχε καὶ κοσμικὴν ἐξουσίαν. Εἶχε:

1) Πολιτικὴν ἐξουσίαν. Τότε δὲν ὑπῆρχε δημοτικὴ ἀρχή, ἢ ὁποῖα νὰ κρατῆ βιβλία τῆς γεννήσεως, τοῦ γάμου καὶ τοῦ θανάτου τῶν ἀνθρώπων. Τὸ ἔργον αὐτὸ ἀνέλαβεν ὁ κλῆρος καὶ τοιουτοτρόπως πολλὰ συμφέροντα τῶν ἀνθρώπων ἐξηρῶντο ἀπὸ αὐτόν.

2) Δικαστικὴν ἐξουσίαν. Οἱ ἐπίσκοποι ἐδίκαζον τὰς μεταξὺ τῶν κληρικῶν διαφοράς, τὰ δὲ δικαστήρια αὐτὰ διέκρινεν ἠπιότης καὶ ἐπιείκεια μεγαλυτέρα ἀπὸ τὰ τοῦ βασιλέως ἢ τῶν διαφόρων τιμαριούχων. Διὰ τοῦτο τὰ δικαστήρια αὐτὰ εἴλκυον τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ κόσμου καὶ πολλοὶ προσέφευγον εἰς ταῦτα, ὥστε ἡ δικαστικὴ δικαιοδοσία τοῦ κλήρου ἠϋρύνθη.

3) Ἐκπαιδευτικὴν ἐξουσίαν. Ἡ πολιτεία κατὰ τὸν μεσαίωνα δὲν παρεῖχε καμμίαν ἐκπαίδευσιν εἰς τὸν λαὸν καὶ μόνον ὁ κλῆρος συνετήρει τὰ σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα τὰ παιδιὰ ἐφοίτων δωρεάν. Διδάσκαλοι ἦσαν οἱ ἱερεῖς καὶ μοναχοί.

4) Τὴν κοινωνικὴν πρόνοιαν. Ἐπειδὴ ἡ ἐκκλησία εἶχε πολὺν πλοῦτον, καθ' ὅλον τὸν μεσαίωνα αὐτὴ εἶχε τὴν λεγομένην σήμερον κοινωνικὴν πρόνοιαν. Ἐβόηθει τοὺς πτωχοὺς, συνετήρει τὰ ὀρφανὰ, τὰς χήρας, τοὺς ἀναπήρους, τοὺς ἀσθενεῖς. Κατὰ τὸν 12ον καὶ 13ον αἰῶνα συνεστήθησαν τὰ πρῶτα νοσοκομεῖα.

Ὁ Πάπας.

Ἡ μεγάλη ἐξουσία τοῦ Πάπα εἶναι ἓν ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα γεγονότα τοῦ μεσαίωνος.

Ὁ Πάπας τῆς Ρώμης εἶχε μέγα κύρος ἀπὸ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους, διότι ἦτο ἀρχιεπίσκοπος τῆς πρωτεύουσας τοῦ κόσμου. Ἄλλ' ἡ ἐπιβολὴ του ἠϋξήθη περισσότερο, ἀφ' ὅτου προσεῖλκυεν εἰς τὸν χριστιανισμὸν τοὺς νέους λαοὺς τῆς Εὐρώπης. Οἱ ἱεραπόστολοι του ἐδίδαξαν τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν εἰς τοὺς βαρβάρους, μετέδωκαν εἰς αὐτοὺς τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἐξημερώσεως καὶ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ συγχρόνως

έφρόντισαν νά γεννήσουν εις αὐτοὺς τὴν πίστιν, ὅτι ὁ Πάπας ἦτο ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὁ ἀνώτατος ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησίας. Ἐδημιουργήθη τότε ὁ μέγας χριστιανικὸς κόσμος τῆς Εὐρώπης, ὁ ὁποῖος ἀνεγνώριζεν ὡς ἀρχηγὸν τὸν Πάπαν, καὶ οἱ διάφοροι λαοὶ ἐπίστευσαν, ὅτι, ἀδιακρίτως γλώσσης καὶ κράτους, ἀποτελοῦν ἓνα λαόν, τὸν χριστιανικὸν λαόν τῆς Εὐρώπης.

Ἄλλὰ τὴν δύναμιν τοῦ αὐτῆν ὁ Πάπας ἠθέλησε νά ἐκμεταλλευθῆ καὶ ἐσκέφθη νά ὑποτάξῃ τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν πνευματικὴν, τοὺς βασιλεῖς καὶ διαφόρους ἡγεμόνας δηλαδὴ νά κάμῃ ὑποχείριους τοῦ. Διὰ τοῦτο ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς διαφόρους ἰσχυροὺς ἡγεμόνας. Πρὸς στιγμὴν ἐφάνη, ὅτι θά ὑπερισχύσῃ ὁ Πάπας. Τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Ἐρρίκον Δ' κατήρεσε καὶ τὸν ὑπεχρέωσε νά ἔλθῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ γονυπετῆς νά ζητήσῃ συγγνώμην. Τὸν βασιλέα τῆς Ἀγγλίας Ἰωάννην τὸν Ἀκτῆμονα ἀφώρισεν. Ὁ βασιλεὺς οὗτος τόσον ἐφοβήθη, ὥστε παρεχώρησε τὸ βασίλειόν του εἰς τὸν Πάπαν, αὐτὸς δὲ τοῦ τὸ ἐπέστρεψε πάλιν ἄλλ' ὡς φέουδον. Εἰς τὸ τέλος ὁμοῦς ὁ Πάπας ἐταπεινώθη καὶ οἱ βασιλεῖς ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των.

Ἡ Παιδεία.

Ἐκ τῆς μεταναστεύσεως τῶν γερμανικῶν λαῶν μεγάλην καταστροφὴν ἔπαθον τὰ γράμματα καὶ ἡ Εὐρώπη ἔζησε πολλοὺς αἰῶνας βυθισμένη εἰς τὴν ἀμάθειαν. Ἐπὶ τῶν Μεροβιγγικῶν βασιλέων π.χ. ἦτο τόση ἡ ἀμάθεια εἰς τὴν Γαλλίαν, ὥστε δυσκόλως εὕρισκον ἀνθρώπους μορφωμένους διὰ τὰς ὑπηρεσίας τοῦ κράτους καὶ τῆς ἐκκλησίας.

Ἄλλ' οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ἦσαν πλήρεις ζωῆς καὶ δημιουργικοὶ καὶ ἤρχισαν νά προοδεύουν εἰς τὰ γράμματα, εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ εἰς τὰς τέχνας. Ὅπως δὲ γενικῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὅλα ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν θρησκείαν, τοιοῦτοτρόπως καὶ τὰ γράμματα, αἱ ἐπιστήμαι καὶ αἱ τέχναι ἔχουν τὴν σφραγίδα τῆς θρησκείας.

Ἄπο τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους τὴν παιδεῖαν ἔλαβεν εἰς χεῖρας τῆς ἡ Ἐκκλησία καὶ τὴν ἐκράτησε καθ' ὄλον τὸν μεσαίωνα. Ἦθελεν αὐτὴ νὰ διευθύνῃ τὴν μόρφωσιν τῶν νέων. Ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος ἐπροστάτευσε τὰ γράμματα καὶ ἵδρυσεν σχολεῖα, εἶναι ὁ Κάρολος ὁ Μέγας, ἂν καὶ ὁ ἴδιος ἦτο ἀγράμματος. Διὰ τοῦτο οἱ Εὐρωπαῖοι ἀπὸ τοῦ Καρόλου χρονολογοῦν τὴν πρώτην ἀναγέννησιν τῆς Δύσεως.

Τὰ Σχολεῖα.

Τὸ μεσαιωνικὸν σχολεῖον ἦτο παράρτημα τῆς ἐκκλησίας καὶ διδάσκαλοι ἦσαν οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ μοναχοί. Ἀπαράλλακτα ὅπως καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας μας εἰς τοὺς Τούρκους. Ἡ Ἐκκλησία καὶ τὰ μοναστήρια ἐφρόντισαν νὰ ἱδρῦσουν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ πρῶτα σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐδίδασκον οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ μοναχοί.

Εἰς τὰ μεσαιωνικὰ σχολεῖα ἐδίδασκον ἀνάγνωσιν, γραφήν, ὀλίγην ἀριθμητικὴν, γραμματικὴν καὶ κατήχησιν. Γλῶσσα ἦτο ἡ λατινικὴ καὶ οἱ νέοι ἐσπούδαζον δωρεάν. Αὐτὰ ἦσαν τὰ μικρὰ σχολεῖα τῶν κωμοπόλεων καὶ τῶν χωρίων. Εἰς τὰς μεγαλυτέρας πόλεις ὑπῆρχον τὰ λεγόμενα μεγάλα σχολεῖα, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰ δὲν ἐδιδάσκοντο σπουδαιότερα πράγματα.

Ἄπο τὸν 12ον ἄρα καὶ 13ον αἰῶνα ἀρχίζει ἡ μόρφωσις νὰ γίνεται πλουσιωτέρα καὶ σημαντικωτέρα. Εἰς τὰ σχολεῖα τῶν πόλεων προσετέθησαν ἀνώτερα μαθήματα, ἡ θεολογία, ἡ ἱατρικὴ, τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον κ. ἄ. Πολλὰ σχολεῖα ἔγιναν ὀνομαστά διὰ τοῦτον ἢ ἐκείνον τὸν κλάδον.

Τὰ Πανεπιστήμια.

Τὰ ἀνώτατα σχολεῖα, τὰ ὁποῖα σήμερον ὀνομάζομεν Πανεπιστήμια, τὴν ἀρχὴν τῶν ἔχουν ἀπὸ τὸν μεσαίωνα. Ἰδρύθησαν δὲ ὡς ἑξῆς.

Εἰς τὰς μεγάλας πόλεις μὲ τὸν καιρὸν ἔγιναν πολλὰ σχολεῖα καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν καθημερινῶς ἠῤῥεξε. Κατὰ

τὸν μεσαίωνα τὰ διάφορα ἐπαγγέλματα ἀπετέλουν ἰδιαίτερα σωματεῖα, τὰς συντεχνίας. Εἰς ἰδιαιτέραν συντεχνίαν ἀνήκον οἱ ὑποδηματοποιοί, οἱ ξυλουργοί, οἱ κρεοπῶλαι, οἱ σιδηρουργοί κτλ. Τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πατρὸς ἠκολούθουν τὰ παιδιά καὶ δὲν ἦτο εὐκολὸν κανεῖς νὰ ἀφήσῃ τὸ οἰκογενειακόν του ἐπάγγελμα καὶ νὰ μεταπηδήσῃ εἰς ἄλλο. Καὶ τὰ γράμματα ἐθεωροῦντο ὡς ἓν ἐπάγγελμα.

Πρώτην φορὰν λοιπὸν εἰς Παρισίους διδάσκαλοι καὶ μαθηταὶ ὄλων τῶν σχολείων τῆς πόλεως ἀπετέλεσαν ἓνα σύνδεσμον, μίαν ἔνωσιν (λατιν. Universitas = ἔνωσις), διὰ νὰ ὑποστηρίξουν, ὅπως καὶ αἱ ἄλλαι συντεχνίαι, τὰ συμφέροντά των. Τοιοῦτοτρόπως προῆλθεν ἡ «Ἐνωσις διδασκάλων καὶ μαθητῶν» (Universitas magistrorum et scholarium), δηλαδὴ αὐτό, τὸ ὁποῖον ὀνομάζομεν Πανεπιστήμιον.

Κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ πρῶτον τῆς Εὐρώπης, ἰδρύθησαν καὶ εἰς ἄλλας πόλεις Πανεπιστήμια. Αἱ σπουδαὶ εἰς αὐτὰ διήρκουν πολλὰ ἔτη καὶ ἐσπούδαζον τρεῖς κυρίως ἐπιστήμας, νομικὴν, ἱατρικὴν καὶ θεολογίαν.

Οἱ συγγραφεῖς.

Κατὰ τὸν μεσαίωνα γλῶσσα τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν γραμμάτων ἦτο ἡ λατινικὴ. Οἱ λαοὶ ὅμως τῆς Δύσεως ὠμίλουν πλέον τὰς νέας γλώσσας, αἱ ὁποῖαι ἐσηματίσθησαν μετὰ τὴν μετανάστευσιν, οἱ Γάλλοι τὴν γαλλικὴν, οἱ Ἴταλοὶ τὴν ἰταλικὴν, οἱ Ἰσπανοὶ τὴν ἰσπανικὴν, οἱ Ἄγγλοι τὴν ἀγγλικὴν. Μόνον οἱ Γερμανοὶ διετήρησαν τὴν παλαιάν των γλῶσσαν.

Ἐνῶ λοιπὸν οἱ λόγιοι ἐξηκολούθουν νὰ γράφουν τὴν λατινικὴν, οἱ διάφοροι λαοὶ ἔψαλλον εἰς τὰς νέας γλώσσας τὸν πόνον, τὴν χαρὰν, τὴν συγκίνησιν, τὰ κατορθώματα καὶ τὰ ἀτυχήματα τῶν ἀρχηγῶν των κτλ. Τὸ ἴδιον συνέβη ἀκριβῶς καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς χρόνους τῆς δουλείας. Ἐνῶ οἱ λόγιοί μας ἔγραφον γλῶσσαν ἀρχαϊκὴν, ὁ λαὸς ἔψαλλε τὸν πόνον, τὴν χαρὰν, τὰ κατορθώματα καὶ τὴν δυστυχίαν τῶν κλεφτῶν κλπ. εἰς τὴν γλῶσσαν του τὴν ὀμι-

λουμένην, εἰς τὰ δημοτικά τραγούδια. Εἰς τὴν Γαλλίαν, τὴν Γερμανίαν, τὴν Ἀγγλίαν κτλ. ἔγιναν πολλὰ περίφημα ποιήματα εἰς τὰς νέας γλώσσας.

Ἀξιολόγους συγγραφεῖς κατὰ τὸν μεσαίωνα ἔχει κυρίως νὰ ἐπιδείξη ἡ Ἰταλία. Ἐκεῖ ἔζησαν μερικοὶ περίφημοι συγγραφεῖς καὶ ποιηταί, οἱ ὅποιοι μὲ τὰ ἔργα των ἀπέκτησαν μεγάλην δόξαν καὶ κατέλαβον σπουδαίαν θέσιν εἰς τὴν παγκόσμιον λογοτεχνίαν.

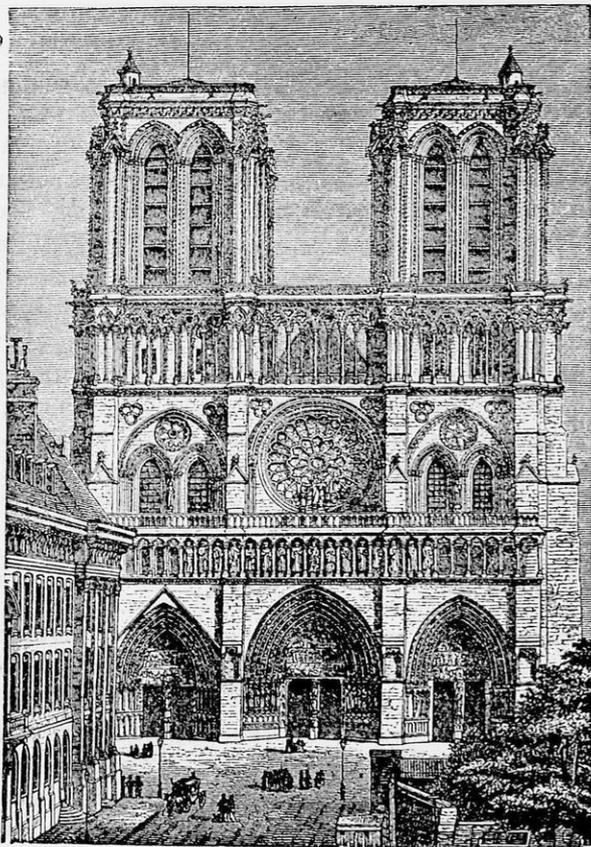
Μέγας ποιητὴς ἦτο ὁ Δάντης (1265-1321), τοῦ ὁποίου τὸ σπουδαιότερον ἔργον ὀνομάζεται «Θεία Κωμῳδία». Κατήγετο ἀπὸ τὴν Φλωρεντίαν. Ἐπίσης Ἰταλὸς ἦτο ὁ Πετράρχης (1304-1374), τοῦ ὁποίου τὸ μέγα ποίημα ὀνομάζεται «Ἀφρικὴ». Περίφημος ἦτο καὶ ὁ Βοκκάκιος (1313-1375), τοῦ ὁποίου τὸ σπουδαιότερον ἔργον Δεκαήμερον εἶναι γραμμένον εἰς πεζὸν λόγον.

Αἱ τέχναι. —

Ἡ μετανάστευσις τῶν λαῶν καὶ ἀργότερα αἱ ἐπιδρομαὶ ἐπροξένησαν μεγάλην καταστροφὴν εἰς τὴν τέχνην, ὅπως καὶ εἰς τὰ γράμματα. Μὲ τὸν καιρὸν ὅμως ἡ τέχνη ἤρχισε πάλιν νὰ καλλιεργῆται καὶ ἀκμάζουν ὅλοι οἱ κλάδοι αὐτῆς, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ γλυπτικὴ, ἡ διακοσμητικὴ, ἡ ζωγραφικὴ.

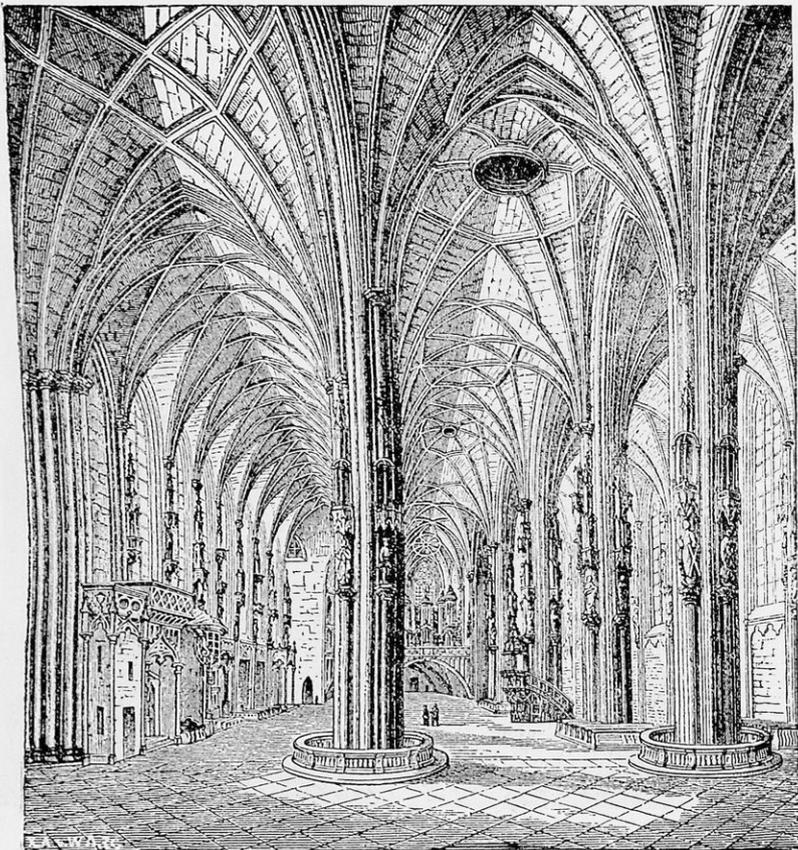
Ἡ καλλιτεχνία τοῦ μεσαίωonos συγκεντρώνεται εἰς τὸν ναόν. Ὅλαι αἱ τέχναι συνεργάζονται διὰ τὴν μεγαλοπρέπειάν του, διότι ὁ ναὸς εἶναι δημιούργημα τῆς θερμῆς πίστεως τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς αὐτῆς. Ἀλλὰ ἐκτὸς τῶν ναῶν καὶ ἄλλα οἰκοδομήματα ἐκτίσθησαν τὸν μεσαίωνα, πύργοι τῶν εὐγενῶν, τείχη ἀξιόλογα κτλ.

Εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν ναῶν κατ' ἀρχὰς ἠκολούθησαν τὴν ρωμαϊκὴν ἀρχιτεκτονικὴν. Μεταχειρίζονται δηλαδὴ θόλους καὶ τόξα καὶ στέγην ἐπίπεδον, ὅπως εἰς τὰς παλαιὰς βασιλικὰς. Τὸν ρωμαϊκὸν ὅμως ρυθμὸν ἐτροποποίησαν κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦς. Εἰς πολλοὺς ναοὺς προσέθεσαν κεντρικὸν θόλον, ὅπως εἰς τὸν βυζαντινὸν ναόν. Οἱ κίονες τοῦ ναοῦ, οἱ ὅποιοι στηρίζουν τὰ τόξα, εἶναι κοντοὶ καὶ χονδροί, τὰ πα-

Γοθικός Ναός, έξωτερικόν.

Ἡ Παναγία τῶν Παρισίων, ἐν ἀπὸ τὰ θαύματα τοῦ γοθτικοῦ ρυθμοῦ, ἔργον τοῦ 13ου αἰῶνος. Ἐχει ὕψος 68 μ., μῆκος 130, πλάτος 48. Ὁ Παρθενῶν ἔχει ὕψος 17 μ., μῆκος 60, πλάτος 30. Τρεῖς μεγαλοπρεπεῖς πύλαι με περίτεχνα ἀνάγλυφα καὶ πλῆθος ἀγαλμάτων φέρουν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ. Ἀνωθεν αὐτῶν εἶναι ἑξώστης φέρων 28 ἀνδριάντας βασιλέων. Εἰς τὸ μέσον κολοσσιαῖον κυκλικὸν παράθυρον διαμέτρου 13 μ. Ὑπεράνω αὐτοῦ τρίτος ἑξώστης καὶ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ δύο πύργοι ὑπερύψηλοι. Τὸ ὕψος τῶν παραθύρων μόνον ὑπερβαίνει τὸ ὕψος οἰκίας με ἑπτὰ πατώματα, ἢ ὅποια εὔρισκεται παραπλευρῶς ἀριστερὰ.

Γοθικός Ναός, έσωτερικόν.

Τò έσωτερικόν του καθεδρικού ναού του Ἁγίου Στεφάνου τῆς Βιέννης. Οί κίονες ύψοῦνται έλαφρότατοι καί διακλαδιζόμενοι στηρίζουν τόν θόλον, εις τρόπον ὡστε τò έσωτερικόν του ναού παρέχει τὴν έντύπωσιν πυκνοῦ δάσους, ὅπου συμπλέκονται οί κλάδοι τῶν δένδρων. Τά κολοσσιαία παράθυρα μεταξὺ τῶν κίωνων χύνουν ἄπλετον φῶς έντός του ναού.

ράθουρα ὀλίγα καὶ μικρά. Τὸ κυριώτερον χαρακτηριστικὸν τοῦ νέου ρυθμοῦ εἶναι τὰ κωδωνοστάσια, τέσσαρα ἢ καὶ πέντε πολλάκις εἰς σχῆμα σταυροῦ. Ὁ ρυθμὸς αὐτὸς ὀνομάζεται Ρωμανικὸς ρυθμὸς.

Βραδύτερον ἐπενόησαν νέον ρυθμὸν μὲ στύλους λεπτοῦς καὶ ὑψηλοῦς, παράθουρα πολλὰ καὶ τεραστίου μεγέθους καὶ γενικῶς κομψότερον καὶ ἐλαφρότερον. Ὁ ρυθμὸς αὐτὸς ὀνο-

Τζιόττο. Ἀποκαθήλωσις (τοιχογραφία).

μάζεται Γοτθικὸς ρυθμὸς. Οἱ ναοὶ τοῦ ρυθμοῦ αὐτοῦ ἔχουν τεράστιον ὕψος, 35 ἢ 43 ἢ πολλάκις καὶ 46 μέτρα.

Οἱ ναοὶ καὶ τοῦ Ρωμανικοῦ καὶ τοῦ Γοτθικοῦ ρυθμοῦ εἶναι διακοσμημένοι κατὰ τρόπον θαυμάσιον. Ἴδιως ἐξαιρετικὸν κόσμημα τῶν ναῶν αὐτῶν ἀποτελοῦν αἱ θύραι τῆς εἰσόδου, τὰ κωδωνοστάσια, οἱ πύργοι καὶ τὰ παράθουρα. Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία δὲν ἀπηγόρευσε τὴν κατασκευὴν ἀγαλμάτων πρὸς,

παράστασιν τῶν Ἁγίων. Διὰ τοῦτο εἰς τοὺς μεσαιωνικοὺς ναοὺς εἰς χιλιάδας πολλάκις ἀριθμοῦνται τὰ ἀγάλματα.

Καὶ ἡ ζωγραφικὴ ἀνεπτύχθη κατὰ τὸ τέλος ἰδίως τῶν μέσων χρόνων. Μεγάλους ζωγράφους εἶχον κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς αἱ Κάτω Χῶραι, τὸ Βέλγιον δηλαδὴ καὶ ἡ Ὀλλανδία. Ἐπίσης εἰς τὴν Ἰταλίαν ἔζησαν μερικοὶ ζωγράφοι περίφημοι, ὅπως ὁ Τζιόττο, ὁ Μπελλίνι, ὁ Φρά Ἀντζέλικο, ὁ Μποττιτσέλλι κ. ἄ., οἱ ὅποιοι προητοίμασαν τὴν ἀναγέννησιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ΄

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΩΝ ΚΟΜΝΗΝΩΝ (1081 — 1185)

Ἄλέξιος Α΄ Κομνηνός (1081-1118).

Ὁ Ἄλέξιος Α΄ ὁ Κομνηνός ἔγινεν ἀρχηγὸς μιᾶς ἀπὸ τὰς ἐνδόξους δυναστείας τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ Κομνηνοὶ αὐτοκράτορες ἀνήκον εἰς μεγάλην οἰκογένειαν τῆς Μ. Ἀσίας καὶ κατήγοντο ἀπὸ τὴν Παφλαγονίαν. Ὁ Ἄλέξιος Α΄ διεκρίθη διὰ τὴν διπλωματικὴν του ἱκανότητα, τοὺς λεπτούς του τρόπους καὶ τὴν ἐπιβλητικότητά του. Εὐρῆκε τὸ κράτος εἰς κακὴν κατάστασιν. Τὸ Ταμεῖον δὲν εἶχε χρήματα, ὁ στρατὸς εἶχε παραλύσει καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τὰ πράγματα ἦσαν ἀνήσυχα. Μὲ τὰ προτερήματά του κατώρθωσε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ νὰ σώσῃ τὸ κράτος ἀπὸ τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθρούς.

Ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Νορμανδῶν.

Μόλις ἀνήλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Ἄλέξιος, περιεπλάκη εἰς μακρὸν πόλεμον κατὰ τῶν Νορμανδῶν. Περί τὰ μέσα τοῦ 11ου αἰῶνος οἱ Νορμανδοὶ, ὀρμώμενοι ἀπὸ τὸν γαλλικὴν Νορμανδίαν, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν νότιον Ἰταλίαν καὶ ὑποστηρίζομενοι ὑπὸ τοῦ Πάπα κατώρθωσαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ἀποσπάσουν ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν καὶ τὰς τελευταίας κτήσεις τῆς ἐκεῖ. Ἐκ τῆς Ἰταλίας ὀρμώμενοι οἱ Νορμανδοὶ ἐνίκησαν τοὺς Σαρακηνοὺς, κατέστρεψαν τὸν πειρατικὸν τὸν στόλον, κατέλαβον τὴν Σικελίαν καὶ ἴδρυσαν τοιοῦτοτρόπως τὸ βραδύτερον ὀνομασθὲν «Κράτος τῶν δύο Σικελιδῶν».

Ὁ πανουργότατος ἡγεμὼν των Ροβέρτος Γυισκάρδος (διάβολος) ἐσκέφθη νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος του πρὸς ἀνατολάς καὶ νὰ καταλύσῃ τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν. Τὸ 1081, ἤτοι τὸ ἔτος, κατὰ τὸ ὁποῖον ἀνήρχετο εἰς τὸν θρόνον ὁ Ἄλέξιος Α΄, ὁ Γυισκάρδος μὲ 30 χιλ. Νορμανδοὺς ἀπεβιβάσθη;

Α. Δαζάροω

εἰς τὴν Ἠπειρον. Ἦρχισεν ἀπὸ τότε δεινὸς ἀγὼν μεταξὺ τῶν δύο πολυμηχάνων ἀνδρῶν, τοῦ Ἀλεξίου καὶ τοῦ Γυισκάρδου, τὸν ὁποῖον ἐξηκολούθησαν οἱ διάδοχοί των.

Ἡ κατάστασις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν ἦτο οἰκτρά. Οἱ Σελτζοῦκοι εὐρίσκοντο εἰς τὴν Νίκαιαν, εἰς τὰ πρόθυρα τῆς πρωτευούσης, στρατὸς καὶ χρήματα δὲν ὑπῆρχον, ἐνῶ τὸ ναυτικὸν πρὸ πολλοῦ εἶχε καταστραφῆ. Ὁ Ἀλέξιος εὐρέθη εἰς πολὺ δύσκολον θέσιν. Ὅπως ἄλλοτε ὁ Ἡράκλειος, ἐπρομηθεύθη χρήματα ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας, κατήρτισε στρατὸν ἀπὸ τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας καὶ συνεμάχησε μὲ τοὺς Βενετούς. Εἶχεν ἀνάγκην στόλου, διὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τοὺς θαλασσινοὺς Νορμανδοὺς.

Ὁ Ροβέρτος ἔχων μαζὶ του καὶ τὸν τολμηρὸν υἱὸν του Βοημόνδον, ἐπολιόρκησε τὸ Δυρράχιον, τὴν σπουδαιοτάτην αὐτὴν θέσιν, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἤρχιζεν ἡ μεγάλη Ἑγνατία ὁδός, ἡ ὁποία ἔφερεν εἰς Θεσσαλονίκην καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀπέκλεισε τὸ Δυρράχιον καὶ ἀπὸ τὴν ξηρὰν καὶ ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Ὁ βενετικὸς στόλος κατέστρεψεν εἰς ναυμαχίαν τὰ νορμανδικὰ πλοῖα, ἀλλ' ὁ Ἀλέξιος, ὁ ὁποῖος ἐνεφανίσθη πρὸ τοῦ Δυρραχίου μὲ ἑλληνικὸν στρατόν, ἔπαθε μεγάλην καταστροφὴν. Ὁ στρατὸς του διελύθη, τὸ Δυρράχιον παρεδόθη καὶ οἱ Νορμανδοὶ ἔγιναν κύριοι τῆς Ἠπείρου καὶ Μακεδονίας καὶ ἐπροχώρησαν μέχρι τῆς Θεσσαλίας.

Ἄλλ' ὅ,τι δὲν κατῶρθωσε διὰ τῶν ὄπλων ὁ Ἀλέξιος, τὸ ἐπέτυχε διὰ τῆς διπλωματίας. Συνεμάχησε μὲ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Ἑρρίκον Δ' καὶ ἠνάγκασε τὸν Ροβέρτον νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ἐκινδύνευον αἱ κτήσεις του ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς. Κατὰ τοῦ Ροβέρτου κατόπιν διεξήγαγε μακρὸν κλεφτοπόλεμον, ἕως ὅτου κατῶρθωσε νὰ τὸν νικήσῃ πλησίον τῆς Λαρίσης. Ὁ Ροβέρτος ἐγκατέλειψε τὰς κατακτήσεις του εἰς τὴν Βαλκανικὴν καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Μετ' ὀλίγον, τὸ 1085 ἀπέθανε καὶ ἡ αὐτοκρατορία ἔμεινε ἥσυχος ὀλίγον χρόνον ἀπὸ τὰς νορμανδικὰς ἐπιδρομὰς.

Τὴν συμμαχίαν μὲ τοὺς Βενετούς ὁ Ἀλέξιος ἐπλήρωσε πολὺ ἀκριβὰ. Παρεχώρησεν εἰς αὐτοὺς μεγάλα ἐμπορικὰ προνόμια. Τοὺς ἀπήλλαξεν ἀπὸ τοὺς λιμενικοὺς καὶ τελωνειακοὺς Ἱστορία τῶν Μέσων Χρόνων (*Εκδ. 1948)

φόρους και τούς ἔδωκε τὸ δικαίωμα νὰ προσεγγίζουσι ἐλευθέρως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς ἄλλους τριάκοντα λιμένας τοῦ κράτους. Τοιοῦτοτρόπως τὸ ἑλληνικὸν ἐμπόριον ἔπαθε μεγάλας ζημίας. —

— Ἄλλαι ἐπιτυχίαι τοῦ Ἀλεξίου.

Εἰς τὴν Βαλκανικὴν τὸ ἑλληνικὸν κράτος ἠπειλεῖτο ἀπὸ δύο νέους ἐχθρούς, τοὺς Πατινάκας καὶ τοὺς Οὐγγρους. Ὁ Ἀλέξιος ἐπεχείρησε μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Πατινάκων, ἀλλὰ κατ' ἀρχάς ἠττήθη. Δι' ἐπιτηδείων ὅμως διπλωματικῶν ἐνεργειῶν κατῴρθωσε νὰ στρέψῃ ἐναντίον αὐτῶν ἕνα βαρβαρικὸν λαόν, τοὺς Κομάνους, καὶ τοιοῦτοτρόπως κατῴρθωσε νὰ τοὺς καταβάλῃ. Πολλοὶ ἐφρονεύθησαν, ἄλλους δὲ ὁ αὐτοκράτωρ ἐγκατέστησεν εἰς τὸ κράτος ὡς γεωργοὺς καὶ στρατιώτας.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξίου Α' ἤρχισαν αἱ μεγάλαι ἐκστρατεῖαι τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν κατὰ τῶν Τούρκων πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἀγίων Τόπων, αἱ ὁποῖαι εἰς τὴν ἱστορίαν ὀνομάζονται Σταυροφορίαι. Κατὰ τὴν Α' Σταυροφορίαν ὁ Ἀλέξιος κατῴρθωσε μὲ μεγάλην διπλωματικὴν ἰκανότητα νὰ ἀνακτῆσῃ τὴν Νίκαιαν καὶ τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας, Σμύρνην, Ἔφεσον κλπ., βραδύτερον δὲ τὴν παραλίαν τοῦ Εὐξεινίου, ὅλην τὴν παραλίαν τῆς Μ. Ἀσίας μέχρι τῆς Ἀντιοχείας καὶ μέγα μέρος τοῦ ἐσωτερικοῦ.

Τοιοῦτοτρόπως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξίου, ὁ ὁποῖος συνέβη τὸ 1118, ἡ αὐτοκρατορία εἶχεν ἀνακτήσει σημαντικὸν μέρος ἐκ τῶν ἀσιατικῶν κτήσεών της. Τὴν ἱστορίαν τοῦ δραστηριωτάτου καὶ ἐπιτηδειοτάτου αὐτοκράτορος συνέγραψεν ἡ κόρη του Ἄννα ἢ Κομνηνὴ εἰς τὸ σύγγραμμα, τὸ ὁποῖον ὠνόμασεν Ἀλεξιάδα. —

Ἰωάννης Β' Κομνηνός (1118—1143).

Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλεξίου Α' Ἰωάννης Β' (1118—1143) εἶναι μία ἀπὸ τὰς ὀλίγας προσωπικότητας, ὅσαι ἐκάθησαν ἐπὶ τοῦ

ἑλληνικοῦ θρόνου. Ἐκτὸς τῆς ἐξαιρετικῆς μορφώσεως καὶ ἀντιλήψεως, εἶχε τρόπους μαλακοῦς καὶ γενναϊόφρονας καὶ μεγάλας στρατιωτικὰς ἀρετάς. Διὰ τοῦτο ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν Καλογιάννης. Ὁ Ἰωάννης ὠνειρεύετο νὰ ἀνακτήσῃ ὅλας τὰς χώρας, ὅσαι ἀνήκον ἄλλοτε εἰς τὸ κράτος. Διὰ τοῦτο διεήγαγε πολλοὺς καὶ μακροὺς πολέμους.

Κατὰ πρῶτον ἐταπεινώσε τοὺς Πατινάκας, οἱ ὅποιοι ἐξηκολούθουν τὰς ἐπιδρομάς των. Αὐτὴν τὴν φορὰν ὅμως ἡ σφαγὴ τῶν Πατινακῶν ὑπῆρξε τόσον ἀγρία καὶ ἐξοντωτικὴ, ὥστε δὲν ἀναφαίνονται πλέον εἰς τὴν ἱστορίαν. Κατόπιν ἐστράφη καὶ κατὰ τῶν Οὐγγρων. Ἐνίκησεν αὐτοὺς καὶ τοὺς ὑπεχρέωσε νὰ ἀνακηρύξουν ἡγεμόνα των ἄνθρωπον ἀφωσιωμένον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ὁ Ἰωάννης ἠθέλησε νὰ καταργήσῃ τὰ προνόμια, τὰ ὅποια ὁ πατὴρ του εἶχε χορηγήσει εἰς τοὺς Βενετούς. Ἄλλ' οἱ Βενετοὶ ἦσαν κράτος ναυτικὸν καὶ ὁ Ἰωάννης δὲν εἶχε στόλον. Ὅταν λοιπὸν οἱ Βενετοὶ ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον καὶ ἐπετέθησαν ἐναντίον τῶν νήσων τοῦ κράτους, ὁ αὐτοκράτωρ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ νὰ ἀνανεώσῃ ὅλα τὰ δοθέντα εἰς αὐτοὺς προνόμια.

Ἀξιόλογα ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Σελτζούκων. Ὁ Ἰωάννης κατέλαβεν ὅλην τὴν χώραν ἀπὸ τοῦ Μαιάνδρου μέχρι τοῦ Ἄλυος ποταμοῦ. Ὁρμώμενος δὲ ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν ἐσχεδίαζε νέαν ἐκστρατείαν ἐναντίον τῆς Συρίας καὶ Παλαιστίνης, διὰ νὰ καταλάβῃ τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἄλλ' ἐπληγώθη κυνηγῶν εἰς τὸν Ταῦρον τῆς Κιλικίας καὶ ἀπέθανεν ἀπὸ τὴν πληγὴν (1143).

Μανουὴλ Α΄ Κομνηνός (1143-1180).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ υἱὸς του Μανουὴλ Α΄ (1143-1180). Ὁ Μανουὴλ εἶχε φυσικὰ χαρίσματα ἀνώτερα καὶ τοῦ πατρός του καὶ τοῦ πάππου. Συνεκέντρωνε τὰ προτερήματα καὶ τῶν δύο καὶ ἐπὶ πλέον ἦτο ρωμαλεώτερος καὶ ἀνδρειότερος ἀπὸ ὅλους ἴσως τοὺς Ἕλληνας αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου. Ἠγάπα περισσότερον ἀπὸ

πάντα ἄλλον τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῆς Δύσεως καὶ προσεπάθησε νὰ εἰσαγάγῃ τὰ ἵπποτικά ἔθιμα εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ καὶ εἰς τοὺς ὑπηκόους του τὴν ἀγάπην πρὸς τοὺς ἀγῶνας καὶ τὸν στρατιωτικὸν βίον. Ἦτο βασιλεὺς ἡρωικὸς καὶ διεξήγαγε μακροὺς πολέμους, οἱ ὅποιοι δὲν τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ ἀσχοληθῇ εἰς τὴν διόρθωσιν τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως τοῦ κράτους.

Κατὰ πρότον ἐπολέμησεν ἐναντίον τοῦ φράγκου ἡγεμόνος τῆς Ἀντιοχείας. Τὴν Ἀντιόχειαν εἶχον καταλάβει οἱ Φράγκοι κατὰ τὴν Α' Σταυροφορίαν καὶ παρὰ τὴν συμφωνίαν, τὴν ὅποιαν εἶχον κάμει μὲ τὸν Ἀλέξιον Α', νὰ ἀναγνωρίζουν τὴν κυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὰς χώρας, τὰς ὁποίας θὰ κατελάμβανον, ἐκηρύχθησαν ἀνεξάρτητοι ἡγεμόνες. Ὁ Μανουὴλ ἐνίκησε τὸν ἡγεμόνα τῆς Ἀντιοχείας, τὸν ὑπεχρέωσε νὰ κρατῇ τὸν ἀναβολέα τοῦ ἵππου του, ὅταν εἰσῆρχετο εἰς τὴν πόλιν, καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ ὀρκισθῇ τὸν ὄρκον τῆς ὑποτελείας.

Ἐπιτυχεῖς πολέμους ἐπίσης ἐπεχείρησεν ἐναντίον τῶν Οὐγγρων, τοὺς ὁποίους ἐνίκησε τὸ 1167, καὶ ἐναντίον τῶν Σέρβων, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐπαναστατήσῃ. Τοὺς Σέρβους ὑπεχρέωσε πάλιν νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν κυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος.

Νέος νορμανδικὸς πόλεμος.

Ἀλλὰ περισσότερο ἐπικίνδυνοι ἦσαν διὰ τὸ κράτος πάλιν οἱ Νορμανδοί. Τὸ 1174 ἔχοντες ἀρχηγὸν τὸν βασιλέα τῶν Ρογήρον Β', ἀνεψιὸν τοῦ Ροβέρτου, ἐπανέλαβον τὰς ἐπιθέσεις κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ στόλος τῶν κατέλαβε τὴν Κέρκυραν, ἠρήμωσε τὴν Εὐβοίαν καὶ τὴν Ἀττικὴν καὶ στρατὸς νορμανδικὸς ἔφθασε μέχρι τῶν Θηβῶν, αἱ ὁποῖαι τότε ἦσαν ἡ πρωτεύουσα τοῦ θέματος τῆς Ἑλλάδος καὶ εἶχον πλουτήσῃ ἀπὸ τὴν βιομηχανίαν τῆς μετάξης. Διήρπασαν τὰς οἰκίας, τὰ καταστήματα καὶ αὐτὰς τὰς ἐκκλησίας καὶ ἀπήγαγον εἰς τὴν Σικελίαν τοὺς ἐργάτας τῶν μεταξουργείων καὶ δι' αὐτῶν ἀνέπτυξαν ἐκεῖ τὴν καλλιέργειαν τῆς μετάξης. Τὰ ἴδια ἔπραξαν καὶ εἰς τὴν Κόρινθον. Ἡ καταστροφὴ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς

βιομηχανίας τῆς μετάξης ἦτο μεγάλη ζημία διὰ τὸ κράτος, τὸ ὅποῖον εἰσέπραττε πολλὰ ἐξ αὐτῶν.

Ὁ Μανουὴλ ἦτο ἀπησχολημένος εἰς τοὺς πολέμους ἐναντίον τῶν Οὐγγρων καὶ Σέρβων καὶ δὲν κατάρθωσε νὰ ἐπέλθῃ ἀμέσως κατὰ τῶν Νορμανδῶν. Ὅταν ὅμως ἀπηλλάγη ἀπὸ τοὺς βορειοὺς ἐχθροὺς, ἀπεφάσισε νὰ στραφῇ κατὰ τῶν Νορμανδῶν. Συνεμάχησε καὶ αὐτὸς μὲ τοὺς Βενετοὺς καὶ διεξήγαγε κατὰ τῶν Νορμανδῶν μακροὺς καὶ σκληροὺς ἀγῶνας καὶ κατάρθωσε νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Κέρκυραν, ὅπου ἠνδραγάθησεν εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως. Βραδύτερον ἐξεδίωξε τοὺς Νορμανδοὺς ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ κατέλαβε πολλὰς θέσεις εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ρογήρου ὁ διάδοχος του Γουλιέλμος Α΄ ἐκλείσεν εἰρήνην (1178).

Πόλεμος κατὰ τῶν Σελτζούκων.

Ὁ Μανουὴλ ἐπολέμησεν ἐπίσης καὶ ἐναντίον τῶν Σελτζούκων εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἐνίκησεν αὐτοὺς ἐπανειλημμένως. Αἱ προσπάθειαι τοῦ ὅμως νὰ διαλύσῃ τὸ σελτζουκικὸν κράτος τοῦ Ἰκονίου δὲν ἐπέτυχον. Ὁ ἀκαταπόνητος αὐτοκράτωρ ἐξηκολούθησε τοὺς πολέμους τοῦ κατὰ τῶν Σελτζούκων μέχρι τοῦ 1180, ὅποτε ἀπέθανεν. Ἀφῆκε μνήμην ἥρωικοῦ βασιλέως καὶ ἡ ἱστορία τὸν θεωρεῖ ἕνα ἀπὸ τοὺς τελευταίους μεγάλους αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου.

Ἀλέξιος Β΄ (1180—1183) — Ἀνδρόνικος Α΄ (1183—1185).

Τὸν Μανουὴλ διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ἀλέξιος Β΄ (1180—1183), ὁ ὅποιος ἦτο ἀνήλικος καὶ ἐπετροπεύετο ὑπὸ τῆς μητρὸς του Μαρίας. Ἡ Μαρία ἦτο κόρη τοῦ φράγκου ἡγεμόνος τῆς Ἀντιοχείας καὶ ἐπομένως καθολικῆ. Διὰ τοῦτο ὁ λαὸς τὴν ἐμίσει. Ἀπὸ τὴν δυσἀρέσκειαν αὐτὴν τοῦ λαοῦ ἐπωφελοῦμενος ὁ ἔγγονος τοῦ Ἀλεξίου Α΄ Ἀνδρόνικος Α΄ (1183—1185) ἐξεθρόνισε τὴν Μαρίαν καὶ ἐφόνευσεν αὐτὴν καθὼς καὶ τὸν Ἀλέξιον.

Ὁ Ἀνδρόνικος ἦτο παράδοξον μείγμα μεγάλων ἀρετῶν καὶ κακιῶν. Ἦτο ἄριστος διπλωμάτης, ἀνδρεῖος, τέλειος τύπος κομψότητος καὶ χάριτος, ἀλλὰ καὶ ραδιοὔργος, ἀσυνείδητος καὶ σκληρὸς μέχρις ἀγριότητος. Διὰ τοῦτο τὸν παραβάλλουν πρὸς τὸν Ἀθηναῖον Ἀλκιβιάδην.

Ἡ κυβέρνησις του ὑπῆρξεν ἀθλιωτάτη καὶ ἐπεσώρευσεν εἰς τὸ κράτος πολλὰς συμφοράς. |

Ὁ τελευταῖος νορμανδικὸς πόλεμος.

Ὅταν ὁ Ἀνδρόνικος κατελάμβανε τὸν θρόνον, διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸ μῖσος τοῦ λαοῦ κατὰ τῶν Λατίνων, τὸν παρεκίνησεν εἰς μεγάλην σφαγὴν αὐτῶν. Οἱ Νορμανδοὶ ὅμως παρουσιάσθησαν ὡς ἐκδικηταὶ τῶν σφαγέντων. Ἐπῆλθον μὲ στόλον καὶ στρατόν, ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Ἥπειρον καὶ κατέλαβον τὸ Δυρράχιον. Ἀπ' ἐκεῖ ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐκυρίευσαν τὴν πρωτεύουσάν αὐτῆς Θεσσαλονίκην. Ἐκεῖ ἐντὸς ὀλίγου ἔφθασε καὶ ὁ στόλος τῶν ἀπὸ 200 πλοῖα, ἀφοῦ κατέλαβε προηγουμένως τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου πελάγους. Ἡ λεηλασία καὶ ἡ καταστροφὴ τῆς Θεσσαλονίκης ἦτο ὁμοία τῆς ἐπὶ τῶν Σαρακηνῶν. Ἐληλάτησαν, ἔσφαξαν καὶ διέπραξαν παντὸς εἴδους ἀσχημίας καὶ καταστροφάς. Εἰς ἑπτὰ χιλιάδας ὑπολογίζονται οἱ σφαγέντες.

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης καὶ περίφημος λόγιος Εὐστάθιος περιέγραψε μὲ ζωνρότατα χρώματα τὴν σφαγὴν καὶ λεηλασίαν, ἡ ὁποία διήρκεσε πολλὰς ἡμέρας. Ὁ ἴδιος ἐβασανίσθη πολὺ, ἀλλὰ κατόπιν ἐσεβάσθησαν τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν μὸρφωσίν του καὶ τὸν ἀποκατέστησαν εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον.

Ὁ Ἀνδρόνικος, ὁ ὁποῖος εἶχε κατορθώσει νὰ δυσαρρεστήσῃ ὅλους, ἐξεθρονίσθη. Ἐθανατώθη σκληρῶς ἀπὸ τὸν ἐξωργισμένον λαόν, ὁ ὁποῖος ἀνηγόρευσεν αὐτοκράτορα τὸν Ἰσαάκιον Ἀγγελόν. |

Ἡ δυναστεία τῶν Ἀγγέλων (1185—1204).

Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἀνδρονίκου ἐξέλιπεν ἡ ἔνδοξος δυ-

ναστεία τῶν Κομνηνῶν, οἱ ὅποιοι μὲ τὰ ἐξαιρετικά των προτερήματα κατώρθωσαν ἐπὶ τι διάστημα νὰ σταματήσουν τὴν καταστροφὴν τῆς αὐτοκρατορίας. Ἀπὸ τὸ 1185—1204, ἤτοι ἐπὶ 20 περίπου ἔτη, ἐβασίλευσαν τρεῖς αὐτοκράτορες, οἱ ὅποιοι κατήγοντο ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Ἀγγέλων. Ἡ θέσις τῆς αὐτοκρατορίας κατὰ τὰ ἔτη αὐτὰ ἦτο κρισιμωτάτη.

Ἄσάκιος Β΄ Ἀγγελος (1185—1195), τελείως ἀνίκανος, εἶχεν ἐν τούτοις κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του μίαν λαμπρὰν ἐπιτυχίαν, ἡ ὁποία ὄμως δὲν ὀφείλεται εἰς αὐτόν, ἀλλὰ εἰς τὴν τύχην καὶ εἰς τὴν ἰκανότητα ἐνὸς λαμπροῦ στρατηγοῦ, τοῦ Ἀλεξίου Βρανᾶ.

Οἱ Νορμανδοὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης ἐβάδισαν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐνῶ ὁ στόλος των ἐπίσης ἔπλεε πρὸς τὰ στενά. Ἀλλὰ σφοδραὶ τρικυμιαί κατέστρεψαν τὸν νορμανδικὸν στόλον, ἐνῶ ὁ Βρανᾶς μὲ μεγάλην ἀποφασιστικότητα ἐπετέθη κατὰ τοῦ νορμανδικοῦ στρατοῦ πλησίον τοῦ Στρυμόνος, κατετρόπωσεν αὐτόν καὶ συνέλαβε τέσσαρας χιλιάθας αἰχμαλώτους. Οἱ Νορμανδοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰς περισσοτέρας ἀπὸ τὰς χώρας, τὰς ὁποίας εἶχον κατακτήσει.

Σέρβοι. Τὸ νέον βουλγαρικὸν κράτος.

Πολὺ σοβαρώτερος κίνδυνος παρουσιάσθη ἐπὶ τοῦ Ἰσακίου ἀπὸ βορρᾶ. Οἱ μέχρι τοῦδε ὑποτεταγμένοι Σέρβοι ἴδρυσαν ὑπὸ τὸν Στέφανον Νεμάνια ἐκτεταμένον κράτος εἰς τὴν Ἐρζεγοβίην, τὸ Μαυροβούνιον καὶ τὴν παραδουνάβειον Σερβίαν. Οἱ Βούλγαροι ἐπίσης ἐπανεστάτησαν καὶ ἐνωθέντες μὲ τὰς πέραν τοῦ Δουνάβεως κατοικοῦσας βλαχικὰς φυλάς ἴδρυσαν νέον Βουλγαροβλαχικὸν κράτος. Ὁ βούλγαρος ἀρχηγὸς Ἀσάν ἔλαβε τὸν τίτλον «Τσάρος τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Ρωμαίων» εἰς τὸ Τύρνοβον. Ὁ Βρανᾶς κατώρθωσε νὰ νικήσῃ τοὺς Βουλγάρους, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐστασίασε κατὰ τοῦ Ἰσακίου καὶ ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ, ἐφονεύθη. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ γενναίου στρατηγοῦ Βρανᾶ ὁ στρατὸς τοῦ Ἰσακίου ἠττήθη καὶ οἱ Βούλγαροι ἐξεχύθησαν εἰς τὴν

Θράκην και Μακεδονίαν σφάζοντες και λεηλατούντες. Οί σύμμαχοί των Βλάχοι κατελθόντες μέχρι Θεσσαλίας κατέκτησαν ταύτην και την ώνόμασαν Μεγάλην Βλαχίαν. Οί Έλληνες κατώρθωσαν να ανακτήσουν την Θεσσαλίαν, άλλ' έχασαν όριστικώς την Βουλγαρίαν.

Ό Ίσαάκιος ήτο τελείως ανάξιος και άνίκανος να άντιμετωπίση τους σοβαρούς αυτούς κινδύνους. Τήν άρχήν είχον κυρίως οί ευνουούμενοί του, ένφ ό Ίδιος ήσυχολείτο εις συμπόσια και διασκεδάσεις. Έπί του Ίσαακίου Β' έγινε η Τρίτη Σταυροφορία.

Τόν Ίσαάκιον Β' έξεθρόνισεν ό άδελφός του Άλέξιος Γ' Άγγελος (1195-1203), τόν έτύφλωσεν άγρίως και τόν έκλεισεν εις φυλακήν μετά του υιού του Άλεξίου. Άλλά τότε έδημιουργήθη κατάστασις κρισιμωτάτη. Αί συνεχείς έξεγέρσεις είχον έξαντλήσει έσωτερικώς την αυτοκρατορίαν. Είς την πρωτεύουσαν ό λαός δέν έπειθάρχει, ένφ εις τās έπαρχίας διάφοροι ίσχυροί άρχοντες έκηρύσσοντο άνεξάρτητοι και έδιδον τό σύνθημα του διαμελισμού του κράτους.

Τοιουτοτρόπως εις την Τραπεζοϋντα ό Γαβράς άνεκηρύχθη άνεξάρτητος άρχων, εις τόν Πόντον και την Παφλαγονίαν ό Άλέξιος Κομνηνός, εις την Κύπρον ό Ίσαάκιος Κομνηνός, εις τό Ναύπλιον, τό Άργος και την Κόρινθον ό Λέων Σγουρός και εις άλλα μέρη του κράτους μέλη ίσχυρών οίκογενειών άνεκηρύσσοντο άνεξάρτητοι άρχοντες.

Έπί του Άλεξίου Γ' καθώς και του διαδεχθέντος αυτόν Άλεξίου Δ' (1203-1204) έγινε η Τετάρτη Σταυροφορία, ή όποία, όπως θα ίδωμεν, κατέληξεν εις τόν διαμελισμόν της αυτοκρατορίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ΄

ΑΙ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑΙ

Αίτια τῶν Σταυροφοριῶν.

Σταυροφορίας ὠνόμασαν τὰς ἐκστρατείας, τὰς ὁποίας ἔκαμαν οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως, διὰ νὰ ἐλευθερώσουν ἀπὸ τοὺς μουσουλμάνους τοὺς Ἁγίους Τόπους, τὰ μέρη δηλαδή, ὅπου ἐγεννήθη, ἔζησε καὶ ἀπέθανεν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ὅπου εὐρίσκεται ὁ Ἅγιος Τάφος του.

Ἡ κυριωτάτη αἰτία τῶν Σταυροφοριῶν ἦτο ἡ θερμὴ πίστις τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, ἡ ὁποία τοὺς ὤθησε νὰ ἀπελευθερώσουν τοὺς Ἁγίους Τόπους. Οἱ χριστιανοὶ ἠσθάνοντο τὴν ἀνάγκην νὰ μεταβαίνουν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ νὰ προσκυνοῦν τοὺς Ἁγίους Τόπους, διότι ἐπίστευον, ὅτι τοιοῦτοτρόπως ἐπετύγχανον τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν των καὶ τὴν αἰωνίαν εὐδαιμονίαν εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν. Καὶ ἐφ' ὅσον τὰ μέρη αὐτὰ κατεῖχον οἱ Ἄραβες, οἱ χριστιανοὶ ἐπεσκέπτοντο ἐλευθέρως τὰ Ἱεροσόλυμα. Ἀλλὰ τὸ 1078, κατέλαβον τὴν Ἱερουσαλήμ οἱ Σελτζοῦκοι Τούρκοι, οἱ ὅποιοι ἦσαν φανατικοὶ διώκται τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἐφορολόγουν, ἐκακοποιοῦν καὶ πολλάκις ἐφόνευσον τοὺς προσκυνητάς. Ὅσοι ἐπέστρεφον εἰς τὰς πατρίδας των διηγούντο μὲ ζωηρὰ χρώματα τὰ παθήματά των καὶ ἐξηρέθιζον τοὺς χριστιανούς.

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ὅλοι οἱ εὐρωπαϊκοὶ λαοί, Γάλλοι, Ἰσπανοί, Ἰταλοί, Γερμανοί, Ἄγγλοι κλπ. ἐπίστευον, ὅτι ἀνεξαρτήτως φυλῆς, γλώσσης καὶ κράτους, ἀπετέλουν ἓνα λαόν, τὸν χριστιανικὸν λαόν τῆς Εὐρώπης, καὶ ἀνεγνώριζον ὡς ἀνώτατον ἀρχηγὸν τὸν Πάπαν. Οἱ Πάπαι εἶχον μεγάλην ἐπιβολὴν εἰς τοὺς λαοὺς καὶ ὁ λόγος των εἰσηκούετο. Ὅταν λοιπὸν ἐμόρφωσαν τὴν γνώμην, ὅτι πρέπει νὰ ἀπελευθερώσουν οἱ χριστιανοὶ τοὺς Ἁγίους Τόπους, παρεκίνησαν αὐτοὺς εἰς τὰς μακρινὰς ἐκστρατείας καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι ἤρχισαν νὰ ἐτοιμάζωνται μὲ ἐνθουσιασμόν.

Υπήρχον όμως και άλλοι λόγοι, οι οποίοι εξώθησαν τους ευρωπαϊκούς λαούς εις τὰς μακρινὰς αὐτὰς ἐκστρατείας. Οἱ εὐγενεῖς ἤθελον νὰ καταλάβουν νέας χώρας, οἱ ἱππότες νὰ ἀποκτήσουν τιμάρια, οἱ γεωργοὶ ἐνόμιζον, ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἀπαλλαγῶν ἀπὸ τὸν ἄθλιον βίον των καὶ νὰ ἀποκτήσουν ἰδικὰ τῶν κτήματα, οἱ ἔμποροι ἤθελον νέας ἀγορὰς διὰ τὸ ἐμπόριόν των καὶ γενικῶς ὅλοι ἠλπίζον κέρδη εὐκόλα ἀπὸ τὴν λεηλασίαν χωρῶν, τὰς ὁποίας ἐφαντάζοντο πολὺ πλουσίας.

Αἱ Σταυροφορίαι διήρκεσαν περίπου δύο αἰῶνας, ἀπὸ τὸ 1095-1270, καὶ εἶναι πολλαί. Συνήθως ὁμῶς ὀκτῶ θεωροῦν τὰς κυριωτέρας.

Ἡ πρωτοπορία τῆς Α΄ Σταυροφορίας.

Ὁ Πάπας Οὐρβανὸς Β΄ συνεκάλεσε μεγάλην Σύνοδον εἰς τὴν Γαλλίαν, εἰς τὴν ὁποίαν παρευρέθησαν πολλοὶ ἀρχιεπίσκοποι, ἐπίσκοποι, ἡγούμενοι καὶ πλῆθος ἱπποτῶν τῆς μεσημβρινῆς Γαλλίας.

Τὴν τελευταίαν ἡμέραν τοῦ Συνεδρίου, τὴν 28 Νοεμβρίου τοῦ 1095, ὠμίλησεν ἐνώπιον αὐτῶν περὶ τῶν Ἀγίων Τόπων. Ἐξιστόρησε τὰ δεινοπαθήματα τῶν προσκυνητῶν καὶ ἐκάλεσε τοὺς χριστιανοὺς νὰ λάβουν τὰ ὄπλα πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ. «Ὁ Θεὸς τὸ θέλει», ἀνεφώνησαν ὅλοι μὲ ἱερὸν ἐνθουσιασμόν.

Ὁ Πάπας περιώδευσε κατόπιν τὴν Γαλλίαν καὶ ἔστειλε γράμματα εἰς ὅλους τοὺς ἐπισκόπους νὰ παρακινήσουν τὸν λαὸν εἰς Σταυροφορίαν.

Θερμὸς κήρυξ τῶν Σταυροφοριῶν ἦτο εἷς γάλλος μοναχός, Πέτρος ὁ Ἐρημίτης, τὸν ὁποῖον ἡ ἱστοριογράφος Ἄννα ἡ Κομνηνὴ ὀνομάζει Κουκούπετρον, ἄνθρωπος μικρόσωμος, ἰσχνός, μὲ μακρὰν γενειάδα καὶ βλέμμα διαπεραστικόν. Οὗτος εἶχεν ἐπισκεφθῆ τοὺς Ἀγίους Τόπους, εἶδε τὰ δεινοπαθήματα τῶν χριστιανῶν καὶ ὠμίλει δι' αὐτὰ μὲ ζέσιν καὶ πειστικότητά. Ὅπου ἐπήγαινε, ἐξήγειρεν ἐξαιρετικὸν ἐνθουσιασμόν καὶ ὁ λαὸς ἐξερρίζωνε τὰς τρίχας τῆς ἡμιόνου του, ὡς νὰ ἦτο ἱερὸν λείψανον.

Αἱ προετοιμασίαι τῶν ἱπποτῶν ἐβράδυνον. Ἄλλ' οἱ πτωχοὶ ἐβιάζοντο. Ἐπώλουν ὅ,τι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τοὺς χρησιμεύσῃ εἰς τὴν ἐκστρατείαν, τοὺς ἀγρούς, τὰς ἀμπέλους, τὰς οἰκίας, καὶ ἀνεχώρουν οἰκογενειακῶς. Τρεῖς μῆνας μετὰ τὴν πρόσκλησιν τοῦ Οὐρβανοῦ 50 χιλ. περίπου ἄνθρωποι, ἄνδρες, γέροντες, γυναῖκες, παιδιά, ἐξεκίνησαν μετ' ἀρχηγὸν τὸν Πέτρον τὸν Ἐρημίτην. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ πρῶτοι Σταυροφόροι, οἱ ὅποιοι ὠνομάσθησαν τοιουτοτρόπως, διότι εἶχον ράψει ἐρυθρὸν σταυρὸν εἰς τὸν ὄμων.

Ἄφου ἐπέρασαν τὸν Ρῆνον καὶ ἠνώθησαν μετ' ἄλλα πλήθη σταυροφόρων ἀπὸ τὴν Γερμανίαν, ἐξεχύθησαν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, Σερβίαν, Βουλγαρίαν καὶ Θράκην λεηλατοῦντες καὶ ἐρημώνοντες τὰς πόλεις, διὰ νὰ προμηθευθοῦν τροφάς. Οἱ ἀφελεῖς αὐτοὶ προσκυνηταὶ μόλις ἠτένιζον καμμίαν πόλιν, ἠρώτων ἂν εἶναι ἡ Ἱερουσαλήμ.

Ἐφθασαν τέλος πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖ ἔκαμαν τὰ ἴδια. Ἐλεηλάτησαν τὰ κτήματα καὶ τὰ μέγαρα εἰς τὰ περιχώρα, ἐσύλησαν ἐκκλησίας καὶ ἐλήστευον τοὺς ἀνθρώπους, διὰ νὰ προμηθευθοῦν τρόφιμα. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος Α' ἔσπευσε νὰ διευκολύνη τὰ ἄτακτα ἐκεῖνα σίφη νὰ περάσουν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ὅπου τὰ ἀπετελείωσαν οἱ Τοῦρκοι εἰς τὰ πέριξ τῆς Νικαίας. Ἀπὸ τὰς πολλὰς μυριάδας μόνον τρεῖς χιλιάδες ἐσώθησαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, μετὰξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Πέτρος. Τοιαύτην τύχην ἔλαβεν ἡ πρωτοπορία τῆς Α' Σταυροφορίας.

Πρώτη Σταυροφορία (1096 - 1099).

Ἐν τῷ μετὰξὺ οἱ ἱππῶται ἠτοιμάσθησαν καὶ ἐξεκίνησαν ἀπὸ διάφορα σημεῖα. Ἐκαστὸν ἔθνος εἶχε τὸν ἀρχηγὸν του. Οἱ κυριώτεροι μετὰξὺ αὐτῶν ἦσαν οἱ Γάλλοι Γοδεφρείδος καὶ ὁ ἀδελφός του Βαλδουῖνος, ὁ ὅποιος ἀργότερα ἐξυμνήθη καὶ ὡς ὁ ἀρχηγὸς τῆς Α' Σταυροφορίας, καὶ οἱ Νορμανδοὶ Βοημοῦνδος, ὁ υἱὸς τοῦ Ροβέρτου Γυισκάρδου καὶ ὁ ἀνεψιός του Ταγκρέδος, ὁ ὅποιος ὑμνήθη ὡς ἀληθὴς ἦρωας, ὡς ὁ Ἀχιλλεὺς τῆς ἐκστρατείας.

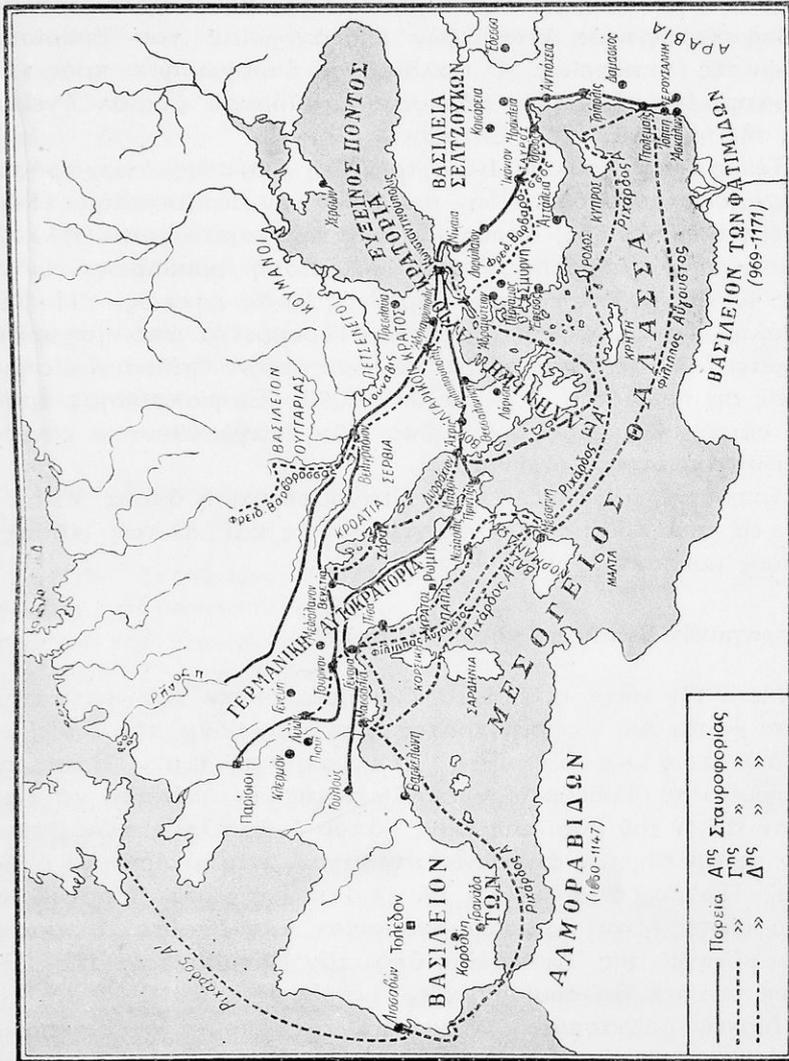
Οί Σταυροφόροι από διάφορα σημεία ἔφθασαν πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀνήρχοντο εἰς 500 χιλ., ἀλλὰ μόλις αἱ 300 χιλ. ἦσαν μάχιμοι. Οἱ λοιποὶ ἦσαν προσκυνηταί, γυναῖκες καὶ παιδιά, τὰ ὅποια ἐδυσκόλευον πολὺ τὴν εὕρεσιν τροφῶν καὶ πολλάκις ἔφερον εἰς κίνδυνον τὸν στρατόν. Ὁ Ἀλέξιος Α΄ ἔσπευσε νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὰ πεινασμένα στίφη τῶν σταυροφόρων καὶ τοὺς ἔδωκε τὰ μέσα νὰ διαβοῦν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ἀντὶ τούτου ἦλθεν εἰς συμφωνίαν μαζί των, ὅτι τὰ μέρη, τὰ ὅποια θὰ καταλάβουν, θὰ ἀναγνωρῖσουν τὴν κυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ θὰ τὰ διοικοῦν ὡς φέουδα οἱ εὐγενεῖς.

Τὸ πρῶτον κέρδος τοῦ αὐτοκράτορος ἦτο ἡ κατάληψις τῆς Νικαίας καὶ μεγάλου τμήματος τῆς Μ. Ἀσίας. Ὁ Ἀλέξιος παρηκολούθει μὲ στρατόν τοὺς σταυροφόρους, ἐβοήθησε πολὺ εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Νικαίας καὶ ἐπετήρει αὐτούς. Ὁ σουλτάνος τῆς Νικαίας μετέθεσε τὴν ἔδραν του εἰς Ἰκόνιον.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Νικαίας οἱ σταυροφόροι ἤρχισαν τὴν πορείαν διὰ μέσου τῆς Μ. Ἀσίας, τὴν ὁποίαν διέσχισαν ἀπὸ τὸ βορειοδυτικὸν ἄκρον μέχρι τοῦ νοτιοανατολικοῦ. Αἱ περιπέτειαί των κατὰ τὴν πορείαν εἶναι ἀπερίγραπτοι. Ἀνθρώποι καὶ κτήνη ἐβάδιζον ὑπὸ τὸν καυστικώτατον ἥλιον ἐντὸς ἐρήμου, ἀδένδρου καὶ ἀνύδρου χώρας καὶ ἀπέθνησκον κατὰ χιλιάδας. Οἱ Τοῦρκοι ἀφ' ἑτέρου διαρκῶς ἐπετίθεντο ἀπὸ τὰ πλευρὰ καὶ μὲ τὰ βέλη των τοὺς ἀπεδεκάτιζον.

Πλησίον τοῦ Δορυλαίου (Ἔσκι - Σεχίρ) ὁ χριστιανικὸς στρατὸς ὀλίγον ἔλειψε νὰ καταστραφῇ. Τέλος ὑπερίσχυεν ἡ ἵπποτικὴ ἀνδρεία καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐνίκηθησαν.

Μετὰ τὴν νίκην αὐτὴν ἐπέρασαν τὴν ὄροσειρὰν τοῦ Ταύρου, κατέβησαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Συρίας καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν ὀχυρὰν Ἀντιόχειαν. Ἡ πολιορκία διήρκεσεν ὀκτῶ μῆνας καὶ τέλος ὁ γενναῖος Βοημοῦνδος ἤνοιξε ρήγμα εἰς τὸ τεῖχος καὶ εἰσῆλθεν ὁ χριστιανικὸς στρατὸς. Δὲν ἐπρόφθασαν ὅμως οἱ Σταυροφόροι νὰ ἀναπαυθοῦν καὶ ἐνεφανίσθη ἄλλος τουρκικὸς στρατὸς ἔξω τῆς Ἀντιοχείας καὶ εὐρέθησαν αἴφνης ἀπὸ πολιορκηταί πολιορκημένοι. Ὑπέστησαν πολλὰς στερήσεις. Ἄλλ' ἢ θέλησις τῶν Σταυροφόρων νὰ φθάσουν εἰς Ἱερουσα-

Χάρτης τῶν Σταυροφοριῶν.

λήμ ἦτο ἀκλόνητος. Μὲ ὀρμητικὴν ἔξοδον ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους καὶ ἐξηκολούθησαν τὴν πορείαν πρὸς τὴν Ἁγίαν Πόλιν. Ὁ Βοημοῦνδος πρὸς ἀνταμοιβὴν τῆς ἀνδρείας του διωρίσθη ἡγεμὼν τῆς Ἀντιοχείας. Ὁ Βαλδουῖνος ἐπροχώρησε πρὸς τὸν Εὐφράτην, ἐκυρίευσε τὴν Ἔδεσσαν καὶ ἴδρυσε μικρὰν ἡγεμονίαν, τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἐδέσσης.

Τέλος τὴν 1 Ἰουλίου 1099, τρία ἔτη ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως των, οἱ σταυροφόροι εἶδον μακρόθεν τὴν Ἱερουσαλήμ. Πολλοί, ἐξηγνημένοι ἤδη, ἀπέθανον ἀπὸ τὴν χαρὰν των. Ἄλλ' ὁ στρατὸς τῶν σταυροφόρων εἶχε δεκατισθῆ φρικωδῶς, διότι μόλις 40 χιλ. ἄνδρες ἔφθασαν πρὸ τῆς ἱερᾶς πόλεως. Ἡ Ἱερουσαλήμ ἦτο καλὰ ὠχυρωμένη καὶ ἐφρουρεῖτο ἀπὸ ἰσχυρὰν φρουράν. Ἄλλ' οἱ σταυροφόροι μὲ ὀρμητικὴν ἐπίθεσιν εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν τὸν Ἰούλιον τοῦ 1099. Ἐπηκολούθησε τρομερὰ σφαγὴ καὶ διεπράχθησαν ὑπὸ τῶν ἐξαγριωθέντων σταυροφόρων ἀγριότητες ἀφάνταστοι.

Τοιοῦτοτρόπως ἔληξεν ἡ Α΄ Σταυροφορία, ἡ ὁποία ἐστοίχισεν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς 500 χιλ. ψυχὰς καὶ ἄλλας τόσας εἰς τοὺς μουσουλμάνους.

Τὸ φραγκικὸν βασίλειον τῆς Ἱερουσαλήμ.

Μετὰ τὴν νίκην οἱ ἱππῶται διεμοιράσθησαν τὰς κατακτηθείσας χώρας καὶ ἴδρυσαν κράτος φεουδαρχικόν, τὸ Φραγκικὸν Βασίλειον τῆς Ἱερουσαλήμ. Βασιλέα ἀνεκέρυξαν τὸν Γοδεφρεῖδον. Ἄλλ' αὐτὸς δὲν ἠθέλησε νὰ λάβῃ τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως ἐκεῖ, ὅπου ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλέων περιεβλήθη τὸν ἀκάνθινον στέφανον, καὶ ἠρκέσθη νὰ ὀνομασθῆ Προστάτης τοῦ Ἁγίου Τάφου. Ὑποτελεῖς εἰς τὸ κράτος ἦσαν διάφοροι ἡγεμονίαι, τὰς ὁποίας ἴδρυσαν ἄλλοι ἀρχηγοί, τῆς Ἀντιοχείας ὑπὸ τὸν Βοημοῦνδον, τῆς Ἐδέσσης ὑπὸ τὸν Βαλδουῖνον, τῆς Τριπόλεως κ. ἄ.

Διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας κατέκτησαν, ἰδρύθησαν τότε τρία ἱπποτικὰ μοναχικὰ τάγματα, τὸ Τάγμα τῶν Ἱπποτῶν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ἱερουσαλήμ ἢ τῶν Ἰωαννιτῶν, τὸ Τάγμα τῶν Ἱπποτῶν τοῦ

Ναοῦ ἢ τῶν Ναϊτῶν καὶ τὸ Τάγμα τῶν Τευτόνων. Τὸ πρῶτον ὠνομάσθη ἐκ τοῦ νοσοκομείου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, εἰς τὸ ὁποῖον περιεποιῦντο τοὺς ἀσθενεῖς, τὸ δεῦτερον ἐκ τοῦ νοσοκομείου πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος, τὸ τρίτον ἀπὸ τοὺς πλεονάζοντας εἰς τὸ τάγμα Τεύτονας, δηλ. Γερμανούς. Οἱ ἰππῶται τῶν ταγμάτων αὐτῶν εἶχον ὄλας τὰς θρησκευτικὰς ὑποχρεώσεις τῶν μοναχῶν τῆς Δύσεως, ἀλλὰ συγχρόνως ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς τὰ ὄπλα καὶ εἶχον αὐστηροτάτους θρησκευτικούς καὶ στρατιωτικούς κανονισμούς.

Δευτέρα Σταυροφορία (1147-1149).

Τὴν Δευτέραν σταυροφορίαν ὠργάνωσαν ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Κονράδος Γ' καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Λουδοβίκος Ζ'. Οἱ Σταυροφόροι σκοπὸν εἶχον νὰ ἀπελευθερώσουν τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑδέσσης, τὴν ὁποίαν ἐν τῷ μεταξύ εἶχον καταλάβει οἱ Τοῦρκοι. Αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τότε ἦτο ὁ Μανουὴλ Κομνηνός.

Οἱ σταυροφόροι διέσχισαν πάλιν τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν καὶ ἔδειξαν τὴν ἴδιαν συμπεριφορὰν. Ἐληλάτησαν καὶ ἠρήμωσαν τὰς χώρας, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐπέρασαν.

Ἄν καὶ ἡ σταυροφορία αὕτη ἀπετελεῖτο ἀπὸ πολυάρθμον καὶ καλὸν ἰπποτικὸν στρατὸν, ἀπέτυχε. Πολλοὶ ἀπέθανον

Χάρτης τοῦ βασιλείου Ἱερουσαλήμ.

καθ' ὁδὸν ἀπὸ τὰς ταλαιπωρίας, οἱ δὲ ἄλλοι ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Εὐρώπην χωρὶς νὰ ἐπιτύχουν τὸν σκοπὸν τῶν.

Τρίτη Σταυροφορία (1189—1190).

Ἐνῶ ἐβασίλευεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ Ἰσαάκιος Β', ἐγένεν ἡ Τρίτη Σταυροφορία. Τὸ 1187 ὁ περίφημος σουλτᾶνος τῆς Αἰγύπτου Σαλαδῖνος ἐκυρίευσεν τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ περιώρισε τὸ φραγκικὸν κράτος εἰς τὴν βόρειον Παλαιστίνην. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἐπροκάλεσε τὴν Τρίτην Σταυροφορίαν. Ἀρχηγοὶ αὐτῆς ἦσαν ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Φρειδερίκος Βαρβαρόσσας, ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φίλιππος Αὐγουστος καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Ριχάρδος ὁ Λεοντόκαρδος.

Πρῶτος ἐξεκίνησε διὰ ξηρᾶς ὁ Βαρβαρόσσας, ἐπέρασε διὰ τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἐνίκησε τοὺς Τούρκους καὶ κατέλαβε τὴν πρωτεύουσάν των Ἰκόνιον. Κατόπιν διέβη τὸν Ταύρον καὶ ἐστρατοπέδευσε πλησίον τοῦ ποταμοῦ Καλυκάνδου. Ἐνῶ ὅμως ἐλούετο εἰς τὸν ποταμόν, παρεσύρθη ἀπὸ τὸ ρεῦμα καὶ ἐπνίγη. Ἐκ τοῦ στρατοῦ του τὸ μεγαλύτερον μέρος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Εὐρώπην. Μικρὸν μόνον τμήμα ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Πτολεμαῖδα τῆς Φοινίκης καὶ ἠνώθη μὲ τὸς Γάλλους καὶ Ἄγγλους.

Οἱ δύο ἄλλοι βασιλεῖς ἐξεκίνησαν διὰ θαλάσσης ἀπὸ διάφορα σημεῖα καὶ ἠνώθησαν εἰς τὴν Σικελίαν. Ὁ ἄνεμος τοὺς ἔφερεν εἰς τὴν Κύπρον, τὴν ὁποίαν ὁ Ριχάρδος ἀφήρησεν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας. Ἀπ' ἐκεῖ ἔπλευσαν εἰς τὴν Πτολεμαῖδα τῆς Φοινίκης, τὴν ὁποίαν ἐπολιορκήσαν οἱ ἠνωμένοι στρατοὶ Ἄγγλων, Γάλλων καὶ Γερμανῶν.

Ἡ πολιορκία διήρκεσε δύο ἔτη καὶ ἐγένεν ὀνομαστή. Οἱ Ἀραβες ἱστορικοὶ λέγουν, ὅτι 600 χιλ. ἄνθρωποι ἔλαβον μέρος εἰς τὸν τεράστιον ἀγῶνα, ὁ ὁποῖος ἐστοίχισε τὴν ζωὴν 120 χιλ. χριστιανῶν καὶ 190 χιλ. μουσουλμάνων. Ἡ φρουρὰ ἐξησθενημένη καὶ πεινασμένη παρεδόθη. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Σαλαδῖνος δὲν κατάρθωσε νὰ ἐξοικονομήσῃ τὰ λύτρα ἐντὸς τῆς ὀρι-

σθείσης προθεσμίας, ὁ Ριχάρδος κατέσφαξε τοὺς ἥρωικοὺς ὑπερασπιστάς.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Πτολεμαΐδος ὁ Φίλιππος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ Ριχάρδος ὅμως ἔμεινεν ἐκεῖ δύο ἀκόμη ἔτη, ἐξηκολούθησε τὸν ἀγῶνα καὶ ἔγινε περιβόητος διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν ἀγριότητά του. Ἀλλὰ δὲν κατάρθωσε νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Ἱερουσαλήμ, τὸ δὲ βασιλεῖον τῆς Παλαιστίνης περιωρίσθη εἰς τὰ παράλια τῆς ἀρχαίας Φοινίκης μὲ πρωτεύουσαν τὴν Πτολεμαΐδα καὶ διετηρήθη ἐπὶ ἓνα αἰῶνα ἀκόμη.

Ἡ Τρίτη Σταυροφορία ἦτο κατ' οὐσίαν ἡ τελευταία. Μετ' αὐτὴν οἱ σταυροφόροι ἀφήνουν πλέον τὸν ἱερόν σκοπὸν νὰ ἀγωνισθοῦν διὰ τὴν πίστιν καὶ τὰ χῶματα, τὰ ὅποια εἶχε πατήσῃ ὁ Χριστός. Οἱ Εὐρωπαῖοι στρέφουν τὰς ἐπιχειρήσεις αὐτάς πρὸς σκοποὺς πολιτικοὺς καὶ οἰκονομικοὺς. Ἰδίως ὁ στόχος τῶν Εὐρωπαίων ἦτο τὸ μέγα κέντρον τοῦ ἀνατολικοῦ ἐμπορίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἡ Κωνσταντινούπολις, καὶ εἰς αὐτὴν πλέον στρέφονται τὰ βλέμματά των.

Τετάρτη Σταυροφορία (1202—1204).

Εἰς τὴν Δ' Σταυροφορίαν, ἡ ὅποια εἶχε τόσον καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα διὰ τὸ Βυζάντιον, ἀνεμείχθη πάλιν ζωηρῶς ὁ Πάπας. Ὁ περίφημος Πάπας Ἰννοκέντιος Γ' (1198—1216), ἀφοῦ ἀπέκτησε μεγάλην δύναμιν εἰς τὴν Δύσιν, ὠνειρεύετο νὰ ἐξουσιάσῃ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ πρὸς τοῦτο ἐσκέφθη νὰ μεταχειρισθῇ τὰ ὄπλα τῶν ἰπποτῶν. Ἐκήρυξε λοιπὸν νέαν σταυροφορίαν ἐναντίον τοῦ Σαλαδίνου. Τὸ κήρυγμα τοῦ Πάπα δὲν εὐρήκε μεγάλην προθυμίαν. Κανεὶς βασιλεὺς δὲν ἔλαβε μέρος. Διὰ τοῦτο ἀρχηγὸς τῆς Σταυροφορίας ἀνεγνωρίσθη ὁ Ἰταλὸς εὐγενὴς Βονιφάτιος ὁ Μομφερρατικός. Ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀρχηγοὺς διεκρίνετο ὁ κόμης τῆς Φλάνδρας Βαλδουῖνος.

Ἐσκέπτοντο νὰ ἐκστρατεύσουν διὰ θαλάσσης καί, ἐπειδὴ δὲν εἶχον στόλον, κατέφυγον εἰς τοὺς Βενετούς, οἱ ὅποιοι μόνον διέθετον ἀρκετὰ πλοῖα. Ἐστάλη λοιπὸν εἰς τὴν Βενετίαν ὁ Βιλλεαρδουῖνος, Γάλλος εὐγενὴς ἀπὸ τὴν Καμπα-

νίαν, ό όποιος έγγραψεν έξαιρέτον διήγησιν τής έκστρατείας εις γαλλικην γλώσσαν. Οί Βενετοί έκμεταλλεούμενοι τήν ανάγκην τών Σταυροφόρων ήθέλησαν νά κερδοσκοπήσουν. Διά τήν μεταφοράν και διατροφήν 29 χιλ. πεζών και 13 χιλ. ίππέων έζήτησαν ύπέρογκον διά τήν έποχήν ποσόν και τó ήμισυ τών λαφύρων. Οί Σταυροφόροι μέ κόπον κατώρθωσαν νά συγκεντρώσουν τά δύο τρίτα τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ. Οί Βενετοί έπέμενον.

Ένῶ λοιπόν οί πολεμισται έφρόντιζον διά τά ναῦλα, «εἶδον νά παρουσιάζεται, λέγει ό Βιλλεαρδουῖνος, μία τύχη άνέλπιστος και άπό τās περιεργότερας τοῦ κόσμου». Ένεφανίσθη ό υἱός τοῦ έκπτώτου βασιλέως Ίσαακίου Β΄ Άγγέλου Άλέξιος, ό όποιος κατώρθωσε νά δραπετεύση άπό τήν φυλακήν του και έζήτησε τήν βοήθειαν τών Σταυροφόρων, διά νά ανακτήση τόν θρόνον τοῦ πατρός του. Ό έλλην βασιλόπαις έδιδε λαμπράς ύποσχέσεις, μεγάλην χρηματικήν άμοιβήν, ώστε όλοι νά γίνουν πλούσιοι εις όλην των τήν ζωήν, ή έλληνική Έκκλησία θά ύπετάσσετο εις τήν Δυτικήν και ό αὐτοκράτωρ θά διέθετεν όλας του τās δυνάμεις, διά νά τούς βοηθήση κατά τών μωσαμεθανών.

Ό πονηρότατος δόγης, δηλαδή πρόεδρος τής Βενετικής Δημοκρατίας, Δά ν δ ο λ ο ς, διέκρινε τά μεγάλα ώφελήματα, τά όποια ή Βενετία ειχε νά κερδίση άπό τήν επιχείρησιν. Κατώρθωσε λοιπόν μέ μεγάλην διπλωματικήν δεξιότητα νά πείση τούς ίππότας νά αναλάβουν τήν έκστρατείαν κατά τής Κωνσταντινουπόλεως.

Κατά τās άρχάς τοῦ 1203 ό Άλέξιος και οί Σταυροφόροι ύπέγραψαν όριστικήν συμφωνίαν και τήν 27 Ίουνίου 1203 ό λατινικός στόλος ένεφανίσθη πρό τής Κωνσταντινουπόλεως. Κατάπληξιν έπροξένησεν εις τούς Φράγκους ή μεγάλη πρωτεύουσα τής Άνατολής. Μόλις τήν άντίκρυσαν, τούς κατέλαβεν άκράτητος ένθουσιασμός. Έξήρχοντο άπό τούς σκοτεινούς πύργους και τās πτωχάς και μικράς τότε πόλεις τής Δύσεως και πρώτην φοράν έβλεπον μιαν τόσον λαμπράν και έκτεταμένην πόλιν.

Ό Βιλλεαρδουῖνος γράφει: «Παρετήρησαν μέ θαυμασμόν τήν Κωνσταντινούπολιν, όσοι δέν τήν ειχον ἴδει ξως τότε, διότι

δὲν ἠδύναντο νὰ φαντασθοῦν, ὅτι ὑπῆρχεν εἰς τὸν κόσμον τόσον πλουσία πόλις, ὅταν εἶδον τὰ ὑψηλά της τείχη καὶ τοὺς πλουσίους πύργους, οἱ ὁποῖοι ἔζωνον αὐτήν, τὰ μεγαλοπρεπῆ ἀνάκτορα καὶ τὰς ὑψηλὰς ἐκκλησίας, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ἦτο τόσος, ὅσον δὲν ἠδύναντο ποτὲ νὰ φαντασθοῦν, καὶ τὸ ἀπέραντον μῆκος καὶ πλάτος τῆς πόλεως. Συγχρόνως ἀντελήφθησαν πόσον δύσκολος ἦτο ἡ ἐπιχειρήσις των. Δὲν ὑπῆρχεν ἄνθρωπος, ὅσον τολμηρὸς καὶ ἄν ἦτο, ὁ ὁποῖος νὰ μὴ ἔτρεμε. Δὲν ἦτο περίεργον, διότι ποτὲ δὲν ἔγινεν ἐπιχειρήσις τόσον μεγάλη, ἀφ' ὅτου ἐδημιουργήθη ὁ κόσμος».

Ἐξομαρτυροῦντες τὸν θαυμασμόν των ἐφθασεν εἰς τὸ μεγαλύτερον σημεῖον καὶ ἡ ὄρεξις των ἐκεντήθη περισσότερον, ὅταν ἐγνώρισαν ἀπὸ πλησίον τὴν πόλιν, ἡ ὁποία ἀπὸ ἐννέα αἰῶνας εἶχε συναθροίσει τὰ πλούτη τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὰ ἀριστουργήματα τῆς τέχνης.

Κατάληψις καὶ λεηλασία τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1204).

Ἐκείνη τὴν ἡμέραν ὁ στρατὸς τῶν Σταυροφόρων ἀπεβιβάσθη εἰς τὸν Γαλατᾶν καὶ ἐβάδισε κατὰ τοῦ τείχους τῆς ξηρᾶς, ἐνῶ οἱ Βενετοὶ ἔκοψαν τὴν ἄλυσιν τοῦ Κερατίου κόλπου καὶ ὁ στόλος των εἰσηλθεν εἰς αὐτόν. Οἱ Ἕλληνες ἀπέκρουσαν τὴν ἐπίθεσιν τῶν Σταυροφόρων κατὰ τοῦ τείχους, ἀλλὰ οἱ Βενετοὶ κατῶρθωσαν νὰ κυριεύσουν μερικοὺς πύργους ἀπὸ τὸ τεῖχος τῆς θαλάσσης. Ὁ Ἀλέξιος Γ' ἐτρόμαξεν, ἐγκατέλειπεν ἀνάνδρως τὸν ἀγῶνα καὶ ἐδραπέτευσε μὲ τοὺς θησαυροὺς του ἀφήσας τὴν οἰκογένειάν του εἰς τὴν τύχην της. Οἱ Σταυροφόροι ἀποκατέστησαν εἰς τὸν θρόνον τὸν τυφλὸν Ἰσαάκιον Β' καὶ τὸν υἱὸν του Ἀλέξιον Δ'.

Ἄλλοι οἱ νέοι αὐτοκράτορες δὲν κατῶρθωσαν νὰ ἐκπληρώσουν τὰς ὑποσχέσεις των πρὸς τοὺς Σταυροφόρους, οἱ ὁποῖοι καθημερινῶς ἐγίνοντο ἀπαιτητικώτεροι καὶ πρὸ πάντων οἱ Βενετοὶ. Ἐπέβαλον βαρυτάτην φορολογίαν, ἤρπασαν τὰ πολύτιμα κειμήλια τῶν ἐκκλησιῶν καὶ παλατιῶν καὶ μόλις κατῶρθωσαν νὰ πληρώσουν τὸ ἥμισυ τοῦ ποσοῦ, τὸ ὁποῖον εἶχον συμφωνήσει. Ἀφ' ἐτέρου ὁ λαὸς ἐμίσει τοὺς Λατίνους καὶ

δὲν ἤθελε νὰ κάμῃ καμμίαν ἄλλην παραχώρησιν. Διὰ τοῦτο ἔγινε στάσις. Ὁ λαὸς ἐξεθρόνισε τὸν Ἰσαάκιον Β΄ καὶ Ἀλέξιον Δ΄ καὶ ἔφερεν εἰς τὸν Θρόνον τὸν Ἀλέξιον Ε΄ Μοῦρτζουφλον. Ὁ Ἀλέξιος Ε΄ ἐφόνευσε τὸν Ἀλέξιον Δ΄ ἐνῶ ὁ Ἰσαάκιος καταβληθεὶς ἀπὸ τὰς πολλὰς συμφορὰς ἀπέθανεν.

Ὁ Ἀλέξιος Ε΄ ἠρνήθη νὰ πληρώσῃ τοὺς Φράγκους καὶ ἡ ἐπίθεσις ἤρχισεν. Ὁ αὐτοκράτωρ διηύθυνε τὴν ἄμυναν καλῶς, ἀλλ' ἀπληρίσθη ἀπὸ τὴν πονηρίαν καὶ ἀπληστίαν τῶν μισθοφόρων στρατιωτῶν, οἱ ὅποιοι δὲν εἶχον ὄρεξιν νὰ πολεμήσουν. Ἦναγκάσθη νὰ φύγῃ, ἐνῶ οἱ Σταυροφόροι εἰσῆρχοντο εἰς τὴν πόλιν τὴν 12 Ἀπριλίου τοῦ 1204.

Τὴν τελευταίαν στιγμὴν ἐξέλεξαν αὐτοκράτορα τὸν Θεόδωρον Λάσκαριν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς δὲν κατώρθωσε τίποτε. Ἐπρόφθασε μόνον μετὰ τοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἀριστοκρατίας νὰ καταφύγουν εἰς τὴν Νίκαιαν, ὅπου μετέφεραν τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους καὶ ἐπρόκειτο νὰ ἀναστήσουν τὴν αὐτοκρατορίαν.

Οἱ Σταυροφόροι ἐπεδόθησαν εἰς ἀγρίαν λεηλασίαν τῆς πόλεως. «Τὰ λάφυρα ἦσαν τόσα, λέγει ὁ Βιλλεαρδουῖνος, ὅσα οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ ὑπολογίσῃ. Χρυσός, ἄργυρος, ἐπιτραπέζια σκευὴ, πολυτίμοι λίθοι, ὑφάσματα μεταξωτά, ἐνδύματα καὶ γουναρικά εὐρέθησαν εἰς ἀνυπολόγιστον ποσότητα. Οὐδέποτε ἀφ' ὅτου ἐδημιουργήθῃ ὁ κόσμος, εὐρέθη τόσος πλοῦτος εἰς μίαν μόνην πόλιν».

Οἱ Σταυροφόροι ἐφάνησαν βάρβαροι καὶ ἀπολίτιστοι. Εἰσῆρχοντο ἐπὶ ἡμιόνων εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, διὰ νὰ ἀρπάσσουν καὶ νὰ φορτώσουν τὰ ἱερὰ κειμήλια. Κατέστρεψαν τὰ μαρμάρινα καλλιτεχνικὰ ἔργα, ἠκρωτηρίασαν ἀριστουργήματα τῆς τέχνης, διὰ νὰ ἀποσπάσουν τὸν χρυσόν, τὸν ἄργυρον καὶ τοὺς πολυτίμους λίθους, διὰ τῶν ὁποίων ἐκοσμοῦντο. Ἀνέλυσαν τοὺς ἀνδριάντας ἐξ ὀρειχάλκου, ἔργα ἐνδοξοτάτων καλλιτεχνῶν τῆς ἀρχαιότητος, διὰ νὰ κατασκευάσουν νομίσματα. Κατέστρεψαν πλεῖστα χειρόγραφα, κειμήλια κλπ. καὶ τὰ λοιπὰ ἀπέστειλαν εἰς τὴν Δύσιν.

Ἀποτελέσματα τῶν Σταυροφοριῶν.

Ἔγιναν κατόπιν καὶ ἄλλαι τέσσαρες Σταυροφορίαι, αἱ ὁποῖαι δὲν κατώρθωσαν νὰ φέρουν εἰς πέρας τὸν σκοπὸν των. Ἡ μεγάλη ὄμως κίνησις τῶν λαῶν τῆς Δύσεως πρὸς τὴν Ἀνατολήν, ἡ ὁποία διήρκεσε περίπου δύο αἰῶνας, εἶχε σημαντικώτατα ἀποτελέσματα.

Κατὰ πρῶτον ἀνεπτύχθη τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ συγκοινωνία. Μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἤρχισε νὰ γίνεται ζωηρότατον ἐμπόριον. Ἐνῶ μέχρι τοῦδε ἡ Κωνσταντινούπολις ἐπρομήθευεν εἰς τὴν Εὐρώπην τὰ προϊόντα τῆς Ἀνατολῆς, τώρα οἱ ναυτικοὶ τῶν Ἰταλικῶν ἰδίως πόλεων, καὶ πρὸ πάντων τῆς Βενετίας, συνήθισαν νὰ πλέουν εἰς τοὺς λιμένας τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ πσεράμβανον τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν. Ἡ συγκοινωνία μεταξὺ Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς ἦτο τακτικὴ καὶ πυκνή.

Ἐκτὸς τούτου οἱ Εὐρωπαῖοι ἐγνώρισαν τὸν πολιτισμὸν τῆς Ἀνατολῆς, τὸν ἑλληνικὸν καὶ τὸν ἀραβικόν, καὶ μαζὶ μὲ τὰ προϊόντα τῆς Ἀνατολῆς παρέλαβον καὶ πολλὰ στοιχεῖα πολιτισμοῦ καὶ ἤρχισαν νὰ ἐξημερώνωνται. >

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ΄

Η ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΟΥΝ ΤΗΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΝ (1204 — 1261)

Διαμελισμός τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων ἐσήμαινε τὴν διάλυσιν τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ Σταυροφόροι μὲ τοὺς Βενετοὺς διεμοιράσθησαν τὰς χώρας τοῦ κράτους κατόπιν τῆς συμφωνίας, τὴν ὁποίαν εἶχον κάμει πρὸ τῆς ἀλώσεως.

Οἱ Φράγκοι ἵδρυσαν κράτος φεουδαρχικὸν εἰς τὴν Ἀνατολήν, τὴν *Λατινικὴν αὐτοκρατορίαν*. Αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξέλεξαν ἓνα ἀπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς Δ΄ Σταυροφορίας, τὸν *Βαλδουῖνον*, κόμητα τῆς Φλάνδρας. Εἰς τὸν αὐτοκράτορα ὡς ἰδιαιτέρα κτήσεις ἐδόθη ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ ἡ Θράκη, ἡ ὁποία τότε ἔλαβε τὸ ὄνομα *Ρωμανία*. Ὅλαι αἱ ἄλλαι χῶραι διεμοιράσθησαν μεταξὺ τῶν Σταυροφόρων καὶ Βενετῶν, ἐθεωρήθησαν ὅμως ὡς φέουδα, ἧτοι κράτη ὑποτελεῖ εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Τοιοῦτοτρόπως ὁ *Βονιφάτιος* ὁ Μομφερρατικὸς ἔλαβεν ὅλας τὰς ὑπολοίπους εὐρωπαϊκὰς κτήσεις μὲ τὸν τίτλον *Βασιλεὺς τῆς Θεσσαλονίκης*.

Οἱ Βενετοὶ ἔλαβον τὰς ἀκτὰς τῆς Μ. Ἀσίας, πολλὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ ὅλας τὰς παραλίους ἐπικαίρους θέσεις τοῦ κράτους, τὴν Μεθώνην καὶ Κορώνην εἰς τὴν Πελοπόννησον, τὸ Δυρράχιον εἰς τὴν Ἠπειρον, τὴν Καλλίπολιν, τὴν Ραιδεστὸν καὶ τὴν Ἡράκλειαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Θράκης. Ἐκτὸς τούτου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔλαβον ἰδιαιτέραν μεγάλην συνοικίαν, ἡ ὁποία ἀπετέλει ἕδαφος ἀνεξάρτητον. Τέλος οἱ Βενετοὶ ἔλαβον τὸ προνόμιον νὰ ἐκλέγουν πατριάρχην Βενετὸν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐξελέγη τότε ὁ *Θωμᾶς Μοροζίνης*, τὸν ὁποῖον ὅμως δὲν ἀνεγνώρισαν οἱ ὀρθό-

δοξοί. Οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ τῶν σταυροφόρων ἔλαβον μικρὰ φέουδα ἐντὸς τῶν κτήσεων τῶν Βενετῶν, τοῦ Βονιφατίου καὶ τοῦ Βαλδουίνου.

Ἡ κατάκτησις τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν.

Ἄλλ' οἱ Φράγκοι ἔκαμαν τὴν διανομὴν, προτοῦ γίνουσι κύριοι τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν. Ἐκτὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ μικροῦ μέρους τῆς Θράκης δὲν κατεῖχον ἀκόμη ἄλλα τμήματα τοῦ κράτους. Ἦτο ἀνάγκη λοιπὸν νὰ ἀγωνισθοῦν διὰ νὰ κυριεύσουσι τὰς χώρας, τὰς ὁποίας ἐμοίρασαν, προτοῦ τὰς καταλάβουσι.

Τὸ φθινόπωρον τοῦ 1204 ὁ Βονιφάτιος ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην, διὰ νὰ κατακτήσῃ τὰ ἐλληνικὰς χώρας. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἰσχυρὸς ἄρχων τοῦ Ναυπλίου, Ἄργουσι καὶ Κορίνθου Λέων Σγουρός ἐπέρασε τὸν Ἴσθμόν καὶ ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὰς Ἀθήνας καὶ ὅσα μέρη περισσότερα ἠδύνατο, ἀφοῦ ἡ αὐτοκρατορία περιῆλθεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Φράγκων. Ἄλλ' ὁ τότε ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Ἀκομινάτοσι ἐνόμισε τὴν πρᾶξιν τοῦ Σγουροῦ ὡς ἀπίθειαν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἐματαίωσε τὴν ἀπόπειράν του. Ὁ Σγουρός κατέλαβε κατόπιν τὰς Θήβας, ἐπέρασε τὰς Θερμοπύλας καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Λάρισαν εἰς τὴν Θεσσαλίαν.

Μόλις ὅμως ἐνεφανίσθη ὁ ἵπποτικὸς στρατὸς τοῦ Βονιφατίου, ὁ Σγουρός ὑπέχώρησε καὶ ἔφυγε πέραν τοῦ Ἴσθμοῦ. Ὁ Βονιφάτιος ἔγινε κύριος ὅλων τῶν χωρῶν μέχρι τοῦ Ἴσθμοῦ καὶ ἵδρυσεν τρία μικρὰ φεουδαρχικὰ κράτη, τὴν Μαρκιωνίαν τῆς Βοδοιόνιτισης, εἰς τὴν νοτίαν ἕξοδον τῶν στενῶν τῶν Θερμοπυλῶν, τὴν Βαρωνίαν τῶν Σαλώνων (Ἀμφίσης), καὶ τὸ Δουκάτον τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος (Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν), τὸ ὅποιον ἔδωκεν εἰς τὸν γάλλον εὐγενῆ Ὅθωνα δὲ λάρος.

Τὴν Πελοπόννησον κατέκτησαν δύο ἄλλοι ἱππῶται, ὁ γάλλος Βιλλεαρδουῖνος, ἀνεψιὸς τοῦ Βιλλεαρδουίνου, γνωστοῦ ἐκ τῆς Δ' Σταυροφορίας, καὶ ὁ ἐπίσης γάλλος Σαμπλίτ. Αὐτοὶ ἔλαβον τὴν ἄδειαν ἀπὸ τὸν Βονιφάτιον καὶ με-

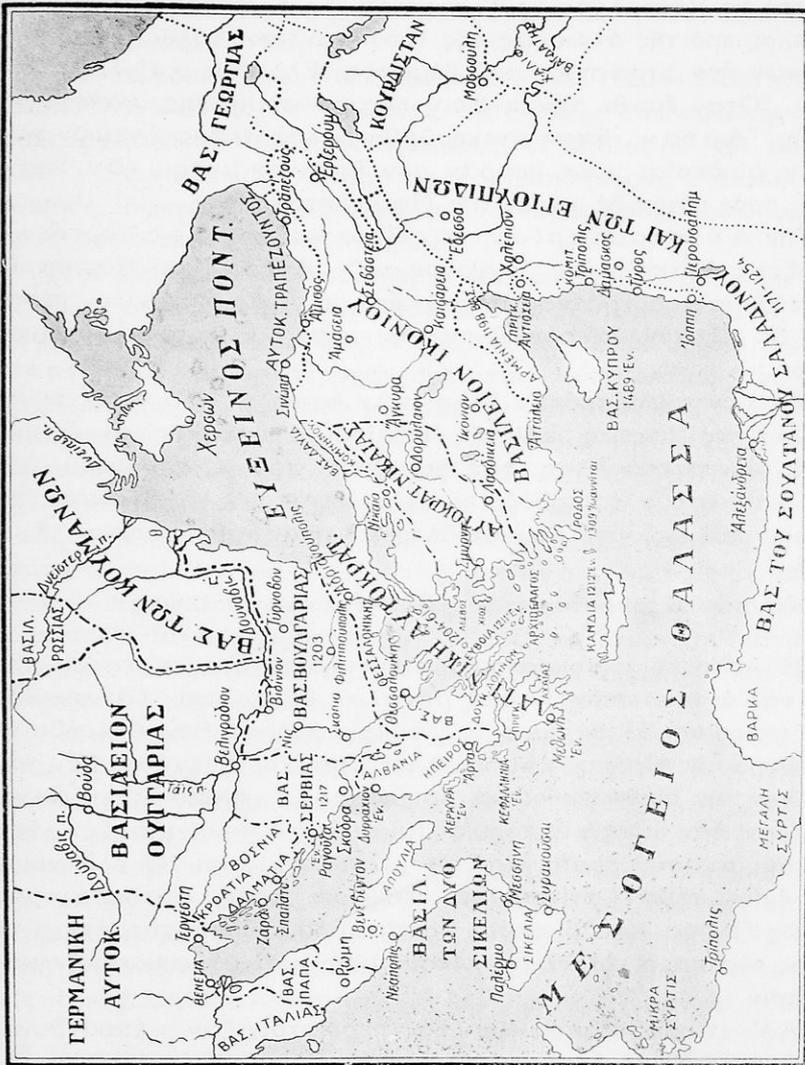
όλιγους ἰππεῖς καὶ πεζοὺς κατώρθωσαν εἰς μικρὸν διάστημα νὰ γίνουν κύριοι τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τῆς χερσονήσου. Τοιοῦτοτρόπως ἰδρύθη τὸ Πριγκιπᾶτον τῆς Ἀχαΐας, τὸ ὁποῖον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σαμπλίτ ἐκυβέρνησα ὁ Βιλλεαρδουῖνος καὶ διειρηθῆν περισσότερον ἀπὸ τὰ ἄλλα φραγκικὰ κράτη.

Εἰς τὴν θάλασσαν ἰδρύθη τὸ Δουκάτον τοῦ Αἰγαίου, τὸ ὁποῖον περιέλαβε τὰς περισσοτέρας ἐκ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου μὲ πρωτεύουσαν τὴν Νάξον. Τὴν Κέρκυραν κατέλαβον οἱ Βενετοὶ τὸ 1206 μετὰ πεισματώδη ἀγῶνα κατὰ τῶν Γενοατῶν πειρατῶν, οἱ ὅποιοι κατεῖχον τὸ δικόρυφον φρούριον (ἐκ τούτου προέρχεται τὸ μεσαιωνικὸν ὄνομα τῆς Κερκύρας Κορυφῶ καὶ τὸ σημερινὸν Ἰταλικὸν Κορφοῦ). Τὴν τύχην τῆς Κερκύρας ἠκολούθησαν καὶ αἱ ἄλλαι νῆσοι τοῦ Ἰονίου πελάγους. Τέλος οἱ Βενετοὶ ἠγόρασαν ἀπὸ τὸν Βονιφάτιον τὴν Κρήτην τὸ 1212.

Τὰ Ἑλληνικὰ κράτη.

Ἐνῶ αἱ ἑλληνικαὶ νῆσοι, ἡ Μέση Ἑλλάς καὶ ἡ Πελοπόννησος ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Βενετούς καὶ τοὺς ἰππότας, ἄλλαι ἑλληνικαὶ χῶραι κατώρθωσαν νὰ διατηρήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Τοιοῦτοτρόπως ἰδρύθησαν τρία ἀνεξάρτητα ἑλληνικὰ βασίλεια 1) Ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας, 2) Τὸ Δεσποτᾶτον τῆς Ἠπείρου καὶ 3) Ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος.

Εἴδομεν, ὅτι εἰς τὴν ταραχὴν, ἡ ὁποία ἐπεκράτησε κατὰ τὴν εἴσοδον τῶν σταυροφόρων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις, ὁ ὁποῖος ἀνήκεν εἰς μεγάλην στρατιωτικὴν οἰκογένειαν καὶ ἦτο συγγενὴς πρὸς τὴν βασιλεύουσαν δυναστείαν. Ὁ Λάσκαρις κατέφυγεν εἰς τὴν Νίκαιαν μαζὶ μὲ τὸν Πατριάρχην καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἀριστοκρατίαν. Ἐκεῖ μετέφερε τὴν ἔδραν τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους καὶ ἱδρυσε τὴν Αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας.

Χάρτης τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν μετὰ τὴν Ἀ΄ Σταυροφορίαν.

Τὸ Δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου ἵδρυσεν ὁ Μιχαήλ Ἄγγελος, ἐξάδελφος τοῦ Ἰσαακίου Β΄ Ἄγγελου. Ὁ Μιχαήλ Ἄγγελος πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων ἦτο Στρατηγὸς τοῦ θέματος Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου. Ὄταν ἔμαθε τὴν πτώσιν τῆς πρωτεύουσας, κατέφυγεν εἰς τὴν Ἄρταν, ὅπου ἀνεκηρύχθη ἀνεξάρτητος ἡγεμὼν τῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι πρὸς βορρᾶν μὲν ἔφθانون μέχρι τῶν Ἰωαννίνων, πρὸς νότον δὲ μέχρι τῆς Ναυπάκτου.

Τὴν Αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος ἵδρυσεν ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός, ἕγγονος τοῦ Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ. Πρωτεύουσα τοῦ κράτους αὐτοῦ ἦτο ἡ Τραπεζοῦς, περιέλαβε δὲ μὲ τὸν καιρὸν ὅλην τὴν παραλίαν τοῦ Εὐξείνου Πόντου.

Ἐκ τῶν τριῶν τούτων ἑλληνικῶν κρατῶν πρὸ πάντων τὰ βασίλεια τῆς Νικαίας καὶ τῆς Ἡπείρου ἀνεπτύχθησαν ἑνωρὶς καὶ συνεκέντρωσαν ὅλας τὰς δυνάμεις τοῦ ἑλληνισμοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ δύο ἐφιλοδόξουν νὰ ἀνακτήσουν τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς αὐτὸ ἔτεινον ὅλαι αἱ προσπάθειαι τῶν.

Ἡ λατινικὴ αὐτοκρατορία τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἡ λατινικὴ αὐτοκρατορία εὐθὺς μετὰ τὴν σύστασίν της εἶχε νὰ ἀντιμετώπιση πολὺ μεγάλας δυσκολίας ἐσωτερικὰς καὶ ἐξωτερικὰς. Ἡ δύναμις τοῦ αὐτοκράτορος δὲν ὑπερέβαινε τὰ σύνορα τῆς Θράκης καὶ οἱ ἄλλοι φράγκοι ἡγεμόνες δὲν τοῦ παρεῖχον τὴν συμφωνηθεῖσαν βοήθειαν. Οἱ πλεονέκται Βενετοὶ ἐφρόντιζον διὰ τὰ ἐμπορικὰ συμφέροντά των καὶ δὲν ἔδιδον καμμίαν συνδρομὴν εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐμίσει τοὺς Λατίνους καὶ ἐθεώρει τοὺς αὐτοκράτοράς των ὡς ξένους καὶ βιαίους κατακτητάς. Τοιοῦτοτρόπως τὸ κράτος εὐρίσκετο εἰς ἀθλίαν οἰκονομικὴν καὶ στρατιωτικὴν κατᾶστασιν.

Ἀφ' ἐτέρου ἐξωτερικῶς τὸ περιστοίχιζον ἐπικίνδυνοι ἐχθροί, δυτικῶς τὸ Δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου, ἀνατολικῶς ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ κράτη διαρκῶς περιέσφιγγον τὴν λατινικὴν αὐτοκρατορίαν. Ἀπὸ βορρᾶ εἶχον

φοβερὸν ἐχθρὸν τὸ νεοσύστατον βουλγαρικὸν κράτος. Ἡ αὐτοκρατορία λοιπὸν, ἐξησθενημένη ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς, ἐπάλαισεν ἐπὶ 57 ἔτη.

Ὁ αὐτοκράτωρ Βαλδουῖνος Α' (1204-1206) ἦτο ἄνθρωπος ἀνίκανος. Οἱ Ἕλληνες τῆς Θράκης ἐπανεστάτησαν καὶ συνεμάχησαν μὲ τοὺς Βουλγάρους, οἱ ὅποιοι μὲ τὸν βασιλέα τῶν Ἰωαννίτην ἤλθον νὰ τοὺς βοηθήσουν. Ὁ Βαλδουῖνος ἐνίκηθη, συνελήφθη αἰχμάλωτος ὑπὸ τῶν Βουλγάρων καὶ ἀπέθανε μετὰ δεινὰ βασανιστήρια.

Τὸν Βαλδουῖνον διεδέχθη ὁ ἀδελφός του Ἑρρίκος (1206-1216), ὁ ὅποιος εἶχε πολιτικὸν νοῦν καὶ εἶναι ὁ μόνος ἄξιος λόγου ἀπὸ τοὺς λατίνους αὐτοκράτορας. Περιεποιήθη τοὺς Ἕλληνας, τοὺς ἐπροστάτευσεν ἀπὸ τὰς αὐθαιρεσίας τοῦ βενετοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν καθολικῶν καὶ ἀπέκτησε τὰς συμπαθείας τῶν. Οἱ Ἕλληνες μετενόησαν διὰ τὴν συμμαχίαν τῶν μὲ τοὺς Βουλγάρους. Ὁ Ἰωαννίτης εἰσέβαλε μὲ στρατὸν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ διέσχισεν αὐτὴν καταστρέφων τὸ πᾶν καὶ σφάζων τοὺς συμμάχους τοῦ Ἑλλήνας. Διὰ τοῦτο οἱ μὲν Ἕλληνες ὠνόμασαν αὐτὸν Σκυλογιάννην, αὐτὸς δὲ ἔλαβε τὴν προσωνομίαν Ρωμαιοκτόνος, ὅπως ὁ Βασίλειος Β' εἶχεν ὀνομασθῆ Βουλγαροκτόνος. Ὁ Ἑρρίκος ἐφονεύθη κατὰ τινα ἐκστρατεῖαν ἐναντίον τοῦ Δεσπότη τῆς Ἡπείρου καὶ ἄφησε μνήμην καλοῦ ἡγεμόνος.

Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἑρρίκου ἡ κατάστασις τοῦ κράτους ἐχειροτέρευσε περισσότερον. Ὁ Δεσπότης τῆς Ἡπείρου κατέλαβε τὴν Μακεδονίαν καὶ μέρος τῆς Θράκης. Ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ Βαλδουῖνος Β' (1228-1261) ἔφθασεν εἰς μεγάλην πενίαν, διότι αἱ κτήσεις του εἶχον περιορισθῆ σχεδὸν μόνον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Προσεπάθησε νὰ εὕρῃ βοήθειαν ἀπὸ τὴν Δύσιν, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσε. Ἡ Ἕλληνικὴ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας, ὅπως θὰ ἴδωμεν, ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν βασιλείαν του καὶ εἰς τὴν λατινικὴν αὐτοκρατορίαν.

Τὸ Πριγκιπᾶτον τῆς Ἀχαΐας.

Ἐκ τῶν ἄλλων λατινικῶν κρατῶν, τὰ ὅποια ἰδρύθησαν μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, τὸ σημαντι-

κώτερον ἦτο τὸ Πριγκιπάτον τῆς Ἀχαΐας, τὸ ὁποῖον διετηρήθη μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 14ου αἰῶνος.

Ὁ πρῶτος ἡγεμὼν Γοδεφρεΐδος Α΄ Βιλλεαρδουῖνος (1210-1218) ἠγαπήθη ὑπὸ τῶν Πελοποννησίων καὶ ἀφήκε μνήμην ἀγαθοῦ ἡγεμόνος. Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχός του Γοδεφρεΐδος Β΄ (1218-1245) ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν. Ἡὔξησε πολὺ τὰ εἰσοδήματα τοῦ κράτους του καὶ ἐν γένει ὑπῆρξεν εἰρηνικός ἡγεμὼν.

Ἀντιθέτως ὁ ἀδελφός του Γουλιέλμος Βιλλεαρδουῖνος (1246-1278) ἦτο ἡγεμὼν πολεμικός. Ἐπεχείρησε πολλοὺς πολέμους, οἱ ὁποῖοι ἐπέφεραν τὴν παρακμὴν τῆς φραγκοκρατίας εἰς τὴν Πελοπόννησον. Κατὰ πρῶτον προσέβαλε τὸ φρούριον τῆς Μονεμβασίας με ἀξιόλογον πεζικὴν καὶ ἵππικὴν δύναμιν καὶ πολλὰς πολιορκητικὰς μηχανάς. Μετὰ πολιορκίαν τριῶν ἐτῶν οἱ πολιορκούμενοι ἀναγκασθέντες ἀπὸ ἔλλειψιν τροφῶν ἐσυνθηκολόγησαν. Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Μονεμβασίας ἡ Τσακωνιά καὶ αἱ περὶ τὸν Ταῦγετον χῶραι ἀνεγνώρισαν τὸν φράγκον ἡγεμόνα (1248).

Ὁ Γουλιέλμος εἶχε νυμφευθῆ τὴν θυγατέρα τοῦ Δεσπότη τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ Β΄ Κομνηνοῦ Ἄνναν Κομνηνὴν καί, ὅταν ὁ πενθερός του ἤρχισε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας, μετέβη νὰ τὸν βοηθήσῃ. Ἀλλὰ κατὰ τὴν μάχην τῆς Πελαγονίας (σήμε. Μοναστήριον, 1259) συνελήφθη αἰχμάλωτος με πολλοὺς ἄλλους εὐγενεῖς καὶ ὠδηγήθη εἰς τὴν Νικαίαν, ὅπου ἔμεινεν αἰχμάλωτος ἐπὶ τρία ἔτη.

Τέλος εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 1262 ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Παλαιολόγος τοῦ ἀπέδωκε τὴν ἐλευθερίαν του, ἀλλ' ἀντ' αὐτοῦ ἔλαβεν εἰς τὴν Πελοπόννησον τὰ φρούρια τῆς Μονεμβασίας, τοῦ Μιστρᾶ καὶ τῆς Μάνης. Βραδύτερον, τὸν 14ον αἰῶνα, ἀπὸ τὰς χῶρας αὐτὰς προῆλθε τὸ Δεσποτᾶτον τοῦ Μορέως. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Ἕλληνες ἔθεσαν πάλιν τὸν πῶδα των εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Γενικῶς ἡ Πελοπόννησος ἐπὶ τοῦ Βιλλεαρδουίνου καὶ τῶν διαδόχων του ἐγνώρισεν ἡμέρας λαμπράς. Τὸ πλῆθος τῶν πύργων, τοὺς ὁποίους εἶχον κτίσει οἱ Φράγκοι, περιώρισε τὴν ληστείαν καὶ πλήρης τάξις καὶ ἀσφάλεια ἐπεκράτησεν εἰς ὅλην

τὴν χώραν. Τὸ ἐμπόριον ἦτο ζωηρότατον, ὁ πλοῦτος τῆς χώρας ἠύξησεν. Ἄφ' ἑτέρου τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους ἦσαν ἀκμαιότατα καὶ ὁ στρατὸς ἀπὸ τοῦς ἵπποτικωτέρους τῆς Εὐρώπης.

Σημαντικὴν ἐπίσης ἀνάπτυξιν ἔλαβε κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία. Ἡ αὐλὴ τῶν Βιλλεαρδουίνων εἶχε καταστήσει τὸ παράδειγμα τῆς ἵπποτικῆς ἀρετῆς, τῆς πολεμικῆς τέχνης καὶ τῆς κομψότητος τῶν τρόπων. Τὰ ἐρείπια τῶν φεουδαρχικῶν ὀχυρωμάτων, τὰ ὁποῖα σῶζονται ἀκόμη μέχρι σήμερον εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ μέρη τῆς Πελοποννήσου, μαρτυροῦν τὴν στρατιωτικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἀκμὴν τῆς χώρας ἐπὶ φραγκοκρατίας.

Τὸ Δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου.

Ὁ ἰδρυτὴς τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου Μιχαῆλ Α' Ἰσαβέλλα (1204-1214) ἐπεξέτεινε τὰς κτήσεις του πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ Δυρραχίου καὶ πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τῆς Θεσσαλίας. Οἱ κάτοικοι ἠγάπησαν πολὺ τὸν Μιχαῆλ, ὁ ὁποῖος ἐκυβέρνησε μὲ σύνεσιν τὴν χώραν.

Τὸν Μιχαῆλ Α' διεδέχθη ὁ ἀδελφὸς του Θεόδωρος (1214-1230). Ὁ Θεόδωρος ἦτο τολμηρὸς καὶ φιλόδοξος ἡγεμὼν καὶ καθ' ὅλην τὴν ζωὴν του ἠγωνίζετο ἐναντίον τῶν Λατίνων, τῶν Σέρβων, τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Ἀλβανῶν. Ἐκυρίευσεν τὴν Ἀχρίδα, τὸν Περλεπέν, τὴν Πελαγονίαν, τὴν Ἀλβανίαν καὶ τὴν νῆσον Κέρκυραν. Τὸν ἡγεμόνα τῶν Βουλγάρων Σβιατοσλάβον ἔκαμεν ὑποτελῆ.

Μετ' ὀλίγον ὁ Θεόδωρος ἐπεχείρησε τὴν διάλυσιν τοῦ φραγκικοῦ κράτους τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βονιφατίου ἐπεκράτει μεγάλη ἀναρχία. Ἄφου προήλασε πρὸς ἀνατολὰς κατέλαβεν εὐκόλως τὴν Θεσσαλονίκην καὶ κατόπιν ὅλην τὴν χώραν μέχρι Ἀδριανουπόλεως καὶ Φιλιππουπόλεως. Τότε ἀφῆκε τὸν τίτλον τοῦ Δεσπότη καὶ ἐστέφθη ἐπισήμως εἰς τὴν Θεσσαλονίκην αὐτοκράτωρ, ἐφόρεσε τὴν αὐτοκρατορικὴν πορφύραν, τὰ ἐρυθρὰ πέδιλα καὶ κατήρτισε βασιλικὴν αὐλὴν. Ἡ πράξις του αὐτὴ ἐξώργισε τὸν αὐτοκράτορα

της Νικαίας, ὁ ὁποῖος, ἐπειδὴ τότε ἦτο ἀλλαχοῦ ἀπησχολημένος, δὲν κατῴρθωσε νὰ στραφῆ κατὰ τοῦ Θεοδώρου. Ἐδραν τοῦ κράτους του ὤρισεν ἀπὸ τότε ὁ Θεόδωρος τὴν Θεσσαλονίκην.

Τὸ 1230 ὁ Θεόδωρος ἐπεχείρησε νὰ ὑποτάξῃ τελείως τὸ βουλγαρικὸν κράτος. Εἰς μεγάλην ὁμωσ μάχην πλησίον τοῦ ποταμοῦ Ἐβρου ἠττήθη καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος ὑπὸ τῶν Βουλγάρων καὶ ἐτυφλώθη. Οἱ Βούλγαροι ἐκυρίευσαν τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ μέγα μέρος τῆς Μακεδονίας καὶ ἐπεξέτειναν τὰς κτήσεις των μέχρι τῆς Ἰλλυρίας. Αὐτοκράτωρ ἀνηγορεύθη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ὁ ἀδελφὸς τοῦ Θεοδώρου Μανουήλ (1230-1240).

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ υἱὸς τοῦ Μιχαὴλ Α' Μιχαὴλ Β', τοῦ ὁποίου τὰ δικαιώματα ἐπὶ τοῦ θρόνου εἶχε σφετερισθῆ ὁ Θεόδωρος, μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Φράγκων τῆς Πελοποννήσου κατέλαβε τὰς παλαιὰς κτήσεις τοῦ πατρὸς του, Ἡπειρον, Αἰτωλίαν, Ἀκαρνανίαν καὶ μέρος τῆς Θεσσαλίας, καὶ ἴδρυσεν τὸ λεγόμενον Νέον Δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου, τὸ ὁποῖον κατῴρθωσε νὰ ζήσῃ μέχρι τοῦ 1318.

Τοιοιτοτρόπως τὸ Δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου διηρέθη εἰς δύο. Τὸ κράτος τῆς Θεσσαλονίκης κατέλυσε μετ' ὀλίγον (1246) ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας Βατάτσης, ὁ ὁποῖος κατέλαβε τὰς χώρας του καὶ ἀνέθεσε τὴν κυβέρνησίν των εἰς τὸν Ἀνδρόνικον Παλαιολόγον.

Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας.

Ὁ Θεόδωρος Α' Λάσκαρις (1204-1222) ἔκαμε προσωρινὴν πρωτεύουσαν τῆς διαμελιζομένης αὐτοκρατορίας τὴν Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας καὶ τοιοιτοτρόπως τὸ νεοσύστατον κράτος ἔθεωρεῖτο, ὅπως καὶ πραγματικῶς ἦτο, συνέχεια τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Θεόδωρος ἐνίκησε τοὺς Σελτζούκους καὶ τοὺς ἐξεδίωξεν ἀπὸ τὰς περισσοτέρας θέσεις των εἰς τὴν δυτικὴν Μ. Ἀσίαν. Ἐπίσης εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἐπεξέτεινε τὸ κράτος του εἰς τὴν Λυδίαν καὶ Φρυγίαν. Πρὸς βορρᾶν ἐσυνόρευε μὲ τὸ ἐπίσης νεοσύστατον κράτος τῆς Τραπεζοῦντος.

Τὸ κράτος τῆς Νικαίας ὠργανώθη ταχέως καὶ ἀπεδείχθη ἰσχυρότερον καὶ ἀπὸ τοὺς Σελτζούκους καὶ ἀπὸ τοὺς Φράγκους τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τὸν Θεόδωρον διεδέχθη ὁ γαμβρὸς του Ἰωάννης Βατάτσης (1222-1254), ἑξάιρετος στρατηγός. Ὁ Βατάτσης ἀπεδείχθη καὶ διοικητὴς ἄριστος, ἀνέπτυξε τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους καὶ ἔδωκεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν Μ. Ἀσίαν τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς εὐημερίας της.

Κυρίως ὁμως ἀξιόλογον ἦτο τὸ στρατιωτικὸν ἔργον τοῦ Βατάτση. Ὁ βίος του ὑπῆρξεν ἀδιάκοπος σειρὰ ἐπιτυχῶν πολέμων εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ Εὐρώπην. Ἐξεδίωξε τοὺς Λατίνους ἀπὸ τὰς τελευταίας κτήσεις των εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἔφερε τὰ σύνορα τοῦ κράτους μέχρι τοῦ Σαγγαρίου καὶ τοῦ Μαιάνδρου. Ἐπέρασεν ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντον εἰς τὴν Εὐρώπην, ὑπέταξε τὸ βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐπέβαλε τὴν κυριαρχίαν του εἰς τὸ Νέον Δεσποτάτον τῆς Ἠπείρου. Τοὺς Βουλγάρους ἐξεδίωξεν ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν καὶ ἀνέκτησε τὰς Σέρρας καὶ τὸ Μελένικον.

Τοιοιυτρόπως ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας ἔγινε σημαντικὴ βαλκανικὴ δύναμις. Τέλος ἀπὸ τοὺς Λατίνους ἀφῆρσε τὰς τελευταίας κτήσεις των εἰς τὴν Θράκην, τὴν Τυρολόην καὶ τὴν Βιζύην (1247). Ἡ αὐτοκρατορία λοιπὸν τῆς Νικαίας κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Βατάτση εἶχε λάβει μεγίστην ἔκτασιν, ἡ δὲ στρατιωτικὴ καὶ οἰκονομικὴ θέσις αὐτῆς ἦτο ἀνθηρὰ.

Ἡ ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1261).

Ὁ διάδοχος τοῦ Βατάτση Θεόδωρος Β' Λάσκαρις (1254-1258) κατὰ τὸ διάστημα τῆς συντόμου βασιλείας του

Σφραγίς Θεοδώρου Λασκάρως.

Ἀριστερά: ὁ Ἅγιος Θεόδωρος, δεξιά: «ἅγιε Θεόδωρε, ἀθλητά, σκέποις Θεόδωρον Λάσκαριν τὸν βασιλέα».

έξηκολούθησε τὸ ἔργον τοῦ πατρὸς του. Ἐξεδίωξε τοὺς Βουλγάρους, οἱ ὅποιοι εἶχον εἰσβάλει πάλιν εἰς τὴν Μακεδονίαν, καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ περιορισθοῦν εἰς τὰ παλαιὰ τῶν σύνορα. Τὸν Θεόδωρον διεδέχθη ὁ ἀνήλικος υἱὸς του Ἰωάννης Δ' Λάσκαρις (1258-1259), τὸν ὁποῖον ἐπετρόπευεν ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, υἱὸς τοῦ διοικητοῦ τῆς Θεσσαλονίκης Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου.

Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος (1259-1261) ἐσφετερίσθη τὸν θρόνον καὶ συνεκέντρωσεν ὅλας του τὰς προσπάθειάς πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Κατ' ἀρχὰς ἀφῆρσεν ὅλας τὰς πέριξ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κτήσεις τῶν Φραγκῶν καὶ περιώρισεν αὐτοὺς μόνον εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Τὸν Μάρτιον τοῦ 1261 εἰς τὸ Νυμφαῖον (πλησίον τῆς Σμύρνης) ἔκαμε συνθήκην μὲ τοὺς Γενοάτας, οἱ ὅποιοι ἀντὶ εὐρυτάτων ἐμπορικῶν ἀνταλλαγμάτων ἀνελάμβανον νὰ βοηθήσουν διὰ τοῦ στόλου τῶν τὸν Μιχαὴλ πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τέλος ἔστειλεν εἰς τὴν Εὐρώπην τὸν στρατηγὸν Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον μὲ ὀλίγον στρατόν, διὰ νὰ ἐπιτηρῇ τοὺς Βουλγάρους.

Τὰ πράγματα εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἦσαν εὐνοϊκὰ διὰ τοὺς Ἕλληνας. Ἡ οἰκονομικὴ δυσχέρεια εἶχε φέρει τοὺς Λατίνους εἰς ἀπελπισίαν. Ἦτο τόση ἡ πενία, ἡ ὅποια ἀπὸ πολὺν χρόνον ἐμάστιζε καὶ αὐτὴν τὴν αὐλήν, ὥστε ὁ αὐτοκράτωρ, διὰ νὰ θερμανθῇ τὸν τελευταῖον χειμῶνα, ἠναγκάσθη νὰ κατεδαφίσῃ μέρος τῶν ἀνακτόρων. Ἡ δυσαρέσκεια τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν ξένων εἶχε φθάσει εἰς τὸ ὑψιστον σημεῖον. Τέλος ὁ βενετικὸς στόλος μαζί μὲ ὅλην τὴν φρουράν τῶν Φράγκων ἐξῆλθεν εἰς ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Δαφνουῦντος, εἰς τὰ περὶ χωρὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τοιουτοτρόπως ἡ πόλις ἔμεινεν ἀφρούρητος.

Ὁ Στρατηγόπουλος ἀπεβιβάσθη εἰς Καλλίπολιν μὲ 800 μόνον πεζοὺς καὶ ἵππεις. Οἱ ἐγχώριοι ὁμως ἔσπευσαν νὰ ταχθοῦν μαζί του ὡς «θεληματάριοι», δηλαδὴ ἐθελονταί, καὶ ὁ Στρατηγόπουλος μετέβη εἰς τὴν Σηλυβρίαν, διὰ νὰ παρακολουθῇ περισσότερον τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ θεληματάριοι ἐβεβαίωσαν τὸν Στρατηγόπουλον, ὅτι ἡ πρωτεύουσα ἦτο ἔρη-

Α. Λαζάρου

μος ἀπὸ στρατὸν καὶ τὸν παρεκίνησαν νὰ προσβάλλῃ αὐτήν.

Τέλος τὴν 25 Ἰουλίου 1261 πενήντα ἄνδρες εἰσῆλθον διὰ τινος ὑπογείου εἰσόδου εἰς τὴν πόλιν καὶ ἤνοιξαν τὰς πύλας τοῦ τείχους. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἰσῆλθε τότε εἰς τὴν πόλιν. Οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ἐνίσχυσαν ἀμέσως τὸν στρατόν. Μετ' ὀλίγον ἐπέστρεψεν ὁ στόλος καὶ ὁ στρατὸς τῶν Φράγκων ἀπὸ τὴν Δαφνουῖντα, ἀλλ' ἦτο πλέον ἀργά. Ὁ αὐτοκράτωρ Βαλδουῖνος Β' μὲ τὸν βενετὸν Πατριάρχην καὶ τοὺς ἄλλους σημαίνοντας Φράγκους ἐγκατέλειψαν τὴν πρωτεύουσαν, εἰσῆλθον εἰς βενετικὰ πλοῖα καὶ ἔφυγον εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἐκεῖ ὁ ἔκπτωτος αὐτοκράτωρ ἔθετεν εἰς δημοπρασίαν τὰ δικαιώματά του ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἡ ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔγινεν ἐνωρίτερον ἀπὸ ὅ,τι ἐφαντάζετο ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας. Ὁ Μιχαὴλ εἰδοποιήθη εἰς Νυμφαῖον, ὅπου εὕρισκετο τότε, ἐβάδισε μὲ τὸν στρατὸν του καὶ τὴν 15 Αὐγούστου 1261 εἰσῆλθεν ἐπισήμως εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Ἐκεῖ ἐστέφθη αὐτοκράτωρ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας. Τοιουτοτρόπως ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία μετὰ περιπέτειαν 60 περίπου ἐτῶν ἀνασυνεστήθη πάλιν ὑπὸ νέαν δυναστείαν τῶν Παλαιολόγων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ΄

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ

ΟΙ ΟΘΩΜΑΝΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ — Η ΑΛΩΣΙΣ (1261 — 1453)

Ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία τὸ 1261.

Ἡ ἀνασυσταθεῖσα διὰ τῆς ἀνακτῆσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία δὲν εἶχεν οὔτε τὴν ἔκτασιν οὔτε τὴν δύναμιν τῆς παλαιᾶς. Εἰς τὴν Ἀσίαν περιελάμβανε μόνον τὰς κτήσεις τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας, δηλαδὴ μικρὸν μέρος ἐκ τῶν παλαιῶν ἀσιατικῶν κτήσεων. Εἰς τὴν Εὐρώπῃν περιελάμβανε τὴν Θράκην καὶ μικρὸν μόνον μέρος τῆς Μακεδονίας μὲ τὴν Θεσσαλονίκην. Αἱ ἄλλαι ἑλληνικαὶ χῶραι ἀπετέλουν διάφορα μικρὰ ἑλληνικὰ ἢ λατινικὰ κρατίδια. Ἐκ τῶν ἑλληνικῶν νήσων ἀνήκον εἰς τὴν νέαν αὐτοκρατορίαν ἡ Ρόδος, ἡ Λέσβος, ἡ Σαμοθράκη καὶ ἡ Ἰμβρος.

Ἐπίσης τὸ κράτος εὐρίσκετο διαρκῶς εἰς οἰκονομικὰς δυσκολίας καὶ ἡ τάξις καὶ ἡ πειθαρχία εἰς τὸν στρατὸν εἶχον παραλύσει. Πολλοὶ καὶ ἐπικίνδυνοι ἐχθροὶ τὸ περιεκύκλουν ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα, Σέρβοι, Βούλγαροι καὶ πρὸ πάντων οἱ νέοι ἀντίπαλοι τοῦ ἑλληνισμοῦ Ὀθωμανοὶ Τοῦρκοι εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ αὐτοκρατορία, ἀφοῦ ἀπηλλάγη ἀπὸ τὰ ξένα στοιχεῖα, ἀπετέλεσε κράτος καθαρῶς ἑλληνικόν.

Οἱ Τοῦρκοι. Τὸ ὀθωμανικὸν κράτος.

Τὸ ὀθωμανικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ δώσῃ τὸ τελευταῖον καὶ καίριον κτύπημα κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας, ἰδρύθη εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν κατὰ τὸ δευτέρον ἡμισυ τοῦ 13ου αἰῶνος. Ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ ἦτο ἀφανής, ἀλλὰ ἐντὸς ὀλίγου παρουσίασε μεγάλας ἐκπλήξεις.

Οἱ Ὀσμανλίδαι Τοῦρκοι ἢ Ὀθωμανοὶ προήρχοντο ἀπὸ τὰς Τουρανικὰς χῶρας, ὁπόθεν ἐξῆλθον τόσαι ἄλλαι τουρκικαὶ φυ-

λαί. Κατὰ τὸν 12ον καὶ 13ον αἰῶνα εἰς τὴν κεντρικὴν Ἀσίαν ἔγινε μεγάλη κίνησις φυλῶν καὶ ἐσχηματίσθη ἐκτεταμένον Μογγολικὸν κράτος, τοῦ ὁποῦ οὗ ἡγεμῶν Τζεγγίς Χὰν ἀπέκτησε μέγα ὄνομα μεταξὺ τῶν βαρβάρων ἡγεμόνων τῆς Ἀσίας.

Ἡ τουρκικὴ παράδοσις λέγει, ὅτι ὁ ἀρχηγὸς μιᾶς τουρκικῆς φυλῆς Σουλεϋμὰν μὲ 50 χιλ. ἀνθρώπους κατῆλθεν εἰς τὴν Περσίαν. Ἐνῶ ὅμως διήρχετο τὸν Εὐφράτην ἐπνίγη. Ὁ υἱὸς τοῦ Ἐρτογροῦλ ὠδήγησε τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἔκαμεν αὐτοὺς μισθοφόρους τοῦ Σελτζούκου σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου, ὁ ὁποῖος τοῦ ἔδωκεν ὡς φέουδον, μικρὸν δηλαδὴ ὑποτελὲς κρατίδιον, τὴν χώραν περὶ τῆς Προύσης. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη ὁ πυρὴν μικροῦ στρατιωτικοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον ηὔξήθη μὲ κατακτήσεις ἑλληνικῶν χωρῶν. Τὸ γεγονός αὐτὸ συνέβη ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαῆλ Η' Παλαιολόγου.

Τὸν Ἐρτογροῦλ διεδέχθη ὁ Ὀσμὰν ἢ Ὀθωμὰν (1289· 1326), ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ὁ κυρίως ἰδρυτὴς τοῦ ὀσμανικοῦ κράτους. Ὁ Ὀσμὰν ηὔξησε τὸ κράτος του μὲ νέας κατακτήσεις καί, ὅταν διελύθη τὸ κράτος τοῦ Ἰκονίου, ἔγινεν ἀνεξάρτητος ἡγεμῶν. Τὸ 1326 κατέλαβε τὴν Προῦσαν, ἡ ὁποία ἔγινεν ἡ πρώτη πρωτεύουσα τοῦ τουρκικοῦ κράτους. Οἱ νέοι αὐτοὶ Τοῦρκοι πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τοὺς Σελτζούκους ὀνομάζονται ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ὀσμὰν ἢ Ὀθωμὰν Ὀσμανλίδαι ἢ Ὀθωμανοί.

Μιχαῆλ Η' Παλαιολόγος (1261 - 1282).

Ὁ Μιχαῆλ ὁ Η' ὄνειρόν του εἶχε νὰ ἀνασυστήσῃ τὴν παλαιὰν αὐτοκρατορίαν καὶ νὰ καταλάβῃ ὅλας τὰς χώρας, τὰς ὁποίας οἱ διάφοροι ἐχθροὶ εἶχον ἀρπάσει κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ διαμελισμοῦ τῆς. Διὰ τοῦτο ἤλθεν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ διεξαγάγῃ πολλοὺς καὶ μακροὺς πολέμους, εἰς τοὺς ὁποίους ἔδειξε μεγάλα στρατιωτικὰ προτερήματα καὶ νοῦν πολιτικόν.

Ἀπὸ τοὺς Βενετοὺς ἀφῆρεσε τὰς περισσοτέρας ἐκ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἀνέκτησε μέρος τῆς Μακεδονίας (1264). Ἀπὸ τὸν δεσπότην τῆς Ἠπείρου

Μιχαήλ Β΄ Κομνηνόν, ὁ ὁποῖος συνεμάχει μὲ τὸν γαμβρόν του Γουλιέλμον τοῦ Πριγκιπάτου τῆς Ἀχαΐας, ἀφῆρσε τὰ Ἰωάννινα (1265). Ἀπὸ δὲ τὸν Γουλιέλμον ἔλαβε τὰ τρία φρούρια εἰς τὴν Πελοπόννησον, Μονεμβασίαν, Μυστρᾶν καὶ Μάνην. Τοὺς Σέρβους τέλος ἠνάγκασε νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἀπόπειρα ἀνιδρύσεως τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας.

Ἀλλὰ σοβαρὸν ἐξωτερικὸν γεγονός ἐπέβηκε νὰ καταστρέψῃ τὸ ἔργον τοῦ Μιχαήλ. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου Θ΄ Κάρολος ὁ Ἀνδεγαυικὸς κατέλαβε τὸ νορμανδικὸν κράτος τῶν Δύο Σικελιῶν καὶ συγχρόνως εἶχε τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Πριγκιπάτου τῆς Ἀχαΐας. Τελευταίως ἠγόρασεν ἀπὸ τὸν ἔκπτωτον αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως Βαλδουῖνον Β΄ τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου δικαιώματα καὶ ἤγειρεν ἀξιώσεις ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν. Ἐκυρίευσεν τὴν Κέρκυραν, τὸ Δυρράχιον καὶ τὰς ἀκτὰς τῆς Ἠπείρου καὶ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τῆς Ἀλβανίας.

Ἡ Δύσις ἐβοήθει τὰ σχέδια τοῦ Καρόλου καὶ ἦτο σοβαρὸς κίνδυνος νὰ ἀνασυσταθῇ ἡ λατινικὴ αὐτοκρατορία. Ἀλλ' ὁ Μιχαήλ ἀνέπτυξεν ἐξαιρετικὴν διπλωματικὴν ἰκανότητα. Ἐξεμεταλλεύθη τὴν παλαιὰν ἀδυναμίαν τῆς παπικῆς ἐκκλησίας περὶ πρωτείων καὶ συνεννοήθη μὲ τὸν Πάπαν περὶ ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἔγινε τότε Σύνοδος εἰς τὴν Λυῶν (1274), εἰς τὴν ὁποίαν ἀπεφασίσθη νὰ ὑποταχθῇ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία εἰς τὴν Δυτικὴν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ νέα σταυροφορία, τὴν ὁποίαν ἐμελέτων εἰς τὴν Δύσιν πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐματαιώθη. Κατόπιν ὁ Μιχαήλ ἐνήργησε μὲ δραστηριότητα καὶ κατάρθωσε νὰ νικήσῃ τὰ στρατεύματα τοῦ Καρόλου εἰς τὴν Ἠπειρον.

Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς καὶ ὁ κληρὸς δὲν ἐδέχθη μὲ κανένα τρόπον τὴν ἔνωσιν τῶν δύο ἐκκλησιῶν καὶ τότε ὁ κίνδυνος ἐκ τῆς Δύσεως ἐφάνη ἀπειλητικώτερος. Ἀλλ' ὁ Μιχαήλ ἀντέταξεν ἰσχυράν ἀντίστασιν κατὰ τοῦ Καρόλου εἰς τὴν Ἠπειρον καὶ συγχρόνως κατάρθωσε μὲ καταλλήλους διπλωματικὰς ἐνερ-

γείας νὰ ἐξεγείρῃ μεγάλην ἐπανάστασιν εἰς τὴν Σικελίαν κατὰ τῶν Γάλλων. Οἱ Σικελοὶ κατὰ τὸν ἑσπερινὸν τοῦ Πάσχα τοῦ 1282 ἔσφαξαν τοὺς Γάλλους. Αὐτὸς εἶναι ὁ λεγόμενος Σικελικός Ἑσπερινός. Ἡ Σικελία περιήλθεν ἀπὸ τότε εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ἀραγωνίας (Ἰσπανία). Μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν ὁ Κάρολος καὶ τὸ αὐτὸ ἔτος ἀπέθανε καὶ ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ὁ ὁποῖος ἄφησε μνήμην μεγάλου αὐτοκράτορος (1282).

Ἀνδρόνικος Β΄ Παλαιολόγος (1282 - 1328) — Ἀνδρόνικος Γ΄ Παλαιολόγος (1328 - 1341).

Τὸν Μιχαὴλ Η΄ διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ἀνδρόνικος Β΄ (1282-1328). Ἀπὸ τοῦ 1320 προσέλαβεν ὡς συνάρχοντα τὸν ἔγγονόν του Ἀνδρόνικον, μὲ τὸν ὁποῖον ὅμως ταχέως ἐφιλονίκησεν. Ἡ φιλονικία αὐτῆ πάππου καὶ ἐγγόνου εἶχε πολὺ κακὰ ἀποτελέσματα καὶ κατέληξεν εἰς τὸν διχασμὸν τοῦ κράτους. Ὁ Ἀνδρόνικος Β΄ ἐβασίλευεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐνῶ ὁ ἔγγονός του κατέστησε πρωτεύουσαν τοῦ κράτους τὴν Ἀδριανούπολιν. Ὁ Ἀνδρόνικος Β΄ συνεμάχησε μὲ τοὺς Σέρβους, ὁ Ἀνδρόνικος ὁ ἔγγονος μὲ τοὺς Βουλγάρους. Τέλος ὑπέρισχυσεν ὁ ἔγγονος, καὶ ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ ὡς Ἀνδρόνικος Γ΄ (1328-1341). Ὁ Ἀνδρόνικος Β΄ ἀπεχώρησεν εἰς μοναστήριον καὶ ἐνεδύθη τὸ μοναχικὸν ἔνδυμα.

Κατὰ τὸν ὀλέθριον αὐτὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἢ αὐτοκρατορία ἔπαθε μεγάλας καταστροφάς. Οἱ Τοῦρκοι ἐπεξέτειναν τὰς κτήσεις των εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ, ἀφοῦ ἐκυρίευσαν τὴν Προῦσαν (1326), κατέλαβον κατόπιν τὴν Νίκαιαν καὶ μετ' αὐτῆς ὅλα σχεδὸν τὰ λείψανα τῆς ἑλληνικῆς ἀρχῆς εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ἐκτὸς τῆς πόλεως Φιλαδελφείας. Ἐπίσης σοβαρὸς κίνδυνος ἦσαν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν οἱ Σέρβοι.

Τὸ σερβικὸν κράτος.

Εἶδομεν, ὅτι οἱ Σέρβοι κατὰ τὴν ἀθλίαν κυβέρνησιν τῶν Ἀγγέλων ἐξεμεταλλεύθησαν τὴν ἀδυναμίαν τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των μὲ ἡγεμόνα τὸν

Στ έφανον Α' Νεμάνια, περιλαβόντες εις τὸ κράτος των χώρας έκτεταμένης, τὴν Ἑρζεγοβίνην, τὸ Μαυροβούνιον καὶ τὴν παλαιὰν Σερβίαν. Οἱ διάδοχοι τοῦ Νεμάνια ἐπεξέτειναν τὸ κράτος των εις βάρος τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ κατέστησαν αὐτὸ τὸ ἰσχυρότερον κράτος τῆς Βαλκανικῆς. Κατέλαβον τὰ Σκόπια, κατέστησαν αὐτὰ πρωτεύουσάν των καὶ ἔλαβον τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως (Κράλ). Μετ' ὀλίγον κατέλαβον τὴν περιφέρειαν τῶν Σερρῶν καὶ βραδύτερον τὴν Ἀχρίδα καὶ τὴν Πρέσπαν.

Ἄλλ' εἰς τὴν μεγαλυτέραν του ἀκμὴν ἔφθασε τὸ σερβικὸν κράτος ἐπὶ τοῦ Κράλ Στεφάνου Ντουσιάν (1331-1355), ὅτε ἐβασίλευεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ Ἄνδρόνικος Γ'. Ὅταν ἀνήλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Ντουσιάν, τὰ βόρεια σύνορα τοῦ σερβικοῦ κράτους ἤρχιζον ἀπὸ τὸν Σάβον καὶ Δούναβιν. Ὁ Ντουσιάν κατέλαβε τὴν Μακεδονίαν, ἐκτὸς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ Χαλκιδικῆς, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἀλβανίαν καὶ τὴν Ἡπειρον. Κατόπιν ἐστέφθη εἰς τὰ Σκόπια Τσάρος Σέρβων καὶ Ρωμαίων δηλ. Ἑλλήνων (1346).

Ὁ Ντουσιάν εἶχε μεγάλα σχέδια. Ἦθελε νὰ ἐνώσῃ εἰς ἓν μέγα κράτος τοὺς Νοτίους Σλάβους, νὰ γίνῃ κύριος τῆς Βαλκανικῆς καὶ νὰ ἀντικαταστήσῃ τοιοῦτοτρόπως τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν. Μετ' ὀλίγον εἰσηλθεν εἰς τὴν Θράκην καὶ μετέφερε τὰ σύνορα τοῦ κράτους του εἰς τὸν Ἑβρον. Τὸ μέγα αὐτὸ σερβικὸν κράτος ὠργάνωσεν ὁ Ντουσιάν κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ ἵδρυσεν τὸ σερβικὸν Πατριαρχεῖον εἰς Ἰπέκ. Τελευταῖον ἐπεχείρησε νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν (1355), ἀφοῦ προηγουμένως εἶχε γίνῃ κύριος τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τῆς Θράκης. Ἀλλὰ τὸ ἴδιον ἔτος ἀπέθανε κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις του πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὰ σχέδιά του ἐματαιώθησαν.

Οἱ Σέρβοι θαυμάζουν τὸν Ντουσιάν, διότι ἦτο πραγματικῶς γενναῖος καὶ ἐπιδέξιος στρατηγὸς καὶ διπλωμάτης. Ἀλλὰ τὸ νοτιοσλαβικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὄνειρευθῆ, ἰδρῦθη μόλις ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας.

Ἰωάννης Ε΄ Παλαιολόγος (1341 - 1391) — Ἰωάννης ΣΤ΄ Καντακουζηνός (1341 - 1355).

Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ἀνδρονίκου Γ΄ Ἰωάννης Ε΄ (1341-1391) ἦτο ἀνήλικος καὶ τὸν ἐπετρόπευεν ὁ φίλος τοῦ πατρὸς του Ἰωάννης Καντακουζηνός. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον νέαι ταραχαὶ ἐκλόνισαν τὸ κράτος, τὸ ὅποτον διὰ δευτέραν φοράν ἐδιχάσθη.

Ἡ μήτηρ τοῦ Ἰωάννου Ε΄ Ἄννα ἤθελε νὰ ἔχη αὐτὴ τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ υἱοῦ της καὶ περὶ αὐτὴν συνεκεντρώθησαν

Ὁ Ἰωάννης Ε΄ Παλαιολόγος ἐπὶ μεταλλίῳ.

Ἄριστερά: Ἰωάννης βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων, ὁ Παλαιολόγος. Δεξιά: Ἔργον τοῦ Πισάνου ζωγράφου.

ὄλοι οἱ ἐχθροὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ. Τότε ὁ Καντακουζηνός μετὰ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Σέρβου ἡγεμόνος Στεφάνου Ντουσιάν ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ εἰς τὸ Διδυμότειχον ὡς Ἰωάννης ΣΤ΄ (1341-1355). Τοιουτοτρόπως ὁ Ἰωάννης Ε΄ ἤρχεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐνῶ ὁ Ἰωάννης ΣΤ΄ εἰς τὸ Διδυμότειχον καὶ τὰ ἄλλα λείψανα τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους εἰς τὴν Θράκην.

Οἱ δύο αὐτοκράτορες ἤρχισαν τὸν ἐμφύλιον πόλεμον καὶ χωρὶς ἐθνικὴν ἐντροπὴν ἐκάλουν εἰς βοήθειαν τοὺς χειροτέρους ἐχθροὺς τοῦ ἐλληνισμοῦ, Βουλγάρους, Σέρβους, Τούρκους. Ὁ Ἰωάννης ὁ ΣΤ΄ ἔδωκεν εἰς τὸν γέροντα σουλτάνον Οὐρχάν τὴν δεκατριετὴ θυγατέρα του, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν συμμαχίαν του. Ὁ Οὐρχάν τότε κατέλαβε τὴν Καλλιπόλιν

(1354) και οί Τούρκοι ἔθεσαν πόδα εἰς τὴν Εὐρώπην. Τὴν Καλλιπόλιν ἀπὸ τότε μετεχειρίζοντο ὡς ὄρμητήριον διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις των εἰς τὴν Εὐρώπην.

Τέλος ὁ Ἰωάννης ΣΤ' ὁ Καντακουζηνὸς ἀπεχώρησε τῆς ἀρχῆς (1355) καὶ εἰσηλθεν εἰς μοναστήριον, ὅπου ἔγραψε τὴν ἱστορίαν του. Τοιοῦτοτρόπως ἔμεινε μόνος ἄρχων τοῦ κράτους ὁ Ἰωάννης Ε'.

Ἡ μεγάλη αὐτὴ ἀναρχία τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους καθὼς καὶ ὁ διαμελισμὸς τοῦ κράτους τοῦ Στεφάνου Ντουσιάν μετὰ τὸν θάνατόν του ἔδωκαν τὴν εὐκαιρίαν εἰς τοὺς Τούρκους νὰ ἐπεκτείνουν τὰς κατακτήσεις των. Τὸ 1365 κατέλαβον τὴν Ἀδριανούπολιν, τὴν ὁποίαν ἔκαμαν δευτέραν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους των. Κατόπιν ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ παντοῦ ἐνίκων. Ὁ κίνδυνος τῶν Τούρκων ἦτο πλέον φανερός καὶ πολὺ ἀπειλητικός.

Ὁ Ἰωάννης ἐσκέφθη νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τῆς Δύσεως, ἣ ὁποία μόνη τότε ἦτο εἰς θέσιν νὰ σταματήσῃ τὴν ὄρμην τῶν Τούρκων. Μετέβη εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ὑπεσχέθη εἰς τὸν Πάπαν τὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν. Ὁ Πάπας ἀντὶ βοήθειας τοῦ ἔδωκε συστατικὰς ἐπιστολάς πρὸς διαφόρους ἡγεμόνας. Παντοῦ, ὅπου ἐπήγαιεν, ἐγένετο δεκτὸς μὲ βασιλικὰς τιμάς, ἀλλὰ κανεὶς δὲν εἶχε τὴν διάθεσιν νὰ βοηθήσῃ μὲ στρατὸν τὴν κινδυνεύουσαν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν. Ὄταν μετὰ πολλὰς περιπετείας ὁ Ἰωάννης ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἔκαμε συνάρχοντα τὸν υἱὸν του Μανουήλ.

Ἐνάπτυξις τοῦ τουρκοῦ κράτους.

Ἐνῶ ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ἐπεσκέπτετο τὰς αὐτὰς τῆς Εὐρώπης καὶ ἐζήτηι βοήθειαν ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τοῦ κράτους, οἱ Τούρκοι ἐξηκολούθουν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν τὰς κατακτήσεις των. Τὸ τουρκοικὸν κράτος τῆς Βιθυνίας ἀνεπτύχθη μὲ καταπληκτικὴν ταχύτητα. Ἀξίζει νὰ μάθωμεν τοὺς λόγους τῆς ταχείας αὐτῆς ἀναπτύξεως.

1) Τὸ ὀθωμανικὸν κράτος ἐδημιουργήθη εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἣ ὁποία, ὅπως γνωρίζομεν, ἔδιδε τοὺς καλύτερους καὶ ἰκανώ-

τέρους πολεμιστὰς εἰς τοὺς αὐτοκράτορας. Οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὴν γειτονίαν αὐτὴν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν ὠφελήθησαν πολὺ. Ἐμιμήθησαν τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν αὐτῆς, τὴν ὁποίαν μετέβαλον σύμφωνα μὲ τὸν χαρακτῆρα τῶν.

Ἀλλὰ τὸ σημαντικώτερον εἶναι, ὅτι οἱ Τοῦρκοι εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, τὰς ὁποίας ἐκυρίευσαν, ἐξισλάμιζον τοὺς κατοίκους. Τοιοῦτοτρόπως τὸ τουρκικὸν κράτος ἐδυνάμωνε καὶ ἠϋξανε μὲ τὸ ἴδιον ἀνθρώπινον ὑλικόν, μὲ τὸ ὁποῖον ἦτο ἰσχυρὰ καὶ ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία. Οἱ πολεμισταί, οἱ ὅποιοι ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἰσλάμ ἐξεχύθησαν εἰς τὴν Βαλκανικὴν, κατέλαβον τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐπροχώρησαν μέχρι τοῦ κέντρου τῆς Εὐρώπης βραδύτερον, ἦσαν Ἑλληνας πολεμισταί, οἱ ὅποιοι ἐδόξασαν τόσας φορὰς τὰς ἑλληνικὰς σημαίας. Μὲ ἑλληνικὸν αἷμα λοιπὸν ἠϋξησε καὶ ἐδυνάμωσε τὸ ὀθωμανικὸν κράτος.

2) Τὸ ὀθωμανικὸν κράτος ἔλαβε τὴν στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ἐξ ἐπαγγέλματος πολεμισταί. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐξουσιαζόντων μικρὰ φέουδα καὶ ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα αὐτῶν συνετήρουν τοὺς πολεμιστὰς. Ὁ σουλτάνος εἶχε μεγάλην δύναμιν καὶ ἐπιβολὴν εἰς τοὺς στρατιωτικοὺς ἀρχηγούς. Ἦτο ὁ ἀρχηγὸς τῶν πολεμιστῶν καὶ ἐθεώρει ὡς κυριώτερον προσὸν τὴν στρατιωτικὴν ἀνδρείαν. Ἐξεστράτευεν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ του καὶ ἡ πρώτη του φροντίς ἦτο νὰ διατηρῆ τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν ἰσχυράν. Διὰ τοῦτο κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τὸ ὀθωμανικὸν κράτος παρουσίαζεν ὄψιν μεγάλου στρατοπέδου, τὸ ὁποῖον οἱ σουλτάνοι ὠδήγουν εἰς τολμηρὰς ἐπιχειρήσεις. Τὸ ὀθωμανικὸν λοιπὸν κράτος εἶχεν ἐξαιρετικὴν στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν καὶ ἦτο κράτος πρὸ πάντων στρατιωτικόν, ἀπετελεῖτο δηλαδὴ κυρίως ἀπὸ πολεμιστὰς.

3) Οἱ ὀθωμανοὶ εἶχον μεγάλην θρησκευτικὴν πίστιν, ἡ ὁποία ἔδιδεν εἰς αὐτοὺς ὁρμὴν. Ἐπίστευον, ὅτι μόνον ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι ἐφονεύοντο διὰ τὴν πίστιν αὐτῶν, ἐπήγαινον εἰς τὸν παράδεισον. Ἐπίσης τυφλὴν τὸλμην ἔδιδεν εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ἡ πίστις τῶν εἰς τὸ μοιραῖον, ὅτι δηλαδὴ εἰς τὸν κάθε ἄνθρωπον ἦτο γραμμὴν ἐκ τῶν προτέρων ἢ τύχη του, ὅ

τρόπος του θανάτου του κλπ. Περιεφρόνουν λοιπόν τον θάνατον ὅπως τὸ κοινότατον πράγμα. Οἱ Τοῦρκοι ἐπίστευον, ὅτι πολεμοῦν διὰ τὴν ἀληθινὴν θρησκείαν, καὶ τὴν πίστιν αὐτὴν καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν μετέδωκαν καὶ εἰς τοὺς μικρασιάτας Ἕλληνας, τοὺς ὁποίους ἐξισλάμισαν καὶ ἐξετουρκισαν.

Ἡ στρατιωτικὴ ὀργάνωσις.

ΤΟΥΧ ΑΧΚΟΥ

Οἱ Τοῦρκοι πολεμισταὶ ὅταν ἔφθασαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἦσαν κυρίως ἵππεις. Τὸ πρῶτον αὐτὸ τουρκικὸν ἵππικὸν ἦτο ὅμοιον πρὸς τὸ ἵππικὸν ὄλων τῶν μογγολικῶν λαῶν, δηλαδὴ ἔλαφρον ἵππικὸν ὀπλισμένον μὲ τόξα. Ἐπετίθεντο μὲ ταχεῖαν ἐπέλασιν, ἔρριπτον τὰ βέλη ὁμαδικῶς καὶ ἔφευγον, μετ' ὀλίγον δὲ ἐπέστρεφον πάλιν μὲ τὴν ἰδίαν ὁρμὴν. Αὐτοὶ εἶναι οἱ λεγόμενοι ἀκιντζί. Ὄταν ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, κατήρτισαν ἵππικόν, ὀπλισμένον ὅπως τὸ ἑλληνικὸν ἵππικόν, τοὺς λεγομένους σπαχήδες. Αὐτοὶ ἦσαν ὀπλισμένοι μὲ μακρὰν καὶ κυρτὴν σπάθην (γιαταγάνι).

Οἱ Τοῦρκοι ἐμιμήθησαν ἐπίσης καὶ τὸ ἑλληνικὸν πεζικὸν καὶ ἐδημιούργησαν στρατόν, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη νέος στρατός, δηλ. οἱ Γενίτσαροι (Γενί τσάρ = νέος στρατός). Τὸν νέον αὐτὸν στρατόν ὀργάνωσεν ὁ περίφημος Καρὰ Χαλίλ Τσεντερλῆ. Τὸ σῶμα αὐτὸ ἀπετέλεσαν μόνιμοι στρατιῶται, οἱ ὁποῖοι καθ' ὅλην τὴν ζωὴν ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς τὸ ἐπάγγελμα τῶν ὄπλων.

Βραδύτερον καθιέρωσαν τὴν συνήθειαν νὰ στρατολογοῦν, ἀπὸ τὰς χώρας τὰς ὁποίας ἐκυρίευσαν, τοὺς πλέον εὐρώστους καὶ ἀκμαίους χριστιανόπαιδας, ἡλικίας ἐπτὰ ἕως δεκαπέντε ἐτῶν. Τοὺς παῖδας αὐτοὺς ἀπέσπων βιαίως ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τῶν γονέων των, τοὺς ἐκλείον εἰς στρατῶνας καὶ τοὺς ἀνέτρεφον μὲ αὐστηρὰν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν. Οἱ νέοι αὐτοὶ ἐγγώριζον ὡς πατέρα των τὸν σουλτάνον, τοῦ ὁποίου ἀπετέλουν τὴν σωματοφυλακὴν.

Οἱ Γενίτσαροι ἐλησμόνουσαν καὶ καταγωγὴν καὶ θρησκείαν καὶ μὲ τὴν διαρκὴ παραμονὴν εἰς τὸν στρατῶνα ἐγίνοντο φανατικοὶ Τοῦρκοι καὶ φοβεροὶ πολεμισταί. Ἀπὸ τοὺς χριστιανό-

παιδας λοιπὸν ἀπειτελέσθησαν τὰ φοβερὰ τάγματα τῶν Γενιτσάρων, μὲ τὰ ὅποια οἱ Τοῦρκοι ἐπέτυχον τὰς μεγάλας των κατακτήσεις. Τὸν σκληρὸν αὐτὸν φόρον τοῦ αἵματος, τὸν ὅποιον ἐπλήρωνον οἱ Ἕλληνες εἰς τοὺς Τούρκους, ὠνόμασαν **π α ι δ ο μ ἄ ζ ω μ α**.

Μὲ τὸ μέσον λοιπὸν αὐτὸ οἱ Τοῦρκοι ἀπέκτησαν στρατὸν μόνιμον, πειθαρχικὸν καὶ πολεμικώτατον. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν τὰ κράτη δὲν εἶχον μόνιμους στρατοὺς. Οἱ στρατοὶ των ἦσαν ὀλιγάριθμοι, ὄχι καλῶς ἡσκημένοι καὶ ἀπειθάρχητοι. Οἱ σουλτάνοι διέθετον κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς τὸν ἀνώτερον καὶ πολυπληθέστερον στρατὸν.

Κατακτήσεις Οὐρχάν Α' (1326-1359).

Ὁ διάδοχος τοῦ Ὄσμάν Οὐρχάν Α' (1326-1359) ἐκυρίευσε ὅλας τὰς ἑλληνικὰς κτήσεις τῆς Μ. Ἀσίας ἐκτὸς τῆς Σμύρνης καὶ τῆς Φιλαδελφείας. Τοιουτοτρόπως ὀριστικῶς ἐχάθη διὰ τὸν ἑλληνισμὸν ἡ Μ. Ἀσία, ἡ ὁποία μὲ τὸν ἀκμαῖον στρατὸν, τοὺς ἐξόχους στρατηγούς καὶ πολιτικούς καὶ τὰς βασιλικὰς δυναστείας ἐπὶ τόσους αἰῶνας ἔδιδε λάμψιν καὶ δύναμιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν. Τὸ δὲ χειρότερον εἶναι, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς ὥραιας αὐτῆς χώρας ἐξισλαμίσθη καὶ ὑπηρετήσε βραδύτερον τὰς τουρκικὰς σημαίας.

Μετὰ ταῦτα ὁ Οὐρχάν ἐπωφελήθη τὰς ξηρίας μεταξὺ τῶν αὐτοκρατόρων Ἰωάννου Ε' καὶ Ἰωάννου ΣΤ' Καντακουζηνοῦ καὶ ἔθεσε τὸν πόδα του εἰς τὴν Εὐρώπην. Τὸ ἔτος 1354 κατέλαβε, καθὼς εἶδομεν, τὴν Καλλίπολιν, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὀρμητήριον καὶ βάσιν διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις του εἰς τὴν Βαλκανικὴν. Ὀλίγον βραδύτερον, τὸ 1357, οἱ Ὄθωμανοὶ κατέλαβον τὸ Διδυμότειχον καὶ τὴν Τυρολόην.

Μουράτ Α' (1359-1389).

Ὁ διάδοχος τοῦ Οὐρχάν Μουράτ Α' (1359-1389) ὑπῆρξε μέγας κατακτητής. Ἐχὼν ὀρμητήριον τὴν Καλλίπολιν καὶ τὸ Διδυμότειχον εἰσήλασεν εἰς τὴν Θράκην καὶ ἐκυρίευσε τὴν

Ἄδριανούπολιν (1365), ἡ ὁποία ἔγινε δευτέρα πρωτεύουσα τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους. Ἄπ' ἐκεῖ ὁ Μουράτ ἐξέτεινε τὰς ἐπιδρομάς του μέχρι τοῦ Αἴμου καὶ ἐκυρίευσε τὴν Φιλίππολιν.

Οἱ Ὄθωμανοὶ ἀπὸ τὴν Θράκην εἰσήλασαν εἰς τὴν Μακεδονίαν μὲ σκοπὸν νὰ κατακτήσουν τὴν ἄλλην Βαλκανικὴν, προτοῦ δώσουν τὸ τελευταῖον κτύπημα κατὰ τῆς πρωτεύουσας τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ὁ Ἰωάννης Ε', ἀφοῦ ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὴν Εὐρώπην χωρὶς βοήθειαν, ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ μὲ τὸν Μουράτ καὶ ὑπεσχέθη νὰ πληρώσῃ εἰς τοὺς Τούρκους ἐτήσιον φόρον. Κατόπιν ὁ Μουράτ ἀπέσπασε χώρας σερβικὰς καὶ ἔκαμε τὸν βασιλεῖα τῶν Σέρβων ὑποτελεῖ.

Τέλος ὁ Μουράτ παρὰ τὴν συνθήκην, τὴν ὁποίαν εἶχε κάμει πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἐκυρίευσε τὸ 1386 τὴν πρωτεύουσαν τῆς Μακεδονίας καὶ δευτέραν πόλιν τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, τὴν Θεσσαλονίκην. Δύο ἔτη μετὰ ταῦτα (1388) ἐκυρίευσε τὴν Βουλγαρίαν, τὴν ὁποίαν μετέβαλε εἰς ἐπαρχίαν τοῦ κράτους του. Τοιοῦτοτρόπως διελύθη τὸ βουλγαρικὸν κράτος καὶ ἡ βασιλικὴ δυναστεία του προσήλθεν εἰς τὸν Ἰσλαμισμόν.

Ἡ μάχη τοῦ Κοσσυφοπεδίου (1389).

Ἡ ταχεῖα ἐξάπλωσις τῶν Τούρκων ἐπροξένησε κατάπληξιν, ἀλλὰ καὶ τρόμον εἰς τοὺς λαοὺς. Συνήνωσαν λοιπὸν τὰς δυνάμεις τῶν ὄλοι οἱ Νοτιοσλάβοι, Σέρβοι, Βόσνιοι, Κροᾶται, Πολωνοὶ καὶ ὑποστηριζόμενοι ἀπὸ τοὺς Οὐγγρους, Βλάχους καὶ Ἀλβανοὺς συνεκρούσθησαν μὲ τοὺς Τούρκους εἰς τὴν μεγάλην μάχην τοῦ Κοσσυφοπεδίου (1389). Ἀλλὰ οἱ σύμμαχοι πρὸ τῆς ὁρμῆς τῶν Τούρκων συνετρίβησαν.

Ἡ μάχη τοῦ Κοσσυφοπεδίου ἔχει μεγάλην σημασίαν, διότι οἱ Νοτιοσλάβοι ἦσαν ἡ μόνη ἀξιόλογος δύναμις εἰς τὴν Βαλκανικὴν, ἡ ὁποία ἠδύνατο νὰ ἀντιταχθῇ εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν Τούρκων. Ὁ Μουράτ ἐφονεύθη μετὰ τὴν μάχην ὑπὸ τινος Σέρβου τραυματίου, ἐνῶ ἐπεθεώρει τὸ πεδῖον τοῦ ἀγῶνος, ἀλλὰ τὸ ἔργον ἐξηκολούθησε μὲ τὴν ἴδιαν ὁρμὴν ὁ υἱὸς του Βαγιαζίτ.

Ὁ Μουράτ διὰ νὰ ἐκτουρκίση τὰ μέρη, τὰ ὁποῖα ἐκυρίευσεν, συνήθιζε νὰ μεταφέρει πυκνοὺς πληθυσμοὺς τουρκικοὺς ἀπὸ τὴν Ἀσίαν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὰς ἄλλας χώρας καὶ ἀντιθέτως ἐξετόπιζε χριστιανικοὺς πληθυσμοὺς ἀπὸ τὴν Εὐρώπην εἰς τὴν Ἀσίαν. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν πρὸ πάντων εἰς διάφορα σημεῖα ἐσφύζοντο μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν τουρκοὶ πληθυσμοί. Αὐτοὶ μὲ τὴν συνθήκην τῆς Λωζάννης τοῦ 1924 ἀντηλλάγησαν μὲ τοὺς πρόσφυγας Ἕλληνας τῆς Μ. Ἀσίας.

Κατακτήσεις Βαγιαζίτ Α' (1389 - 1402).

Τὸν Μουράτ διεδέχθη ὁ Βαγιαζίτ Α' (1389-1402), τὸν ὁποῖον διὰ τὴν ὀρμητικότητά του ὠνόμασαν Γιλδирίμ, δηλαδὴ Κεραυνόν. Ὁ Βαγιαζίτ εὐθὺς μετὰ τὴν μάχην τοῦ Κοσσυφοπεδίου ἔσπευσεν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ὅπου εἶχον συνασπισθῆ ἔναντίον του διάφοροι Σελτζοῦκοι ἡγεμόνες. Ἐκεῖ ἐκυρίευσεν ὅλα τὰ μικρὰ τουρκικὰ κρατίδια καὶ μέγα μέρος τοῦ Βασιλείου τοῦ Ἰκονίου ἢ τῆς Καραμανίας, ὅπως ἐλέγετο. Τότε ἐκυρίευσεν καὶ τὴν τελευταίαν ἑλληνικὴν κτῆσιν τῆς Μ. Ἀσίας, τὴν Φιλαδέλφειαν (1390).

Τὴν Σμύρνην εἶχον καταλάβει οἱ Ἰωαννῖται ἱππῶται τῆς Ρόδου ἀπὸ τὸ 1344.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος 1391 ὁ Μανουήλ, υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Ε', ὁ ὁποῖος ἐκρατεῖτο ὑπὸ τοῦ Βαγιαζίτ ὡς ὄμηρος εἰς τὴν Προῦσαν, ἐδραπέτευσεν καὶ ἤλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου εἶχεν ἀποθάνει ὁ πατὴρ του. Τὸν Μανουήλ ἐκράτει ὡς ὄμηρον κατόπιν μιᾶς συνθήκης, τὴν ὁποῖαν ἔκαμε μὲ τοὺς Ἕλληνας. Τὴν δραπέτευσιν τοῦ Μανουήλ ἔλαβε τώρα ὡς ἀφορμὴν ὁ Βαγιαζίτ καὶ ἀπέκλεισε τὴν Κωνσταντινούπολιν. Συγχρόνως εἰς τὴν Ἀσίαν προσήρτησεν ὀριστικῶς τὸ κράτος τῆς Καραμανίας καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπεχειρεῖ ἐπιδρομὰς πρὸς τὴν Βλαχίαν καὶ Οὐγγαρίαν.

Ὁ Μανουήλ τότε ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῆς Δύσεως, ἣ ὁποῖα εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἀνησυχῇ ἀπὸ τὴν ἀκατάσχετον πρόοδον τῶν Τούρκων, καὶ ἐσχηματίσθη σταυροφορία κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Σιγισμούνδος

υποστηριζόμενος και από Εύρωπαίους πολεμιστάς, ιδίως Γάλλους και Γερμανούς Ιππότεας, έπροχώρησε μέχρι της Νικοπόλεως της Βουλγαρίας. Ο Βαγιαζίτ έλυσε την πολιορκίαν της Κωνσταντινουπόλεως και έσπευσε κατά των σταυροφόρων χριστιανών. Είς μεγάλην μάχην πλησίον της Νικοπόλεως ένίκησεν αυτούς και κατέσφαξε και ήχμαλώτισε τὸ μεγαλύτερον μέρος αὐτῶν (1396).

Τὰ ἀποτελέσματα της νίκης αὐτῆς ήσθάνθησαν κυρίως οί χριστιανοί της Βαλκανικῆς. Ο ήγεμὼν της Βλαχίας άνεγνώρισε την έπικυριαρχίαν τῶν Όθωμανῶν. Τώρα ὁ Βαγιαζίτ περιέσφιξε στενότερον την Κωνσταντινούπολιν, ένῶ ἄλλα στρατεύματα απέστειλε νά υποτάξουν την Έλλάδα. Ο στρατηγός του Έβρενός βέης, ὁ ὁποῖος κατήγετο ἐξ Έλλήνων, έκυρίευσε την Έλλάδα μέχρι Αθηνῶν, εισέβαλεν εἰς την Πελοπόννησον, έλεηλάτησε δεινῶς την χώραν και υπεχρέωσε τὸν δεσπότην τοῦ Μυστρᾶ Θεόδωρον Παλαιολόγον, ἀδελφὸν τοῦ αὐτοκράτορος, νά ἀναγνωρίσῃ την έπικυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου. Έφαίνετο τότε, ὅτι ή Κωνσταντινούπολις και μαζί της ὅλη ή Βαλκανική θά υπέκυπτεν εἰς τοὺς Όθωμανούς, ὅτε μέγα γεγονός εἰς την Ανατολήν ήνάγκασε τὸν Βαγιαζίτ νά έπιστρέψῃ έπειγόντως εἰς Μ. Ασίαν. Τοιουτοτρόπως άνεβλήθη ἀκόμη ὀλίγας δεκαετηρίδας ή ἄλωσις της Κωνσταντινουπόλεως.

Μογγολικὸν κράτος - Ταμερλᾶνος.

Εἷς ἐκ τῶν ἀπογόνων τοῦ Τζεγγίς Χάν, ὁ περίφημος Ταμερλᾶνος ἀνίδρυσε την μογγολικὴν αὐτοκρατορίαν και ἔγινε περιβόητος διὰ τὰς μεγάλας έπιδρομάς του. Όρμώμενος ἀπὸ την πρωτεύουσάν του Σαμαρκάνδην, εἰς τὸ Τουρκεστάν, έπεξέτεινε τὸ κράτος του εἰς ὅλην την Κεντρικὴν Ασίαν και ἔφθασεν εἰς την Μ. Ασίαν μέχρι τῶν συνόρων τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους.

Ο αὐτοκράτωρ Μανουήλ και οί Τουρκοί ήγεμόνες της Μ. Ασίας, τῶν ὁποῖων ὁ Βαγιαζίτ εἶχεν ἀφαιρέσει τὰς χώρας, ἐζήτησαν την βοήθειαν τοῦ μογγόλου ήγεμόνος. Ο Ταμερλᾶνος μὲ 800 χιλ. στρατοῦ εἰσήλθεν εἰς την Μ. Ασίαν και ἐνέ-

σπειρε πανταχοῦ τὸν τρόμον. Ὁ Βαγιαζίτ ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἔσπευσε ἐναντίον τοῦ μὲ 350 χιλ. στρατοῦ. Οἱ δύο στρατοὶ συνεκρούσθησαν τὸ 1402 πλησίον τῆς Ἀγκύρας καὶ ἐπολέμησαν μὲ μανίαν. Ἄλλ' οἱ Τούρκοι τέλος μετὰ λυσσώδη ἀντίστασιν συνετρίβησαν. Ὁ Βαγιαζίτ συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ἀπέθανεν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν.

Οἱ στρατοὶ τοῦ Ταμερλάνου μὲ διαφόρους ἀρχηγούς μετὰ τὴν νίκην ἐξεχύθησαν ὡς θύελλα εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καταστρέφοντες καὶ ἐρημώνοντες τὸ πᾶν. Τότε κατεστράφησαν ἑλληνικαὶ πόλεις ἀκμαϊόταται, ἡ Νίκαια, ἡ Ἔφεσος, ἡ Κολοφών, αἱ Σάρδεις κ. ἄ., οἱ δὲ Μογγόλοι ἔφθασαν μέχρι τῆς Σμύρνης, τὴν ὅποιαν ἐπίσης ἀφήρσαν ἀπὸ τοὺς ροδίους ἱππότες. Ὁ Ταμερλᾶνος ἀφοῦ ἀποκατέστησε τοὺς Τούρκους ἡγεμόνας εἰς τὰ κράτη των, ἐπέστρεψεν εἰς τὸ κράτος του, διὰ νὰ ἐπιχειρήσῃ μεγάλην ἐπίδρομὴν κατὰ τῆς Κίνας. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν αὐτὴν ἀπέθανεν ὁ περίφημος μογγόλος ἀρχηγός.

Προσωρινὴ ἐξασθένησις τῶν Ὀθωμανῶν.

Ἡ μογγολικὴ ἐπίδρομὴ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ ἐξασθενήσῃ προσωρινῶς τὸ ὀθωμανικὸν κράτος καὶ νὰ παραταθῇ ἡ ζωὴ τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἐπὶ πεντήκοντα ἀκόμη ἔτη.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βαγιαζίτ τὸ ὀθωμανικὸν κράτος περιέπεσεν εἰς ἐμφυλίους πολέμους μεταξὺ τῶν υἱῶν τοῦ Βαγιαζίτ. Ὁ αὐτοκράτωρ Μανουήλ ἀνέπτυξε μεγάλην δραστηριότητα καὶ κατάρθωσε νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Θεσσαλονίκην. Βραδύτερον ἀνέκτησεν ἐπίσης πολλὰς πόλεις εἰς τὴν Προποντίδα, τὸν Εὐξεινον Πόντον καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν.

Τέλος ὁ σουλτᾶνος Μωάμεθ Α' (1402-1421) κατάρθωσε νὰ καταπαύσῃ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους, ἤνωσε πάλιν τὸ κράτος, τὸ ὅποιον εἶχε διασπασθῆ εἰς δύο, καὶ μέχρι τέλους τῆς βασιλείας του διετήρησε φιλικὰς σχέσεις πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Μανουήλ, τοῦ ὁποίου ἦτο φίλος καὶ σύμμαχος.

Μανουήλ Β' Παλαιολόγος (1391-1423).

Ὁ Μανουήλ ἦτο πολὺ δραστήριος καὶ τολμηρὸς αὐτοκρά-

Μανουήλ Παλαιολόγος.

Εικών βυζαντινοῦ χειρογράφου (Μουσείον Λούβρου).

τωρ. Εἰς ἄλλας περιστάσεις θὰ ἀνεδεικνύετο εἰς ἀπὸ τοῦς μεγάλους αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου. Ἄλλ' αἱ ὀλίγοι δυνάμεις τοῦ κράτους καὶ τὰ πτωχότατα οἰκονομικὰ μέσα του δὲν τοῦ ἐπέτρεπον νὰ σκεφθῆ μεγάλα ἔργα.

Κατὰ πρῶτον ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του, ὅπως ὁ πατὴρ του, εἰς τὴν Δύσιν. Ἐταξίδευσεν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν ἡγεμόνων ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ἄλλ' ἐπέστρεψε καὶ αὐτὸς ἄπρακτος. Οἱ Εὐρωπαῖοι δὲν εἶχον καμμίαν διάθεσιν νὰ βοηθήσουν τοὺς Ἑλληνας, τοὺς ὁποίους ἐμίσουν καὶ διὰ θρησκευτικούς καὶ δι' ἐμπορικούς λόγους.

Ἄλλ' ὁ Μανουὴλ κατάρθωσε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βαγιαζίτ νὰ ἐκμεταλλευθῆ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους τῶν Τούρκων ἡγεμόνων καὶ νὰ ἀνακτήσῃ ἀρκετὰς χώρας. Ἐπίσης ἔπαυσε νὰ πληρώνῃ εἰς τοὺς Τούρκους τὸν φόρον ὑποτελείας, τὸν ὅποιον εἶχεν ἀναγκασθῆ νὰ ὑποσχεθῆ ὁ Ἰωάννης Ε'. Ἐβοήθησε πολὺ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ μικροῦ ἑλληνικοῦ κράτους τῆς Πελοποννήσου, τοῦ Δεσποτάτου δηλαδὴ τοῦ Μορέως, τὸ ὅποιον εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τοῦ Μιχαὴλ Η' Παλαιολόγου καὶ διὰ ἀρκῶς ἠξάνετο εἰς βάρος τῶν Φράγκων. Ἐπεσκέφθη δύο φορές τὴν Πελοπόννησον καὶ συνεβούλευσε τοὺς Δεσπότες νὰ κτίσουν τεῖχος εἰς τὸ Ἴσθμόν.

Ὁ Μανουὴλ μετὰ τρικυμῶδη βασιλείαν 30 περίπου ἔτων ἀπεχώρησεν ἀπὸ τὸν θρόνον, διότι ἠσθένησεν.

Ἰωάννης Η' Παλαιολόγος (1423-1448).

Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Μανουὴλ Ἰωάννης Η' Παλαιολόγος (1423-1448) ἠναγκάσθη νὰ κάμῃ εἰρήνην πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ ἔδωκεν ὀπίσω μέρος τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας εἶχεν ἀνακτήσει ὁ πατὴρ του. Καὶ ὁ Ἰωάννης Η' ἔστρεψε τὰ βλέμματά του εἰς τὴν Δύσιν καὶ ἀπ' ἐκεῖ μόνον περιέμενε τὴν σωτηρίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς ὁποίας ἡ θέσις ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἐγίνετο δυσκολωτέρα. Ἐλαβε λοιπὸν γενναίαν ἀπόφασιν.

Μετέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν μαζὶ μὲ τὸν Πατριάρχην καὶ ἄλλους διαπρεπεῖς ἱεράρχας καὶ λογίους, μεταξὺ τῶν ὁποίων

περίφημοι ἦσαν ὁ μητροπολίτης Νικαίας Βησσαρίων, ὁ μητροπολίτης Ἐφέσου Μάρκος ὁ Εὐγενικός, ὁ Γεώργιος Σχολάριος κ.ἄ. Ἐκεῖ συνεκροτήθη εἰς τὴν Φλωρεντίαν Σύνοδος τὸ 1439, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπεφασίσθη ἡ ἔνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν. Ὁ Πάπας ηὐχαριστήθη ἀπὸ τὴν ἔνωσιν καὶ ἀνέλαβε νὰ παρακινήσῃ τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης εἰς σταυροφορίαν κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν.

Ἄλλ' ἡ ἀπόφασις περὶ ἔνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν εὗρηκε μεγάλην ἀντίδρασιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μεταξὺ τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ. Μερικοὶ ἐξ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι εἶχον μεταβῆ εἰς τὴν Φλωρεντίαν καὶ εἶχον ὑπογράψῃ τὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν, ἠναγκάσθησαν νὰ ἀρνηθοῦν τὴν ὑπογραφήν των. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο ὁ Γ. Σχολάριος.

Ὁ Βησσαρίων ἀντιθέτως ἔφυγεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ὁ Πάπας τὸν ἔκαμε καρδινάλιον. Ἄλλ' ὁ Βησσαρίων ἠγάπα ὅσον ὀλίγοι τὴν Ἑλλάδα καὶ τοὺς Ἕλληνας. Ὅλας του τὰς δυνάμεις ἔδαπάνησε νὰ ἐνεργῇ, ὅπως παρακινήσῃ τοὺς Εὐρωπαίους εἰς σταυροφορίαν ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ἐπίσης ἐπροστάτευε ποικιλοτρόπως τοὺς Ἕλληνας, ὅσοι κατέφευγον εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἰδίως τοὺς σπουδαστάς. Ἐγινε δὲ περίφημος ἡ γενναιοδωρία καὶ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Βησσαρίωνος. >

Τὸ Δεσποτᾶτον τοῦ Μορέως.

< Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἤκμασε τὸ μικρὸν ἑλληνικὸν κράτος τῆς Πελοποννήσου, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν ἱστορίαν ὀνομάζεται Δεσποτᾶτον τοῦ Μορέως.

Τὸ μικρὸν αὐτὸ κρατίδιον, τὸ ὁποῖον τὴν ἀρχὴν του ἔχει ἀπὸ τοῦ Μιχαὴλ Η' Παλαιολόγου, ὅπως εἶδομεν, κατῴρθωσε μὲ τὸν καιρὸν νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ νὰ κυριαρχήσῃ εἰς ὀλόκληρον τὴν Πελοπόννησον.

Ὅταν ἐξέλιπεν ἀπὸ τὸ Πριγκιπᾶτον τῆς Ἀχαΐας ὁ οἶκος τῶν Βιλλεαρδουίνων, ἐπηκολούθησαν ἐμφύλιοι ἀγῶνες μεταξὺ τῶν Φράγκων, ἀποτέλεσμα τῶν ὁποίων ἦτο νὰ ἐξασθενήσῃ πολὺ ἡ ἀρχὴ αὐτῶν. Οἱ δεσπότες τοῦ Μυστρά ἐκμεταλλευόμενοι τὴν ἀδυναμίαν αὐτῆν τῶν ξένων διαρκῶς ἐπεξέτεινον τὴν ἀρχὴν των εἰς τὴν χερσόνησον.

Τὸ Δεσποτᾶτον ἐκυβέρνησαν κατ' ἀρχὰς οἱ Καντακουζηνοί, ἐκ τῶν ὁποίων ἀξιολογώτερος ἦτο ὁ συνετὸς καὶ δραστήριος υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ Μανουήλ Καντακουζηνός.

Κατόπιν ἐκυβέρνησαν οἱ Παλαιολόγοι, ἀδελφοὶ καὶ υἱοὶ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουήλ Παλαιολόγου. Ἐκ τούτων ὁ σπουδαιότερος ἦτο ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, ὁ ὁποῖος ἐξεδιώξε τελείως τοὺς Φράγκους ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον ἐκτὸς τῶν πόλεων, τὰς ὁποίας κατεῖχον οἱ Βενετοί, δηλαδὴ τῆς Μεθώνης, τῆς Κορώνης καὶ τοῦ Ναυπλίου. Σημαντικὸν γεγονὸς ἦτο ἡ ἀνάκτησις τῶν Πατρῶν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Κωνσταντῖνος εἰσήλθε πανηγυρικῶς ραινόμενος μὲ ἄνθη ἀπὸ τοὺς κατοίκους.

Ἐκ τούτων ὁ Κωνσταντῖνος ἐπροχώρησε νικηφόρος εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Ἦλπιζε νὰ ἐνωθῆ μὲ τὸν περίφημον ἡγεμόνα τῆς Ἀλβανίας Σκεντέρμπεην καὶ νὰ κτυπήσῃ τοὺς Τούρκους ἀποτελεσματικῶς. Ὅταν ὅμως ὁ Μουράτ ἀπηλλάγη ἀπὸ τὸν κίνδυνον τῆς εὐρωπαϊκῆς σταυροφορίας (1444), ἐστράφη κατὰ τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Κωνσταντῖνος δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀντισταθῆ. Ὁ Μουράτ ἐπέρασε τὸν Ἰσθμὸν, ἐληλάτησε τὴν Πελοπόννησον καὶ ἔκαμε τὸν Κωνσταντῖνον φόρου ὑποτελεῆ. ➤

Μουράτ Β' (1421 - 1451).

Ἐκ τούτων ὁ Μουράτ Β' (1421-1451) διεδέχθη τὸν πατέρα του Μωάμεθ Α' καὶ συνεχίζει τὴν κατακτητικὴν ὁρμὴν τῶν Τούρκων, ἡ ὁποία προσωρινῶς εἶχε διακοπῆ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βαγιαζίτ.

Τὸ 1422, ὅταν ἐβασίλευεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ Μανουήλ, ὁ Μουράτ διέκοψε τὰς φιλικὰς σχέσεις μὲ τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ προσέβαλε τὴν Κωνσταντινούπολιν. Συνήντησεν ὅμως ἰσχυρὰν ἀντίστασιν. Εἰς τὴν πολιορκίαν αὐτὴν, ἡ ὁποία διήρκεσε μόνον 42 ἡμέρας, οἱ Τούρκοι πρῶτην φοράν μετεχειρίσθησαν πυροβολικόν.

Τὸ 1430 οἱ Τούρκοι κατέλαβον ὀριστικῶς τὴν μακεδονικὴν πρωτεύουσαν Θεσσαλονικὴν. Τὴν πόλιν ἐκυβέρνα ὁ Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος. Ὁ Ἀνδρόνικος ἀποθνήσκων τὸ 1423 ἐπώλησε τὴν Θεσσαλονικὴν εἰς τοὺς Βενετούς. Ὁ Μουράτ τότε

ἐπῆλθε κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐκυρίευσεν αὐτὴν ἐξ ἐφόδου. Οἱ Τοῦρκοι κατὰ τὴν εἴσοδόν των εἰς τὴν πόλιν διέπραξαν φοβερὰς σφαγὰς καὶ λεηλασίας. Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ οἱ μοναχοὶ τοῦ Ἁγίου Ὀρους ἀνεγνώρισαν τὴν κυριαρχίαν τοῦ Μουράτ καὶ κατάρθωσαν νὰ διατηρήσουν τὰ προνόμια τῶν μοναστηρίων των.

Μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς Θεσσαλονίκης ἡ Κωνσταντινούπολις ἀπεμονώθη καὶ ἐφαίνετο, ὅτι ἐπλησίαζεν ἡ πτώσις της. Ἄλλὰ δύο ἐχθροί, τοὺς ὁποίους δὲν ὑπελόγιζεν ὁ Μουράτ, τοῦ ἐδημιούργησαν πολλὰς δυσκολίας καὶ τὸν ἀπασχόλησαν μέχρι τοῦ θανάτου του.

Οὐνυάδης.

Κατὰ πρῶτον ὁ ἀνδρείος στρατηγὸς τῶν Οὐγγρων Ἰωάννης Οὐνυάδης, κατὰ προτροπὴν τοῦ Πάπα, ἤρχισε πόλεμον σκληρὸν κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν. Ἐπροχώρησε νικητὴς μέχρι τοῦ Αἴμου καὶ οἱ Τοῦρκοι ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθοῦν ὡς σύνορον τοῦ κράτους των πρὸς βορρᾶν τὸν Αἴμον.

Τότε ὁ Πάπας ἐθεώρησε κατάλληλον τὴν περίστασιν νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὴν Εὐρώπην καὶ κατέπεισε τὸν βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Λαδίσλαον Δ' νὰ συνεχίσῃ τὸν πόλεμον. Ὁ Λαδίσλαος ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Βάρναν, ἐνῶ ὁ στόλος τῶν Βενετῶν καὶ Γενοατῶν ἔπλευσεν εἰς τὸν Βόσπορον. Ἄλλ' οἱ Βενετοὶ καὶ Γενοᾶται ἐδείχθησαν ἄπιστοι. Μὲ τὸν στόλον των διεβίβασαν τουρκικὸν στρατὸν ἀπὸ τὴν Ἀσίαν εἰς τὴν Εὐρώπην ἀντὶ μεγάλης ἀμοιβῆς. Ὁ Λαδίσλαος ἐνίκηθη πλησίον τῆς Βάρνας καὶ ἐφονεύθη (1444).

Ἄλλ' ὁ γενναῖος Οὐνυάδης ἐξηκολούθησε τὸν ἀγῶνα καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μουράτ καὶ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Σκεντέρβης.

Δεύτερος ἰσχυρὸς ἀντίπαλος τοῦ Μουράτ ἦτο ὁ Γεώργιος Καστριώτης ἡ Σκεντέρβης. Ὁ Γεώργιος ἦτο υἱὸς

τοῦ Ἰωάννου Καστριώτου, ἡγεμόνος μικρᾶς χώρας πλησίον τῆς ἀλβανικῆς πόλεως Κρόιας. Ὁ Μουράτ ὁ Β΄ ὅταν ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Ἀλβανίας, ὑπεχρέωσε τὸν Καστριώτην νὰ παραδώσῃ ὡς ὄμηρον τὸν μικρὸν τοῦ υἱὸν Γεώργιον, ἡλικίας τότε ἑννέα ἐτῶν. Ὁ Γεώργιος προσῆλθεν εἰς τὸν ἰσλαμισμὸν, ὁ δὲ Μουράτ τὸν ἐξετίμα πολὺ διὰ τὰ ἐξαιρετὰ στρατιωτικὰ του προτερήματα καὶ τὴν εὐφυΐαν καὶ τὸν ὠνόμασε Σκεντέρβειν, δηλαδὴ Ἀλέξανδρον βέην.

Ἄλλ' ὁ Γεώργιος δὲν ἐλησμόνησε τὴν πατρίδα του, οὔτε ὅτε ἠναγκάσθη νὰ ἐξισλαμισθῇ. Ἐζήτηε εὐκαιρίαν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα του καὶ ἡ εὐκαιρία αὐτῆ τοῦ ἐδόθη τὸ 1443. Μὲ τὸ ξίφος εἰς τὴν χεῖρα ἠνάγκασε τὸν γραμματέα τοῦ Μουράτ νὰ τοῦ δώσῃ διαταγὴν μὲ τὴν σουλτανικὴν σφραγίδα, διὰ τῆς ὁποίας διετάσσεται ὁ διοικητὴς τῆς Κρόιας νὰ τοῦ παραδώσῃ τὸ φρούριον. Κατόπιν ἐφόνευσε τὸν γραμματέα καὶ μὲ τοὺς ὁπαδούς του ἐδραπέτευσε καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Κρόιαν, ὅπου ἔγινε δεκτὸς μὲ μεγάλον ἐνθουσιασμὸν ὡς σωτήρ. Ὁρμώμενος ἀπὸ τὴν Κρόιαν ὁ Γεώργιος Καστριώτης ἐκυρίευσε τὴν Ἀλβανίαν καὶ ἐκήρυξε μακρὸν καὶ ἄγριον ἀγῶνα κατὰ τῶν Τούρκων. Τρεῖς φορές ἐξεστράτευσεν ὁ Μουράτ, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε τίποτα.

Τὰ κατορθώματα αὐτὰ ἐδόξασαν καὶ κατέστησαν ἥρωα τὸν Σκεντέρβειν ὄχι μόνον μεταξὺ τῶν Ἀλβανῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλον τὸν χριστιανικὸν κόσμον. Οἱ ἀγῶνες τοῦ Καστριώτου κατὰ τῶν Τούρκων ἐξηκολούθησαν καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Μουράτ ἀπέθανε τὸ 1451.

Κωνσταντῖνος ΙΑ΄ — Μωάμεθ Β΄.

Τὸν Μουράτ Β΄ διεδέχθη ὁ υἱὸς του Μωάμεθ Β΄ (1451-1480), ὁ ὁποῖος φέρει τὴν προσωνυμίαν Π ο ρ θ η τ ῆ ς. Ὁ νέος σουλτᾶνος, νεαρῶτατος τὴν ἡλικίαν, μόλις 21 ἐτῶν, ἦτο φύσις ὀρμητικῆ. Εἶχεν ἀποκτήσει πείραν διοικητικὴν καὶ στρατιωτικὴν, διότι δύο φορές ὁ Μουράτ εἶχεν ἐγκαταλείψει τὴν ἀρχὴν, διὰ νὰ ἀναπαυθῇ, καὶ ἐπανῆλθε κατὰ τοὺς μεγάλους κινδύνους, ἄφησε δὲ ἀντικαταστάτην τοῦ τὸν Μωάμεθ. Ὁνειρόν

του ἦτο ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὄλαι του αἰ προσπάθειαι ἀπὸ τὴν στιγμήν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀνήλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἐστράφησαν πρὸς πραγματοποιήσιν αὐτοῦ.

Ὁ Κωνσταντῖνος ΙΑ΄ ὁ Παλαιολόγος (1449-1453) προσεκλήθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου Η΄ ἐκ τῆς Πελοποννήσου, ὅπου ἦτο Δεσπότης τῶν ἐλληνικῶν κτήσεων. Ἐφῆσεν ἐκεῖ τοὺς δύο ἀδελφούς του Θωμᾶν καὶ Δημήτριον καὶ ἦλθεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν, τῆς ὁποίας ἦτο πεπρωμένον νὰ γίνῃ ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἦτο ἀνώτερος ἀπὸ ὄλους τοὺς αὐτοκράτορας ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Παλαιολόγων. Χαρακτήρ ἔντιμος καὶ στρατιώτης γενναῖος, ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν τοῦ καταρρέοντος κράτους μὲ πλήρη γνῶσιν τῶν δυσκολιῶν, τὰς ὁποίας ἐπρόκειτο νὰ συναντήσῃ. Ἄλλ' ἤρχετο μὲ τὴν ἀπόφασιν νὰ δώσῃ ὀριστικὴν λύσιν εἰς τὴν κατάστασιν, ἡ ὁποία καθημερινῶς ἐδημιούργει ταπεινώσεις καὶ ἐξευτελισμούς εἰς τὸν Ἕλληνισμόν.

Διὰ τοῦτο εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐτήρησεν ἀπέναντι τῶν Ὁθωμανῶν στάσιν ἀξιοπρεπῆ καὶ σθεναράν. Ἐλαβεν ὄλα τὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα τοῦ παρεῖχον οἱ πενιχροὶ πόροι, διὰ τὴν ἄμυναν τῆς πρωτεύουσας. Ἐπεσκεύασε τὰ τείχη καὶ τὰ ὀχυρώματα, συνεκέντρωσεν ἀρκετὸν σῖτον διὰ τὴν περίπτωσιν πολιορκίας καὶ ἐνίσχυσεν, ὅσον ἦτο δυνατόν, τὸν μικρὸν στόλον του.

Πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τὸ 1452 ὁ σουλτᾶνος ἔλαβεν ἀποτόμως στάσιν ἐχθρικὴν κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὸ στενώτερον μέρος τοῦ Βοσπόρου, ἀπέναντι τοῦ φρουρίου, τὸ ὁποῖον εἶχε κτίσει ὁ Βαγιαζίτ Α΄ (Ἄνατὸλ Χισάρ) ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς, ἔκτισεν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἀκτὴν νέον φρούριον, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη Ροῦμελη Χισάρ. Σκοπὸν εἶχεν ὁ Μωάμεθ Β΄ νὰ διοκόψῃ τὴν συγκοινωνίαν μὲ τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ νὰ ἐμποδίσῃ τὸν ἐπισιτισμὸν τῆς πρωτεύουσας. Πρὸς τούτοις ἔστειλε τὸν στρατηγὸν του Τουραχάν εἰς τὴν Πελοπόννησον, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς Δεσπότης αὐτῆς Δημήτριον καὶ Θωμᾶν νὰ στείλουν βοήθειαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τὰ μέτρα αὐτὰ ἐτάραξαν τὸν αὐτοκράτορα καὶ διέταξε νὰ κλείσουν τὰ τείχη τῆς πόλεως.

Τὴν 5 Ἀπριλίου τοῦ 1453 ὁ Μωάμεθ ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως μὲ 190 χιλ. στρατόν, ὁ ὁποῖος ἐξηπλώθη εἰς ὄλην τὴν ἔκτασιν τῶν χερσαίων τειχῶν ἀπὸ τῆς Προποντίδος μέχρι τοῦ Κερατίου κόλπου, καὶ ἀπέκλεισε τὴν πόλιν ἀπὸ τὴν ξηράν. Συγχρόνως στόλος ἰσχυρὸς ἀπὸ 400 πλοῖα ἀνέπλευσεν ἀπὸ τὸν Ἑλλησποντον, παρετάχθη εἰς τὸ στόμιον τοῦ Κερατίου κόλπου καὶ ἀπέκλεισε τὴν πόλιν ἀπὸ τὴν θάλασσαν.

Ἄλλ' ἡ εἴσοδος εἰς τὸν κόλπον ἐφράσσετο ἀπὸ χονδρὴν ἄλυσιν καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἀποκλεισμός τῆς θαλάσσης δὲν ἦτο πλήρης. Τὸν στρατόν τοῦ Μωάμεθ ὑπεστήριζεν ἰσχυρὸν πυροβολικόν. Ἄλλὰ τοῦτο δὲν εἶχε τότε τελειοποιηθῆ καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτοῦ εἰς τὴν ἔκβασιν τῆς πολιορκίας δὲν ἦτο μεγάλη.

Σφραγὶς Κωνσταντίνου
Παλαιολόγου.

Ἐπὶ ἐγγράφου εἰς τὰ
ἄρχεα τῆς Μοδένης.

Ἀπέναντι τῶν κολοσσιαίων αὐτῶν δυνάμεων τῶν Ὀθωμανῶν ὁ αὐτοκράτωρ διέθετε μόνον 9 χιλ. μαχητάς, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ 5 χιλιάδες ἦσαν Ἑλληνες, οἱ δὲ λοιποὶ ξένοι μισθοφόροι,

πρὸ πάντων Ἴταλοί. Ὁ πληθυσμὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἶχεν ἐλαττωθῆ ὑπερβολικά. Ἀπὸ 500 χιλ. κατοίκους ἔμειναν μόνον 80 χιλ., ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλοι εἶχον φύγει πρὸ τῆς πολιορκίας, οἱ δὲ λοιποὶ δὲν ἦσαν ἐξησκημένοι καὶ δὲν ἐβοήθησαν τὸν αὐτοκράτορα κατὰ τὴν κρισιμωτάτην αὐτὴν περίστασιν. Αἱ ἐπανειλημμένα στάσεις, αἱ ἔριδες καὶ οἱ κομματισμοὶ εἶχον θλιβερά ἀποτελέσματα. Ὁ λαὸς εἶχε γίνεαι ἀδιάφορος καὶ δὲν ἔσπευσεν εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ αὐτοκράτορος. Ἀρχιστράτηγος ἦτο ὁ ἴδιος ὁ Κωνσταντῖνος, τὴν δὲ ἄμυναν διηύθυνεν ὁ Ἴταλὸς ἀρχηγὸς τῶν μισθοφόρων Ἰωάννης Ἰουστινιάνης. Ὁ αὐτοκράτωρ ἔστησε τὸ στρατηγεῖον του πλησίον τῆς πύλης τοῦ Ἁγίου Ρωμανοῦ.

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 10 πλοῖα καὶ ἦτο κλεισμένος ἐντὸς τοῦ Κερατίου κόλπου, ἐκτὸς 5 πλοίων, τὰ ὁποῖα εἶχον ἀποπλεύσει πρὸ τῆς πολιορκίας εἰς τὸ Αἶγαῖον, διὰ νὰ φέρουν σίτον εἰς τὴν πόλιν. Τὴν 15ην Ἀπριλίου ἐνεφα-

νίσθησαν τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον. Ὁ ὀθωμανικὸς στόλος, σταθμεύων εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου, ἔταράχθη, ἀρκετὰ πλοῖα ἐβυθίσθησαν ἢ ἐπυρπολήθησαν ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν. Τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ᾠδήγει ὁ ἀνδρεῖος καὶ τολμηρὸς πλοίαρχος Φλαντανελλᾶς. Οἱ Τοῦρκοι τότε ὑπεχώρησαν καὶ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα εἰσήλθον ἀνενόχλητα εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον, τὸν ὁποῖον ἔφραξαν πάλιν μὲ τὴν ἄλυσιν.

Τὴν 18ην Ἀπριλίου ὁ Μωάμεθ ἐπεχείρησε τὴν πρώτην ἔφοδον κατὰ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες τὴν ἀπέκρουσαν. Ὁ Μωάμεθ παρετήρησεν, ὅτι ὁ ἀποκλεισμὸς τῆς πόλεως δὲν ἦτο πλήρης, ἐφ' ὅσον ὁ ὀθωμανικὸς στόλος δὲν κατάρθωνε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον. Ἀφ' ἐτέρου ἡ κοπή τῆς ἀλύσεως ἦτο πρᾶγμα ἀδύνατον. Ἐσκέφθη λοιπὸν ὁ Μωάμεθ νὰ γίνῃ κύριος τοῦ κόλπου διὰ τολμηροῦ σχεδίου.

Ἀπὸ τὴν θέσιν Διπλοκιδόνιον ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου μετεβίβασεν εἰς τὸν Κεράτιον 70 πλοῖα διὰ τῆς ξηρᾶς εἰς διάστημα μιᾶς νυκτός. Εἰς τὸ ἔργον αὐτὸ τὸν ἐβοήθησαν οἱ ἀχάριστοι ξένοι, οἱ Γενοᾶται, οἱ ὁποῖοι τόσα ἐχρεώστουν εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν. Κατεσκεύασαν σανιδωτὴν ὁδὸν καὶ τὴν ἤλειψαν μὲ λιπαρὰς οὐσίας, ὥστε εὐκόλως νὰ γλιστρήσουν τὰ πλοῖα πρὸς τὸν Κεράτιον κόλπον.

Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἀποκλεισμὸς ἔγινε στενώτερος καὶ ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Οἱ Ἕλληνες ἐπεχείρησαν νὰ καύσουν τὸν στόλον αὐτόν, ἀλλ' ἀπέτυχον, διότι ὁ ἐχθρὸς εἶχε λάβει ὄλα τὰ προφυλακτικὰ μέτρα. Ἡ πολιορκία ὅμως παρετείνετο καὶ ἡ ἔφοδος, τὴν ὁποῖαν ἐπεχείρησαν οἱ Τοῦρκοι τὴν 7ην Μαΐου, ἀπεκρούσθη.

Σφραγὶς Δημητρίου Παλαιολόγου.
Ἐπὶ ἐγγράφου εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς
Μοδένης.

‘Η ἄλωσις.

Τὴν 16 Μαΐου ὁ Μωάμεθ ἐδοκίμασε νὰ γίνῃ κύριος τῆς πόλεως διὰ συνθήκης. Ἐπρότεινεν εἰς τὸν Κωνσταντῖνον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πρωτεύουσαν καὶ νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον, τοῦ ὑπεσχέθη δὲ νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ ἀνεξάρτητον Δεσπότην αὐτῆς. Ἐπίσης ἔδιδε τὸ δικαίωμα εἰς ὄσους ἠθελον ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἀκολουθίας του νὰ τὸν ἀκολουθήσουσαν ἀνενόχλητοι, ὑπεσχέθη δὲ νὰ σεβασθῇ τὴν ζωὴν καὶ τὴν περιουσίαν τῶν κατοίκων.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἔδωκε τὴν ἱστορικὴν ἀπάντησιν: «Τὸ δὲ τὴν πόλιν σοι παραδοῦναι, οὔτε ἐμὸν ἐστίν οὔτε ἄλλου τῶν κατοικοῦντων ἐνταῦθα· κοινῇ γὰρ γνώμῃ πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανούμεθα μὴ φειδόμενοι τῆς ζωῆς ἡμῶν». Ἐδέχθη μόνον νὰ πληρώνῃ φόρον εἰς τὸν Μωάμεθ, ἂν ἔλυε τὴν πολιορκίαν.

Μετὰ τὴν ἀπάντησιν αὐτὴν ὁ Μωάμεθ ἤρχισε νὰ προετοιμάζῃ μεγάλην ἐπίθεσιν, ἐνεψύχωσε τὰ στρατεύματά του καὶ ὑπεσχέθη τιμὰς καὶ ἀξιώματα εἰς τοὺς ἀνδρείους. Ἐπεχείρησε μὲ ὑπονόμους νὰ κρημνίσῃ πύργους τοῦ τείχους, ἀλλ’ ἀπέτυχε. Τὸ πυροβολικὸν καὶ αἱ πολιορκητικαὶ μηχαναὶ ἤρχισαν τὸ ἀπάισιον ἔργον των. Ἀφοῦ δὲ κατάρθωσαν νὰ προξενήσουσαν σημαντικὰς βλάβας εἰς πολλὰ σημεῖα τοῦ τείχους, ὁ Μωάμεθ ἀπεφάσισε τὴν γενικὴν ἔφοδον διὰ τὴν 29 Μαΐου.

Ἐντὸς τῆς πολιορκουμένης πόλεως συγκινητικαὶ σκηναὶ ἐγίνοντο. Ὁ λαὸς εἶχε συρρεύσει εἰς πάνδημον λιτανεῖαν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν. Ὁ αὐτοκράτωρ ἤκουσε τὴν τελευταίαν λειτουργίαν τῆς μεγάλης ἐκκλησίας καὶ ἐκοινώνησε τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Ἐκάλεσε τοὺς πιστοὺς εἰς ὑπεράσπισιν τῆς κινδυνευούσης πίστεως, ἐζήτησεν ἀπὸ ὄλους συγχώρησιν καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὰ τεῖχη. Ἐπεθεώρησεν αὐτὰ ἔφιππος καὶ ἔδωκε τὰς τελευταίας διαταγὰς, ἀπηύθυνε τοὺς τελευταίους ἐνθαρρυντικοὺς λόγους καὶ κατέλαβε τὴν θέσιν τοῦ μαχητοῦ πρὸ τῆς πύλης τοῦ Ἁγίου Ρωμανοῦ.

Ἡ ἔφοδος ἤρχισεν ὀρμητικῇ τὴν αὐγὴν τῆς 29 Μαΐου. Ἡ ὀρμὴ τῶν Τούρκων συγκεντρώνεται κυρίως εἰς τὴν πύλην τοῦ

Ἄγιου Ρωμανοῦ, ὅπου ἐπιτίθεται ὁ ἴδιος ὁ Μωάμεθ με τούς Γενιτσαίρους. Ἐκεῖ γίνεται τὸ πρῶτον ρήγμα εἰς τὰ τεῖχη καὶ οἱ Τοῦρκοι εἰσέρχονται. Ὁ αὐτοκράτωρ μάχεται εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην στιγμήν τραυματίζεται ὁ Ἰουστινιάνης καὶ ἀναγκάζεται νὰ ἀφήσῃ τὴν θέσιν του. Διὰ τοῦτο ἐπέρχεται σύγχυσις μεταξὺ τῶν ἀμυνομένων. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Τοῦρκοι εἰσέρχονται ἀπὸ μίαν μικρὰν πύλην, ἡ ὁποία ὠνομάζετο Ξυλόπορτα, καὶ ἐμφανίζονται ὀπισθεν τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ Κωνσταντῖνος μάχεται ὡς ἥρωας, ἀλλὰ πίπτει ἀφανὴς μεταξὺ τῶν πτωμάτων. Μόλις τὴν ἐπομένην κατὰ διαταγὴν τοῦ Σουλτάνου ἀνεκαλύφθη ὁ νεκρὸς τοῦ αὐτοκράτορος ἀναγνωρισθεὶς ἀπὸ τὰ χρυσοκέντητα πέδιλα.

Τὴν ἄλωσιν ἠκολούθησε σφαγὴ καὶ λεηλασία. Ἐξήκοντα χιλιάδες κατοίκων ἐσφάγησαν ἢ ἠχμαλωτίσθησαν καὶ ἐπωλήθησαν εἰς τὰ πέρατα τοῦ κόσμου.

Οἱ Γενίτσαροι ἔθραυσαν τὰς πύλας τῆς Ἁγίας Σοφίας διὰ πελέκεων καὶ ἔσφαξαν ἐκείνους, οἱ ὅποιοι εἶχον ζητήσῃ ἐκεῖ ἄσυλον. Τὴν ἐπομένην περὶ τὴν θὴν πρωινήν ὁ Μωάμεθ εἰσηλθεν εἰς τὴν κατακτηθεῖσαν πόλιν καὶ διηυθύνθη εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τότε μετέβαλεν εἰς Τζαμί. Ἀπὸ ἐκεῖ ἀνέπεμψεν εὐχαριστίας εἰς τὸν Ἀλλάχ.

Διὰ τῆς ἀλώσεως κατεστράφη ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία τοῦ Βυζαντίου. Ὅσοι κατῶρθωσαν ἔφυγον εἰς τὸ ἐξωτερικόν καὶ ἀπὸ ὄλους τοὺς λιμένας ἀνεχώρησαν οἱ εὐπορώτεροι τῶν Ἑλλήνων εἰς χώρας εὐτυχεστέρας, ἰδίως εἰς τὴν Δύσιν. Οἱ συλληφθέντες ἐθανατώθησαν ἢ ἐξηναγκάσθησαν νὰ ἐξομώσουν. Ἐντὸς δὲ μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος οἱ Τοῦρκοι ἔγιναν κύριοι ὅλοκληρου τῆς Βαλκανικῆς.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν.

Ἡ πτώσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶναι ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα γεγονότα τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας. Μετ' ὀλίγον οἱ Τοῦρκοι ὑπεδούλωσαν ὅλας σχεδὸν τὰς ἑλληνικὰς χώρας καὶ ἐκυριάρχησαν εἰς τὴν Βαλκανικὴν. Ἡ χώρα, ἡ ὁποία εἶχε χρησιμεύσει ὡς ἔσθια τοῦ λαμπροτάτου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, βυ-

θίζεται εις την άγροικίαν και την άσιατικην βαρβαρότητα. Το έλληνικόν έθνος, έξηντλημένον και φοβερά τραυματισμένον, καταπίπτει και ζῆ επί τέσσαρας αιώνας την ζωήν ταπεινού ύποτελοϋς, έκτεθειμένον εις τας όρέξεις ύπερηφάνου και άγρίου κατακτητοϋ. Ή κατάσταση εις του εΐναι τόσον θλιβερά τόν 16ον και 17ον αιώνα, ώστε πολλοί έπίστευσαν, ότι έσβησε δια παντός.

Ήλλά τόν έλληνικόν έθνος δέν έχασε την πίστιν εις τας δυνάμεις και εις τόν μέλλον του. Κατά τας ήμέρας τής έσχάτης ταπεινώσεως του και τής μεγίστης δυνάμεως τοϋ κατακτητοϋ δέν έπαυσε νά πιστεύη, ότι θα άνατείλουν ευτυχέστεραι ήμέραι. Την πίστιν αύτην έθέρμαινε και έμεγάλωνεν ή άνάμνησις τοϋ παρελθόντος και τόν πλήθος τών παραδόσεων, τας όποιās έδημιούργησε κατά τούς χρόνους τής δοκιμασίας και τών δυστυχημάτων. Ή έκκλησία και τόν κρυφόν σχολειόν διαρκώς άναζωογονοϋν τας έλπίδας και τόν δημοτικόν ξΐσμα έθρήνησε την δυστυχίαν, αλλά συγχρόνως προαισθάνεται την άπολύτρωσιν: «Πάλι με χρόνια με καιρούς, πάλι δικά μας θάναι».

Πράγματι δύο αιώνας μετά την καταστροφήν τόν έλληνικόν έθνος άρχίζει νά συνέρχεται. Τόν 18ον αιώνα άρχίζουν νά φαίνονται τά πρώτα σημεΐα τής άναγεννήσεως. Οί Έλληνες έξυπνοϋν, αύξάνονται εις πληθυσμόν και ένισχύονται οΐκονομικώς δια τής άναπτύξεως τής ναυτιλίας και τοϋ έμπορίου. Κατά τας άρχάς τοϋ 19ου αιώνος τόν έθνος εύρίσκεται εις κίνησιν και τόν 1821 έπαναλαμβάνεται με μεγαλυτέραν σφοδρότητα ή πάλη, ή όποία ειχε διακοπή τόν 1453, όποτε συνετρίβη παρά τά τείχη τής Κωνσταντινουπόλεως ό εις έκ τών δύο άντιπάλων.

Επισημάνσεις 2/6 20 17

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ΄

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ — ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Θεολογία καὶ Φιλοσοφία.

Παρ' ὅλας τὰς μεγάλας ἔθνικὰς καταστροφάς, αἱ ὁποῖαι συνέβησαν κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς ἱστορίας μας, δὲν ἔπαυσαν νὰ καλλιεργοῦνται εἰς τὸ Βυζάντιον τὰ γράμματα. Καὶ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἔζησαν πολλοὶ καὶ παντὸς εἴδους συγγραφεῖς, θεολόγοι, φιλόσοφοι, φιλόλογοι, ποιηταὶ κλπ., οἱ ὁποῖοι ἐκαλλιέργησαν τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας. Ἀπὸ τοὺς χρόνους ἰδίως τῶν Κομνηνῶν εἶχεν ἀρχίσει μία τάσις νὰ μελετοῦν τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας συγγραφεῖς καὶ ἀπὸ αὐτοὺς νὰ ἀντλοῦν διδάγματα. Τοῦτο ὀνομάζεται Ἀναγεννησις τῶν γραμμάτων.

Ἡ Θεολογία δὲν ἔπαυσε ποτὲ νὰ καλλιεργῆται μὲ πολλὴν ζῆλον. Βεβαίως κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν δὲν ὑπάρχουν πλέον μεγάλοι θεολόγοι, ὅπως ὁ Μέγας Βασίλειος, ὁ Γρηγόριος, ὁ Χρυσόστομος, ἀλλὰ παρατηροῦμεν μίαν προσπάθειαν τῶν θεολόγων νὰ συμβιβάσουν τὰ δόγματα τοῦ χριστιανισμοῦ πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων. Ἡ προσπάθεια αὕτη εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς μελέτης τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, δηλαδὴ τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἐθεώρησαν τότε τοὺς Ἑλληνας φιλοσόφους ὡς προδρόμους τοῦ χριστιανισμοῦ, ὡς προφήτας, οἱ ὁποῖοι προέβλεψαν πολλὰς ἀπὸ τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας. Πολὺ μεγάλην σημασίαν ἰδίως ἀπέδωκαν εἰς τὸν φιλόσοφον Πλάτωνα.

Αἱ ἐπιστῆμαι — Μιχαὴλ Ψελλός.

Ἄνδρες φιλοπονώτατοι καὶ πολυμαθέστατοι κατέγιναν εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν ἐπιστημῶν εἰς τὸ Βυζάντιον, ἀλλ' ἀκόμη τότε αἱ ἐπιστῆμαι εὐρίσκοντο εἰς τὰς ἀρχάς των. Ἡ Γεωγραφία, ἡ Ἱατρικὴ καὶ αἱ Φυσικαὶ Ἐπιστῆμαι δὲν εἶχον προσδεύ-

σει πολύ. Ἐν τούτοις μὲ πολὺν ζήλον ἠσχολήθησαν εἰς αὐτάς οἱ Ἕλληνες τοῦ Βυζαντίου.

Εἰς τὴν Γεωγραφίαν ἐφρόντισαν νὰ γράψουν μερικὰ βιβλία, τὰ ὅποια ἦσαν χρησιμώτατα, πρὸ πάντων διὰ τὴν πρακτικὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἐπιστήμης αὐτῆς. Ἐγγραψαν δηλαδὴ ἀκριβεῖς περιγραφὰς τῶν χωρῶν τῆς αὐτοκρατορίας καὶ συνέταξαν θαυμασὰ ἐγχειρίδια ναυτιλίας καὶ ὁδηγίας πρὸς χρῆσιν τῶν στρατιωτῶν, τῶν ἐμπόρων καὶ τῶν προσκυνητῶν.

Τὴν Ἱατρικὴν ἐκαλλιέργησαν εἰς τὰ διάφορα νοσοκομεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐσώθη μέχρις ἡμῶν τὸ Τυπικόν, δηλαδὴ ὁ κανονισμὸς τῆς Μονῆς τοῦ Παντοκράτορος, ἡ ὅποια ἰδρύθη ἐπὶ Ἰωάννου Β΄ τοῦ Κομνηνοῦ (1118-1143). Αὐτὸς περιλαμβάνει λεπτομερῶς περὶ τοῦ Ξενῶνος, δηλαδὴ τοῦ νοσοκομείου τῆς Μονῆς. Βλέπει κανεὶς εἰς αὐτό, ὅτι ὑπῆρχον πολλοὶ ἰατροί, βοηθοί, νοσοκόμοι, μᾶς περιγράφει τὸν ἱματισμὸν, τὴν διατροφήν τῶν ἀσθενῶν κτλ., ὥστε νομίζομεν, ὅτι πρόκειται περὶ συγχρόνου νοσοκομείου.

Ἀντιπρόσωπος ὄλων τῶν ἐπιστημῶν κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶναι ὁ πολυγραφώτατος συγγραφεὺς Μιχαὴλ Ψελλὸς (1018-1079). Ὁ Ψελλὸς μὲ τὴν μεγάλην του ἐπιμέλειαν κατώρθωσε νὰ ἀνέλθῃ ἀπὸ τὴν ἀφάνειαν εἰς τὰ ἀνώτατα πολιτικὰ ἀξιώματα. Ἐχρημάτισεν ὑπουργὸς πέντε αὐτοκρατόρων καὶ ἐπὶ τινὰ χρόνον καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφίας εἰς τὸ Πανδιδακτήριον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐγγραψεν ἀμέτρητα συγγράμματα, τὰ ὅποια ἀναφέρονται εἰς ὅλας τὰς ἐπιστήμας, εἰς τὴν φιλοσοφίαν, τὰ μαθηματικά, τὴν γεωγραφίαν, τὴν ἱατρικὴν κτλ.

Οἱ φιλόλογοι. Εὐστάθιος, Σουΐδας.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Κομνηνῶν οἱ φιλόλογοι κατεγγίνοντο κυρίως νὰ διατηρήσουν μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν τὰ συγγράμματα τῆς ἀρχαιότητος. Τότε τὰ βιβλία ἦσαν χειρόγραφα καὶ ἐχρειάζετο πολὺς χρόνος καὶ πολὺς κόπος νὰ γραφῇ ἓν βιβλίον. Οἱ Βυζαντινοὶ φιλόλογοι εἶναι περίφημοι διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν καὶ ἀκριβῆ ἀντιγραφὴν τῶν χειρογράφων, τὰ ὅποια

ἐθεώρουν πράγματα πολύτιμα. Ὀλος ὁ θησαυρὸς τῶν βιβλίων τῆς ἀρχαιότητος θὰ ἐχάνετο ἴσως μὲ τὴν παρέλευσιν τοῦ χρόνου, ἂν δὲν ὑπῆρχον οἱ λόγιοι τοῦ Βυζαντίου. Διὰ τοῦτο ὄλα τὰ χειρόγραφα, τὰ ὁποῖα ἐσώθησαν μέχρι σήμερον, προέρχονται ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους.

Βραδύτερον οἱ φιλόλογοι ἤρχισαν νὰ ἀσχολοῦνται εἰς τὸν ὑπομνηματισμὸν τῶν ἔργων τῆς ἀρχαιότητος. Ἐγγραφον δηλαδὴ διαφόρους σημειώσεις, αἱ ὁποῖαι μᾶς διευκολύνουν νὰ ἐνοήσωμεν τὰ ἀρχαῖα κείμενα, καὶ προσεπάθουν νὰ ἐρμηνεύσουν αὐτά. Λαμπρὰν θέσιν μεταξὺ αὐτῶν κατέχει ὁ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος, ὁ ὁποῖος ἔγραψεν ὑπομνήματα εἰς τὸν Ὅμηρον. Σήμερον ὅλοι οἱ ἐρμηνευταὶ πρῶτον ὁδηγὸν διὰ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Ὁμήρου ἔχουν τὸν Εὐστάθιον.

Ἄλλοι πάλιν ἠσχολήθησαν εἰς τὴν σύνταξιν λεξικῶν. Τὴν πρῶτην θέσιν μεταξὺ αὐτῶν κατέχει ὁ Σουΐδας. Τὸ λεξικὸν τοῦ Σουΐδα, ἐκτὸς τῆς ἐρμηνείας τῶν λέξεων, περιέχει καὶ ὀλόκληρα χωρία ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς καὶ ἄλλας πληροφορίας, αἱ ὁποῖαι μᾶς εἶναι ἄγνωστοι ἄλλοθεν.

Ἐναγέννησις τῆς μελέτης τῶν ἀρχαίων συγγραφέων - Γεμιστός.

Τοιοιουτρόπως ἀπὸ τῶν Κομνηνῶν, ἀλλ' ἰδίως κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Παλαιολόγων, οἱ Ἕλληνες τοῦ Βυζαντίου ἐπεδόθησαν μὲ ζῆλον εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ ἡ Ἐναγέννησις τῆς ἀρχαιότητος ἤρχισεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν πολλοὺς αἰῶνας πρὸ τῆς Δύσεως. Ἄλλ' οἱ χρόνοι δὲν ἦσαν εὐνοϊκοὶ διὰ τὸ Βυζάντιον. Οἱ Ἕλληνες ἠγωνίζοντο νὰ περισώσουν τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ νὰ ἀποκρούσουν τοὺς ἐπικινδύνους ἐχθρούς. Διὰ τοῦτο ἡ καλὴ αὐτὴ προσπάθεια ἐπνίγη εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς καὶ μαζὶ μὲ τὸ κράτος κατεκρημνίσθη καὶ ἡ πρόοδος αὐτῆ. Ἄλλ' ἡ Βυζαντινὴ ἀναγέννησις εἶχε πολὺ μεγάλην σημασίαν. Ἐβοήθησε πολὺ τὴν ἀναγέννησιν τῶν σπουδῶν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων εἰς τὴν Δύσιν, διότι πολλοὶ Ἕλληνες λόγιοι μετέβησαν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἐδίδαξαν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἠρμήνευσαν τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς.

Σπουδαῖος ἐργάτης τῆς Ἀναγεννήσεως ἦτο, ὅπως εἶδομεν, ὁ Μ. Ψελλός. Ἄλλ' ὁ ἐξοχώτερος ὄλων ἦτο ὁ Γεώργιος Γεμιστός (1355-1450), ὁ ὁποῖος ἤκμασε κατὰ τὸ τέλος τῶν βυζαντινῶν χρόνων. Ὁ Γεμιστός ἦτο πλατωνικός φιλόσοφος καὶ μετωνόμασεν ἑαυτὸν Πλήθωνα. Ὁ Πλήθων ἔζησε πολλὰ ἔτη εἰς τὸν Μυστρᾶν καὶ ἐδίδασκεν ἐκεῖ τὴν φιλοσοφίαν του, ἀπέκτησε πολλοὺς μαθητὰς καὶ εἶχε μεγάλην φήμην. Ἐπὶ τὴ διάστημα ἔμεινεν εἰς τὴν Φλωρεντίαν τῆς Ἰταλίας, ὅπου ἐδίδασκε τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ φιλοσοφίαν.

Οἱ Ἑλληνες λόγιοι εἰς τὴν Ἰταλίαν - Βησσαρίων.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλοι πολλοὶ λόγιοι μετέβησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν

Βησσαρίων.

πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Μανουὴλ Χρυσόλοωρᾶς, Ἰωάννης Χρυσόλωρᾶς, Γεώργιος Τραπεζοῦντιος κ.ἄ. Μεταξὺ αὐτῶν ἐξέχουσαν θέσιν κατέχει ὁ Βησσαρίων (ἀπέθανε τὸ 1472), ὁ ὁποῖος ἀφιέρωσεν ὀλόκληρον τὸν βίον του διὰ τὰ συμφέροντα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τρία ἦσαν τὰ ἰδανικά του, ἡ ἔνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν, ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς πατρίδος του καὶ ἡ διάδοσις τῶν ἑλληνικῶν

σπουδῶν εἰς τὴν Δύσιν. Τὰ δύο πρῶτα δὲν ἐπραγματοποιήθησαν, ἀλλὰ τὸ τελευταῖον, διὰ τὸ ὅποιον ἐργάσθη ἀόκνως, ηὐτύχησε νὰ τὸ ἴδῃ πραγματοποιούμενον.

Α. Λαζάρου

Ἄλλ' ἰδίως μετὰ τὴν ἄλωσιν πλῆθος λογίων κατέφυγον εἰς τὴν Ἱταλίαν καὶ συγχρόνως μετέφεραν ἐκεῖ τὰ χειρόγραφα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων. Οἱ Ἕλληνες λόγιοι ἔφθασαν εἰς τὴν Ἱταλίαν εἰς καταλληλοτάτην στιγμήν, διότι ἀπὸ καιροῦ εἶχεν ἀρχίσει ἐκεῖ ἐξαιρετικὴ κίνησις καὶ οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ἠσθάνοντο μεγάλην ὄρεξιν πρὸς τὴν μάθησιν καὶ τὴν ἔρευναν. Διὰ τοῦτο οἱ Ἕλληνες λόγιοι εἶχον μεγάλην ἐπίδρασιν καὶ ἐδημιούργησαν ἰσχυρότατον ρεῦμα ὑπὲρ τῶν ἀρχαίων σπουδῶν.

Ἱστορία καὶ ποίησις—Ἄννα ἡ Κομνηνή.

Εἰς τὸ Βυζάντιον δὲν ἔλειψαν ποτὲ οἱ ἱστορικοί, οἱ ὅποιοι ἔγραψαν τὴν ἱστορίαν τῆς αὐτοκρατορίας ἕως τῶν χρόνων τῆς ἀλώσεως. Μεταξὺ τῶν ἱστορικῶν τῆς τελευταίας αὐτῆς περιόδου ἀξιομνημόνευτος εἶναι πρὸ πάντων ἡ Ἄννα ἡ Κομνηνὴ (ἐγεννήθη τὸ 1083), θυγάτηρ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ. Αὐτὴ ἔγραψε τὴν πολυτάραχον ζωὴν τοῦ πατρὸς τῆς καὶ τὸ ἔργον τῆς ὠνόμασεν Ἀλεξιάδα.

Εἰς τὸ σύγγραμμά της χαρακτηρίζει μὲ πολλὴν ἐπιτυχίαν τοὺς σταυροφόρους, ἐκθέτει τὰς ἀσχημίας, τὰς ὁποίας διέπραξαν εἰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος, καὶ προσπαθεῖ νὰ δείξη, πόσον ἀνώτερος ἦτο ὁ βυζαντινὸς πολιτισμὸς ἀπὸ τὸν πολιτισμὸν τῆς Δύσεως.

Ἄλλοι ἱστορικοὶ μετὰ τὴν Ἄνναν τὴν Κομνηνὴν εἶναι ὁ Νικήτας Ἀκομινᾶτος ἢ Χωνιάτης, ὁ Νικηφόρος Γρηγορᾶς, ὁ Λαόνικος Χαλκοκονδύλης, ὁ Δούκας καὶ ὁ Γεώργιος Φραντζῆς. Ὅλοι αὐτοὶ ἔγραψαν τὴν ἱστορίαν τῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Οἱ χρόνοι αὐτοὶ τῶν περιπετειῶν καὶ τῆς δυστυχίας τοῦ ἔθνους μας δὲν ἦσαν εὐνοϊκοὶ διὰ τὴν ποίησιν. Διὰ τοῦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν δὲν ἐμφανίζονται ἀξιόλογοι ποιηταί.

Αἱ τέχναι.

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἐξακολουθοῦν νὰ καλλιεργοῦνται καὶ νὰ προοδεύουν αἱ τέχναι καὶ ἰδίως ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἡ Ἱστορία τῶν Μέσων Χρόνων (Ἐκδόσις 1948)

ἀρχιτεκτονική. Ἄλλὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων καὶ τὸν τεμαχισμόν τῆς αὐτοκρατορίας, προῆλθον πολλὰ ἑλληνικὰ κράτη μικρότερα. Εἰς αὐτὰ ἡ τέχνη ἀνεπτύχθη ἰδιαιτέρως καὶ ἕκαστον κέντρον ἀπέκτησε, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, τὴν ἰδικήν του τέχνην. Τοιουτοτρόπως ἔχομεν, ἐκτὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἄλλων μεγάλων πόλεων, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἔπαυσε νὰ ἀκμά-

Οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι Θεσσαλονίκης, ἀρχὴ 14ου αἰῶνος.

Τύπος βασιλικῆς ἐν σχήματι σταυροῦ μὲ πέντε κομψοὺς τρούλους στηριζομένους ἐπὶ ὀκταγώνων τυμπάνων. Διὰ τοῦ συνδυασμοῦ πλίνθων καὶ μικρῶν λίθων ἐπιτυγχάνονται ἀξιοσημεῖωτα κοσμήματα εἰς τοὺς τοίχους, ρόμβοι, μαϊάνδροι, ρόδακες καὶ ἄλλα συμπλέγματα. Ἡ τεχνοτροπία αὕτη ἐνθυμίζει τὴν διακοσμητικὴν τῶν ὕφασμάτων.

ζη ἡ τέχνη, καὶ ἄλλα μικρότερα κέντρα τῆς ἑλληνικῆς τέχνης. Τὰ σπουδαιότερα ἐξ αὐτῶν εἶναι :

1. Τὸ Ἅγιον Ὄρος.

Ἡ παλαιὰ χερσόνησος τοῦ Ἄθω μὲ τὸν καιρὸν ἐγένεσεν ἀπὸ μοναστήρια. Ἐθεωρήθη ὡς ἐκ τῆς τοποθεσίας τῆς

μέρος καταλληλότατον διὰ τὸν μοναχικὸν βίον, μακρὰν τοῦ θορύβου καὶ τῶν πόλεων καὶ τῶν πολιτικῶν ταραχῶν. Εἰς τὸ "Ἁγιον Ὀρος ἡ τέχνη διετήρησε τὸν καθαρὸν βυζαντινὸν χαρακτήρα. Ὑπῆρχον ἐκεῖ περὶ τὰ τριάκοντα μοναστήρια, ἕκαστον ἐκ τῶν ὁποίων περιελάμβανε χιλίους μοναχοὺς καὶ πολλάκις καὶ περισσοτέρους. Ἐκεῖ ἐκτίσθησαν πολυάριθμοι ἐκκλησῖαι, διεκοσμήθησαν οἱ τοῖχοι αὐτῶν μὲ ὥραιας τοιχογραφίας καὶ ἐγράφησαν καὶ εἰκονογραφήθησαν ἡ ἱστορήθησαν, ὅπως ἔλεγον, ἄπειρα χειρόγραφα. Διὰ τοῦτο τὸ "Ἁγιον Ὀρος θεωρεῖται ὡς μουσεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι δυνατὸν νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν ἐξέλιξιν τῆς βυζαντινῆς τέχνης.

2. Ὁ Μυστράς.

Εἰς ἓν ἀπὸ τὰ χαμηλότερα ὑψώματα τοῦ Ταυγέτου εἰς ἀπόστασιν μιᾶς ὥρας ἀπὸ τὴν Σπάρτην ἔκτισεν ὁ Βιλλεαρδουῖνος πόλιν, ἡ ὁποία ὠνομάσθη Μυστράς. Ὁ Μυστράς ἀπέκτησε σημασίαν, ὅταν ἔγινε πρωτεύουσα τῶν Ἑλλήνων Δεσποτῶν. Τὸ ἄκρον αὐτὸ τῆς Πελοποννήσου ἐφαίνετο ἀσφαλέςτερον ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐπίστευον, ὅτι ἐκεῖ θὰ ἐγίνετο ἀναβίωσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἐκεῖ κατέφυγον καὶ πολλοὶ λόγιοι, ὅπως ὁ Γεμιστὸς κ. ἄ. Ὁ Μυστράς ἔγινε κέντρον τῆς ἀναγεννήσεως τῶν σπουδῶν τῶν ἀρχαίων καὶ ἀκμῆς τῆς τέχνης.

Ἀπὸ τὸν 18ον αἰῶνα ὁ Μυστράς δὲν κατοικεῖται πλέον, ἀλλὰ σφύζονται ἄφθονα ἐρείπια, τὰ ὁποῖα μαρτυροῦν τὴν παλαιὰν ἀκμὴν του καὶ ἓνα ἀνθήσαντα ἄλλοτε ἐκεῖ πολιτισμόν. Βλέπομεν καὶ σήμερον ἀκόμη ἐπιβλητικώτατα ἐρείπια τειχῶν καὶ Παλατίων καὶ ὠραιοτάτους ναοὺς, ὅπως τῆς Παντανάσσης, τῆς Μητροπόλεως, τῆς Περιβλέπτου κ. ἄ. Ἐπίσης διατηροῦνται πολλαὶ εἰκόνες, εἰς τὰς ὁποίας φαίνεται, ὅτι καὶ εἰς τὴν τέχνην εἶχεν ἀρχίσει ἀναγέννησις, ὅπως εἰς τὰ γράμματα.

3. Ἡ Τραπεζοῦς.

Ἡ Τραπεζοῦς εὐρίσκετο εἰς θέσιν ἐπικαιροτάτην διὰ τὸ ἐμπόριον καὶ ἦτο πλουσιωτάτη. Οἱ αὐτοκράτορες τῆς, καὶ πρὸ πάντων ὁ Ἀλέξιος Γ' (1340-1390), ἐκόσμησαν αὐτὴν μὲ πλῆθος ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων. Καὶ ἐκεῖ παρατηρήθη ἀκμὴ τῆς βυζαντινῆς τέχνης, ὅπως καὶ εἰς τὸν Μυστράν.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ἡ πρώτη περίοδος τῆς ἑλληνικῆς Ἱστορίας.

Ἐφθάσαμεν εἰς τὸ τέλος μιᾶς ἀπὸ τὰς μεγάλας περιόδους τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας. Καλὸν εἶναι νὰ ρίψωμεν ἕν βλέμμα ὀπίσω καὶ νὰ ἀνασκοπήσωμεν τὴν ἐθνικὴν μας ἱστορίαν μέχρι τοῦ σημείου αὐτοῦ.

Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ὁ ἐξαιρετικὸς αὐτὸς λαός, τὸν ὁποῖον ἡ φύσις ἐπροίκισε μὲ σπάνια προτερήματα, ἔπαιξεν εἰς τὸν κόσμον τὸ σημαντικώτερον πρόσωπον καὶ διὰ τοῦτο μὲ ὑπερηφάνειαν πρέπει νὰ λέγωμεν, ὅτι εἶναι ὁ ἐκλεκτὸς λαός, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ ἀνθρωπότης ὀφείλει ὅ,τι εἶναι σήμερον.

Τὸν 5ον καὶ 4ον π. Χ. αἰῶνα οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνας ἐδημιούργησαν τὸν μέγαν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ πρῶτος καὶ ὁ μεγαλύτερος πολιτισμὸς τοῦ κόσμου. Εἰς ὅλα τὰ στάδια τοῦ πνεύματος καὶ τῆς τέχνης ἐδημιούργησαν ἔργα ἀθάνατα, τὰ ὁποῖα ἐφώτισαν τὸν νοῦν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐξაკολουθοῦν καὶ σήμερον νὰ φωτίζουν. Ἡ ἀρχαία Ἑλλάς παρήγαγε ποιητάς, ἱστορικούς, τραγικούς, φιλοσόφους, ὁποίους ὀλίγους ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ὁ ἄλλος κόσμος. Οἱ καλλιτέχναι τοῦ 5ου καὶ 4ου αἰῶνος ἀφῆκαν ἔργα ἐξόχου ἐμπνεύσεως καὶ τελειότητος, τὰ ὁποῖα σήμερον ἀποτελοῦν τὸ προσκύνημα ὄλων τῶν πολιτισμένων λαῶν.

Ἄλλ' ὁ πολιτισμὸς αὐτὸς δὲν περιορίσθη μόνον εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ὁ μέγας κατακτητῆς, ὁ ἀνθρωπος ὄχι μόνον τῶν πολέμων καὶ τῶν μαχῶν, ἀλλὰ καὶ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν μεγάλων εἰρηνικῶν ἔργων, συνετέλεσε μὲ τὰς κατακτήσεις του ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς νὰ κατακλύσῃ τὴν Ἀσίαν μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ καὶ νὰ διαδοθῇ εἰς ὅλον τὸν τότε γνωστὸν κόσμον. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἔγινε κτῆμα παγκόσμιον, εἶχεν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν εἰς λαοὺς ἀπολιτίστους καὶ ἠλλαξε τὴν ὄψιν τοῦ κόσμου.

Βραδύτερον τὸν πολιτισμὸν αὐτὸν παρέλαβε τὸ ἰσχυρὸν καὶ πολεμικὸν ρωμαϊκὸν ἔθνος καὶ τὸν μετέφερεν, ὅπου ἔφθα-

σαν νικηφόρα και τὰ ὄπλα του. Ὁλόκληρος ἡ δυτικὴ Εὐρώπη ἤρχισε νὰ ἐξυπᾶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ δευτέρα περίοδος τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας.

Ἄλλὰ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, τὸ ὅποῖον, ὅπως εἶπομεν, ὑπῆρξεν ὁ διδάσκαλος τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἔχασε τὴν ἀνεξαρτησίαν του καὶ ὑπετάχθη εἰς τοὺς Ρωμαίους. Οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοί μας εἶχον τὸ βαρὺ ἐλάττωμα νὰ μὴ συμφωνοῦν μεταξὺ των. Ἐφιλονίκουν καὶ αἱ φιλονικίαι των αὐταὶ ἔφθανον μέχρι πολέμων, οἱ ὅποιοι πολλάκις ὑπῆρξαν ἐξοντωτικοί. Ἀπὸ τοὺς πολέμους αὐτοὺς τὸ ἔθνος μας ἔχασε τὴν δυνάμιν του καὶ δὲν κατώρθωσε νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὸν ἰσχυρὸν κατακτητὴν.

Ἄλλ' ἡ δύναμις τῆς φυλῆς μας εἶναι ἀκατάλυτος. Κάτω ἀπὸ τὸν πανίσχυρον δεσπότην ὁ Ἕλλην ἀνέπτυξε τὰς πνευματικὰς καὶ τὰς ὑλικὰς του δυνάμεις καὶ μὲ τὸν καιρὸν κατώρθωσε νὰ ἐπιβληθῇ. Εἶδομεν πῶς τὸ ἀνατολικὸν ρωμαϊκὸν κράτος κατώρθωσε μὲ τὸν καιρὸν νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὴν ἱστορίαν ὡς κράτος καθαρῶς ἑλληνικόν. Ὁ Ἕλληνισμὸς ἀνεγεννήθη, ἔλαβε δυνάμεις ἀπὸ τὴν νέαν θρησκείαν, τὸν χριστιανισμόν, καὶ ἀρχίζει τὴν δευτέραν μεγάλην περίοδον τῆς ἱστορίας του, ἡ ὁποία διήρκεσε περισσότερον ἀπὸ χίλια ἔτη (395-1453).

Καὶ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἐτέθη εἰς τὴν πρωτοπορίαν τῶν λαῶν καὶ ἐδημιούργησε νέον πολιτισμόν, ὁ ὅποῖος δὲν εἶναι κατώτερος τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Τί ὀφείλει ὁ κόσμος εἰς τὸ Βυζάντιον.

Ὁ κόσμος δὲν ὀφείλει ὀλιγώτερα εἰς τὸν βυζαντινὸν ἑλληνισμόν.

1. Ὁ χριστιανισμὸς, ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ, ὀφείλει τὴν διάδοσιν καὶ τὴν ἐπικράτησίν της εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ εἰς τοὺς μεγάλους ἑλληνας θεολόγους, οἱ ὅποιοι μὲ τὴν δυνάμιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ τὴν τελειότητα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης κατώρθωσαν νὰ στερεώσουν τὸν χριστιανισμόν.

νισμόν καὶ νὰ τὸν κασταστήσουν τὴν θρησκείαν τοῦ πολιτισμέ-
νου κόσμου. Ἄφ' ἑτέρου ἡ δύναμις τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατο-
ρίας ἐπὶ αἰῶνας ἦτο τὸ προπύργιον τοῦ χριστιανισμοῦ κατὰ
τοῦ ἰσλαμισμοῦ, κατὰ τῶν Ἀράβων πρῶτον καὶ βραδύτερον
κατὰ τῶν Τούρκων.

2. Ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία ὑπῆρξεν ἐπὶ αἰῶνας ὁ προ-
μαχὼν τοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τῆς βαρβαρότητος. Εἶναι ἀμέτρη-
τοι οἱ βαρβαρικοὶ λαοί, οἱ ὅποιοι μὲ τὰς ἐπιδρομάς των ἐσά-
ρωναν τὸ πᾶν καὶ μόνον εἰς τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινουπό-
λεως ἐθραύετο ἡ ὄρμη των. Οἱ γενναῖοι στρατοὶ τοῦ Βυζαν-
τίου διέλυον τὰς βαρβαρικὰς ὀρδὰς τῶν Οὐννων, Βουλγάρων,
Ἀβάρων, Οὐγγρων, Πατσινακῶν, Σελτζούκων, Ἀράβων,
Τούρκων, Νορμανδῶν κλπ. Ὁ κόσμος ὀφείλει εὐγνωμοσύνην
εἰς τὸν Ἑλληνισμόν, διότι προσέφερε πολυτιμοτάτην ὑπηρεσίαν
ἀποκρούσας τοὺς βαρβάρους αὐτοὺς λαούς, οἱ ὅποιοι, ἂν
ὑπερίσχυον, θὰ ἐσκόρπιζον τὸ σκότος καὶ τὴν βαρβαρότητα.

3. Τὸ Βυζάντιον ὑπῆρξεν ὁ διδάσκαλος τοῦ ἀραβικοῦ καὶ
σλαβικοῦ κόσμου, καθὼς καὶ τῶν νέων λαῶν τῆς δυτικῆς Εὐ-
ρώπης. Ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἀράβων, ὅπως γνωρίζομεν, εἶναι
δημιούργημα τῶν Ἑλλήνων τῆς Συρίας καὶ Φοινίκης. Οἱ Βούλ-
γαροι καὶ οἱ διάφοροι σλαβικοὶ λαοὶ ἔλαβον τὸν χριστιανι-
σμόν καὶ τὰ πρῶτα σπέρματα τοῦ πολιτισμοῦ ἀπὸ τοὺς Ἑλ-
ληνας τοῦ Βυζαντίου. Ἀλλὰ καὶ ἡ μεσαιωνικὴ Εὐρώπη διδά-
σκαλον εἶχε τὸ Βυζάντιον. Εἰς τοὺς Ἑλληνας ὀφείλει τὴν
ἀνάπτυξίν της.

ΠΙΝΑΞ ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΧΑΡΤΩΝ

	Σελ.		Σελ.
1. Μέγας Κωνσταντίνος.....	8	18. Ἡ Σταύρωσις	131
2. Ἄψις Μ. Κωνσταντίνου...	9	19. Πύργος.....	149
3. Χάρτης ρωμαϊκῆς Αὐτο- κρατορίας πρὸ τῆς μεγάλ- λης μεταναστεύσεως.....	17	20. Γοτθικός ναός (ἐξωτερικόν)	156
4. Ὁ Ἰουστινιανὸς	33	21. Γοτθικός ναός (ἐσωτερικόν)	157
5. Χάρτης τοῦ ἀραβικοῦ Κράτους τὸ 750 μ. Χ.....	58	22. Ἀποκαθήλωσις — Τζιόττο	158
6. Πύλη ἀραβικοῦ τεμένους	65	23. Χάρτης τῶν Σταυροφοριῶν	173
7. Τέμενος εἰς τὴν Ἱερουσα- λήμ	66	24. Χάρτης βασιλείου Ἱερου- σαλήμ.....	175
8. Βασιλικὴ (ἐσωτερικόν) ...	72	25. Χάρτης ἑλληνικῶν χωρῶν μετὰ τὴν Δ' Σταυροφορίαν	185
9. Κιονόκρανον τῆς Ἁγίας Σοφίας	74	26. Σφραγὶς Θεοδ. Λασκάρεως	191
10. Νόμισμα Βασιλείου Ἀ'... 93		27. Ὁ Ἰωάννης Ε' Παλαιολό- γος	199
11. Νικηφόρος Φωκᾶς..... 100		28. Χάρτης τοῦ κράτους τοῦ Ταμερλάνου	207
12. Χάρτης θεμάτων..... 117		29. Μανουὴλ Παλαιολόγος... 209	
13. Ἡ ὀχύρωσις τῆς Κωνσταν- τινουπόλεως..... 125		30. Σφραγὶς Κωνσταντίνου Πα- λαιολόγου.....	216
14. Τμῆμα τῶν τειχῶν τῆς Κων- σταντινουπόλεως	125	31. Σφραγὶς Δημητρίου Πα- λαιολόγου.....	217
15. Ναὸς τῆς Θεοτόκου..... 128		32. Βησσαρίων	224
16. Παναγία Ἀγγελόκτιστος . 129		33. Οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι Θεσ- σαλονίκης	226
17. Ὁ Δαυὶδ φυλάττει τὸ ποί- μνίον του	130		

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ
ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

306—337	μ. Χ.	Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας.
313	» »	Διάταγμα τοῦ Μιλάνου, ἀνεξιθρησκεία.
330	» »	Κτίσις Κωνσταντινουπόλεως.
351—363	» »	Ἰουλιανός.
367	» »	Ἐγκατάστασις Βησιγόθων πρὸς νότον τοῦ Δουνάβεως.
379—395	» »	Θεοδόσιος ὁ Μέγας.
395	» »	Ὅριστικὴ διαίρεσις δυτικοῦ καὶ ἀνατολικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους.
410	» »	Κατάληψις τῆς Ρώμης ὑπὸ τοῦ Ἀλαρίχου.
431	» »	Οἰκουμενικὴ Σύνοδος Ἐφέσου.
451	» »	Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Χαλκηδόνι — Μάχη Καταλαυ- νικῶν πεδίων.
476	» »	Κατάλυσις τοῦ δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους.
527	» »	Ἀνάρρησις Ἰουστινιανοῦ—Ἐπανάληψις πολέμου κατὰ Περσῶν.
532	» »	Εἰρήνευσις πρὸς τοὺς Πέρσας—Στάσις τοῦ Νίκα.
533	» »	Ἐκδοσις κώδικος Ἀστικοῦ Ρωμ. δικαίου.
533—534	» »	Ὁ Βελισσάριος ἀνακαταλαμβάνει τὴν Ἀφρικήν.
535—554	» »	Πόλεμος κατὰ τῶν Ὀστρογόθων—Καταληψις Ἰταλίας.
537	» »	Ἐγκαίνια Ἁγίας Σοφίας.
559	» »	Οἱ Οὐννοι πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.
572—591	» »	Νέος Περσικὸς πόλεμος.
608	» »	Οἱ Πέρσαι πρὸ τῆς Χαλκηδόνος.
610	» »	Ἀνάρρησις τοῦ Ἡρακλείου.
615	» »	Οἱ Πέρσαι κυριεύουν τὴν Ἱερουσαλήμ.
622	» »	Ὁ Ἡράκλειος ἀρχίζει ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Περσῶν — Ἐγίρα.
626	» »	Πολιορκία Κων)πόλεως ὑπὸ Περσῶν καὶ Ἀβάρων.
627	» »	Νινευῖ.
634	» »	Οἱ Ἀραβες κυριεύουν τὴν Συρίαν.
637	» »	Παράδοσις Ἱεροσολύμων.

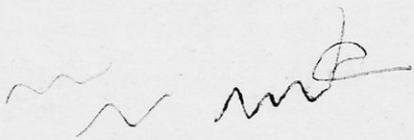
- 673— 678 μ. Χ. Πολιορκία τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων.
- 679 > > Ἐγκατάστασις τῶν Βουλγάρων πρὸς Ν. τοῦ Δουνάβεως.
- 717— 718 > > Πολιορκία τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων.
- 729 > > Διάταγμα κατὰ τῶν εἰκόνων.
- 732 > > Νίκη Καρόλου Μαρτέλ εἰς Poitiers.
- 753 > > Σύνοδος εἰκονοκλαστικὴ ἐν Ἱερείᾳ.
- 754 > > Ἀπώλεια τῆς βυζαντινῆς Ἱταλίας.
- 762 > > Ἔττα τῶν Βουλγάρων ἐν Ἀγχιάλῳ.
- 765 > > Καταδίωξις τῶν εἰκονολατρῶν.
- 787 > > Σύνοδος Νικαίας—ἀναστήλωσις εἰκόνων.
- 800 > > Κάρολος ὁ Μέγας αὐτοκράτωρ—Ἀνασύστασις Δυτικῆς αὐτοκρατορίας.
- 809 > > Ἐπιδρομὴ Κρούμμου.
- 811 > > Θάνατος Νικηφόρου.
- 813 > > Ὁ Κρούμμος πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.
- 817 > > Ἔττα Βουλγάρων ἐν Μεσημβρίᾳ.
- 826 > > Κατάκτησις Κρήτης ὑπὸ Ἀράβων.
- 832 > > Διάταγμα Θεοφίλου κατὰ τῶν εἰκόνων.
- 843 > > Σύνοδος ἐν Κων)πόλει, ἀποκατάστασις τῆς Ὁρθοδόξιας—Συνθήκη τοῦ Βερντέν, διαίρεσις κράτους Καρόλου τοῦ Μεγάλου.
- 858 > > Ὁ Φώτιος Πατριάρχης.
- 864 > > Ἐκχριστιανισμὸς Βουλγάρων, Μεθόδιος καὶ Κύριλλος.
- 867 > > Σύνοδος Κωνσταντινουπόλεως—διάρρηξις σχέσεων. Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας.
- 893 > > Ὁ Βούλγαρος ἡγεμὼν Συμεὼν ἀρχίζει τὸν πόλεμον.
- 904 > > Κατάληψις Θεσσαλονίκης ὑπὸ Σαρακηνῶν.
- 917 > > Νίκη Βουλγάρων ἐν Ἀγχιάλῳ.
- 924 > > Ὁ Συμεὼν πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.
- 951 > > Ἀνακατάληψις Κρήτης ὑπὸ Νικηφόρου Φωκᾶ.
- 967 > > Ἐπανάληψις τοῦ βουλγαρικοῦ πολέμου.
- 971 > > Ἔττα τῶν Ρώσων ἐν Σιλιστρίᾳ. Προσάρτησις Βουλγαρίας.
- 977— 986 > > Ἐπανάστασις τοῦ βουλγάρου Τσάρου Σαμουήλ καὶ πρόδοι αὐτοῦ.
- 989 > > Προσηλυτισμὸς εἰς τὸν χριστιανισμὸν τῆς Ρωσίας.
- 996 > > Ἔττα Βουλγάρων εἰς τὸν Σπερχειόν.
- 1000—1014 > > Νέος πόλεμος κατὰ τῶν Βουλγάρων.
- 1018 > > Ὑποταγὴ τῆς Βουλγαρίας.
- 1054 > > Σχίσμα ἐπὶ Κηρουλαρίου Ἀνατ. καὶ Δυτ. Ἐκκλησίας.
- 1078 > > Οἱ σελτζοῦκοι Τούρκοι ἐν Νικαίᾳ.
- 1031—1084 > > Εἰσβολὴ Ροβέρτου Γυισκάρδου εἰς τὴν Ἠπειρον.

- 1096 μ. Χ. Οί Σταυροφόροι εἰς Κωνσταντινούπολιν.
 1097 > > Ἐλῶσις τῆς Νικαίας ὑπὸ Σταυροφόρων.
 1099 > > Οἱ Σταυροφόροι κυριεύουν τὴν Ἱερουσαλήμ.
 1147 > > Β' Σταυροφορία.
 1185 > > Ἐλῶσις τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ Νορμανδῶν. Ἰδρυ-
 σις τοῦ βουλγαροβλαχικοῦ κράτους.
 1204 > > Ἐλῶσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων.
 1261 > > Ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.
 1267—1272 > > Κάρολος ὁ Ἀνδεγαυικὸς εἰς τὴν Ἡπειρον.
 1326 > > Οἱ Τοῦρκοι κυριεύουν τὴν Προῦσαν.
 1335—1346 > > Ὁ Στέφανος Ντουσιάν καταλαμβάνει τὴν Μακεδονίαν
 καὶ στέφεται αὐτοκράτωρ εἰς Σκόπια.
 1348 > > Ἰδρυσις Δεσποτάτου Μορέως.
 1354 > > Οἱ Τοῦρκοι καταλαμβάνουν τὴν Καλλιπόλιν.
 1365 > > Οἱ Τοῦρκοι κάμνουν πρωτεύουσαν τὴν Ἀδριανούπολιν.
 1389 » » Μάχη Κοσσυφοπεδίου.
 1396 > > Σταυροφορία τῆς Νικοπόλεως.
 1397 > > Ὁ Βαγιαζίτ προσβάλλει τὴν Κωνσταντινούπολιν.
 1402 > > Μάχη τῆς Ἀγκύρας.
 1430 > > Οἱ Τοῦρκοι κυριεύουν τὴν Θεσσαλονίκην.
 1439 > > Σύνοδος Φλωρεντίας.
 1453 > > Ἐλῶσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ	Α'	Διάρσεις τοῦ ρωμαϊκοῦ Κράτους.	σελ. 5— 15
»	Β'	Ἡ μεγάλη μετανάστευσις τῶν λαῶν	» 16— 25
»	Γ'	Οἱ μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ αὐτοκράτορες	» 26— 30
»	Δ'	Ὁ Ἰουστινιανὸς προσπαθεῖ νὰ ἀνιδρῦση τὴν ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν.	» 31— 44
»	Ε'	Ὁ Ἡράκλειος καὶ οἱ ἔνδοξοι κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμοι	» 45— 51
»	ΣΤ'	Ὁ Ἰσλαμισμὸς καὶ αἱ ἀραβικαὶ κατακτήσεις	» 52— 60
»	Ζ'	Ἄγωνες πρὸς τοὺς Ἀραβας καὶ ἑξελληνισμὸς τῆς Αὐτοκρατορίας.	» 61— 67
»	Η'	Τὰ Γράμματα καὶ αἱ Τέχναι ἀπὸ τοῦ Δ' μέχρι τοῦ Ζ' αἰῶνος	» 68— 75
»	Θ'	Οἱ Ἰσαυροὶ καὶ αἱ μεταρρυθμίσεις. Ἡ Εἰκονομαχία	» 76— 83
»	Ι'	Οἱ μεταξὺ τῶν Ἰσαύρων καὶ τῶν Μακεδόνων αὐτοκράτορες. Ὁ θρίαμβος τῆς εἰκονολατρίας	» 84— 91
»	ΙΑ'	Ἡ μακεδονικὴ Δυναστεία (867-1057)	» 92—114
»	ΙΒ'	Ἡ μεγάλη ἀκμὴ τῆς ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας	» 115—133
»	ΙΓ'	Ἡ δυτικὴ Εὐρώπη κατὰ τοὺς μέσους χρόνους	» 134—146
»	ΙΔ'	Ὁ βίος καὶ ὁ πολιτισμὸς τῆς μεσαιωνικῆς Εὐρώπης	» 147—159
»	ΙΕ'	Οἱ χρόνοι τῶν Κομνηνῶν (1081-1185)	» 160—168
»	ΙΣΤ'	Αἱ Σταυροφορίαι	» 169—181
»	ΙΖ'	Ἡ Φραγκοκρατία εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Ἕλληνες ἀνασυγκροτοῦν τὴν Αὐτοκρατορίαν (1204-1261)	» 182—193
»	ΙΗ'	Οἱ χρόνοι τῶν Παλαιολόγων. Οἱ Ὀθωμανοὶ Τοῦρκοι. Ἡ ἄλωσις (1261-1453)	» 194—220
»	ΙΘ'	Τὰ Γράμματα — Αἱ Τέχναι	» 221—228
ΕΠΙΛΟΓΟΣ			» 229—231
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ			» 233—235
ΠΙΝΑΞ ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΧΑΡΤΩΝ			» 236
ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ			» 237

Στοιχειοθεσία - Ἐκτύπωσις : « ΓΟΥΤΕΜΒΕΡΓΙΟΣ » ΧΡ. Σ. ΧΡΗΣΤΟΥ
Βιβλιοθεσία : Ἀρχαῖος Ἐκδοτικὸς Οἶκος Δ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α. Ε.

A handwritten signature or scribble consisting of several wavy lines and a final flourish that resembles a Greek letter phi (φ).

